

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Diplomová práce

Pokusnictví v Československu na příkladě škol
v Michli, Nuslích a Hostivaři

Experimental education in first Czechoslovak republic.
At the example of schools in Michle, Nusle, Hostivař

Bc. Veronika Svobodová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Hnilica, Ph.D.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: N D-Nj

2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Pokusnictví v Československu na příkladě škol v Michli, Nuslích a Hostivaři* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 21. dubna 2017

.....

Veronika Svobodová

Na tomto místě bych ráda poděkovala doc. PhDr. Jiřímu Hnilicovi, Ph.D. za vedení mé diplomové práce, jeho podnětné rady a připomínky a také Mgr. Petře Šnajberkové z Národního archivu, která mi velmi ochotně pomáhala dohledat příslušné prameny.

Abstrakt

Práce se zabývá pokusnými školami v Praze Michli, Nuslích a Hostivaři. Snaží se objasnit okolnosti vzniku a zániku těchto škol a postihnout jejich základní znaky. Akcent je kladen na sociální rozměr pokusnictví a jeho ukotvenost v prostředí první československé republiky. Opominuta nezůstává jejich inspirace moderními pedagogickými teoriemi. Sledovány jsou osudy některých učitelů. Opírá se nejen o archivní materiál, ale i o sérii rozhovorů s absolventy těchto škol. Na základě komparace písemných a ústních pramenů se snaží vytvořit komplexní obraz pokusného školství v Československu a v době protektorátu. V neposlední řadě se snaží zodpovědět otázku, zda mohou být pokusné školy přínosem i pro současné školství.

Klíčová slova: pokusné školy, daltonský plán, pragmatismus, globalizace, individualizace, diferenciacce, společenská výchova, koedukace

Abstract

The topic of my thesis is experimental schools in Prague Michle, Nusle and Hostivař. It tries to shed light on the circumstances of the birth and end of these schools and to determine their characteristic features. Emphasis is put on the social aspect of experimentation and its close relation to the environment of the First Czechoslovak Republic. Inspiration by modern pedagogical theories is taken into account. The thesis traces the lives of several teachers. As sources were used not only archives but also a series of interviews with graduates of these schools. It aims, on the basis of a comparison of written and oral sources, to give a complex image of experimental education in Czechoslovakia at the time of the First Republic and the Protectorate. Last but not least it tries to answer the question whether experimental schools can contribute to today's education.

Keywords: experimental schools, Dalton plan, pragmatism, globalisation, individualisation, differentiation, social studies, coeducation

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Pokusné školy.....	12
2.1	Cesta k pokusným školám	12
2.2	Charakteristika pokusných škol	17
2.3	Pokusná škola v Praze - Michli.....	33
2.3.1	Způsoby vyučování	37
2.3.2	Výchova žáků	39
2.3.3	Spolupráce s rodiči	44
2.4	Pokusná škola v Praze – Nuslích	46
2.5	Pokusná škola v Praze - Hostivaři	60
3	Rozptýlené osudy: učitelé pokusných škol	63
3.1	Nuselská pomoc Juliu Fučíkovi	63
3.2	„V boj“	68
3.3	(Ne)hrdinové	71
4	Závěr.....	77
5	Seznam literatury a pramenů.....	82
6	Přílohy	90
6.1	Rozhovory.....	91
6.1.1	Rozhovor s Emilií Grániovou.....	91
6.1.2	Rozhovor s Danou Jankáskovou	114
6.1.3	Rozhovor s Janem Kamenářem	124
6.1.4	Rozhovor s Jiřím Rudolfem Nedvědem	141
6.1.5	Rozhovor s Alenou Novotnou	151
6.1.6	Rozhovor s Helenou Pilátovou.....	160
6.1.7	Rozhovor s Hanou Žákovou	177
6.1.8	Rozhovor s Jiřinou Svobodovou	189
6.2	Desatero samosprávy Pokusné diferencované školy měšťanské v Praze – Nuslích	192
6.3	Hymna Michle	193
6.4	Hymna Nuslí	194
6.5	Karel Čondl. Dějepisné testy II, pro II. třídu měšťanských škol. 1937.	195
6.6	Obrazové přílohy	197

1 Úvod

Pojem *pokusné školy* je značně široký. Označuje jak individualistické pokusy nadšenců z 20. let 20. století, tak tzv. školy reformní z let 30.

Pokusné školy 20. let jsou bytostně spjaty s osobami svých zakladatelů. Přes shodnost teoretických východisek byla každá z nich jedinečná.

Můžeme je rozdělit na dva základní typy. Prvním z nich jsou školy s pevným programem. Například *Pokusná pracovní škola v Holešovicích* či *Volná škola práce v Kladně*. Druhý typ je tvořen školami uměleckého charakteru. Jejich zakladateli byli například Josef Úlehla, František Bakule, Božena Hrejsová či Eduard Štorch. *Dům dětství v Krnsku* stojí na pomezí obou jmenovaných skupin.¹

Význam těchto škol spočívá podle mého názoru především ve skutečnosti, že byly inspirací dalším pokusníkům, kteří pak systematicky a s větší podporou zakládali ve 30. letech 20. století školy reformní. Právě pražským reformním školám v Michli, Nuslích a Hostivaři se věnuje tato práce.²

Mluvím-li v následujícím textu o pokusných školách, myslím tím školy reformní. Jaký je přesný rozdíl mezi školami pokusnými a reformními?³ O definici se pokouší Jaroslav Kozlík v publikaci *Aktuální historie*, kde říká, že: „*Pokusné školy mají ověřovat principy školské reformy za co největší správní a pedagogické autonomie v optimálních podmínkách praxe. Reformní školy mají poznatky a zkušenosti získané na pokusných školách ověřovat v podmínkách normálních, dále je popularizovat a šířit do ostatních škol.*“⁴

Václav Příhoda uvádí poněkud jiné dělení. Říká, že na pražských školách studoval přílišný počet žáků, a tudíž se na nich dala pokusná práce provozovat jen stěží. Proto se pro ně ujalo označení *pokusné reformní*, které tuto obtíž zohledňuje.⁵ Školy si prý kladly za cíl být spíše reformními než pokusnými. Chtěli svými metodami inspirovat i „normální“ školy. Nesnažily se stát pouze prestižními institucemi pro vyvolené studenty.⁶

¹ Růžena VÁŇOVÁ, *Výchova a vzdělání v českých dějinách*, Praha 1992, s. 109.

² Od školního roku 1930/31 se didaktické reformy, které se uplatňovaly na diferencovaných občanských školách, konaly i v občanské škole dívčí v Praze II., na Karlově. Předkládaná práce se touto školou nezabývá. (MŠANO, 17 Praha XIII.-XIV., kar. 2508, 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 1.)

³ Např. *Příruční slovník pedagogický* vydaný roku 1937 mezi nimi v hesle *Pokusné a reformní školy v Česko-Slovensku* příliš nerozlišuje a žádnou definici neuvádí. (Oldřich PECH, *Příruční slovník pedagogický*. Praha 1937, s. 563.)

⁴ Jaroslav KOZLÍK, *Aktuální historie. Kapitoly o zkušenostech pokusných škol ve Zlíně z let 1929-1939*, Praha 1996, s. 29.

⁵ Václav PŘÍHODA, *Úloha pokusné a reformní školy*, Praha 1938, s. 7-9.

⁶ Tamtéž, s. 15.

Stanislav Vrána píše: „*Pedagogické pokusy se mohou týkati drobnějších otázek a mohou je individuálně prováděti jednotliví učitelé na té či oné škole. Koná-li se na škole takový pokus, není proto škola ještě školou pokusnou. Teprve zabírá-li pokus základní pedagogické otázky na celé škole, a to tak, že se tím pozměňuje struktura a povaha práce, je to škola pokusná.*“⁷

Tato práce si klade za cíl přispět do diskuse současné historiografie nejen k dějinám pedagogiky či školství (do této oblasti se zájem o pokusné školy většinou řadil), ale současně i k dějinám první československé republiky jako v jistém smyslu sociální laboratoře.

Klást si budu otázku po okolnostech vzniku a zániku pokusných škol, jejich principech a osobnostech. Zajímá mě také konfrontace písemných pramenů se vzpomínkami absolventů, které se mi podařilo v jejich pokročilém věku vyzpovídat. A zda mohou být vůbec pokusné školy inspirací pro školství současné.

Pro svou práci jsem využila prameny písemné i ústní. Studovala jsem příslušné fondy v Archivu bezpečnostních složek (dále jen ABS), Archivu hlavního města Prahy (dále jen AHMP), archivu Národního pedagogického muzea a knihovny Jana Amose Komenského (dále jen NPMK) a Národního archivu (dále jen NA). Využila jsem i archivy příslušných škol, tedy Základní školy v Křesomyslově ulici, ZŠ Mendíků a ZŠ Hostivař.

Mluvila jsem se sedmi absolventy Pokusné reformní diferencované školy v Nuslích a jednou absolventkou Pokusné diferencované školy v Michli. Vše mám zaznamenáno na diktafonu a uloženo.

Rozhovory s pamětníky jsem se snažila využít především k získání informací, které jsou v jakýchkoli jiných pramenech nedohledatelné. Zajímaly mě jejich osobní vzpomínky na jednotlivé učitele. Plně si uvědomuji nespolehlivost lidské paměti jako informačního zdroje. Pokud to bylo možné, snažila jsem se takto získané informace konfrontovat s písemnými prameny. Ke vzpomínkám, jejichž pravdivost si ověřit nešlo, jsem se rozhodla přistupovat jako k hypotézám. Posouzení jejich pravosti či pravděpodobnosti nechávám na úsudku každého čtenáře.

V ABS jsem čerpala především z dokumentů gestapa. Získané informace jsem se snažila ověřit v jiných pramenech. Je totiž otázkou, nakolik jsou tyto dokumenty důvěryhodné. Zadrženy mohl své vyšetřovatele cíleně mystifikovat.

AHMP nám umožňuje nahlédnout především do praktického fungování nuselské školy. Uchovává školní kroniky, osobní listy žáků a různá shrnutí či zamyšlení týkající se

⁷ Stanislav VRÁNA, *Základy nové školy. Výsledky práce českých pokusných škol*, Brno 1946, s. 19.

vyučovacích metod – zkušenosti učitelů s individuálním vyučováním, dotazník ředitelství školy, zprávu o žákovské samosprávě, testování a další. Tyto prameny nabízejí vhled do uvažování učitelů, jejich postřehů i obtíží.

Archiv NPMK obsahuje osobní pozůstalosti některých učitelů a publikace, které se jim věnují. Najdeme zde také sborníky.

Největší šíři pramenů nabízí NA. Použitelné jsou ale takřka jen inspekční zprávy z Nuslí, které nabízí ucelený a někdy i kritický pohled na pokusnou každodennost. Obširně je v nich například pojednána globální metoda čtení.

Za velmi důležitou považuji také zprávu věnující se vzniku pokusné školy v Hostivaři. Tato škola totiž v pramenech není zastoupena skoro vůbec.

Jinak v NA nalezneme různé neutříděné dokumenty, jako jsou žádosti o navýšení rozpočtu, změny vyučovacích osnov či žádosti o cestovní pas několika málo učitelů.

V archivu ZŠ Mendíků a ZŠ Hostivař jsem prostudovala kroniky. Velmi různorodé a přínosné materiály jsem našla v ZŠ v Křesomyslově ulici v Nuslích: shrnutí pokusnictví v této škole s odstupem čtyřiceti let, fotografie, desatero samosprávy či vzpomínky na Ladislava Hanuse a Jaroslava Lebedu. Autoři či doba vzniku dokumentů zůstávají většinou neznámí, což je velkou slabinou nalezených materiálů.

Dochovaných pramenů k pokusnictví není mnoho. Jak již bylo zmíněno výše, nejvíce je opomíjena hostivařská škola. Nepodařilo se mi také dohledat reprezentativní množství pramenů k Ladislavu Hanusovi, což mě vzhledem k velkému zájmu o jeho osobu v sekundární literatuře překvapilo.

Obecné znalosti k dějinám školství jsem čerpala především z publikací Otakara Kádnera a Růženy Váňové. *Výchova a vzdělání v českých dějinách* zmiňované autorky nabízí ucelený pohled především na vznik tohoto typu škol. Cenné informace jsem našla i v knize *Poslání učitele a reformní pedagogika v Československu* od Jaroslava Koří a Karla Rýdla. Obecnou charakteristikou pokusného školství se zabývá i kniha Jaroslava Kozlíka *Aktuální historie. Kapitoly o zkušenostech pokusných škol ve Zlíně z let 1929-1939*. Za neméně důležité považuji i díla Václava Příhody. Takřka vyčerpávajícím pramenem pro první léta pražského pokusného školství je *Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31*, která je uložena v Národním archivu ve fondu Ministerstva školství a národní osvěty.

Základní principy a organizace pokusných reformních škol jsou shodné jak pro školy občanské, tak pro školy měšťanské. Z toho důvodu mezi nimi v textu často nerozlišuji. Určité odlišnosti nebo zajímavosti ale samozřejmě zmiňuji.

Tato práce je rozdělena na dvě hlavní kapitoly. První z nich, nazvaná *Pokusné školy*, se v podkapitolách věnuje jejich vzniku a snaží se je obecně charakterizovat. Součástí jsou i kapitoly, které se věnují jednotlivým pražským pokusným školám. Ty se zásadně liší svým rozsahem i obsahem. Důvodem je rozdílnost dostupných pramenů i jejich množství. Domnívám se ale, že mnohé z informací předkládaných v těchto kapitolách mají univerzální charakter a plasticky dokreslují pokusné školy jako celek.

K pokusné reformní škole v Praze – Michli existuje největší množství publikací. Proto je tato kapitola nejobsáhlejší. Nejvíce jsem čerpala ze sborníku *Novou cestou: sborník na ukončení prvního čtvrtletí pokusné práce*, který shrnuje dosavadní práce na této škole. Tématu se dotýká i rozhovor s absolventkou školy II. stupně, Jiřinou Svobodovou, který předkládám v příloze.

Text věnovaný pokusné škole v Praze – Nuslích je z velké části postaven jak na výpovědích absolventů, tak na výše zmíněném materiálu neznámého autora, který shrnuje působení školy čtyřicet let po jejím založení a nachází se v ZŠ Křesomyslově ve dvou kopiích. Posoudit, jak se reformní škola změnila od svého založení, můžeme díky *Zprávě okresního školního inspektora Františka Musila o pokusné reformní škole obecné a měšťanské v Praze XIV. – Nuslích za školní rok 1940/4, Zprávě zemského školního inspektora Vojtěcha Pícky o inspekci, vykonané ve dnech 3.-8. února, 10.-15. února a 19. až 21. března 1941 a zprávě o reformních školách v Praze z roku 1942.*

Druhá část mé práce, nesoucí název *Rozptýlené osudy – učitelé pokusných škol*, se zaobírá výraznými osobnostmi, které jsou s pokusnými reformními školami spjaty.

Neméně důležitá je textová příloha tvořená přepisem rozhovorů s absolventy Pokusné reformní diferencované školy v Nuslích, kteří školu navštěvovali v obdobích od roku 1930 do 1949. Uvědomuji si, že to není reprezentativní vzorek respondentů. Vzhledem k věku pamětníků jde ale takřka o poslední příležitost sběrové rozhovory provést. Rozhovory předkládám ve zkrácené podobě. Současně je jejich zpřístupnění jedním z důležitých přínosů celé práce.

Respondenty můžeme rozdělit do dvou skupin, které se vzájemně znají a na školu často při svých společných setkáních vzpomínali. Je tedy otázkou, nakolik jsou jejich vzpomínky produktem individuální či kolektivní paměti.

Emilie Grániová a Jan Kamenář navštěvovali školu ve třicátých letech. Ostatní narátoři pokryli svou docházkou období od konce třicátých let až do roku 1949.

Po teoretické stránce mi s přípravou na setkání pomohly publikace *Orální historie, Metodické a „technické“ postupy a Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty*

orální historie. Obě knihy jsou napsány kolektivní autorů pod vedením Miroslava Vaňka a nabízejí praktické rady pro vedení i přepis rozhovorů.

Navzdory teoretické přípravě jsem se nedokázala při vedení rozhovorů vyvarovat určitých chyb. Na druhou stranu se mi i díky velké vstřícnosti narátorů podařilo vždy vytvořit přátelskou a důvěrnou atmosféru.

2 Pokusné školy

Dne 1. září 1929 byl dekretem povolen vznik pokusných škol. Tyto školy měly nést název *Pokusné diferencované školy měšťanské*. Povolení se vztahovalo na školu v Nuslích, Hostivaři a Michli.⁸ Šlo o školy z obvodu okresního školního inspektora Augustina Šindeláře, který byl reformnímu hnutí nakloněn.⁹ Byly obsazovány učiteli, kteří se k reformní práci dobrovolně přihlásili.¹⁰

Školy v Nuslích a Michli byly zřízeny na žádost Městského školního výboru v Praze.¹¹ Pro reformní školu obecnou zůstalo označení *obecná škola*, pro reformní školu II. stupně *vyšší škola národní* neboli *Komenium*. Městský školní výbor se zasadil i o možnost přestupu žáků Komenií na školy střední bez přijímacích zkoušek. Žákům z humanitní klasické větve měl být umožněn přechod na gymnázia a reálná gymnázia; žákům studujícím humanitní moderní směr na reálky nebo reformní reálná gymnázia.¹²

O Hostivařskou školu se zasloužil rodičovský spolek. Ten v roce 1929 požadoval především „*hygienicky vzornou jednotnou diferencovanou školu*“ a navrhoval, že by mohlo jít o školu pokusnou.¹³

Od školního roku 1940/41 fungovala z rozhodnutí primátora hlavního města Prahy pouze obecná pokusná škola v Nuslích a měšťanská pokusná diferencovaná škola v Nuslích. Ostatní školy byly přeměněny na školy normálního typu.¹⁴

2.1 Cesta k pokusným školám

Po vzniku Československa čekala veřejnost změny. Tato očekávání platila i pro školskou veřejnost, která doufala v rozsáhlou reformu školství. Zásadní změna po roce 1918 ale nepřišla. V platnosti zůstaly všechny zákony, které ovlivňovaly školství už v době Rakouska-Uherska. Postupně se zavedlo několik dílčích změn, které vyvrcholily vydáním Malého školského zákona v roce 1922, který ale jen mírně změnil stále platný Hasnerův zákon z roku 1869. Malý školský zákon zavedl mj. osmiletou školní docházku na celém

⁸ Rudolf NEKOLA, *Novou cestou: sborník na ukončení prvního čtvrtletí pokusné práce*, Praha 1933, s. 9.

⁹ Jan TÝML, *Pod Bohdalcem*, Praha 1932, s. 67.

¹⁰ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Konkrétní návrh pro organizaci a správu reformních škol v Praze – Nuslích, Michli a Hostivaři od 1. září 1930.

¹¹ Tamtéž, Spis Ministerstva školství a národní osvěty č. 141. 059 z prosince roku 1929.

¹² Tamtéž, Městský školní výbor v Praze, 28. 8. 1930.

¹³ Tamtéž, 7 Hostivař, Žádost o zřízení hygienicky vzorné, jednotné, diferencované školy, 28. 5. 1929.

¹⁴ Tamtéž, Nusle, Praha, pokusné školy obecné a měšťanské; zpráva za školní rok 1939/40 a rámcové učebné osnovy.

území ČSR, zavedl povinnou občanskou nauku, výchovu a ruční práce, pro dívky povinný tělocvik a případně také nauku o domácím hospodářství.¹⁵

Neznamená to ale, že by nedošlo k žádným pokusům meziválečné školství reformovat. V létě roku 1920 se konal *První sjezd československého učitelstva a přátel školství v osvobozené vlasti*.¹⁶ Záštitu nad akcí převzal prezident T. G. Masaryk, který svou účastí symbolizoval novost toho, co se má na sjezdu ujednat. Sjezd zahájil projevem o „*demokratizaci školy a vzdělání, o uvědomělé lásce k vlasti a především o potřebě klidné drobné práce, kterou bude uskutečňována revoluce*.“¹⁷

Masaryk měl k učitelům blízko ještě z dob Rakouska-Uherska. Jím vedená *Česká strana lidová* měla mezi učiteli velký vliv. Již v rámcovém programu realistů nalézáme požadavky na demokratickou školu moderního typu, která bude připravovat pro skutečný život, nikoliv jen pro akademickou půdu.¹⁸

Cílem sjezdu bylo především stanovit kulturní a školský program. Že šlo o mimořádnou kulturní a školsko-politickou událost, dokládá jak již zmiňovaná účast prezidenta republiky T. G. Masaryka, tak i účast ministra školství Gustava Habrmana, tajemníka ministerstva školství Františka Drtiny, rektora Univerzity Karlovy prof. Josefa Zubatého, rektora Českého vysokého učení technického prof. Františka Waldy a mnoha dalších zástupců politických stran.¹⁹

Učitelé formulovali svůj kulturní a školský program a vyslovili své představy o demokratické škole. Věnovali se ale také otázkám osvětovým, sociálním a zdravotnickým.²⁰

Jedním z hlavních témat sjezdu bylo řešení principiálních otázek výchovy. Velká pozornost byla věnována např. funkci a úkolům republikánské výchovy, výchově demokratické, sociální a národní.²¹

Významnou roli hrála vzhledem k poválečné hospodářské a společenské situaci právě výchova sociální. Tou se rozuměla výchova ke společenství a výchova ke společenské rovnosti. Sjezd se tím výrazně obracel ke Komenskému, od jehož úmrtí uplynulo právě 250 let. Na sjezdu bylo připomenuto, že Komenský nebyl jen zakladatelem české pedagogiky, ale také „*nositelem všelidských idejí*“.²²

¹⁵ *Československá vlastivěda*, díl X., Praha 1931, s. 70.

¹⁶ Ladislav BLATNÝ, Vladimír JŮVA, *Kapitoly z dějin pedagogiky*, Praha 1982, s. 72.

¹⁷ Tamtéž, s. 72.

¹⁸ Oldřiška KODEDOVÁ, *Kapitoly z dějin českého učitelstva (1890-1938)*, Praha 1972, s. 20.

¹⁹ Růžena VÁŇOVÁ, Karel RÝDL, Josef VALENTA, *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV. – 1. svazek*, Praha 1992, s. 98.

²⁰ Tamtéž, s. 99.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž, s. 100.

Problém školy měšťanské byl nahlížen ze dvou hledisek: z hlediska vztahu ke střední škole a z hlediska organizace obsahu. Téměř všichni účastníci sjezdu souhlasili s myšlenkou jednotné školy.²³ To je oproti dřívějším debatám velký posun, který je zřejmě způsoben demokratickými principy, na nichž byl nově založený stát budován.²⁴

„Demokratizace vzdělání byla důsledně pojímána jako vytvoření možnosti pro dosažení co nejvyššího možného vzdělání bez ohledu na původ, pohlaví, stav, náboženství, politické přesvědčení a majetkové poměry, což v praxi znamenalo vytvoření maximálně „průchodného“ školského systému, kde by jediným limitujícím faktorem při dosahování určitého stupně vzdělání byla úroveň žákova nadání.“²⁵

Obrazem praktického úsilí o zkvalitnění výchovy a vyučování dětí v počáteční škole jsou pokusné školy 20. let 20. století.²⁶ Jak bylo zmíněno v úvodu, mezi tyto školy řadíme např. Pokusnou pracovní školu v Holešovicích, Volnou školu práce v Kladně, pokusné třídy Franka Mužíka, Bohumila Zemánka a Dům dětství v Krnsku Eduarda Štorcha.²⁷

Ideově toto rané české pokusnictví nesouvisí přímo se vznikem republiky – státní samostatnost pro něj vytvořila pouze podmínky. Pojetí pokusů se v důsledku války modifikovalo. Cílem pokusníků byla výchova k mravnosti a všelidskému humanismu. Jako prostředků se využívalo různých způsobů společenství.²⁸

Pokusníci si chtěli v praxi vyzkoušet pojetí výchovně vzdělávací práce reformní pedagogiky z přelomu 19. a 20. století. Vycházejí z Johna Deweya, Ellen Keyové, Lva Nikolajeviče Tolstého a navazují na předválečnou činnost Josefa Úlehly, Boženy Hrejsové, Josefa Sulíka ve Vídni a Františka Bakuleho v Praze. *„Přestože pokusné školy vycházely v podstatě ze stejných teoretických východisek a sledovaly velmi podobné cíle, měly všechny rys jedinečnosti. Nejen proto, že byly závislé na učitelských individualitách, s nimiž začínaly a končily, ale byly jedinečné i pojetím a jeho realizací. Každý pokus měl buď vlastní program, nebo aspoň vlastní přístup k realizaci charakterizovaných východisek. Modifikace cílů,*

²³ „Jednotnou školou se rozuměla v této době především jednotná nižší střední škola (šlo tedy o spojení měšťanky s nižšími stupni různých typů středních škol, přičemž se intenzívně uvažovalo o jejím obsahovém i organizačním pojetí), která by spolu s obecnou školou byla školou pro všechny povinnou, na niž by teprve navazovaly školy střední (z hlediska dosavadního pojetí vyšší střední školy), a to všeobecně vzdělávací, ale i odborné (a to je novum), které by měly výběrový – z hlediska žáků – charakter. V žádném případě se však jednotnou školou nerozuměl stejný obsah vzdělání, tedy obsahová uniformita.“ (Růžena VÁŇOVÁ, *Výchova a vzdělání v českých dějinách*, Praha 1992, s. 103.)

²⁴ Tamtéž, s. 103.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Růžena VÁŇOVÁ, *Úsilí českého učitelstva o školskou reformu. Pokusné školy 20. let*. Pedagogika, r. 42, č. 2, Praha 1992, s. 251-258.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž.

obsahu a metod byla v neposlední řadě podmíněna i tím, jaké děti byly předmětem výchovného a vzdělávacího působení.“²⁹

Dle Stanislava Vrány se pokusné školy 20. let o pedagogické teorie vůbec neopíraly, a byly vybudovány pouze na základě osobní zkušenosti svých zakladatelů. Pokusné školy 30. let se od nich nejvíce odlišovaly právě propracovanou teorií a také tím, že se většinou vztahovaly na celou školu, ne pouze na jednu třídu.³⁰

Soudobá kritika se k pokusným školám 20. let stavěla vesměs odmítavě. Kritizován byl právě jejich individualistický experimentalismus, který nevedl „*k obecně platným a široce použitelným závěrům*“, které by posloužily celkové reformě československého školství.³¹ Tato podle Růženy Váňové většinou oprávněná kritika přišla příliš pozdě. Na konci 20. let, kdy byly pokusy kritizovány např. O. Chlupem či E. Strnadem, už totiž většina z nich neexistovala. Jejich brzký zánik je přisuzován právě přílišnému individualismu.³²

Na konci 20. let se začala řešit problematika jednotné školy na úrovni školy II. stupně. V Československu existovaly dvě názorové skupiny: pražská a brněnská. Nejvýraznější osobou prvně jmenované byl Václav Příhoda, který prosazoval „*více americké pojetí racionalizace školské práce, které bylo založené na psychologii behaviorismu*“.³³ Tento názor se těšil mezi učitelstvem větší oblibě. Představitelem brněnské skupiny byl Otakar Chlup, který „*čerpal více z domácích tradic a evropských idejí Nových škol.*“³⁴

Jak již bylo zmíněno, názory Václava Příhody (1889-1979) byly zásadně ovlivněny jeho pobyty ve Spojených státech, kam odjel po smrti své první manželky v roce 1922. Na univerzitách v Chicagu a ve Wisconsinu studoval u Edwarda Lee Thorndika, Johna Deweye a prof. Charlese Judda, žáka Wilhelma Wundta, experimentální metody v psychologii a pedagogice. Právě díky těmto studiím se stal Příhoda obhajovatelem empirické a exaktní pedagogiky.³⁵

Příhoda byl velkým zastáncem a prosazovatelem myšlenky jednotné školy, individuálního přístupu k žákům a umožnění vzdělání všem. Dle jeho názorů byl doposud výběr školy určován na základě sociálních poměrů v rodině a ne na základě žákových individuálních vlastností a schopností. Škola by měla být navenek jednotná, zároveň ale

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Stanislav VRÁNA, *Základy nové školy. Výsledky práce českých pokusných škol*, Brno 1946, s. 98-99.

³¹ Růžena VÁŇOVÁ, *Úsilí českého učitelstva o školskou reformu. Pokusné školy 20. let*. Pedagogika, r. 42, č. 2, Praha 1992, s. 251-258.

³² Tamtéž.

³³ Jaroslav KOŤA, Karel RÝDL, *Poslání učitele a reformní pedagogika v Československu*, Praha 1992, s. 41.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Růžena VÁŇOVÁ, *Výchova a vzdělání v českých dějinách*, Praha 1992, s. 132-133.

vnitřně diferenciovaná.³⁶ Příhoda navrhoval dělit jednotné školy na: I. stupeň – obecná škola (6-11 letí žáci), II. stupeň tzv. Komenium³⁷ (11-15 letí žáci), které spojovalo nižší gymnázium s měšťanskou školou a III. stupeň, tzv. Atheneum (pro žáky 15-18 leté).³⁸ To již byla přímá inspirace pro pokusné školy.

Jak Příhoda sám přiznal, původně nejde o jeho myšlenku. S plánem jednotné národní školy vystoupil 13. března 1918 profesor František Mrázek.³⁹ Příhoda byl ale jejím velkým propagátorem. Dle jeho představ měli mít žáci možnost volby individuálního rozvrhu a přestupu mezi jednotlivými školami.⁴⁰

Právě diskuze okolo plánu jednotné školy vyvrcholila během Prvního pedagogického týdne, který se konal v Praze na oslavu desetiletí samostatné republiky ve dnech 27. října až 4. listopadu 1928. Pokračující zájem o české školství projevil opět i prezident Masaryk, když ve svém projevu z 28. října 1928 zdůraznil obavu, „že v reformě školské nás jiné země předešly“.⁴¹

Účastníci sjezdu (na sedm set učitelů a učitelek z celé republiky) vyslechli přednášky Václava Příhody, Otokara Chlupa, Otakara Kádnera a dalších. Příhodův návrh jednotné vnitřně diferencované školy byl znám už před Prvním pedagogickým týdnem. 1. listopadu 1928 byl společně s rezolucí o vysokoškolském vzdělání učitelstva na manifestační schůzi přijat.⁴²

Pokusné školy v Nuslích, Michli, Hostivaři, Humpolci a ve Zlíně zahájili svou činnost ve školním roce 1929/30. Ladislav Hanus, výrazná osobnost pokusného školství, v roce 1930 napsal: „*Jsmo přesvědčeni, že dobré dílo se podaří přesto, že žijeme v zemi, kde takřka každý smělejší krůček je zarážen v zárodu, každý rozlet označován za vzduchoplavectví, ne-li za cosi horšího. Jsmo přesvědčeni, že najdeme dosti statečných, kteří porozumí heslu našeho předsedy:*

³⁶ Jan HÁBL, Kamil JANIŠ, *Přehled dějin pedagogiky*, Hradec Králové 2010, s. 105.

³⁷ V pramenech psáno i s malým „k“.

³⁸ Jaroslav KOŤA, Karel RÝDL, *Poslání učitele a reformní pedagogika v Československu*, Praha 1992, s. 41.

³⁹ Václav PŘÍHODA, *Školská reforma: polemické stati*, Praha 1931, s. 6.

⁴⁰ Např.: *Psychologie a hygiena zkoušky* (1924), *Školské měření* (1926), *Psychologický výběr na školách amerických* (1927), *Jednotná škola, její možnosti dnes a zítra* (1928), *Zásady reformního návrhu pro školskou reformu* (1928), *Školská reforma: Polemické stati* (1931), *Globální metoda: Nové pojetí výchovy* (1934), *Idea školy druhého stupně* (1945), *Myšlenka jednotné školy* (1948)

⁴¹ Růžena VÁŇOVÁ, *Výchova a vzdělání v českých dějinách*, Praha 1992, s. 135.

⁴² Zákon o jednotné škole byl ale přijat až v roce 1948.

„Kdo zkouší, zkouší, ale žije,
kdo nezkouší, netrpí, ale hnije.“⁴³

Bylo by tedy mylné domnívat se, že si pokusníci neuvědomovali náročnost úkolu, který před nimi stojí.

2.2 Charakteristika pokusných škol

Mezi konstruktivní myšlenky pokusných škol patřila změna pedagogického paradigmatu. V centru zájmu mělo stanout dítě. Škola měla být v duchu Komenského pro něj, nikoliv dítě pro ni. Pokusníci se opírali o soudobé psychologické poznatky a snažili se dle nich výuku přizpůsobit.

Smysl reformy však nebyl jen pedagogický, v dobovém pojetí bylo pokusnictví – v novém politickém kontextu – cestou k formování demokratické, občanské společnosti. *„Základem demokracie je rovnost občanů. V demokracii mají mít všechny děti stejnou příležitost ke vzdělání. Tuto rovnou příležitost ke vzdělání může dát jen nová školská organizace, která by uskutečnila jednotnou školu. Demokratická škola má vychovávat k práci a práci. Bude to tedy škola pracovní. Musí být ovšem i školou společenskou, v níž se vychovává mládež samosprávou. Svobodný učitel i svobodný žák je zárukou demokratické výchovy. Žáci v takové škole se mají učit sami spravovat. Nedají si zajisté tuto správu vzít z rukou, až budou dospělí a budou umět demokracii hájit.“*⁴⁴

Pokusné školy se měly stát nositeli idejí školské reformy a jejími propagátory.⁴⁵ Reformní školy se od těch normálních neměly odlišovat jen způsobem výuky, ale i školními areály. Kromě toho, že měl být každý z nich účelně vybaven, měl také skvěle odpovídat hygienickým požadavkům. K samostatné práci žáků měly být ve škole laboratoře, dílny a pracovny. Neměla chybět ani shromažďovací síň a další vybavení, umožňující sportovní či kulturní vyžití žáků. V případě škol v Nuslích a Michli byly tyto požadavky splněny.

Hlavními znaky jednotné pracovní školy byla: globalizace, diferenciacce, individualizace, společenská výchova⁴⁶ a koedukace.⁴⁷

Princip globalizace vycházel především z behavioristicky orientovaných psychologických výzkumů, které předpokládaly, že dítě pozoruje každý předmět nebo jev

⁴³ *Organizační a učební plán reformních škol*, Praha 1930, s. 6.

⁴⁴ Marie BARTUŠKOVÁ, *Naše úsilí o novou školu: slovo ke všem*, Praha 1938, s. 4.

⁴⁵ Jaroslav KOZLÍK, *Aktuální historie*, Praha 1996, s. 29.

⁴⁶ Tamtéž, s. 38.

⁴⁷ Marie BARTUŠKOVÁ, *Naše úsilí o novou školu: slovo ke všem*, Praha 1938, s. 11.

jako celek. Škola, která chce být efektivní a pro dítě přitažlivá musí k této skutečnosti přihlížet.⁴⁸

Globální metoda odmítá předávání jednotlivých izolovaných jevů a faktů. Snaží se o zdůrazňování souvislostí a při výuce vychází z větších organických celků.⁴⁹ Na uplatňování tohoto principu vidíme již dříve zmiňovaný novátorský zájem o dítě a jeho potřeby.

V praxi se princip globalizace projevil nejvíce v prvních dvou ročnících obecné školy. Došlo totiž k úplnému odstranění dělby výuky na jednotlivé předměty. Nebyl stanoven pevný rozvrh hodin a délka výuky jednotlivých bloků se řídila momentálními potřebami žáků a učitele. Mnou oslovení pamětníci, kteří chodili do pokusné školy v Nuslích od první třídy, si tento způsob organizace nepamatují. Naopak jsou toho názoru, že výuka probíhala v rámci standardních vyučovacích hodin.⁵⁰

Osnovy reformních škol se od osnov škol normálních nejvíce odlišovaly právě uplatněním globalizace. Ta se kromě jiného pojetí předmětů uplatňovala i ve východiscích výuky.⁵¹

Učitel pracoval v souladu s tehdy platnými učebními osnovami, jen měl látku rozfázovanou vždy do 14 dnů. Žáci se také učili čistě globální metodou. Neučili se slabikovat, ale četli rovnou celá slova.⁵²

Pokusné reformní školy nebyly prvními institucemi, kde se této metody užívalo. Již ve školním roce 1928-1929 byla tato metoda zkoušena ve vybraných třídách v Rosicích, o rok později již na dvaceti sedmi jiných školách.⁵³

⁴⁸ Jaroslav KOZLÍK, *Aktuální historie*, Praha 1996, s. 38.

⁴⁹ Tamtéž, s. 20.

⁵⁰ Volný rozvrh hodin v prvním a druhém ročníku obecné školy je doložena v inspekční zprávě z roku 1940/41. (NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora o pokusné reformní škole obecné v Praze XIV. – Nuslích za školní rok 1940/41, s. 9.) Nebo v Kronice ZŠ Hostivař z roku 1932/33 (<http://www.zshostivar.cz/kronika/1932-33.pdf>, staženo 12. 10. 2016)

⁵¹ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora o pokusné reformní škole obecné v Praze XIV. – Nuslích za školní rok 1940/41, s. 11: „Škola I. stupně má podat dětem svět, jak jej mohou chápat v celkovém jeho obrysu. Je to celý svět dětí, jak si jej zpracovávají ve svých zkušenostech přímých i nepřímých. Proto přirozené dětské zvědavosti nejsou kladeny hranice určitým místem, z něhož se dítě na svět dívá, i když se současně zásada konkrétnosti v osnovách reformní školy všude více uplatňuje. Proto se také v osnovách objevují pojmy zeměkoule, vesmír, pět dílů světa, pět hlavních moří, poušť, moře, protože mají děti seznámit svým způsobem s Mikulášem Alšem, Josefem Mánesem, Mařákem, Hynaisem, se Smetanou, Dvořákem, Fibichem, Karlem Havlíčkem Borovským, Kříčkou, Palackým, Erbenem, Máchou, Vrchlickým, Sládkem a Jiráskem. Nejde tu však o poznání intenzivní, ale extenzivní, příležitostné, konkrétní na podkladě zážitku. Děti také více čtou, více nazírají, více dělají, více se ptají. Jde tu jen o to, aby obzor dítěte nebyl uzavírán, ale přirozeně rozšiřován. Tendence rozšíření nejvíce se v prvcích učiva, ale pouze v látce, v zajímavých zkušenostech širší povahy, nikoli v jednotlivostech.“

⁵² Jaroslav KOZLÍK, *Aktuální historie*, Praha 1996, s. 38. Globální metoda a její využití při výuce německého jazyka viz s. 48-49.

⁵³ Stanislav VRÁNA, Vladislav KONVIČKA, *Naše zkušenosti s globální metodou*, Praha 1930, s. 5-18.

Globální metoda čtení se řadí pod analytické metody. Opakem je metoda syntetická, při které žák poznává jednotlivé hlásky, které následně skládá ve slabiky či slova. Čtení se vyučovalo i metodou analyticko-syntetickou, kdy se k hláskám dospívalo rozkladem slabik nebo slov.⁵⁴ V současné době se české školství opět vrací k metodám analytickým.

Děti se učily dle Emilie Grániové číst tímto způsobem: „*Slova a obrázky. Vy jste se to učila tak, že jste si vsugerovala to slovo. Od základu pevně ty slabiky a písmena ne.*“⁵⁵ Za slabinu této metody můžeme považovat skutečnost, že žáci dlouho neovládali abecedu. Emilie Grániová s ní měla problémy ještě ve třetí třídě: „*Ne, že bych neuměla vůbec abecedu, ale některý písmena mně nic neřikaly. Otec každý den se mnou dělal abecedu, a jedno písmeno jsem si furt nemohla zapamatovat: g a teď se jmenuju od g, tak to je takový zvláštní ten... [smích] To jsem potom všechno dohnala.*“⁵⁶

Obdobně byl na tom Jiří Nedvěd: „*Já jsem třeba vůbec neuměl abecedu. Abecedu jsem se naučil nazpaměť, až když jsem potřeboval hledat v německém slovníku.*“⁵⁷

Ke globální metodě čtení Jiří Nedvěd poznamenal: „*Především já jako kantor bych takhle nikdy nechtěl učit, protože to je šílená práce! To byla šílená práce pro ty učitelky, když si to zpětně z pozice kantora odvodím! Především na to nebyly žádné učebnice, slabikáře, čítanky. Jak je z názvu jasné – slabikář je od slabiky, takže slabikáře byly od císaře pána stavěné na to, aby se učilo číst po slabikách. Kdežto tato metoda je antislabika. Učitelky si všechno vyráběly samy, až později se objevily nějaké ty věci. V tom roce 1937 už to bylo dost pozdní, ono to začínalo někdy v roce 1929.*

Nejnižší stavební kámen četby bylo slovo. Slovo a jak ho do té hlavičky dostat? Obrázky, obrázky, obrázky. Obrázek, slovo, obrázek, slovo, obrázek, slovo. Byly na to snad i nějaké knížky, ale co já pamatuji, tak jsem pořád nosil takové proužky papíru, na které paní učitelka dávala razítka. Musely mít skříň plnou razítek s obrázkama – zajíc a lžice. Prostě tisíce slov k obrázkům. Ve škole jsme se začali nějak učit a pak doma jsme opakovali – viděli jsme zajíc, zajíc. Podstatné bylo, dostat si do hlavy ten obrázek a to slovo.“⁵⁸

⁵⁴ NA, MŠANO, kar. 2036, 17 Čechy 1937-1938, Zpráva zemského školního inspektora o vyučování čtení metodou globální, 25. května 1937, s. 3.

⁵⁵ Emilie Grániová. (Rozhovor autorky, 3. 3. 2015, 21. 9. 2015)

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Jiří Nedvěd. (Rozhovor autorky 11. 12. 2014, 22. 9. 2015)

⁵⁸ Tamtéž.

Pro výuku čtení globální metodou vznikly také čítanky *První kniha* a především *Sluníčko*. Druhá zmiňovaná kniha vznikla na nuselské škole a je propracovanější, co se systému týče.⁵⁹

Sluníčko nezapře ve vydání z roku 1933 svou prodemokratickou orientaci. Na začátku slabikáře nalezneme kolorovaný obrázek dětí s československou vlajkou, v pozadí Hradčany a uprostřed nápis 28. říjen. Poslední text je věnovaný prezidentu Masarykovi a nechybí ani jeho podobizna:

*Náš tatíčku Masaryku
tady na obrázku,
my děti Ti slibujeme
poslušnost a lásku.*

*Budeme si pěkně hrát,
nebudeme nikdy lhát,
abys nás měl také rád.⁶⁰*

Zmiňované části chybí ve vydáních z roku 1942, 1945 a 1947. Jinak jsou ale všechna vydání zcela totožná.

Obdobné je to u vydání čítanky *První kniha*. Vydání z let 1929 a 1933 jsou opět zakončena texty věnovanými Masarykovi, které bychom v čítankách z roku 1942 a 1948 hledali marně.

Tatíčku starý náš!

*Tatíčku starý náš,
šedivou hlavu máš!
Dokud jsi ty mezi námi,
dobře je tu ještě s námi,
tatíčku starý náš!*

*Tatíčku starý náš,
ať se nám zachováš!*

⁵⁹ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Bericht des Bezirksschulinspektros über die differ. Versuchsvolksschule in Prag XIV. – Nusl im Schuljahre 1943/44, s. 17.

⁶⁰ B. TOŽIČKA, J. KOREJS, J. NOVÁK, *Sluníčko. První čítanka pro československé školy obecné*, Praha 1933, s. 124.

*Dokud žije tvoje hlava,
bude dobrá naše správa,
tatičku starý náš!⁶¹*

Obě čítanky jsou si podobné formátem i obsahem. Postupují od krátkých textů k delším. Často jsou doplněny černobílými ilustracemi. *Sluníčko* ale začíná opravdu velmi jednoduchými sděleními typu *To je pes. Pes utíká. První kniha* začíná hned s textem o několika řádcích.

Vydání *Sluníčka* z roku 1933 obsahuje i *Slovo k rodičům dětí, které budou čísti „Sluníčko“*. Rodiče jsou žádáni, aby neučili své děti číst dopředu. Za prvé se pak děti ve škole poněkud nudí a za druhé rodiče nejsou dostatečně seznámeni s užívanou metodou a tak by mohli děti akorát zmást. Děti se neseznamují s hláskami a písmeny, ale čtou rovnou celá slova a věty, což vyplývá z přirozeného vnímání dětí.

Samotná výuka je rozfázována do čtyř období. V počátečním *období přípravy* trvajícím asi čtrnáct dní, děti ještě nečtou.

Během následujícího *období paměti* děti čtou tak, že si vybavují v paměti obraz slova jako fotografii známé osoby. Učitel dětem tato slova ukazuje na tabuli či na kartonech. Slova jsou často opakována a to v různých situacích, skupinách a ve větách. Žáci si je tak dobře zapamatují. Na konci této fáze, tedy někdy o Vánocích si děti pamatují asi osmdesát slov. Žáci sami pozorují slova důkladněji a vyhledávají nové znaky. Všimají si, že se některá slova podobají.

V *období analýsy*, rozkladu, děti samy rozkládají, což má pozitivní vliv na rozvoj jejich inteligence. Učitel pomáhá různými cviky žákům, kteří k rozkladu slov na písmena nedospějí sami – většinou jde o 25 % třídy.

Závěrečnou fází je *období syntézy*. Žáci dokáží sami skládat z písmen nová slova, takže na konci první třídy umí číst. Metoda pamatuje i na děti pomalejší a není tedy problém věnovat jim zvýšenou péči v druhém školním roce.

Jak již bylo zmíněno, globální metoda čtení je přirozená, a pro děti tedy snadnější, než syntetický přístup. Žáci jsou vedeni ke čtení s porozuměním, mají číst myšlenky, zaměřovat se na jednotlivé pojmy, nikoliv samostatná písmena.

Pomoc dětem by měla i obsahová souvislost čteného. Žáci, kteří se učí číst globální metodou, nemají žádný problém se správným přízvukem a přirozeným tónem.

⁶¹ V. MUSILOVÁ, F. MUSIL, V. PŘÍHODA, *První kniha*, Praha 1929, s. 149.

Během domácího nácviku mají rodiče dbát na to, aby děti nejdříve četli očima a teprve potom celou větu vyslovili nahlas. Nemají také pohybovat rty či šeptat. Nejlepší je, pokud si děti řádky vůbec neukazují, v případě nutnosti je vhodné použít k tomuto účelu papír.⁶²

Globální metoda ovlivnila ve třicátých letech dvacátého století výuku čtení i na školách nereformních. Žáci byli vedeni k tomu, aby nejdříve chápali celý obsah slova. Běžnou praxí se stalo měření rychlosti čtení a postupem času i kvality čtení.⁶³ Např. v Čechách byly prvky globální metody čtení využívány ve školním roce 1933/34 na sto osmdesáti osmi školách v Praze – městě, na sedmnácti v okrese Praha – venkov, na patnácti v Plzni a na deseti školách v Pelhřimově.

V „zemi Moravskoslezské“ byly prvky této metody zkoušeny celkem na čtyřiceti čtyřech školách a čtyřiceti čtyřech třídách. Na Slovensku na třiceti třech školách a v třiceti osmi třídách. Velmi dobré výsledky vykazovala globální metoda ve dvaceti jedna třídách, neosvědčila se pouze v jediném případě. Na Podkarpatské Rusy byla použita ve dvanácti třídách deseti škol.⁶⁴

Důvodem rozšíření této metody do obecných škol Velké Prahy byl výnos městského školního výboru z 28. dubna 1933. Za vhodnou učebnici bylo stanoveno právě *Sluničko*. Proti samotnému nařízení i autorům čítanky se bouřili rodiče, filologové, lékaři, psychologové či pedagogové. Spor je označován jako globální válka a přerostl za hranice školského světa. V očích veřejnosti ale československému školství a pedagogice moc neprospěl.⁶⁵

Za obecné přednosti globální metody čtení byly považovány tyto faktory: zájem dětí o čtení, plynulé čtení s náležitým přízvukem, správné pochopení a schopnost reprodukce čteného, kladný vliv v mluvnici, pravopise, prvouce, vlastivědě a slohu, obohacení dětského slovníku, rychlá orientace ve čtení. Děti, které pracují touto metodou, se také naučí číst rychleji. I při kombinaci s jinými metodami se žák naučí plynule číst za dva roky, dle jiných názorů za rok a půl.⁶⁶

⁶² B. TOŽIČKA, J. KOREJS, J. NOVÁK, *Sluničko. První čítanka pro československé školy obecné*. Praha 1933, s. 128.

⁶³ NA, MŠANO, kar. 2036, 17 Čechy 1937-1938, Zpráva zemského školního inspektora o vyučování čtení metodou globální, 25. května 1937, s. 2.

⁶⁴ NA, MŠANO, kar. 2025, 17 D2, 1931-1935, Vyučování elementárnímu čtení globální metodou na obecných školách. Výsledky ve školním roce 1933/34.

⁶⁵ Růžena VÁŇOVÁ, *Josef Korejs a didaktika elementárního čtení*, Přerov 2005, s. 171.

⁶⁶ NA, MŠANO, kar. 2025, 17 D2, 1931-1935, Vyučování elementárnímu čtení globální metodou na obecných školách. Výsledky ve školním roce 1933/34.

Velkým negativem je ale velká náročnost pro učitele i žáky. Kvůli zběžnému čtení děti často chybují.⁶⁷ Zápor této metody je možno viděti i ve skutečnosti, že klade největší důraz na kvalitu čtení.

Globální metoda byla přejata z angličtiny, pro kterou je takový způsob přirozený. V angličtině je čtení věcné. Dětský slovník je rozšiřován pojmově, a anglickému dítěti stačí v prvním školním roce jen určitá slova. Metoda by tedy měla být lépe přizpůsobena českému jazyku.⁶⁸

O tom, že u globální metody jasně převažují klady nad zápory, svědčí i rostoucí počet škol, kde jsou její prvky zaváděny. Jen v Čechách je ve školním roce 1935/36 rozšířena už na dvě stě šedesát jedna školách. Mírný nárůst bychom zaznamenali i na Slovensku. Pouze na Podkarpatské Rusi se počet pokusných tříd zmenšil na deset, rozdělených do čtyř škol.⁶⁹

Na všech školách a ve všech pracovních skupinách pokusných škol byla zavedena mimočítanková četba. Všude je zařazena např. Erbenova *Kytice* či *Volání divočiny* Jacka Londona.⁷⁰ Právě důraz na literaturu byl typickým znakem výuky českého jazyka na pokusných reformních školách. Žáci se měli četbou nejen umělecky obohacovat, ale i získávat nové poznatky. Četba měla mít také efekt motivační.⁷¹

Zajímavé je, že naopak psát se děti učily velmi pozdě. Do března psaly různé průpravné cviky, během března a v polovině dubna se probrala celá malá abeceda, a pak i velká psací. Bylo to způsobeno tím, že čtení bylo bráno jako proces analytický, zatímco psaní jako proces syntetický.⁷²

Na středním stupni (třetí až pátý ročník) pak dochází k postupnému vyčleňování jednotlivých předmětů, jako jsou vyučovací jazyky, počty, výchova a vlastivěda. Vlastivěda v sobě zahrnovala dějepis, zeměpis, přírodopis, fyziku, chemii, občanskou nauku a výchovu. Tyto předměty se osamostatňovaly až na škole měšťanské.⁷³

Velmi prakticky byla pojata i prvouka a vlastivěda. Příslušné partie výkladu byly demonstrovány pravidelnými vycházkami. Na vycházky do parku v rámci přírodopisu si vzpomněla jen Hana Žáková. Ostatní absolventi pokusné školy v Nuslích jsou toho názoru, že

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ NA, MŠANO, kar. 2036, 17 Čechy 1937-1938, Zpráva zemského školního inspektora o vyučování čtení metodou globální, 25. května 1937, s. 17-18.

⁶⁹ NA, MŠANO, kar. 2026, 17 D2, 1936-1938, Vyučování elementárnímu čtení globální metodou na obecných školách. Výsledky ve školním roce 1935/36.

⁷⁰ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 4.

⁷¹ Karel RÝDL, *Ke specifické podobě učebnic používaných na tzv. pokusných reformních školách ve 30. letech*, Přerov 2005, s. 149.

⁷² Jaroslav KOZLÍK, *Aktuální historie*, Praha 1996, s. 39.

⁷³ Tamtéž, s. 38.

na žádné vycházky se školou nechodili. Zápisy z pokusné diferencované školy měšťanské v Nuslích ale dokládají, že minimálně ve třicátých letech byly výlety běžnou součástí školního roku.⁷⁴

Každý žák měl u školy vlastní záhon, na kterém si ověřoval některé probírané učivo.⁷⁵ Na zahradničení si vzpomíná jen Dana Jankásková. Údajně šlo o zájmový kroužek, což potvrzují i prameny. Doklady o pravidelném zařazení do výuky jsem nenašla. Je možné, že tento typ propojení výuky s praxí byl v hojně míře praktikován pouze v pokusných školách ve Zlíně.

Formou samoučení byla vyučována mluvnice a pravopis, a to od 3. ročníku. Pravopis byl rozlišen na statický (vyjmenovaná slova, tvrdé slabiky...) a dynamický (koncovky substantiv...). Každý typ se žáci učili jinak. Statický pravopis si měli žáci pravidelným psaním zautomatizovat. Dynamický pravopis se vyučoval dodnes obvyklými způsoby.⁷⁶

Mezi statickou a dynamickou formou se rozlišovalo i u počtů. Za statické úkony bylo považováno sčítání, odčítání, násobení a dělení. Žáci si je museli opět zautomatizovat. Za chybu bylo považováno jak malé zaváhání, tak i přepsání. Dynamickou složku tvořily matematické úlohy, při nichž je nutná logická úvaha. Tato složka byla oproti běžným školám posilována.⁷⁷

To dokládají i užívaná učebnice *Počítářské základy, I. a II. díl*. V *I. díle* se uplatňuje princip diference, kterému se budu více věnovat na následujících řádkách. Jednotlivé úlohy jsou dle obtížnosti označeny písmeny a, b, c, d. Žáci všech úrovní jsou vedeni k tomu, aby počítali z paměti, mají se naučit výsledky odhadovat. Důležitá je i jakási automatizace.⁷⁸ *II. díl* se zaměřuje především na procvičování počítářského úsudku.⁷⁹

Na pokusných diferencovaných školách měšťanských bylo využíváno vlastní metody i při výuce latiny. Šlo o tzv. *čtecí metodu podle systému Westova*. Výuka se nesoustředila na mluvnici, ale na rozšiřování slovní zásoby. Překlady z latiny do češtiny či z češtiny do latiny se neužívalo. Žáci si měli nová slova osvojovat na základě větné souvislosti na vhodně upravených textech.⁸⁰

Další charakteristikou byla diference. Uvnitř jednotné školy bylo žáky třeba rozlišovat podle nadání a tím pomoci jak žákům nadaným, tak i těm slabším.

⁷⁴ AHMP, fasc. č. 13, Pokusná diferencovaná škola měšťanská v Praze, XV. – Nuslích, Křesomyslova 2. Zápisy 1929-39, 1934-35.

⁷⁵ Jaroslav KOZLÍK, *Aktuální historie*, Praha 1996, s. 40.

⁷⁶ Tamtéž, s. 40.

⁷⁷ Tamtéž, s. 40-41.

⁷⁸ M. DISMAN, F. PÁTEK, J. TRAJER, V. TVRDEK, *Počítářské základy I. díl*, Praha 1948, s. 4-6.

⁷⁹ F. PÁTEK, J. TRAJER, V. TVRDEK, *Počítářské základy II. díl*, Praha 1948.

⁸⁰ NA, MŠANO, kar. 2024, 17 D2, 1926-1930, 77 171, 30.

Na reformních školách docházelo k diferenciaci žáků hned na několika rovinách. Diferenciace se prováděla důsledně u dětí nad jedenáct let. Žák se podle vysvědčení a testů zařadili do třídy, která odpovídala jeho inteligenci.

Třídy byly prostupné, takže jakmile se žákovi prospěch zlepšil, byl přeřazen do schopnější skupiny a naopak. Každá třída se ještě dělila na skupiny dle potřeby.⁸¹

Diferencovalo se také podle množství učební látky. Žák měl v pracovních učebnicích vyznačeno, jaké úlohy musí vypracovat povinně a jaké dobrovolně.⁸²

Např. na nuselském Komeniu byli žáci každý čtvrt či půl rok diferencováni kvalitativně⁸³ i kvantitativně.⁸⁴ Teoreticky se tak dělo na základě učitelova úsudku, školní zprávy, testu inteligence, předmětového testu, přání rodičů a žáka a reklasifikace. V praxi byli žáci často rozděleni na základě svého prospěchu, protože škola ne vždy disponovala testy inteligence a předmětovými testy.⁸⁵

Podle Bartuškové se diferenciací žákům pomáhá, protože se přihlíží k jejich schopnostem a k jejich výkonnosti.⁸⁶ To, že se k schopnostem a výkonnosti žáků přihlíží tímto způsobem, nemusí být podle mého názoru vždy výhodou. Nemohu se ubránit srovnání se současnou kritikou víceletých gymnázií. Ta je postavena na skutečnosti, že na gymnázia odcházejí děti nadanější, které si navzájem pomáhají k lepším výkonům. Na školách základních pak ale tito „tahouni“ chybí a žáci tedy nemají takovou motivaci ke vzdělávání.

Úplně o nejtěšnější řešení nešlo podle mého názoru také z hlediska motivace. Žáci z méně schopných tříd sice mohli být motivováni vidinou přestupu do lepší skupiny, ale každodenní motivace ve formě srovnávání svých znalostí s ostatními žáky během vyučování byla díky tomuto systému oslabena. Jednotlivé skupiny se tedy podle mého názoru od sebe stále více vzdalovaly a mohlo by být otázkou, zda jejich členové mezi sebou necítili rivalitu. Mnou oslovení absolventi si ale na žádné negativní emoce nepamatují. Často ani nevnímali, že by byly jednotlivé skupiny rozděleny podle prospěchu.

Na druhou stranu je nesporné, že práce se spolužáky podobné úrovně může napomoci k hlubšímu pochopení látky a práci bez stresu.

Učební látka v naukových předmětech byla rozčleněna do úseků a každý úsek byl dále rozdělen na sled prvků, které si žáci měli osvojit v dané posloupnosti. Práce žáků byla na konci každého úseku kontrolována testem a ústní zkouškou. Pokud žák neuspěl, byl zařazen

⁸¹ Jaroslav KOZLÍK, *Aktuální historie*, Praha 1996, s. 40-41.

⁸² Tamtéž, s. 40-41.

⁸³ Diferenciace podle nadání žáků.

⁸⁴ Rozdílné penzum látky dle nadání jednotlivých žáků.

⁸⁵ Nuselské Komenium, s. 28.

⁸⁶ Marie BARTUŠKOVÁ, *Naše úsilí o novou školu: slovo ke všem*, Praha 1938, s. 12.

do nejnižší skupiny své třídy a úsek opakoval. Pokud se mu nepodařilo uspět v látce předepsané pro daný ročník, nepropadal, ale pokračoval ve vyšší třídě tam, kde před prázdninami skončil.⁸⁷

Právě v tom spatřovali pokusníci největší výhodu diferenciacce. Propadání žáků bylo ve 20. letech 20. století poměrně častým jevem. Ve školních rocích 1926/27 a 1927/28 propadlo na pražských školách hned v první třídě obecné školy 5-19 % nově nastupujících žáků.⁸⁸

Místo klasických učebnic žáci na pokusných školách pracovali s pracovními knihami. Změna názvu odkazuje na skutečnost, že tyto školy byly školami pracovními. Kladl se v nich důraz na samostatnou práci žáků.

Tyto pracovní knihy dělaly z žáků aktivní činitele výuky. Obsahovaly velké množství cvičení, úkolů a dalších podnětů k samostatnému myšlení. Rozvíjely nejen mluvený projev žáků, ale i jejich projev písemný či obrazový. Zapojovaly do výuky i dramatizaci či pokusy.⁸⁹

Samoučení bylo založeno na principu individualizace. Cílem byla aktivní práce žáků. Ti mají sami objevovat, přemýšlet, hodnotit. S tím souvisí i užívání projektových, problémových či laboratorních metod.⁹⁰

Právě v důrazu na samostatnou činnost a myšlení žáků můžeme spatřovat velký přínos a modernost pokusných reformních škol. Ještě předtím, než americký psycholog Benjamin Samuel Bloom (1913-1999) v roce 1956 stanovil svou taxonomii výukových cílů, se tyto školy snaží žáky přimět k uvažování na vyšších úrovních než je pouhé zapamatování a pochopení učiva.⁹¹

Samoučení bylo na pražských reformních školách zaváděno od 5. ročníků jako příprava na práci na školách měšťanských.⁹²

Samoučení samozřejmě ovlivnilo i samotnou organizaci výuky. Vyučovací předměty byly rozděleny na předměty naukové a ty „ostatní“. Mezi naukové patřilo čtení, psaní, počítání, pravopis, vlastivěda a tělověda. Ty „ostatní“ tvořily převážně výchovy, které údajně nebyly vůbec klasifikovány.⁹³ Na vysvědčeních, která jsem měla příležitost vidět, ale známkovány byly.

⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸ Dle Pedagogického ústavu hl. m. Prahy pod vedením Dra C. Stejskala. In *Organizační a učebný plán reformních škol*, Praha 1930, s. 8.

⁸⁹ Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium, s. 36.

⁹⁰ Jaroslav KOZLÍK, *Aktuální historie*, Praha 1996, s. 18-22.

⁹¹ Kognitivní cíle v Bloomově taxonomii podle stoupající náročnosti: zapamatování, pochopení, aplikace, analýza, syntéza, hodnocení.

⁹² Marie BARTUŠKOVÁ, *Naše úsilí o novou školu: slovo ke všem*, Praha 1938, s. 44.

⁹³ Tamtéž.

Žáci často pracovali problémovou či projektovou metodou.⁹⁴ V hodinách věnovaných samoučení procházel učitel po třídě a radil žákům. Výhodou bylo, že se mohl více věnovat těm slabším.⁹⁵ Hodiny hromadného vyučování byly zavedeny v menší míře a jejich středobodem byla diskuze. Žáci diskutovali buď s učitelem, nebo také sami mezi sebou.⁹⁶

Podle okresního školního inspektora Augustina Šindeláře žáci pracovali převážně písemně, což se negativně odráželo v jejich ústním projevu. Doporučoval se tedy zaměřit na zlepšení žakovské souvislé mluvy.⁹⁷

Jiřina Svobodová, absolventka Komenia v Praze-Michli považuje samoučení za slabou stránkou reformních škol. Z vlastní zkušenosti říká, že v předmětech, které byly založeny na samoučení, se toho většina žáků moc nenaučila. Předpokládalo se, že žák přijde stoprocentně připravený a bude tedy s učitelem moci spolupracovat. To se ale většinou nestávalo a výuka tak neměla takový vzdělávací efekt.⁹⁸ Osobně se domnívám, že je možné, že pokusníci motivovanost žáků poněkud přecenili.

Nespornou výhodou individualizace je osamostatňování žáků a snaha vyřešit zadaný úkol bez cizí pomoci. Školní okresní inspektor Augustin Šindelář považoval za výhodu i závodění mezi žáky, což je z dnešního pohledu minimálně sporný klad.⁹⁹

Zároveň Šindelář dodává, že žáci pracovali nervózně a ve spěchu, což se negativně podepsalo na jejich práci i zdraví.¹⁰⁰

Na konci školního roku 1930/31 přiznaly učitelské sbory všech pražských pokusných škol s výjimkou Ladislava Hanuse z Nuslí, že individuální učení je vhodné jen pro nadané žáky. Slabší žáci nezvládají splnit ani minimální měsíční program.¹⁰¹

To dokládá i autor textu *Nuselské Komenium*. Na nuselském Komeniu nemohla být provedena důsledná individualizace práce. Přílišný rozptyl mezi úrovní jednotlivých žáků by totiž znesnadnil jak diskuze o různých tématech, tak systematické opakování. Individuální práce byla také vhodnější pro skupiny složené ze silnějších žáků. U těch slabších se spíše

⁹⁴ Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium, s. 37.

⁹⁵ Marie BARTUŠKOVÁ, *Naše úsilí o novou školu: slovo ke všem*, Praha 1938, s. 44.

⁹⁶ Tamtéž, s. 45.

⁹⁷ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 14-15.

⁹⁸ Jiřina Svobodová. (Rozhovor autorky, 15. 9. 2011)

⁹⁹ Dnes bývá poukazováno na skutečnost, že u některých žáků může vlivem závodění naopak docházet ke snížení jejich výkonu. Toho si všímá i Šindelář.

¹⁰⁰ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 14.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 14.

využívalo hromadné vyučování.¹⁰² Můžeme se domnívat, že stejné to bylo i na ostatních pokusných školách.

Přesto vyjadřuje Studijní oddělení na počátku třicátých let samoučení a žákovské individuální práci plnou podporu. Domnívá se, že se situace zlepší, až budou opatřeny vhodné učebnice. Zrovna tak se staví za pokusné školy v otázce mluvních výkonů žáků. Žáci by neměli být přetěžováni písemnými pracemi, ve kterých by ale jazyková stránka neměla být přehlížena.¹⁰³

Případná „nezdravá“ rivalita mezi žáky byla minimalizována pomocí společenské výchovy, kde se děti měly naučit žít a pracovat ve společnosti. Žáci byli vedeni k samostatnosti, otevřenosti a čestnosti, k čemuž dopomáhala i žákovská samospráva, o které se rozepíší v rámci kapitoly *Pokusná škola v Praze - Michli* a *Pokusná škola v Praze - Nuslích*.¹⁰⁴

Z informací o jednotlivých klubech či společných shromáždění vyplývá, že minimálně na nuselské škole byla podporována diskuse. Např. shromáždění z 4. října 1934 bylo celé věnováno debatě o úkolech školní samosprávy a o dalších možnostech její činnosti.¹⁰⁵

Žákovská samospráva také dokládá, že na reformních školách hrála důležitou roli sociální výchova. I o ní pohovořím více v rámci zmíněných kapitol. Podle absolventů pokusné školy v Praze-Nuslích byly funkce v samosprávě vážené.

Koedukace neboli společná výchova chlapců i dívek byla dalším z hlavních rysů pokusných škol.¹⁰⁶ Výzkumy se zjistilo, že po stránce rozumové, citové a mravní se chlapci a dívky moc neliší. Vychovávat je odděleně tedy není úspěšné.¹⁰⁷

„Demokracie dala ženám spravedlivě rovná práva s muži. Mají tedy dívky právo na stejné vzdělání s chlapci. Demokracie však znamená také spolupráci mužů a žen. K této spolupráci je třeba vésti už mládež ve škole.... Nadto národní škola má dáti dětem vzdělání všeobecné, nikoli tedy dívkám do 15 let zvláštní vzdělání „ženské“. Proto se děti nemají oddělovati vzhledem k budoucímu povolání.“¹⁰⁸

¹⁰² Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium, s. 39.

¹⁰³ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Vyjádření studijního oddělení, s. 3-4.

¹⁰⁴ Marie BARTUŠKOVÁ, *Naše úsilí o novou školu: slovo ke všem*, Praha 1938, s. 45.

¹⁰⁵ AHMP, fasc. č. 13, Pokusná diferencovaná škola měšťanská v Praze XIV. – Nuslích, Křesomyslova 2.

¹⁰⁶ Viz s. 58 a hodnocení koedukace okresním školním inspektorem z roku 1942.

¹⁰⁷ Marie BARTUŠKOVÁ, *Naše úsilí o novou školu: slovo ke všem.*, Praha 1938, s. 11.

¹⁰⁸ Tamtéž.

Mravní nebezpečí podle pokusníků není. Pokud dojde k nějakým nepříjemnostem, musí je škola řešit. Výchova má být úplná, takže do ní patří i výchova „*pro správný vztah k druhému pohlaví.*“¹⁰⁹

Podle Příhody je koedukace také základním předpokladem pro stmelení národa. Absenci koedukace dává za vinu dokonce i války 20. století – ve Francii a Německu byly děti odděleny od šesti let.¹¹⁰ „*Místo horizontálního štěpení, rozlučujícího žactvo podle pohlaví, sociálního původu, hospodářského určení a podle inteligence, mělo se lišit školství jen vertikálně: jít jedním směrem vzhůru jako společné široké schodiště až k nejvyššímu stupni.*“¹¹¹

Jedním z hlavních požadavků Václava Příhody, který převzaly reformní školy, bylo zavedení již zmiňované jednotné školy. Jednotná škola je důsledkem demokracie, jejíž hlavní zásadou je právní rovnost všech občanů. Všichni tedy mají mít stejnou příležitost ke vzdělání.¹¹²

Aby byl splněn požadavek rovné příležitosti ke vzdělání, musí být školství dobře organizováno. „*Tato organizace předpokládá racionalisaci, to jest rozumové spořádání a řízení všeho školství ve státě. Kdežto tradiční školství rostlo jen nahodile, jednotná škola znamená přesný, promyšlený, vědecký plán vzdělání celého národa na všech stupních a ve všech kategoriích školení.*“¹¹³ Ve všech školách by se žákům mělo dostávat toho nejlepšího vzdělání. Aby toho mohlo být pomocí jednotné organizace dosaženo, mělo by být veškeré školství zestátněno.¹¹⁴

Kvůli rovnosti by vzdělání mělo být bezplatné a to jak v rámci školního, tak v rámci životních podmínek.¹¹⁵

Jednotná škola by také na všech svých stupních měla být školou výběrovou. Společnost je založena na výběru podle osobních schopností a škola, která má pro život připravit, by tento princip měla kopírovat. Výběr by měl ale být pouze v pozitivním smyslu. Nemají se zjišťovat nedostatky a tím někoho vylučovat z postupu. Škola by měla naopak rozpoznat žákovy přednosti a ty pak systematicky rozvíjet.¹¹⁶

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Václav PŘÍHODA, *Idea školy druhého stupně*. Brno 1945, s. 94, s. 11.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Václav PŘÍHODA, *Myšlenka jednotné školy*, Praha 1948, s. 8-9.

¹¹³ Tamtéž, s. 10.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 10-11.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 11: „*Praktické provedení demokratické školy si žádá, aby ve všech školách na všech stupních bylo zavedeno společně stravování veškeré mládeže a aby byly zřízeny při ústředních školách internáty. Stravování a internátní ubytování musí ovšem být bezplatné, neboť demokracie nemůže být systémem veřejného almužnictví.*“

¹¹⁶ Tamtéž, s. 12-13.

Dalším z velkých přínosů pokusných škol, který každý z nás ve školní realitě velmi častou zakoušel, je používání písemných testů. „*Test je písemná zkouška, při které je mnoho otázek (nebo rozkazů) vztahujících se k určitému úseku učiva.*“¹¹⁷

Na běžných školách bylo zvykem zkoušet pouze ústně. Pokusníci si ale uvědomovali, že ústní zkoušení je velmi náhodné (někdo dostane otázky těžší, někdo lehčí), zdoluhavé a neefektivní (zbytek třídy pasivně poslouchá).¹¹⁸

V mysli pamětníků ale nešlo o nic neobvyklého. Jiří Nedvěd a Hana Žáková pouze vzpomínají na četnost tohoto způsobu ověřování znalostí.

Písemné zkoušení formou testu mělo tedy několik výhod. První z nich je, že daný úsek bylo možno prozkoušet mnohem důkladněji. Ústní zkoušení se většinou omezovalo zhruba na pět otázek. V písemném testu jich mohlo být klidně dvacet. Otázky v testu jsou také pro všechny žáky stejné nebo alespoň stejně těžké. Zkoušení je tedy zcela objektivní. Žák si také své odpovědi může promyslet ve větším klidu. Odpadá také zvýhodnění žáků, kteří netrpí trémou.¹¹⁹

Obsah testů se učitelé snažili neustále vylepšovat. V dubnu roku 1937 upozornil ředitel nuselského Komenia Jaroslav Komárek, že je třeba dát žákům i v testech příležitost k delšímu písemnému projevu. Pokusná škola má podporovat vědecké myšlení, zdůrazňovat vztah příčin a souvislostí. Komárkem kritizované pojetí testů ale spíše nahrává didaktickému materialismu, vůči kterému se škola vymezuje. I ve třicátých letech 20. století bylo testování poznamenáno nešvarem opisování, což dokládají ve svých výpovědích i absolventi.¹²⁰

Testy sloužily jak k formativnímu, tak k sumativnímu hodnocení.¹²¹ V hodnocení se taktéž užívala individuální vztahová norma.¹²² Obvyklá stupnice známek (1-5) byla považována za hrubou a subjektivní, proto měly být žáci hodnoceni v procentech. Kromě Hany Žákové a Heleny Pilátové, které navštěvovaly nuselské Komenium ve čtyřicátých letech, to ale pamětníci buď popírají, nebo si nejsou jisti.

Obě zmíněné dámy si procentuální hodnocení vybavují v souvislosti s vysvědčením, ne s jednotlivými testy. Helena Pilátová dodává, že tomu tak bylo jen jeden rok. V zápisech ze třicátých let Pokusné diferencované školy měšťanské v Nuslích se někdy vyhodnocování v procentech objevuje. Zůstává tedy otázkou, jestli procentuální hodnocení na nuselském

¹¹⁷ Marie BARTUŠKOVÁ, *Naše úsilí o novou školu*, Praha 1938, s. 24.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 23-24.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 24.

¹²⁰ AHMP, fasc. č. 13, Pokusná diferencovaná škola měšťanská v Praze XIV – Nuslích, Křesomyslova 2, Zápisy z porad učitelského sboru 1935/36-1938/39. (V této souvislosti jsou dány za vzor testy Ladislava Hanuse.)

¹²¹ Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium, s. 32.

¹²² Studijní výsledky jednotlivých žáků byly zaznamenávány do osobních grafů. Další možností bylo využití grafu pro celou třídu. In Nuselské Komenium, s. 33.

Komeniu nesloužilo spíše internímu hodnocení žáků mezi učiteli či nezůstalo spíše zbožným přáním pokusníků.

Učební jednotkou na pokusných školách nebyl rok, ale semestr.¹²³ Na pokusných školách I. stupně bylo možno studovat buď humanitní (volitelnost předmětů, latina), nebo technickou (nynějši občanská škola) větev.¹²⁴

Ve školním roce 1930/31 byli žáci obecné školy podle mínění inspektora Šindeláře i samotných učitelských sborů zatěžováni přemírou učiva. Rodiče potvrdili, že jejich děti musí doma pracovat někdy i pozdě do večera.¹²⁵ Do budoucna se proto měl objem učiva snížit.¹²⁶

Místo občanské nauky a výchovy byla na všech školách zavedena společná shromáždění. Na nich vystupovali jak učitelé, tak žáci a promlouvali o různých relevantních pojmech. V Nuslích bylo možno promítat i filmy.

Ze zápisů Pokusné diferencované školy měšťanské v Praze – Nuslích vyplývá, že průběh společných shromáždění nebyl vždy shodný a program byl velmi různorodý.

Např. ve školním roce 1934/35 byla shromáždění často zahajována proslovy vedoucích samosprávy¹²⁷ či starostou školy. Občas mluvil i ředitel Komárek. Projednávaly se výchovné a organizační věci, zastoupena byla i recitace, sbor, divadlo, tanec či přednášky na různá témata. Téměř vždy se na úvod či závěr zpívaly státní hymny – československá nebo i jugoslávská (sic!). Občas se promítal film či škola zorganizovala společnou vycházku.¹²⁸ Na shromážděních přednášeli kromě učitelů i různí hosté.

Společná shromáždění sloužila mimo jiné k výchově v duchu demokratických hodnot. Pravidelně se na nich slavily narozeniny prezidenta Masaryka, vznik republiky, objevuje se i téma „*Židé a jejich kultura. Palestina.*“¹²⁹

V řízení shromáždění se žáci střídali. Obecně šlo o oblíbenou část výuky, která měla dobrý vliv na jejich výchovu, chování, samostatnost i smysl pro společný celek.

Shromáždění se zpočátku konala jednou týdně. V průběhu let se interval prodloužil především kvůli náročnosti přípravy a strachu ze zevšednění. Např. v Hostivaři se již od

¹²³ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 9.

¹²⁴ Tamtéž, s. 13.

¹²⁵ Tamtéž, s. 14.

¹²⁶ Tamtéž, s. 14.

¹²⁷ Vedoucí samosprávy byl vždy učitel. Tato funkce se střídala. Např. v letech 1932-34 jím byl Týml, ve školním roce 1934/35 Dismán.

¹²⁸ 20. září 1934 např. do cirku „Gleich“.

¹²⁹ AHMP, fasc. č. 13, Pokusná diferencovaná měšťanská škola v Praze XIV – Nuslích, Křesomyslova 2, Zápisy 1934-35. Součástí společného shromáždění věnovaného židovské kultuře bylo „*Pohostinské vystoupení židovské třídy, přednáška s diapositivy, zpěv, recitace, tance. Výměna školních vlajek.*“

školního roku 1931/32 konala jen jednou měsíčně.¹³⁰ Místo těchto setkání byla zařazena občanská nauka a výchova.¹³¹

Společenské výchově sloužilo i netradiční oslovení učitelů jménem, ne tituly. „Účelem má býti zdemokratisování naší společnosti, v níž se plýtvá množstvím různých titulů, jakož i to, aby si žáci zvykli vážit si svého jména a snažili se zachováti je vždy čisté a neposkvřené.“¹³² Názory na úspěšnost zavedení této inovace se pramen od pramene liší.¹³³

Dle Augustina Šindeláře se tento nový způsob oslovení důsledně uplatňoval na počátku třicátých let jen v Michli a Hostivaři. V Nuslích s ním totiž část rodičů nesouhlasila.¹³⁴

Ve zprávě za školní rok 1939/40 se dočteme, že se oslovení učitelů jménem na školách v Nuslích a v Michli nedodržovalo důsledně a že se zdá, „že se u nás nevžije a že nemá vyhlídek na sympatie ani na rozšíření.“¹³⁵ Okresního školního inspektora Františka Musil ale o rok později konstatuje, že se oslovení jménem v průběhu let ujalo i v Nuslích.¹³⁶

Učitelé žákům vykali, což mělo dobrý vliv na jejich chování.¹³⁷

Každá reformní škola v prvních letech své existence vydávala vlastní časopis. V Nuslích šlo o cyklostylovaný *Ohlas* a nástěnný časopis *Nezmar*, michelský časopis se jmenoval *Tempo*. Od roku 1931 začaly všechny školy vydávat dohromady časopis *Roj*.¹³⁸

Nedivila bych se, kdyby *Roj* nebyl u dětí moc populární. Text je určen opravdu zdatným čtenářům. Je psán poměrně malým písmem ve třech sloupcích na jedné stránce. Obrázky jsou většinou malé a černobílé. Děti jsou pobízeny k četbě a studiu pomocí soutěží.¹³⁹

¹³⁰ Kronika ZŠ Hostivař, 1933-1932 (<http://www.zshostivar.cz/kronika/1931-32.pdf>, staženo 12. 10. 2016)

¹³¹ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 7.

¹³² Tamtéž, s. 8.

¹³³ Dle Šindeláře se oslovení učitele jménem důsledně dodržovalo jen v Michli a Hostivaři. Naopak inspekční zpráva za školní rok 1940/41 uvádí, že to bylo běžné i v Nuslích. NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 8. NA, MŠANO, kar. 2056, Zpráva okresního školního inspektora o pokusné reformní škole obecné v Praze XIV. – Nuslích za školní rok 1940/41, s. 8.

¹³⁴ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 8.

¹³⁵ Tamtéž, Praha, pokusné školy obecné a měšťanské; zpráva za školní rok 1939/40 a rámcové učebné osnovy.

¹³⁶ Tamtéž, Zpráva okresního školního inspektora o pokusné reformní škole obecné v Praze XIV. – Nuslích za školní rok 1940/41, s. 8.

¹³⁷ Tamtéž, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 8.

¹³⁸ Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium, s. 45.

¹³⁹ *Roj, časopis nových dětí*. Ročník X, 1941-1942.

2.3 Pokusná škola v Praze - Michli

Měšťanská škola v Praze-Michli v Kostelecké ulici 360 vznikla 1. září 1919 a byla rozdělena na školu chlapeckou a dívčí. Ve školním roce 1929-1930 měla deset tříd – z toho pět dívčích a pět chlapeckých. Žáci byli převážně ze sociálně slabších vrstev a měli malé studijní nadání. Ze zprávy Dr. C. Stejskala, který žáky zkoumal, se dovídáme, že jejich inteligenční kvocient byl 22. Průměrný primán dosahoval čísla 50.¹⁴⁰

Ve školním roce 1929-30 byl pokus proveden jen se žáky 6. školního roku, tedy s I. ročníky chlapecké a dívčí měšťanské školy. Žáci měli probrat tolik učiva, aby jim byl umožněn případný přestup do II. třídy měšťanské obvyklého typu.¹⁴¹

V době zápisů do I. ročníků koncem školního roku 1928-1929 ještě nebyl vydán výnos o zřízení pokusné školy a tak se žáci zapisovali do školy měšťanské. Ze všech zapsaných se sedm žáků, v případě povolení, hlásilo do pokusné školy.¹⁴²

Kromě reformy školy II. stupně byla v Michli 1. září 1929 přeměněna na pokusnou reformní školu obecnou i obecná škola smíšená. Dne 3. září byli na svolané schůzce o všem informováni rodiče. Ti, kteří s novým systémem nesouhlasili, mohli své děti zapsat do sousedních měšťanských škol: na Pankrác nebo do Nuslí.¹⁴³

Přesto se s novou školou část rodičů dětí I. stupně nesmířila a kvůli jejich hlasitému odporu ministerstvo školství 5. září 1929 provádění reformy na obecné škole zastavilo. Na škole ale zůstal nový reformní učitelský sbor a tak se škola neoficiálně vydala novou cestou alespoň v hlavních bodech.¹⁴⁴

Někteří rodiče však stále nebyli spokojeni. Dne 18. června 1930 žádal výbor rodičů ministra školství Dérera o zrušení pokusné školy, protože prý nesouhlasí s vyučovací metodou amerického typu, nevěří učitelskému sboru a obávají se, že se jejich dětem nedostane tak kvalitního vzdělání jako na normálních školách.¹⁴⁵

Další důvody rodičovské nespokojenosti uvádím pro dokreslení situace doslovně: „Hlavně máme velkou obavu, aby na dítky nebylo působeno politicky, což důkazem toho byly letošní oslavy narozenin našeho pana presidenta, pořádané letos v komunistickém domě, kde předtím jsou kravály a štvance protistátní a druhý den tam páni učitelé reformní školy vedou

¹⁴⁰ Rudolf NEKOLA, *Novou cestou: sborník na ukončení prvního čtvrtletí pokusné práce*, Praha 1933, s. 9.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Tamtéž, s. 10.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Jan TÝML, *Pod Bohdalcem: Výroční zpráva pokusné reformní obecné školy v Praze – Michli*, Praha 1932, s. 8.

¹⁴⁵ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIV. Michle, Žádost o zrušení reformní školy, 18. 6. 1930.

školní dívky na oslavy narozenin p. presidenta, což vzbudilo v občanstvu velké rozhořčení a pobouření.

O politickém charakteru učitelů se račte správně a nestranně přesvědčiti.

Škola má vychovávatí národ a ne politiku, čímž dívky velice trpí na výchově. Po stránce mravní jsou dívky velice zanedbávány a uvolněná kázeň jistě nepřispěje k jejich výchově, kde dítě si nesmí zazpívat národní neb školní píseň, ale takové odrhovačky je učí.

*Mohli bychom uvéstí ještě řadu dokladů, ale doufáme, že pro informaci to zatím stačí.*¹⁴⁶

Je zřejmé, že deklarovaný ideál demokracie nebyl interpretován všemi aktéry shodně. Nicméně je nepopiratelným faktem, že pokusnictví bylo spojeno do značné míry s levicovou až komunistickou politickou orientací vlastních učitelů.

Přihlédneme-li k administrativní stránce věci, paradoxní na celé situaci byla skutečnost, že rodiče vlastně žádali o zrušení školy, která neexistovala. Ve školním roce 1929/30 byly v Praze otevřeny pouze pokusné diferencované školy měšťanské.¹⁴⁷

Do pokusného ročníku školy II. stupně nastoupilo 84 žáků, z toho 41 chlapců a 43 dívek. Žáci byli rozděleni do čtyř skupin podle inteligence. Do školy také nastoupili noví učitelé „pokusníci“ a naopak někteří členové původního sboru ze školy odešli. Celkem byly v Michli tři měšťanské školy. Dívčí a chlapecká škola, která měla celkem šest tříd, a pokusná diferencovaná se čtyřmi „třídami“.¹⁴⁸

Od 1. září 1930 byla pokusná reformní obecná škola ministerstvem školství a národní osvěty opět povolena. V povolovacím spise stojí, že škola má být organizována ve smyslu návrhu Školy vysokých studií pedagogických v Praze. Tento návrh obsahuje i spis *Organizační a učební plán reformních škol*, podle kterého byla škola od školního roku 1930-1931 upravena. Kromě koedukace, která už na michelské škole fungovala, zaváděl spis částečnou třídní diferenciaci, volno v sobotu, v první a druhé třídě volný rozvrh a délku vyučovací jednotky stanovil na čtyřicet pět minut. Nepodařilo se splnit požadavek na maximálně třicet pět dětí v jedné třídě. V některých třídách bylo i přes padesát žáků. V pokusné reformní obecné škole bylo celkem pět prostupných tříd, pět tříd definitivních a čtyři zatímní pobočky, jedna pomocná a jedna podpůrná třída.¹⁴⁹

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ NA, MŠANO, 17 Praha XIV. Michle, *Administrativní oddělení I. zemské školní rady. Vyjádření*, 18. 7. 1930.

¹⁴⁸ Rudolf NEKOLA, *Novou cestou*, Praha 1933, s. 10.

¹⁴⁹ Jan TÝML, *Pod Bohdalcem*, Praha 1932, s. 9.

Právní stav pokusných diferenciovaných škol nebyl žádný. Školy tedy volaly po zákonu, jenž by jejich nejasné poměry, které způsobovaly nedorozumění, upravil.¹⁵⁰ Pokusníci se ale nepotýkali jen s právními problémy. Žáci byli někdy posměšně označováni pokusnými králíky a konkrétně v Michli bylo jméno školy „Komenium“ schválně vztahováno místo ke Komenskému ke komunismu.¹⁵¹

Ústřední ideou Komenia v Praze-Michli byla idea pracovní školy. Ředitel Jaroslav Nykl¹⁵² v ročence z roku 1933 píše: *„Proti dosavadnímu jednostrannému pamětnému učení a trpnému přijímání poznatků, snažili jsme se o rozvoj schopností, které jsme pracujícím žákům pomáhali objevovat a rozvíjet k radostnému uplatnění. Toto osvobození od vnějšího nátlaku, aby žák mohl vyjít sám ze sebe, vyžadovalo ovšem získání zájmu. S pracovními metodami neměli jsme zkušeností a je přirozeno, že jsme se k jejich provádění, k organizační situaci, v nichž by si žák mohl účelně a samostatně osvojovat poznatky, museli propracovávat a postup podle zkušeností měnit.“*¹⁵³ V této citaci opět vidíme veliký zájem o žáka. Pokusníci se snažili udělat školu praktičtější a pro dítě tak i přijatelnější.

Aby mohla být idea pracovní školy plně uskutečněna, byly pro jednotlivé předměty místo tříd zařízeny pracovny.¹⁵⁴ Tento systém s sebou nesl určité výhody i nevýhody. Výhodou jistě bylo lepší soustředění žáků podnícené vhodně upraveným prostředím a změnou místa – tedy i vzdáleností od tabule a oken a s tím spojený jiný vzduch. Za nesporné nevýhody se dá považovat stálý neklid žáků, absence kmenové učebny i pocitu „domova“, zapomínání věcí a horší udržování čistoty učeben. Na všech pražských pokusných školách se žáci během přesunů chovali slušně a celkem tiše.¹⁵⁵

Každá pracovna se vybavovala tím, co s daným předmětem souviselo, tím, co bylo zapotřebí k samostatným pozorováním, pokusům, měřením a studiu. V prvním roce pokusu byly ale pro čtyři skupiny k dispozici jen čtyři místnosti. Pracovny proto bylo nutné kombinovat.¹⁵⁶

¹⁵⁰ Rudolf NEKOLA, *Novou cestou*, Praha 1933, s. 10.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 11. Viz s. 47 a nespokojenost částí nuselských rodičů se vznikem pokusné školy.

¹⁵² Jaroslav Nykl se narodil 10. ledna 1895 v Mukařově. O tom, že šlo o uznávanou školskou autoritu svědčí i jeho pozvání organizací UNESCO na schůzi expertů v otázkách základního vzdělání, která se konala od 30. června do 3. července 1947 v Paříži.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferenciovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 3.

¹⁵⁶ Rudolf NEKOLA, *Novou cestou*, Praha 1933, s. 11.

V druhém roce bylo povoleno rozšířit pokus i na druhé ročníky. Vzniklo sedm skupin: čtyři ročníky první a tři druhé. Kvůli nevyhovující velikosti dosavadní školní budovy byla stavěna budova nová.¹⁵⁷

Ve staré školní budově bylo k dispozici jen šest místností a tak musela být jedna skupina vždy zaměstnávána v tělocvičně, v dílně nebo v kuchyni, kde se kromě dívčích ručních prací učilo i latině. Ředitel neměl svou kancelář, ale pouze psací stůl, který byl umístěn v jedné z pracoven, takže úřadoval při výuce některého ze svých kolegů.¹⁵⁸ Na společná shromáždění chodili žáci do tělocvičny, kde museli po celou dobu stát, což rozhodně nepřispívalo k dobré náladě.¹⁵⁹

Nová budova byla vystavěna ve Smetanově ulici 1000.¹⁶⁰ Škola měla být hotová na začátku školního roku 1930/31, což se nestalo. Slavnostně otevřena primátorem Karlem Baxou byla až 1. listopadu 1930. Vyučování v ní začalo 4. listopadu a bylo doprovázeno značnými řemeslnickými problémy, například nefunkčním zvoněním. Pan ředitel z toho – dle svých slov – začal šedivět.¹⁶¹

Budova měla celkem šest učeben, kreslírnu, dílnu, tělocvičnu, přednáškovou síň, čítárnu, jídelnu a kabiny. I přes toto rozšíření počtu místností se problém s umístěním skupin úplně nevyřešil. Čítárna a přírodopisný kabinet byly tedy přeměněny v pracovny, zeměpisný kabinet na dílnu a přednášková síň byla už od počátku ve své přední části zařízena jako učebna fyzikální.¹⁶² Stále chyběla vhodná místnost pro ruční chlapecké práce.¹⁶³

Ve školním roce 1931/32 byla celá škola přeměněna na pokusnou diferencovanou školu měšťanskou a měla jedenáct skupin.

Ve čtvrtém roce pokusu (1932/33) mělo být podle počtu žactva šestnáct tříd, a tak bylo nutno postavit dva Doeckerovy pavilony, čímž se získaly další čtyři místnosti a škola tak měla prostory pro patnáct tříd.

Co se zdravotního stavu žáků týče, byl špatný. Z osmdesáti čtyř žáků by šedesát pět potřebovalo zvýšenou zdravotní péči pro nedostatky v tělesném vývoji.¹⁶⁴

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 14.

¹⁶⁰ V současné době se ulice jmenuje Mendíků. V budově sídlí *Základní a mateřská škola Mendíků*.

¹⁶¹ Tamtéž. „*Tím začaly v nové budově nové starosti. Ty se stupňovaly tím, že řemeslnické práce nebyly hotovy, elektrické vedení jakož i elektrické zvonky vypořádaly službu, bylo potřeba zařizovat pracovny a vybavovat nábytkem atd., Tisíc a jedna starost. Začal jsem šedivět, ale pomalu se podařilo vše uvést do chodu.*“

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 2.

¹⁶⁴ Rudolf NEKOLA, *Novou cestou*, Praha 1933, s. 19.

Ve školním roce 1932/33 vyučovalo na škole celkem dvacet sedm učitelů a všichni se k pokusné práci dobrovolně přihlásili. Bylo přihlíženo jen k přihláškám osob velmi dobře kvalifikovaných, které se hlásily k práci ze zájmu o reformu.

Učitelé se připravovali v semináři prof. Příhody *O reformě školské* na Škole vysokých studií pedagogických.¹⁶⁵ O své práci se pokusníci snažili formou přednášek a článků informovat veřejnost.¹⁶⁶ Autoři sborníku *Novou cestou* říkají, že učitelé byli: „*Optimisté založením, schopní státí dětem blízko neumdlévající trpělivosti, obětaví a skromní jsou vzorem svěřené mládeži. Rodiče i děti jsou jim oddáni s plnou důvěrou.*“¹⁶⁷

2.3.1 Způsoby vyučování

Od 1. února 1931 bylo individuální učení na pokusné diferencované škole měšťanské rozšířeno o daltonský plán.¹⁶⁸

Daltonský plán Heleny Parkhurstové je specifickou metodou samostatného učení žáků, který měl nahradit tradiční výuku.¹⁶⁹ Ve své podstatě jde spíše než o metodu o plán, který může být v praxi obměňován podle potřeby a okolností, za nichž škola pracuje. Není předepsáno, které předměty mají být plánovány, nebo jakými prostředky mají být výsledky žáků měřeny.¹⁷⁰

„Parkhurstová charakterisuje svůj plán tak, že je jím možno dosáhnouti spojení cílů školy tradiční, která usiluje jen o kulturní statky, a školy nového typu, která usiluje o zkušenost.

Chce školu organisovat tak, aby se žáci mohli cvičit v zkušenosti, po které každá mladá mysl touží. Děti musí mít možnost dříve řešit problémy dětství, než přistoupí k řešení problému mládí a problémů dospělosti. To je možno, dá-li jim škola tolik svobody a odpovědnosti, kolik jí potřebují, aby se odvážily přistoupiti k samostatnému řešení úkolů a aby je provedly samy. Taková škola učí žáka chtít a vychovává ho k aktivitě.

„Vedoucí principy při provádění plánu jsou dva: princip svobody a princip spolupráce žákovské. Svobodou se nerozumí nekázeň nebo rozpoutanost, nýbrž svobodné

¹⁶⁵ Rudolf NEKOLA, *Novou cestou*, Praha 1933, s. 25.

¹⁶⁶ Rudolf NEKOLA, *Novou cestou*, Praha 1933, s. 27.

¹⁶⁷ Rudolf NEKOLA, *Novou cestou*, Praha 1933, s. 25.

¹⁶⁸ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII-XIV, 17 Praha XIV. Michle.

¹⁶⁹ Ladislav BLATNÝ, *Kapitoly z dějin pedagogiky*, Praha 1982, s. 62.

¹⁷⁰ Rudolf NEKOLA, *Novou cestou*, Praha 1933, s. 58.

rozhodování v práci: kterému předmětu a jak dlouho se chce žák ve škole věnovati podle přirozeného zájmu.

P. píše: „Není tu zvonku, který nutí žáka, aby měnil svůj zájem podle nadiktovaného rozvrhu hodin. Svobodným je ten, kdo hospodář svým časem podle své vůle. Řídit se časovým rozdělením, které upravil někdo jiný, je otročina“

Druhým principem je spolupráce žákovská. Demokratická společnost spočívá na zákonu vzájemné spolupráce. Tento nepsaný zákon, usměrňující bezděčně úspěšný pokrok celku, vládne tam, kde každý se cítí spolupracovníkem, odpovědným za úspěch celku. D. p. tvoří podmínky, za kterých se žák nevědomky stává členem sociální skupiny, v níž společně s ostatními členy řeší svůj úkol. Členové skupiny si vzájemně pomáhají v práci a tak se tvoří sociální zkušenost, která je podkladem sociálního soužití. Kde nemohou si žáci sami poradit, obracejí se na učitele, který se tak stává jejich spolupracovníkem, jehož autorita spočívá v jeho významu pro pracovní skupinu. Je tedy skutečná, nikoli fiktivní.¹⁷¹

„Daltonský plán,“ praví Parkhurstová, „ukazuje cestu, a já pevně věžím, že jedinou, jak učiniti školu tak zajímavou a výchovnou jako je hra. Touto cestou bude možno vytvářeti ty nebojácné lidi – v nejširším slova smyslu – kteří jsou naším ideálem.“¹⁷²

Daltonský plán tedy bojuje proti jednostrannému cvičení paměti. K celkovému rozvoji schopností a charakteru dochází teprve při získávání potřebných zkušeností.¹⁷³

Zásada individuální výchovy byla prováděna již od vzniku pokusné školy, jde proto jen o její rozšíření a novou formu. Jediný rozdíl představovala skutečnost, že se v hodinách, které byly věnované laboratornímu způsobu práce, vytvářely zájmové pracovní skupiny.

Dosavadní systém (tedy diferenciací dle schopností) vedl u některých žáků k jednostranné diferenciaci.¹⁷⁴ Nové uspořádání umožnilo i diferenciaci kvalitativní.¹⁷⁵

Kontrola práce byla stejně jako na ostatních pokusných školách prováděna písemně testy. Dr. J. Nykl k tomu dodává, že: *„Vědomí naprosté spravedlnosti příznivě ovlivňuje vývoj charakteru žáků.“¹⁷⁶*

Mezi další inovace patří např. přičlenění občanské nauky ve III. ročníku k dějepisu.¹⁷⁷

¹⁷¹ Tamtéž s. 58-59.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Žáci byli např. umístěni do nejpomalejší skupiny D, protože jim nešla čeština a matematika. V kreslení ale naopak vykazovali dobré výsledky a mohli by tak být ve skupině vyšší.

¹⁷⁵ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17 Praha XIV. Michle.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 12.

¹⁷⁷ Tamtéž.

Za zmínku jistě stojí i „příruční dějepisná knihovna“ Karla Čondla. Vychází z toho, že existují úseky látky, při kterých sebelepší výklad nemůže žáka natolik zaujmout, aby byl schopen efektivní samostatné práce. Motivační slovní úvod se v těchto případech snaží nahradit ukázkou z nějaké knihy.¹⁷⁸ Zrovna tak se na knihy snaží odkazovat žáky s hlubším zájmem o dané téma. Podporuje kresby ilustrací do sešitů.¹⁷⁹

Obecně bychom mohli učební postupy pokusných reformních škol shrnout do následujících bodů: *„podání učiva, podrobná a konkrétní informace; rozbor čili analyza, kterým se učivo osvětlí, aby mu žáci porozuměli; stručné shrnutí, přehled nebo poučka, t. j. abstraktní formulace; opakování učiva a specifický nácvik důležitých částí učiva; využití čili aplikace.“*¹⁸⁰

Aby bylo možno vyučovat tímto způsobem, došlo k podstatnému omezení učební látky.¹⁸¹

2.3.2 Výchova žáků

Ústředním bodem výchovy žáků byla výchova pro společnost, výchova k demokracii.¹⁸² Na čelní místo byla postavena kolektivní výchova.¹⁸³ Škola se snažila *„vychovati své členy ve vědomé lidi, kteří vědí, jaké jsou jejich možnosti, vědí, jak mohou se uplatnit v celku, jak pro celek pracovat a co plyne z jejich práce. Jednotlivec nesmí překážeti celku a celek nesmí neuznat jednotlivce. Dokonalá harmonie projevuje se jako smysl pro spolupráci a vzájemná solidarita.“*¹⁸⁴

Významným činitelem při této výchově byla žákovská samospráva: *„Žáci zúčastňují se na správě svých záležitostí, dávají si zákony, upravují si sami společenský styk, vřazují se*

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 59.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 78.

¹⁸⁰ Cyril KOHOUTEK, Stanislav VRÁNA, *Omezení učiva a podstata učebního postupu*, Zlín 1939, s. 9.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 3-7.

¹⁸² Tamtéž, s. 36: *„Naše škola jest také společenskou institucí a život v ní se řídí týmiž zákony jako v jiných společenských organizacích. Již svou existencí požaduje na svých příslušnících, aby pamatovali, že jsou členy společnosti. Škola se nespokojuje jen s tímto faktem, nýbrž i působí, aby její členové byli pro tuto společnost připraveni, vychovává je. Čím společnost jest menší, tím egoistické složky, které jsou v každém, mají širší pole, a proto rodina pro výchovu individua jako člena společnosti jest příliš úzkým kruhem. Tam pozornost na jednotlivce jest tak velká, že jednotlivec spíše slábne pro pozdější úkoly ve společnosti. Dnešní život ukazuje slabost jednotlivcovu a sílu celku. Proto společenská výchova musí směřovati k vypěstění smyslu závislosti na velkém počtu lidí a již tímto se rodí demokracie, která vyrůstá jen a jen na vzájemném pochopení společenství. Školy o velkém počtu žáků mají větší možnost působnosti kolektivní výchovy a vstřípení společenské přilnavosti. Všechny sociální vymoženosti dneška rodily se z velké společnosti. Tam také vznikala organizace a v ní správná regulace uplatnění se jednotlivců.“*

¹⁸³ Tamtéž, s. 37.

¹⁸⁴ Tamtéž.

činně do společnosti, vládnou si, jak je požadavkem demokracie. Na naší škole každá pracovní skupina má svou třídní samosprávu. Skupina vyvolí ze sebe svého starostu, místostarostu, důvěrníka, jednatele, zapisovatele, pokladníka, kteří spravují záležitosti třídy. Nejsou to jen záležitosti kázně, nýbrž i věci, které se týkají všech (výlety, exkurse, výzdoby pracovní, společné podniky, záležitosti čistoty, úprava šaten, kampaně, kluby, časopis a řada jiných otázek).“¹⁸⁵

Skupiny se každých čtrnáct dní scházely na třídní konferenci, která byla řízena předsednictvem třídní samosprávy. O každé schůzi se vedl zápis. V několika skupinách byl zaveden i smírčí soud. Projednávaly se na něm sporné případy mezi spolužáky, poznávali se tam, získávali porozumění a přátelskou dohodu. Jedním z významných prvků kolektivní výchovy bylo právě posílení přátelství.¹⁸⁶

Funkcionáři skupin tvořili žákovskou radu celé obce, která se scházela jednou týdně. Z jejího středu bylo voleno předsednictvo školní samosprávy tvořené starostou školy, dvěma místostarosty (předseda samosprávy v pavilonech je I. místopředsedou školy), důvěrníkem, pokladníkem a dvěma zapisovateli.¹⁸⁷

K funkcionářům samosprávy pracovních skupin patřili redaktoři skupin, kteří měli na starosti publikační věci a důvěrníci *Dorostu Československého Červeného kříže*, kteří byli současně zdravotními komisaři. Zúčastňovali se schůzí žákovské rady.¹⁸⁸

Z redaktorů skupin byl zvolený hlavní redaktor školy, který pak žáky zastupoval v redakční radě časopisu *Roj*.¹⁸⁹

Členem žákovské rady byl i důvěrník učitelského sboru, který zastával funkci referenta žákovské samosprávy v učitelském sboru. Byl to učitel volený žáky i učitelským sborem a jeho činnost byla důvěrnická a poradní. Spjoval žákovský kolektiv s kolektivem učitelského sboru.¹⁹⁰ Zde vidíme další ze zásadních rozdílů oproti školství rakousko-uherskému, kde byla mezi žákem a učitelem tlustá dělící čára. Reformní školství chápalo žáka

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Tamtéž. *Roj* = časopis pokusných škol. Tamtéž, s. 47: *Rád prozrazuji, že nebyti houževnatého úsilí a naléhání žákovských samospráv, „Roj“ by nebyl spatřil světlo světa.... Svým zvláštním rázem i posláním „Roj“ se liší od dosavadních časopisů pro mládež, jejichž přispěvatelé i čtenáři sotva se znají navzájem. „Roj“ se stává, trochu opožděně, orgánem celků s pěkně rozvinutým soužitím a, nepřihlížíme-li k Dorostu Českosloven. Červeného kříže, nejširším pojítkem žactva reformních škol. Úkol časopisu? „Chceme spolu žít a tvořit, ne už jen v jedné třídě, v jedné škole, nýbrž ve všech školách dohromady. Chceme se poznávat a povzbuzovat navzájem. Bez vzájemné výměny myšlenek a bez soustředění mladých sil není pokroku.“*

¹⁹⁰ Tamtéž.

svým způsobem jako partnera, s kterým chce dobře vycházet a o jehož připomínky a přání se zajímá.

O všech schůzích se opět vedly zápisy. Každá skupina měla svou zápisovou knihu a také žákovská rada zapisovala průběh jednání a zaznamenávala usnesení.¹⁹¹

Každé úterý, den po žákovské radě, se konala ve skupinách samosprávná „pětiminutovka“.¹⁹² Starostové skupin ve své skupině přednášeli usnesení žákovské rady, dávali hlasovat o předložených návrzích, nechávali schvalovat usnesení... Do žákovských rad pak starostové přicházeli se znalostí mínění celé skupiny, podávali zprávy, tlumočili návrhy...¹⁹³

Rozhodnutí žákovské rady bylo zákonem. Bylo závazné pro všechny. *„Žákovská samospráva projevuje se jako živé těleso, reagující na popudy zvenčí velmi rychle a dobře. Námitky, které bylo zvykem proti ní pronášeti, na naší škole zbořila praxe. Potvrdila její klady a všem žákům je blízká; jest zcela jejich. Rádi se zúčastňují správy svých záležitostí a tak naše škola učí opravdové demokracii a žáci vyjdou z ní se živým zájmem a porozuměním demokracii.“*¹⁹⁴

Nejsilnějším projevem kolektiva byla žákovská společná shromáždění, na kterých se scházela celá pracovní školská společnost. *„Zde tmelí se jedinci v celek a pěstuje se příchyllost k společnosti. Zájmy jednotlivců, kteří byli celý týden rozdrobeni, setkávají se zde v jeden zájem: společně se poučit, pobavit, vytknouti si cíle pro příští týden, sdělit společné události, projednat společné záležitosti. Před tváří všech, za spoluúčasti všech vystupují tu zástupci samosprávy jako mluvčí celku, kteří ke všem promlouvají. Slovo jedinci je uděleno v debatě a každý má právo svobodně a volně se projevit. V žákovské radě sestavují se návrhy žákovských shromáždění na určité období. Žáci říkají, co by chtěli společně slyšeti, o čem by se chtěli společně pobavit. Návrhy programu předloženy jsou řediteli školy a učitelskému sboru, který program upraví, domyslí, zlepší, aby nebyl vystaven dětinským nahodilostem, ale doplněn aktualitami, případnými oslavami atd. Ředitel školy předkládá program k schválení sboru a stanoví se měsíční kalendář shromáždění. Vedoucím každého shromáždění je člen učitelského sboru, který s členy samosprávy připraví program jednotlivých schůzí.“*¹⁹⁵

Shromáždění bylo zahájeno zpěvem hymny. Ředitel školy pak sdělil své zprávy. Po jeho zprávách přejímala vedení shromáždění do svých rukou žákovská samospráva. Žáci se

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Tamtéž, s. 38.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž.

seznámili s rozhodnutími, která učinili prostřednictvím svých zástupců. „*Vědomí pospolitosti nabývá slovy starostovými výrazu a všichni si uvědomují, že přináležejí k jednomu celku, pro nějž pracují a jemuž se podřizují.*“¹⁹⁶

Několikrát do roka se žakovská rada dohodla s učitelským sborem o tom, že se bude konat kampaň, čili zmechanizování pravidel, zvyků. „*Samospráva připraví program určité kampaně, který učitelský sbor propracuje, a samospráva je pověřena provedením. Předmětem kampaní jest tažení proti určitým zlovykům. Zmobilisuje se celý kolektiv, takže kampaň jest projektem celé školské obce. Kampaně dělí se v dobu přípravy, ve vyhlášení kampaně, v provádění a závěr.*

Doba kampaně není dlouhá, ale tato veškerá činnost je tak intenzivní, aby ten či onen zlovyk byl vykořeněn. Příprava spočívá v zpracování programu a přichystání závěrečného shromáždění. Starosta školy vyhlašuje kampaň a nato v určitý den začíná. Hesla jsou různá: Smrt papírkům! Čisté ruce! Kampaň ticha! Kampaň čistoty! Kampaň slušného chování! atd.! Sbor učitelský i funkcionáři samosprávy kontrolují provádění kampaně, aby vše bylo prováděno dobře a bez výjimky. Kampaň vrcholí v shromáždění, kterým kampaň se končí, a bývají oznámeny výsledky, jak která skupina si počínala.“¹⁹⁷

Ve školním roce 1932/33 byly pořádány tyto kampaně: kampaň ticha, slušného chování, čistoty a míru.¹⁹⁸ Při pořádání kampaně nebyla pozornost věnována pouze jedinému heslu. Všechna hesla prostupovala celým vychováváním. V době kampaně bylo pouze to jedno akcentováno.¹⁹⁹

Výsledky kampaní nebyly dle okresního školního inspektora Augustina Šindeláře na všech školách zcela uspokojivé. Důvodem byla krátká doba jejich trvání. Za týden si těžko osvojíte na celý život nový návyk.²⁰⁰

Žakovská samospráva byla od druhého pololetí školního roku 1929/30 zavedena všeobecně. Původně vznikla v tzv. klubech.²⁰¹ Kluby byly „*samosprávné žakovské organizace, v nichž žáci praktikují společenské zvyky, utužují společenské svazky, budí zájem o své druhy a spolupracovníky, připravují k společné ochotě.*“²⁰²

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 44.

²⁰⁰ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 8.

²⁰¹ Rudolf NEKOLA, *Novou cestou*, Praha 1933, s. 12.

²⁰² Tamtéž, s. 44.

V klubech se setkávaly jak zájemci o určitou vyučovací disciplínu, tak žáci, kteří se chtěli prostě rekreovat. Vznikl tak např. klub němčiny, češtiny, přírodopisný nebo klub sportovní, hudební či dramatický.²⁰³

V roce 1933 se uvažovalo o propojení klubů v rámci michelské a nuselské pokusné školy. Kvůli organizačním potížím bylo nakonec od tohoto návrhu opuštěno.²⁰⁴

Na michelské škole fungovalo také sdružení redaktorů skupin, které připravovalo a vydávalo školní časopis *Tempo*.²⁰⁵ Pomocí tohoto časopisu chtěla samospráva rozšířit svůj vliv i na nové žáky.

Aby u svých spolužáků vzbudila zájem, věnovala mu dvě společná shromáždění. Na prvním z nich promluvili dva pozvaní novináři z velkého denního listu na téma: „Jak se dělají noviny“.²⁰⁶

Na druhém bylo usneseno vydávat školní časopis a pojmenovat ho heslem školy *Tempo*.²⁰⁷ Toto prohlášení pak bylo schváleno všemi žáky: „*My, žáci michelské reformní nové školy, učíme se novým způsobem z nových knížek. Chceme stále nové věci, které nám s nebe nespadnou, nýbrž si je musíme vymyslet a uskutečnit. Napadlo nás podle vzoru dospělých vydávat časopis. Přemýšleli jsme delší dobu o jméně, formě a rozčlenění časopisu. Konečně naše přání se vyplnilo. Dočkali jsme se šťastného dne, kdy vyjde první číslo s láskou sestavovaného časopisu. Každý z nás snad přispěje alespoň jedním malým článkem, insertem, básničkou, hádankou, vyhláškou a jinými rukopisy do našeho čísla. Smýšlíte-li všichni jako vaši zástupci v samosprávě, bude se nám dílo dařit. Piště články, básničky, ohlašujte, inserujte, ale nezanedbávejte vlastního učení, uče se pilně s počátku, ke konci Vám to půjde samo. Mnoho zdaru našemu časopisu. Ať žije „Tempo“!*“²⁰⁸

Byl zvolen zakladatel listu, odpovědný redaktor a z každé skupiny byl do redakce vyslán jeden žák a jedna žákyně.²⁰⁹

Ještě téhož dne se uskutečnila redakční schůze, na níž byly pojmenovány hlídky časopisu: Úvodník, Besídka, Ze světa, Technika a vynálezy, Čistota a zdraví, Z naší školy, Hlasy čtenářů, Veselý koutek, Hádanky a Zprávy redakce a administrace. Také bylo dohodnuto, že před vydáním každého čísla se budou konat dvě redakční schůze. V první se vždy domluví obsah čísla a v té druhé budou příspěvky redigovány.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ AHMP, fasc. č. 13, Pokusná diferencovaná škola měšťanská v Praze XIV – Nuslích, Křesomyslova 2.

²⁰⁵ Rudolf NEKOLA, *Novou cestou*, Praha 1933, s. 45.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 48.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 49.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

První číslo časopisu vyšlo tři dny po této schůzi, tedy 9. prosince 1930. Bylo psané na psacím stroji a mělo dvanáct stran velkého archového formátu. I. ročník *Tempa* měl pět dvanáctistránkových čísel. Koncem dalšího školního roku chtěla žákovská samospráva vydávat časopis tiskem. K tomu však nedošlo, protože na přání reformní komise při Škole vysokých studií pedagogických v Praze vydávaly všechny pokusné školy jeden časopis: *Roj*.²¹⁰

Další složky kolektivní výchovy jsou školní hymna, školní vlajka a společné heslo. Školní hymna byla společná s obecnou školou reformní v Michli. Vlajka byla vztyčována při shromážděních, společných podnicích školy nebo při výletech. Společným heslem bylo: „*Tempo*“! Symboly ale neměly takový efekt, jaký si vedení školy představovalo.²¹¹

2.3.3 Spolupráce s rodiči

Začátkem školního roku 1929/30 byla do Lidového domu v Michli Reformní komisí svolána veřejná informační schůzka, o kterou byl velký zájem, což dosvědčuje fakt, že sál byl naplněn. Referáty, které na schůzce zazněly, vyvolaly u rodičů velký ohlas. Ti o nich pak často debatovali a postupem času se rozdělili na reformní a nereformní.²¹²

Účastí na této schůzi a následnými debatami projeví rodiče zájem o školu a dítě, což bylo velkým pokrokem, který si pokusníci uvědomovali a byli za něj vděční. 30. září 1929 se ve sborovně I. obecné školy v Michli sešla řada zájemců, kteří byli ochotni spolupracovat. Určení rodiče vytvořili rodičovskou radu a vzali si za úkol založit při všech školách v Michli rodičovská sdružení. V době vydání publikace *Novou cestou* se to ale podařilo jen při obou školách reformních.²¹³

Při schůzích se konaly sbírky, které se staly základem fondu pro uspořádání I. vánoční nadílky, která se konala 20. prosince r. 1929.²¹⁴ Čajem a pečivem bylo poděleno všech 87 žáků.²¹⁵

Během prvního roku se konalo celkem 10 schůzí. Byla na nich stanovena pevná forma sdružení a zásady spolupráce se školou. Zvolil se také 16 členný výbor.²¹⁶

²¹⁰ Tamtéž. Časopis se stává obzvláště důležitým v době Protektorátu, kdy škole chybí učebnice. Společná četba pro žáky se v tomto období vybírá právě z časopisu *Roj*. (NA, MŠANO, kar. 2038, 17 Čechy 1941-1944, Zpráva zemského školního inspektora Vojtěcha Pícky o inspekci, s. 8.)

²¹¹ Tamtéž, s. 13.

²¹² Tamtéž, s. 32.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Tamtéž.

²¹⁵ Tamtéž, s. 33.

Sbor rodičů v Michli úzce spolupracoval se Spolkem rodičů v Nuslích. Kromě toho sdružení pracovalo i s veřejností. Pořádalo např. koncerty, biografická představení, akademie či besídky.²¹⁷

Díky podpoře občanů mohl Sbor vypravit víc než sto dětí na prázdninové tábory, umožnit žákům školní výlety, obout nebo obléknout potřebné žáky, zakoupit školní knihy a potřeby pro potřebné žactvo nebo uspořádat zmiňované vánoční nadílky.²¹⁸

Přístup rodičů naplnil očekávání: *„Rodiče byli pro reformní školu získáni a s uznáním kvitovali péči, jež se každému jednotlivému žákovi věnuje. Naprostá důvěra, kterou si naše škola zásluhou obětavé práce všech členů sboru získala, byla nám nejlepším zadostiučiněním.“*²¹⁹

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Tamtéž, s. 34.

²¹⁹ Tamtéž, s. 12.

2.4 Pokusná škola v Praze – Nuslích

Budova školy byla postavena v tzv. „národním slohu“ a užívána byla od školního roku 1926/27. Na většinu žáků, se kterými jsem mluvila, udělala ohromný dojem.

Alena Novotná vzpomíná na „krásný divadelní sál s jevištěm. [...] Ve škole byla kromě divadelního sálu také posluchárna, jaká bývá na vysoké škole. Tam se učila fyzika. Pak jsme měli chemickou třídu, kde byl ten kovovej pultík a na tom nám ukazovali, jak sodík bouchá, když se hodí do vody.“²²⁰

Dle Dany Jankáskové to byla škola „senzační“ a má na ni „velice krásné vzpomínky“: „Dnes je samozřejmé, že děti přijdou do školy a přezouvají se v takových těch klecích, ale to dřív nebylo a my už jsme to měli. [...] Na každý předmět jsme měli zvlášť třídu, takže se přecházelo ze třídy do třídy – na ruštinu, na fyziku, na chemii. Třídy byly vždy přizpůsobené. [...] Učebny byly velké a světlé. Dole v suterénu byla velká hala. Ta byla dlouhá myslím 50 m a tam jsme v zimě při tělocviku běhali. V létě jsme jinak byli na hřišti, kde se cvičilo, běhalo, hrál se tam volejbal. Hřiště bylo součástí toho areálu. Zajímavé také bylo, že jsme měli výzkumnou zahradu.“²²¹

Helena Pilátová si vybavuje hlavně „pracovny a přednáškové sály“. „To byla skutečně krásná škola. Já nevím, jestli vám to teda neříkali. Nádherná škola, opravdu jsme ji měli strašně rádi.“

Škola si udržela své klady i po válce. Hana Žáková vzpomíná: „Škola byla nádherně zařízená. Na tu dobu – bylo to po válce a měli jsme tam všechny vymoženosti, který tam mohly být. Měli jsme tam kinosál, Včelín, což byla taková malá spořitelna pro tu školu.“²²²

Třípodlažní budova byla na svou dobu opravdu moderní. Obsahovala „prostorné chodby se šatnami, učebny orientované na jižní stranu, prostorné kabinety, v apsidě umístěné stupňovité posluchárny, tělocvičnu a přednáškový sál s pódiem, oponou a mechanismem, promítací kabinou a sklopnými biografy, kam se vešli všichni žáci školy.“²²³

Pokusná reformní škola působila v popsané budově normálně od roku 1929 až do školního roku 1938/39. Pak školu zřejmě právě i pro její architektonické klady zabrali nacisté pro vojenské účely.²²⁴

Ve školním roce 1930/31 ve škole chyběla knihovna, čítárna a studovna.²²⁵ Tyto nedostatky však byly v průběhu let odstraněny.

²²⁰ Alena Novotná. (Rozhovor autorky, 24. 2. 2015)

²²¹ Dana Jankásková. (Rozhovor autorky, 16. 1. 2015)

²²² Hana Žáková. (Rozhovor autorky, 18. 2. 2015)

²²³ Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici 1926/1927 – 1996/1997.

²²⁴ Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium, s. 25.

Vznik pokusné školy v Nuslích neproběhl bez emocí. V září 1929 žádá část občanů její zrušení. Škola prý vyhovuje pouze rodičům se socialistickým smýšlením. „*Intervenienti poukazovali k tomu, že v kruzích rodičů vládne s povolením školy, pokud neběží právě o občany náležející k stranám socialistickým, velká nespokojenost, ježto se v novém zařízení vidí opatření vyhovující tendencím komunistickým, že zápis do této školy provádí se způsobem teroristickým, že do školy jsou nuceny i děti z cizích obvodů školních, že při vyučování samém jsou žáci přetíženi velkým počtem vyučovacích hodin a podobně.*“²²⁶

Ve večerním listu *Expres* z 6. září 1929 se tématu věnuje článek nazvaný *Deputace z Nuslí*. Autor rozhořčenost některých rodičů vysvětluje jejich nedostatečnou informovaností. Mýtus o komunistické škole prý vznikl zkomolením slova Komenium.²²⁷ Jen o tři dny později vyjádřili rodiče tzv. socialistických stran ministerstvu svou plnou podporu. Žádají nejenom zachování reformní školy, ale i provádění pokusů v nejvyšší možné míře.²²⁸ Ukazuje to na dobovou atmosféru zjitřenou politickou situací vyvolanou radikalizací komunistické strany a připravovanými parlamentními volbami.

Ministr je zřejmě inspektorem Šindelářem ubezpečen o neukvapenosti a dobré rozmyšlenosti zřízení pokusných škol. Jde prý o plnění ministerského slibu z poslední školské ankety, která si žádala jednotnou školu. Nařčení školy z šíření komunismu vyvrací podobně jako autor zmiňovaného článku. Čtenáři literatury se školskou tematikou si vyložili špatně zkratku *Kom*. V neposlední řadě je nespokojenost rodičů podněcována i částí učitelů.²²⁹

O tom, že myšlenka pokusných škol měla občanům skutečně co nabídnout, svědčí skutečnost, že již po roce fungování pokusné diferencované školy žádají rodiče o její plné zapojení do pokusu a změnu na školu reformní.²³⁰

Přesto je nuselská škola jedinou z pražských pokusných škol, kde část dětí ve školním roce 1930/31 raději navštěvuje školy jiné, ačkoliv „spadají“ do působnosti školy zmiňované.²³¹

²²⁵ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 2.

²²⁶ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Praha – Nusle, pokusná škola, stížnosti, 5. 9. 1929.

²²⁷ *Expres*, 6. 9. 1929, číslo 203, s. 3.

²²⁸ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Praha – Nusle, pokusná škola, stížnosti, 5. 9. 1929.

²²⁹ V dokumentech chybí podpis pisatele.

²³⁰ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, „Slavnému ministerstvu školství a národní osvěty“, 18. 6. 1930.

²³¹ Tamtéž, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 7.

Komenium zahajuje svou činnost stejně jako ostatní pokusné školy současně s nástupem hospodářské krize, což se odrazilo jak na počátečním nedostatečném vybavení školy, tak na zdravotním stavu žáků. Polovina z nich trpěla ve školním roce 1929/30 chudokrevností. Příčinou tohoto stavu byly sociální poměry žáků.

Ve školním roce 1933/34 tvořily děti z dělnických rodin na měšťanské škole 31 % všech žáků. Děti zřízců a podúředníků byly zastoupeny 30, 8 %. Žáků z živnostenských rodin bylo 20, 3 % a úřednické děti tvořily 10, 9 % celkového počtu. Školu navštěvovaly i děti učitelů, rolníků, rodičů se svobodným zaměstnáním. Početná byla skupina dětí nezaměstnaných rodičů – tvořila celou čtvrtinu.²³²

Tento poměr se na pokusné diferencované škole měšťanské víceméně udržel i ve školním roce 1940/41. Dělníky bylo 34 % rodičů žáků, řemeslníky a živnostníky 12 %. Jako obchodní zaměstnanci se živila 3 % rodičů. Obchodníci byli zastoupeni 10 %, svobodná povolání 3 %, zřízců 23 % a úředníci a učitelé 15 %.²³³

Učitelé se potýkali s podprůměrnou úrovní žáků. Kromě toho jim práci ztěžovalo nedostatečné vybavení pomůckami, absence nových učebnic²³⁴ a v neposlední řadě také vlastní hledání nových vyučovacích metod. Většina těchto problémů byla především na počátku pokusu společná všem zúčastněným školám.²³⁵

Podpory se jim nedostávalo ani od většiny odborné a laické veřejnosti. Mezi hlasité kritiky reformního školství patřil např. Otakar Chlup či Jan Uher. Proti globální vyučovací metodě bojoval Josef Kubalek.²³⁶ Přesto byl o nuselské Komenium mezi částí odborné veřejnosti zájem, což se projevovalo především v počtu návštěvníků. Ve školním roce 1933/34 zavítalo do školy dvě stě šedesát osob.²³⁷

Nuselské Komenium se vyznačovalo nejstarším věkovým průměrem učitelů ze všech pražských pokusných škol a nebylo proto považováno za nejprogresivnější. Učitelé se pod vedením ředitele Komárka řídili dokumenty Racionalizace školství Václava Příhody a Plánem

²³² Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium, s. 25.

²³³ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora o pokusné reformní škole měšťanské v Praze XIV. – Nuslích za školní rok 1940/41, s. 18.

²³⁴ Pracovní učebnice čerpaly ze zkušeností učitelů pokusných reformních škol. Vznikaly tedy doslova „za pochodu“. Složitě bylo především uzpůsobit učebnice skutečnosti, že dítě postupovalo v předmětu, ne v ročníku. In Karel RÝDL, *Ke specifické podobě učebnic používaných na tzv. pokusných reformních školách ve 30. letech*, Přerov 2005, s. 146-147.

²³⁵ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 4.

²³⁶ Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium, s. 27.

²³⁷ Tamtéž, s. 28.

reformních škol. Mnozí z učitelů ale prokázali nejen své odborné kompetence (autorství knih a učebnic)²³⁸, ale i kompetence mravní.²³⁹

Z pramenů vyplývá, že ve škole bylo velmi dbáno o kázeň a pořádek. Do celkové koncepce pokusných škol obecně zapadá, že v první řadě měli jít žákům příkladem učitelé. Teprve poté, co byli sami dostatečně pevní, mohli totéž vyžadovat i po svých svěřencích.²⁴⁰

V prvním roce byly otevřeny čtyři pokusné třídy. Každá měla průměrně dvacet tři žáků. V druhém roce pokusu měla škola již sedm tříd.

Žáci byli diferencováni podle svého nadání a schopností. Nejnáročnější byla třída A, která byla zaměřena humanitně. Třídy B a C se vyznačovaly technickým zaměřením a třída D byla podpůrná.²⁴¹ Absolventi nuselského Komenia, se kterými jsem mluvila, si většinou tohoto rozdělení nebyli vědomi.

Snaha o individuální přístup lze doložit i zavedením tzv. osobního listu žáka. Na rozdíl od dnešního katalogového listu obsahuje tento i poznámky osobního charakteru jako jsou žákovy vlastnosti a jeho duševní a tělesný stav.

V některých listech se objevují tyto kolony: „*Chování ve škole, Vážnější přečiny, Povaha dítěte, Temperament, Sociální poměry – prostředí, Kulturní prostředí doma, Poměr dítěte ke spolužákům, Poměr dítěte k práci, Celkový výsledek v práci, Zdravotní stav dítěte, Poznámky přičiněné ke zprávě.*“²⁴² Nový učitel si tak mohl o žaku vytvořit dostatečný obrázek.

Z dnešního pohledu jde o poněkud problematický jev. Se žákem šla takto oficiálně i jeho pověst. Učitelé k němu přistupovali s jistými očekáváními. Pro žáka mohlo být obtížné vymanit se z určité „škatulky“.

Ovšem ne každý osobní list žáka obsahuje tyto informace. Buď šlo o zaznamenání jen určitých nápadných jevů či důležitých skutečností, které měly dítěti opravdu pomoci, anebo bylo pozorování a jeho následné zaznamenání na bázi dobrovolnosti a nevěnovali se mu tedy všichni učitelé. Objevují se např. i různá doporučení jak s daným dítětem pracovat.²⁴³

²³⁸ Např. LAUDA– ŠOTKOVÁ, *Na venkově*. HANUS, *Rok na českém venkově*. HANUS – DRÁSTOVÁ, *Pracovní kniha zeměpisu*.

²³⁹ Viz kapitola *Nuselská pomoc Juliu Fučíkovi*.

²⁴⁰ AHMP, fasc. č. 13, Pokusná diferencovaná měšťanská škola v Praze XIV – Nuslích, Křesomyslova 2. Zřejmě se informace dá zobecnit i na školu obecnou.

²⁴¹ Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium, s. 27.

²⁴² Např. osobní list Věry Bartošové.

²⁴³ AHMP, fasc. č. 13.

Stejně jako na ostatních pokusných školách i v Nuslích hrála důležitou roli společenská výchova. Uskutečňovala se pomocí „*žakovské samosprávy, kampaněmi, školními kluby, školním časopisem a spolkem bývalých žáků.*“²⁴⁴

Společná shromáždění se konala zpočátku jednou týdně. Většinou byla k tomuto účelu vybrána poslední páteční vyučovací hodina. Program připravovala žakovská samospráva společně s učitelským sborem. V každém měsíci byl program podřízen určitému heslu. Např: „*O pospolitém životě, Rodina, Škola, Stát, Nemoc a zdraví, Domov a Lidé v něm, Literatura a film.*“²⁴⁵

Jan Kamenář mi řekl: „*Například se tam pořádaly jednou za měsíc shromáždění. Jednak se toho účastní celá škola a zvaly se tam různé osobnosti. V té době třeba si vzpomínám na takovou nejvýznamnější událost, to byla návštěva senátora Vojty Beneše, bratra Edvarda Beneše, kterej nás tam přišel taky povzbudit. Ty měsíční schůze toho celého kolektivu byly zaměřeny na různé problémy nebo situace. Člověk to tehdy tak moc nechápal, ale teď si to uvědomuju, že to bylo takový to působení, aby ty žáci měli takovou objektivnější představu o životě.*“²⁴⁶

Jako „besídku“ vnímala společná shromáždění Emilie Grániová: „*No, to jsme měli přednáškovou síň. Tam vždycky se udělala taková nějaká besídka, každá třída něco. My od tý Kantový vždycky nějaký básně nebo přednesy, nebo tanečky a takový.*“²⁴⁷

Helena Pilátová si shromáždění pamatuje jako informační setkání: „*Tam jsme asi taky trochu působili jako ta samospráva, že jsme možná podávali nějaký zprávy o tom co děláme a co neděláme. [...]Myslím, že se tam podávaly informace o těch kroužcích a o tý škole, ale říkám, chodili jsme tam pravidelně. Možná to bylo za čtvrt, za půl roku, ale to už si teda taky...*“²⁴⁸

Dle Dany Jankáskové byla shromáždění „*spíš kvůli organizačním věcem. [...]Před celou školou se pak rozebíralo, když měl mít někdo dvojku z mravů. Řešili se spíš výchovné věci, myslím. Mám pocit, že byly jednou za měsíc. Vždy je zahajoval ředitel a pak dával slovo jednotlivým učitelům. Pak se probírali organizační věci, že bude zájezd na hory nebo něco takového, nebo návštěva divadla.*“²⁴⁹

²⁴⁴ Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium, s. 42.

²⁴⁵ Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium s. 43.

²⁴⁶ Jan Kamenář. (Rozhovor autorky, 25. 9. 2015)

²⁴⁷ Emilie Grániová. (Rozhovor autorky, 3. 3: 2015, 21. 9. 2015)

²⁴⁸ Helena Pilátová. (Rozhovor autorky, 10. 3. 2015, 23. 9. 2015)

²⁴⁹ Dana Jankásková. (Rozhovor autorky, 16. 1. 2015)

Z pramenů vyplývá, že rozdílné vzpomínky absolventů jsou způsobeny tím, že program společných shromáždění byl velmi různorodý. Zastoupeny v něm byly všechny zmiňované složky.

Nuselská samospráva byla ve školním roce 1930/31 tvořena zvolenými důvěrníky (vždy dva z každé skupiny). Ti si ze svého středu vybrali představenstvo, které bylo tvořeno starostou, jednatelem a místostarostou. Později k nim přibyli i dva řečníci školy, kteří byli vybráni na veřejném řečnickém turnaji. Samosprávě měli pomáhat tzv. průkopníci, kteří se dobrovolně přihlásili a měli jít ostatním vzorem svým chováním. Průkopníci měli pouze poradní hlas.²⁵⁰ V Nuslích byla žákovská samospráva v porovnání s ostatními pražskými pokusnými školami nejpropracovanější.²⁵¹

Ve školním roce 1930/31 zorganizovala žákovská samospráva pět vycházek. Žáci navštívili Jedličkův ústav, Masarykovy Domovy, parlament, Staroměstskou radnici a prohlášení míru Čsl. Červeného Kříže.²⁵²

Cílem samosprávy byl zdravý školní duch. O něj se snažila sebekázní a sebevýchovou spolužáků. K tomu měly sloužit i kampaně, které si kladly za cíl změnu chování, a to jak v pozitivním, tak i v negativním smyslu. Na přípravách se kromě učitelského sboru podílela i žákovská samospráva. V průběhu konání kampaně byla škola patřičně vyzdobena plakáty a hesly. Doba trvání byla většinou jeden týden. Na nuselském Komeniu byly uskutečнены tyto kampaně: „*týden čistoty, proti plivání, proti odhazování papírků, týden zdvořilosti chlapců k dívkám, boj proti zápisům, hluku, zapomětlivosti, pečujeme o své zdraví, poctivost v práci.*“²⁵³ Podle dostupných pramenů se témata kampaní v průběhu let opakovala.²⁵⁴

Pozoruhodná byla kampaň ze školního roku 1934/35 na *Pomoc chudým žákům*, která přerostla v několikaletou sociální akci. Vedoucím tohoto projektu byl Miloslav Disman a zapojil se i rodičovský spolek. Žáci z lepších poměrů přinášeli těm, kteří potřebovali sociální pomoc svačiny, oblečení, či je zvali domů na obědy.²⁵⁵ V sociálních otázkách se velmi aktivně angažovalo rodičovské sdružení. Na měšťanské škole k tomu byly vedeny i děti: „*Vyšetřují, jak jednotliví žáci stráví prázdniny, co dělají ve volné chvíli, které knihy nejvíce čtou.*“²⁵⁶

²⁵⁰ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 8-9.

²⁵¹ Tamtéž, s. 9.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium s. 45.

²⁵⁴ AHMP, fasc. č. 13, Pokusná diferencovaná měšťanská škola v Praze XIV – Nuslích, Křesomyslova 2.

²⁵⁵ Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium, s. 46.

²⁵⁶ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora o pokusné reformní škole měšťanské v Praze XIV. – Nuslích za školní rok 1940/41, s. 22.

Na počátku fungování obecné školy byla snaha o zavedení společných obědů pro všechny děti. Nesetkala se ale s úspěchem. Dle okresního školního inspektora Františka Musila je to škoda, neboť „*tímto opatřením by se aspoň částečně zmírňovaly sociální rozdíly a uskutečňovala by se dokonaleji myšlenka jednotné školy.*“ Krom toho vidí ve společných obědech ideální příležitost k rozšíření výchovného působení školy.²⁵⁷

*„Z celkového počtu žáků 652 ve školním roce 1934/35 se sociální pomoci dostávalo více než 100 žákům. Během prvních tří měsíců se vydalo na 1764 studených svačin, 2100 svačin teplých. Chudí žáci byli pozváni na oběd v 85 případech. Dále bylo pro potřebné žáky vydáno 48 bochníků chleba, hrnků sádla, vánoček a pod., 166 kg naturálií, 233 KčS v hotovosti a 39 párů bot nebo částí oděvu.“*²⁵⁸

Silnější dojem zanechaly kampaně jen u Emilie Grániové a Jiřího Nedvěda. Na Emilii Grániovou udělala dojem kampaň *Čisté ruce*: „*Ted' už se to asi nedělá, já nevím, ale tohle byl základ, že si umíme umýt ruce a nepouštíme vodu na plný pecky, jenom prostě mírně. Tohle bylo propagovaný dost dlouho, alespoň takovýho půl roku. Ale už nenastupovali ty, kteří to uměli, ty jenom jednou a dobrý, ale tamti museli někdy i každou hodinu. Pak když se něco dělalo s formelou, tak to museli hned. Ale my, co jsme to uměli, jsme nemuseli.*“²⁵⁹

Jiří Nedvěd vzpomíná: „*Jó, jó ty byly. Vyhlásilo se to a sledovalo se to, soutěžilo se v tom. Hlavně to bylo soutěžení mezi třídama. Fakt je, že se tam furt o něco soutěžilo, to byl takový prvek té školy. Třídy se předháněly. Už moc nevím, ale spíš jsme ty kampaně brali jako srandu, jako příjemné zpestření. Soutěživost se tam pěstovala.*“²⁶⁰

Na škole fungovaly také školní kluby.²⁶¹ Ve školním roce 1935/36 mohli žáci v Nuslích navštěvovat klub literárně jazykový, literárně dramaticky, recitační, pěvecký, přírodovědecký a sportovní. O všechny byl velký zájem a žáci na nich chyběli jen málokdy.²⁶²

Ve školním roce 1940/41 byla nabídka klubů odlišná. Na výběr byl klub rytmiky, technický, hudební, jazykový, početní a kluby při jednotlivých třídách.²⁶³

Na měšťanské škole fungoval v témže školním roce klub sportovní, pěvecký, klub melodické recitace, literární, pěstování květin, figurálního kreslení, modelářství a nápravy

²⁵⁷ Tamtéž, s. 6.

²⁵⁸ Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium, s. 46.

²⁵⁹ Emilie Grániová. (Rozhovor autorky, 3. 3. 2015, 21. 9. 2015)

²⁶⁰ Jiří Rudolf Nedvěd. (Rozhovor autorky, 11. 12. 2014, 22. 9. 2015)

²⁶¹ Do dnešní doby vešly v podobě odpoledních kroužků.

²⁶² Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Nuselské Komenium, s. 47.

²⁶³ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora o pokusné reformní škole obecné v Praze XIV. – Nuslích za školní rok 1940/41, s. 8.

písma. Zajímavé je, že náplní sportovního klubu bylo kromě lehké atletiky, odbíjené, bruslení, turistiky a jiných tělesných činností i hra na harmoniku.²⁶⁴

V recitačním klubu se kromě přípravy společných vystoupení trénovaly technické cviky a výslovnost. Literární klub se věnoval jak autorům samotným, tak jednotlivým dílům a jejich zpracování. Součástí byly i návštěvy Národního divadla, knižních výstav či psaní příspěvků do časopisu *Roj*.

Náplní filmového klubu nebylo jen sledování filmů, ale i výroba plakátů a jejich distribuce do blízkých škol. Žáci se také podíleli na výběru filmů a byli vedeni ke zpětné vazbě ohledně projekce i chování zúčastněných žáků. Promítání bylo evidentně zpoplatněno. Z vybraných peněz se nakupovaly např. školní pomůcky.

Práce na školní zahradě byla vyhrazena účastníkům přírodovědeckého klubu. Sazeničky se nakupovali buď společně, nebo si je obstarávali členové jednotlivě. Bylo možno pracovat na individuálních záhonech, či na záhonech společných, kde byla pěstována zelenina pro školní kuchyni, různé květiny a rostliny sloužící léčivým či průmyslovým účelům. Práce v tomto kroužku byla velmi individuální. Žáci tedy mohli např. i zpracovávat referáty.²⁶⁵

Ve školním roce 1937/38 se měšťanská škola zapojila do výzkumu ohledně rozsahu učební látky ve fyzice a standardizace testů. Celý výzkum probíhal asi na 40 měšťanských, dobrovolně se přihlásivších školách, pod vedením Jana Langra, odborného učitele na pokusné měšťanské škole v Praze – Nuslích.²⁶⁶

Díky velmi uspokojivým výsledkům inspekčních zpráv z let 1940, 1941, 1942,²⁶⁷ 1943 a 1944 může škola fungovat i v období Protektorátu Čechy a Morava. Škole se i ve válečné době dařilo dostát reformním zásadám. Podrobné inspekční zprávy nám umožňují blíže nahlédnout do vyučovacího systému a srovnat tak stav ze 40. let se stavem těsně po založení škol, který byl již popsán.

Zemský školní inspektor Vojtěch Pícka konstatoval, že se nuselské škole daří plnit předepsané cíle a výchovné úkoly lépe než školám ostatním.²⁶⁸ Ze zprávy z roku 1942 vyplývá, že tím není myšlena propaganda a převýchova, ale „objektivní“ školní úspěchy.

V obecné škole 40. let byly třídy koedukované, byla podporována sounáležitost studentů, především v sociálním ohledu byla na velmi dobré úrovni spolupráce s rodiči.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 23.

²⁶⁵ AHMP, fasc.č. 1, Pokusná diferencovaná měšťanská škola v Praze XIV – Nuslích, Křesomyslova 2, Zápisy 1934-35.

²⁶⁶ NA, MŠANO, kar. 2055, 17 Čechy D2, 1937-1938, Reformní komise školy vysokých studií pedagogických v Praze. Výzkum učební látky ve fyzice na měšť. školách, 16. 4. 1938.

²⁶⁷ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Bericht des Bezirksschulinspektros über die Reformschulen in Prag im Schuljahre 1941/42.

²⁶⁸ Tamtéž, Juni 1943.

Ve školním roce 1939/40 byla budova nuselské školy (stejně jako budovy ostatních pokusných škol) zabrána říšskou brannou mocí.²⁶⁹ Žáci se proto společně se svými učiteli přesouvali do jiných budov. Pokusná reformní škola obecná sídlila do 12. listopadu 1940 v budově 1. obecné školy chlapecké a dívčí Na Hrádku.²⁷⁰

Pokusná reformní škola měšťanská byla na podzim školního roku 1940/41 přesunuta do budovy druhé měšťanské školy dívčí v Nuslích. Od 10. února 1941 probíhala výuka pok. ref. školy obecné a měšťanské střídavě. Oba stupně se střídaly v budově pokusné reformní školy obecné v Nuslích.²⁷¹

Alena Novotná vzpomíná: „V roce 1939 jsem byla šestiletá v první třídě, kdy ta škola fungovala teprve pár let. Stalo se, že za dva roky se ze školy udělala nemocnice pro německé vojáky, takže žáky všechny stěhovaly z různých škol v Praze 4, jak se to hodilo. Z té naší pokusné diferencované reformní, kde byl ředitelem pan Hanus a tak se tomu říkalo Hanusovka, tak nás odšoupli nejdříve na Vyšehrad. Tam byla moje druhá, možná i ještě třetí třída. Pak na Hrádek, což je škola, která je u hřiště na Slupi. Potom do Svatoslavky v Praze 4 a tam jsme vydrželi do náletu na Prahu v roce 1945.“²⁷²

V době Protektorátu Čechy a Morava sloužila přednášková síň „účelům říšské branné moci“ a byly uzavřeny knihovny. Ve školním roce 1940/41 nebyly pořádány ani veřejné sbírky a produkce.

Na pokusné reformní měšťanské škole se s absencí besídek a žákovských produkcí vypořádali návštěvami různých divadel a koncertů. Žáci se také účastnili různých besídek pořádaných více školami.²⁷³

Díky diferenciaci a individualizaci se dařilo udržet velmi nízké procento propadajících žáků – pouze 3, 3 %. Žáci školy měšťanské byli v tomto ohledu ještě úspěšnější – propadali pouze 2 % z nich.²⁷⁴

Úspěšně pokračovala i spolupráce s rodiči. Rodičovské sdružení uspořádalo např. na ošacovací akci, přednášku P. Viskupa *O výživě dětí v přítomné době*, promítání filmu *Tulák*

²⁶⁹ Tamtéž, Praha, pokusné školy obecné a měšťanské; zpráva za školní rok 1939/40 a rámcové učebné osnovy.

²⁷⁰ Tamtéž, Zpráva okresního školního inspektora o pokusné reformní škole obecné v Praze XIV. – Nuslích za školní rok 1940/41, s. 1-7.

²⁷¹ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora o pokusné reformní škole obecné v Praze XIV. – Nuslích za školní rok 1940/41, s. 17.

²⁷² Alena Novotná. (Rozhovor autorky, 24. 2. 2015)

²⁷³ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora o pokusné reformní škole měšťanské v Praze XIV. – Nuslích za školní rok 1940/41, s. 23.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 19.

Macoun či přednášku řídicího učitele Josefa Korejse *Jak se vyučuje na pokusné reformní obecné škole*. Osvědčily se i návštěvy rodičů ve třídách.²⁷⁵

Ve škole fungovala družina, která byla otevřena každé odpoledne do šesti hodin a také v sobotu dopoledne. Určena byla pro děti, které by jinak tento čas trávily na ulici. Inspektor doporučil zapracovat na užší spolupráci družiny se školou.²⁷⁶ Tento „nedostatek“ byl plně vyřešen v družině zřízené při škole měšťanské.²⁷⁷

Pokud to situace dovoľovala, byla výuka po ránu doplněna čtvrthodinkou tělesné výchovy. Cvičení bylo zakončeno zvoláním hesla školy *Práci zdar!*.²⁷⁸

Na pokusné reformní škole měšťanské se ve školním roce 1940/41 nepoužívaly učebnice, protože starší byly odvezeny a škola nezakoupila nové.²⁷⁹ Knihovny byly uloženy ve skladišti.²⁸⁰ Důvodem byla zřejmě nutnost svolení říšského protektora pro všechny užívané učebnice a pomocné knihy.²⁸¹

V nových poměrech bylo také třeba místo pojmu *mateřština* užívat označení *vyučovací jazyk*. Tělesná výchova měla být zařazena minimálně v rozsahu tří hodin týdně. Zcela vypustit bylo nutné občanskou nauku a nebylo ji možné vyučovat ani pod jiným označením. Úpravy se dotkly i osnov zeměpisu, dějepisu a matematiky. Ve třetím ročníku obecné školy měla být v oddíle *Příroda* vynechána hesla *Pevnina a moře na globu, Evropa a Čechy na zeměkouli*,²⁸² což plány nacistů hezky demonstruje.

Demokratický duch školy ale převládal i nadále. Na měšťanské škole byl zaveden pozdrav *Vlasti zdar* a před začátkem školního dne a na konci vyučování byly zpívány národní písně.²⁸³

V samotné výuce se postupovalo od obecných věcí k jednotlivostem. Žáci byli vychováni k přemýšlení a samostatnosti. Globální metoda byla uplatňována ve čtení, počítání a německém jazyce.

Globální metoda spočívala v omezení počtu objektů. Tyto objekty byly spojeny do přirozených celků. Na základním stupni byla výuka ucelená, na středním stupni byly hledány a vyhodnocovány vztahy mezi jednotlivými objekty.²⁸⁴

²⁷⁵ Tamtéž, s. 1-7.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 7.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 21.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 7.

²⁷⁹ NA, MŠANO, kar. 2038, 17 Čechy 1941-1944, Zpráva zemského školního inspektora Vojtěcha Pícky o inspekci, s. 2.

²⁸⁰ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora o pokusné reformní škole měšťanské v Praze XIV. – Nuslích za školní rok 1940/41, s. 17.

²⁸¹ Tamtéž, Praha, pokusné školy obecné a měšťanské; zpráva za školní rok 1939/40 a rámcové učebné osnovy.

²⁸² Tamtéž.

²⁸³ Tamtéž.

Žáci už nebyli děleni do vedlejších tříd, ale dělili se pouze v rámci své třídy na jednotlivé předměty. Skupinová výuka byla prosazována především ve čtení a počtech. V některých třídách byla uplatňována i v kreslení, psaní a vlastivědě.

Děti byly děleny především na základě pozorování a jejich pokroku. V jedné třídě bylo rozhodnutí potvrzeno i zkouškou inteligence.²⁸⁵ Diferenciace ovšem nebyla důsledná, protože bylo nutné přihlížet i k počtu dětí v jednotlivých skupinách. Ve skupinách pro slabší děti bylo žáků méně, aby se jim mohl učitel lépe věnovat.²⁸⁶

Otázkou zůstává, byla-li diferenciace v tomto ohledu o tolik přínosnější. Pokud měl učitel ve „slabé“ skupině dvacet žáků a v nediferencované třídě bychom našli mezi třiceti žáky deset nenadaných, jde opravdu o takovou pomoc?

Přesto je nesporné, že se na diferencované škole měšťanské dostaly do IV. ročníku i žáci, kteří by se na normální měšťance do tohoto ročníku vůbec nedostali. Diferenciace podle tříd byla ovšem stále do určité míry problémová.²⁸⁷

Ve výuce německého jazyka škola využívala poznatků celostní psychologie. Na každý rok bylo stanoveno tři sta nejvíce používaných slovíček. Pak z nich byly tvořeny jednotné celky pro čtení a rozhovory ze života dětí a zvířat. Byly doplněny obrázky.

Právě těmito celky se při výuce začínalo. Často byla používána přímá řeč. Ve výuce se nepřekládalo. Porozumění bylo prohlubováno díky opakování slovíček v rámci nových jednotek. Slovní zásoba byla rozšiřována i pořekadly, hrami a písněmi. Velmi zajímavých výsledků bylo globální metodou dosaženo především v prvním a druhém roce výuky německého jazyka.²⁸⁸

Učitelka Karla Frčková-Žlábková dodává: *„Pokusná reformní škola prosazuje také při výuce německého jazyka myšlenku aktivní spolupráce každého dítěte. Díky zakotvení školní práce ve skutečném životě je vzbuzen zájem dětí o nový působný úsek a tím podpořena cesta k lepším učebním výsledkům.*

Do popředí se dostává hlavně zásada názornosti a globální metoda. Výuka němčiny musí být zcela prodchnuta zásadou názornosti. Kromě toho se může stát, že se cizí slovo nebo celá věta spojí s představou nějaké věci či události a že se tak tyto cizí výrazy na základě psychologických zákonů opět objeví. [...]

²⁸⁴ Tamtéž, Bericht des Bezirksschulinspektros über die Reformschulen in Prag im Schuljahre 1941/42, s. 3-4.

²⁸⁵ Tamtéž, s. 4-5.

²⁸⁶ NA, MŠANO, kar. 2038, 17 Čechy 1941-1944, Zpráva zemského školního inspektora Vojtěcha Picky o inspekci, s. 3.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 5-6.

²⁸⁸ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Bericht des Bezirksschulinspektros über die Reformschulen in Prag im Schuljahre 1941/42, 13. července 1942, s. 5-6.

Způsob užití je rozmanitý. Návěst předložek a osvojování pádu odpovídajícího otázky „kde“ může dobře posloužit jako příklad z praxe: Po běžném zahájení uvedeme situaci, na kterou navazuje znázornění pádů, které korespondují s určitými předložkami. Využíváme k tomu vystříhané obrázky, které upevníme na tabuli. Máme tu postel, skříňku, stůl, pohovku, křeslo. Nedaleko nich umístíme figurky dětí. Pozorujeme obrázky a celý výjev. Skrze otázky vyřešíme situaci a připravíme situaci další. Které děti si hrají? Řekni, co stojí v pokoji? Děti si hrají na schovávanou. Kdo je hledá? Řekněme, kde jsou děti schované. Ursula je pod postelí. Kurt je ve skříňce. Ditlinda je vedle stolu. Všechny tyto výrazy jsou procvičovány a hned je ilustrujeme na tabuli. V příští vyučovací hodině si děti hrají s figurkami na schovávanou samostatně. Ukazují různé situace a ptají se ostatních, kde jsou děti schovány.“²⁸⁹

V hudební výchově byla kromě aktivní výchovy zastoupena i pasivní složka. V kreslení bylo postupováno dle učebního plánu Rudolfa Zinsmeistera.²⁹⁰ Děti pracovaly se zajímavými úkoly a kreslení se tak stalo živějším.

Učitelé se snažili žáky k výuce neustále motivovat. Děti byly vedené ke spolupráci, k vzájemným rozhovorům, k přípravě pomůcek pro jiné třídy a samostatnému plánování své práce v rámci své pracovní skupiny.²⁹¹

Žáci byli při své práci neustále kontrolováni. Užívalo se pozorování, ústního zkoušení i písemných testů. Výsledky kontrol byly zaznamenány, zpracovány a využity při dalším pracovním postupu. Nově byla měřena rychlost čtení německých textů a porovnávala s rychlostí čtení v českém jazyce. Výsledky měření dokazovaly plynulost četby v němčině.²⁹²

Podle okresního školního inspektora vedla praxe této školy k pilnosti, osobitému vnímání, přemýšlení a spolupráci. V porovnání s ostatními školami pracovali prý žáci v Nuslích samostatněji.

Pochváleni byli i učitelé. Na výchově pracovali o to usilovněji, čím jim byl jasnější výchovný a vyučovací program. Neustále přemýšleli nad možnostmi zdokonalení své práce.²⁹³ Jejich práce byla označena za významného činitele pro pokrok české školy.²⁹⁴

²⁸⁹ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Bericht des Bezirksschulinspektros über die differ. Versuchsvolksschule in Prag XIV. – Nusl im Schuljahre 1943/44, s. 38-39.

²⁹⁰ Viz Rudolf ZINSMEISTER, *Vliv ideologie dr. V. Příhody na vyučování kreslení*. In *Výtvarná výchova* 5, č. 1, (1938/9), s. 18.-21.

²⁹¹ Tamtéž, Bericht des Bezirksschulinspektros über die Reformschulen in Prag im Schuljahre 1941/42, 13. července 1942, s. 6.

²⁹² Tamtéž, s. 7-8.

²⁹³ Tamtéž, s. 8.

²⁹⁴ Tamtéž, Zpráva okresního školního inspektora o pokusné reformní škole obecné v Praze XIV. – Nuslích za školní rok 1940/41, s. 9.

Na škole měšťánské se pokračovalo v koedukaci, která se ukázala velmi prospěšná hlavně ve výuce. Podle inspekční zprávy větší píle dívek podněcovala i chlapce. Chování chlapců se „zjemnilo“ a dívky se zase v koedukovaném prostředí „chránily před přílišnou citlivostí“.²⁹⁵

Škole za války chyběl nějaký velký prostor, kde by se mohli všichni žáci scházet. I v roce 1942 navštěvovali žáci kromě klasické výuky i zájmové kroužky. V nabídce byl kroužek společenské výchovy pro dívky, sport pro chlapce i sport pro dívky, sociální, přírodovědný či výtvarný kroužek. Bylo také možno pracovat na zahradě, číst si, zúčastnit se melodické a sborové recitace či zpěvu a hudby.

Kvitovány byly i kampaně připravované společně s žactvem. Za zvlášť vydařené byly označeny kampaně čistoty, národního zdraví a dopravní bezpečnosti.²⁹⁶

Globální metoda výuky se projevovala hlavně v hledání vztahů mezi jednotlivými tématy, a v seskupení učebních plánů těchto témat do jednotlivých předmětů. Zásahu na tom neslo zařazování nejrůznějších životních situací a otázek do výuky. Nejzajímavěji se to projevovalo v přírodovědě, geometrii a geometrickém kreslení.

Princip globalizace se uplatňoval i v školním rozvrhu zařazením dvouhodin. Dvouhodiny poskytovaly dostatek času pro spolupráci, samostatnost a přemýšlení. Žáci se mohli také lépe koncentrovat. Tento typ práce podporoval vnitřní zájem o učení.²⁹⁷

Žáci bývali rozděleni do paralelních tříd s rozdílnou mírou učiva. Kvůli úbytku tříd docházelo ve zmiňovaném roce pouze k dělení v rámci jedné třídy.²⁹⁸ V učebních předmětech se škola snažila o individuální složení výuky. Nedostatek učebnic vedl ke kombinaci individuální metody s kolektivní prací. Většina učitelů si byla vědoma skutečnosti, že obě formy práce jsou pro život stejně důležité.²⁹⁹

Přírodověda se odlišovala rozdělením látky do přirozených celků. V geometrii a geometrickém kreslení se prosazovala snaha o jejich sjednocení. Ve výtvarné výchově byly hledány nové motivy a podporování žáci s obzvláštním zájmem. Hudební vzdělání bylo složeno jak z aktivní, tak pasivní složky.³⁰⁰

²⁹⁵ Tamtéž, Bericht des Bezirksschulinspektros über die Reformschulen in Prag im Schuljahre 1941/42, 13. července 1942, s. 12.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 13.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 14.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 14.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 14-15.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 15.

Praxe školy se dle inspektora i přes těžkosti velmi zlepšila. Učitelé pracovali svědomitě, se zájmem a cílevědomě. Žáci dosahovali dobrých či dokonce velmi dobrých výsledků. Ve škole vládla pozitivní duch.³⁰¹

³⁰¹ Tamtéž, s. 16.

2.5 Pokusná škola v Praze - Hostivaři

Pokusná diferencovaná škola měšťanská v Hostivaři se od ostatních škol lišila ve skutečnosti, že byla zřízena na žádost rodičovského spolku. Již v roce 1930 rodičovský spolek kvitoval dosavadní práci učitelů a postavil se za požadavek jejího rozšíření na celou školu. Požadoval tedy i zřízení reformní obecné školy.³⁰² 23. července 1930 bylo o to ministerstvo oficiálně požádáno Zemskou školní radou v Praze.³⁰³

Kromě těchto reformních škol bychom v Hostivaři našli i reformní školu mateřskou. Specifické bylo, že všechny typy byly založeny na sociálním zdravotním principu a účastnily se sociálního zdravotního výzkumu vedeného Sociální zdravotní komisí Reformní komise Školy vysokých studií pedagogických v Praze.

„Tato škola má vyvoditi důsledek z poznatků moderní pedagogiky a pedagogiky o hlubokém vztahu školní výchovy a škol. Prospěchu na jedné straně a zdravotním a sociálním stavem dítěte a jeho prostředí mimoškolního na straně druhé.

Má ukázati, jak znalost psychického, zdravotního a sociálního prostředí dítěte je důležitá pro orientaci učitelovu, má ukázati, že kolektivní, cílevědomá a racionálně vedená práce školská musí připravovati zdravé předpoklady pro výchovu tím, že se napřed nebo aspoň současně stará o optimální úpravu zdravotního a sociálního stavu a prostředí dítěte a posléze má demonstrovati, jak má znalosti této použití prakticky pro individuální výchovu zejména po stránce zdravotní, sociální a mravní.“³⁰⁴

Proč byla k výzkumu vybrána právě Hostivař? Od zprůmyslovění místa převažovalo v Hostivaři dělnictvo. V obci se vyskytovalo velké množství epidemií (spála, spalničky, záškrť, tyfus) a také tuberkulóza. V důsledku toho bývaly hlavně nižší třídy několikrát do roka uzavřeny, což se negativně odráželo na školním prospěchu. Např. ve školním roce 1933/34 bylo v různé době zavřeno devět tříd na celkovou dobu osmdesáti čtyř dnů.³⁰⁵

O situaci svědčí přehledová statistika ze čtvrté třídy z prvního roku pokusu. Z celkového počtu čtyřiceti dětí jich 45 % bydlelo v nevhodných podmínkách, 62, 5 % jich bylo podvyživených, rodiče 47, 5 % žáků byli oba zaměstnaní a nemohli se tak o své děti přes den starat.³⁰⁶

³⁰² NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII-XIV., 7 Hostivař, 9. 6. 1930.

³⁰³ Tamtéž, 17, Praha XIV. Nusle, Zemská školní rada v Praze, 23. 7. 1930.

³⁰⁴ Tamtéž, 7 Hostivař, Žádost o subvencování soc. zdravotního výzkumu v Hostivaři, 31. 5. 1930.

³⁰⁵ Kronika ZŠ Hostivař, 1933-1934 (<http://www.zshostivar.cz/kronika/1933-34.pdf>, staženo 12. 10. 2016)

³⁰⁶ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII-XIV., 7 Hostivař, Školnímu referátu hlavního města Prahy, s. 1-2.

O nevhodnosti stávající školy nemohlo být sporu. V budově bychom marně hledali dílny, pracovny, kuchyň, knihovnu, studovnu, čítárnu, síň pro společná shromáždění či místnost pro útulky.³⁰⁷ Nedostačoval dokonce ani počet toalet.³⁰⁸

Proto bylo plánováno přestavení obecné školy a postavení nové budovy pro školu občanskou. Rodičovský spolek, Reformní komise Školy Vysokých studií pedagogických i sociální zdravotní komise si uvědomovaly nedostatečnost těchto opatření a tak žádaly rozšíření stavebního plánu. Požadovaly upravení exteriérů do takové podoby, aby mohla výuka probíhat venku. S tím souvisela i nutnost mobilního nábytku, který by zvládli žáci sami přemísťovat. Ideální by bylo zřízení kryté verandy. Opomenuto nezůstalo ani na hřiště, které by bylo používáno jak při výuce tělocviku, tak o přestávkách. Pro zdravotně ohrožené děti měla být zřízena zdravotní třída v klimaticky výhodném „*blízkém lesním údolíčku*“.

Zmíněné organizace pomýšlely i na stravování a zřízení „*ranního, poledního a odpoledního útulku*“ pro děti, jejichž rodiče se o ně přes den nemohli postarat nebo které bydlely příliš daleko.³⁰⁹

Již ve školním roce 1930/31 jsou zřízeny následující „*útulky*“. Ranní, určený pro děti z prvních, druhých a pátých tříd, který je otevřen od sedmi hodin. Dopolední a odpolední pro žáky dvou nejnižších tříd, které mají střídavé vyučování nebo volné hodiny.³¹⁰ Polední pro žáky z prvních, druhých a pátých tříd, kde v případě vzdáleného místa bydliště obědvají. A odpolední pro žáky pátých tříd, kteří potřebují pomoc s učením a jejich rodiče pracují.³¹¹

Cílem těchto změn byla spolupráce školního lékaře a sestry s hostivařskými sociálními institucemi, sběr přesných informací o potřebách rodin a vědecký výzkum školní hygieny. V neposlední řadě děti ve škole nacvičovaly jednotlivé hygienické úkony. Občanská nauka a tělesná výchova směřovala k odstranění škodlivých vlivů hostivařského prostředí.³¹² Děti nemajetných rodičů dostávaly po celou dobu fungování školy zdarma mléko i obědy. Několikrát byla vyhlášena i ošacovací sbírka.³¹³

Od prvního září 1932 byla otevřena přístavba budovy. Zřejmě ale nedošlo k výše zmíněným rozsáhlým úpravám. Každá třída už ale měla vlastní učebnu.³¹⁴

³⁰⁷ V dnešní terminologii školní družiny.

³⁰⁸ NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle, Zpráva okresního školního inspektora Augustina Šindeláře o pokusných diferencovaných občanských školách za školní rok 1930/31, s. 2-3.

³⁰⁹ Tamtéž, 7 Hostivař, Školnímu referátu hlavního města Prahy, s. 3.

³¹⁰ Střídavé vyučování bylo zavedeno kvůli nedostatku učebních prostor.

³¹¹ Kronika ZŠ Hostivař, 1930-1931 (<http://www.zshostivar.cz/kronika/1930-31.pdf>, staženo 12. 10. 2016)

³¹² NA, MŠANO, kar. 2508, 17 Praha XIII.-XIV., 7 Hostivař, Školnímu referátu hlavního města Prahy, s. 4-5.

³¹³ Kronika ZŠ Hostivař (<http://www.zshostivar.cz/kronika.htm>, staženo 12. 10. 2016)

³¹⁴ Kronika ZŠ Hostivař, 1932-1933 (<http://www.zshostivar.cz/kronika/1932-33.pdf>, staženo 12. 10. 2016)

O tom, že i na hostivařské škole měla společná shromáždění vysokou úroveň, svědčí např. shromáždění z 25. května 1934. Hudební skladatel Josef Bohuslav Foerster promluvil o významu Antonína Dvořáka a Bedřicha Smetany.³¹⁵

Přeměna pokusné diferencované školy měšťanské v Hostivaři na školu normální proběhla na počátku školního roku 1939/40. Zřejmě ale existoval tlak, aby k ukončení pokusu došlo mnohem dřív.

Podnět ke zrušení hostivařské pokusné školy rozhodně nedali sami učitelé. Již 27. května 1935 žádali učitelé městský školní výbor, aby školu zanechal jako pokusnou.

16. června 1939 vyjádřili členové učitelského sboru v dopise adresovaném předsednictvu Reformní komise školské v Praze svou lítost nad ukončením pokusu a doufali, že budou moci na reformním snažení participovat i v budoucnu. Zároveň se podivovali nad tím, že se o zrušení školy dozvěděli nejprve z tisku.³¹⁶

³¹⁵ Kronika ZŠ Hostivař, 1933-1934 (<http://www.zshostivar.cz/kronika/1933-34.pdf>, staženo 12. 10. 2016)

³¹⁶ NPMK, Marie Vonášková.

3 Rozptýlené osudy: učitelé pokusných škol

Pokusné školy fungovaly díky velkému nasazení jednotlivých učitelů. Ti se museli potýkat s nedostatkem školních pomůcek (alespoň zpočátku), novými vyučovacími metodami i patrnou nevraživostí ze strany učitelů „normálních“ škol. Přesto vládla podle vyprávění absolventů minimálně na nuselské škole velmi příjemná atmosféra. Nebylo výjimkou, že žáci navštěvovali své učitele doma.³¹⁷ Jan Týml, učitel nuselského Komenia, v roce 1937 napsal: „Říká se o naší škole, že máme pěkný poměr k dětem. Není to všechno. Myslím, že je to vůbec krásný poměr člověka k člověku. A to stojí za všechno.“³¹⁸

Na každé z pražských pokusných škol se počet žáků pohyboval mezi tři sta padesáti a šesti sty. Počet žáků v jednotlivých třídách se lišil, ale většinou platila úměra, že čím lepší výkonnostní skupina, tím větší počet žáků. V nejsilnějších třídách A studovalo nejčastěji kolem čtyřiceti žáků, ale výjimkou nebyly ani daleko vyšší počty. A narazila jsem i na třídu s šedesáti dvěma žáky. Ve třídách C či D se pak počty pohybovaly kolem dvaceti studentů. Na starost je měly učitelské sbory čítající od čtrnácti do třiceti dvou osob. Na obecných školách často převažoval počet žen, na školách měšťanských to bývalo naopak.

Školní rok 1937/38³¹⁹

Škola	Učitelů celkem	Počet žen	Počet mužů
Obecná Michle	19	14	5
Obecná Nusle	19	16	3
Obecná Hostivař	16	12	4
Měšťanská Michle	27	10	17
Měšťanská Nusle	23	10	13
Měšťanská Hostivař	15	9	6

3.1 Nuselská pomoc Juliu Fučíkovi

Pro některé z učitelů se stal osudný případ Julia Fučíka. Julius Fučík (1903-1943) se po nepříliš povedené herecké kariéře stal novinářem. Od roku 1925 psal do *Rudého práva*, o tři roky později byl šéfredaktorem kulturně politického týdeníku *Tvorba*. V roce 1933 založil *Haló noviny*. Fučík byl zapáleným propagátor komunistické ideologie. Vše, co pocházelo z SSSR, mu bylo svaté. Po své cestě do Sovětského svazu v roce 1930 vydal nekritický a obdivný cestopis *V zemi, kde zítra již znamená včera*.

³¹⁷ Alena Novotná. (Rozhovor autorky, 24. 2. 2015)

³¹⁸ AHMP, fasc.č. 13, Pokusná diferencovaná škola měšťanská v Praze XIV. – Nuslích, Křesomyslova 2.

³¹⁹ Antonín BENDA, *Schematismus pražského učitelstva obecných a měšťanských škol ve školním roce 1937-1938*. Praha 1938, s. 324.

První roky války strávil u svých rodičů na Domažlicku. Po napadení SSSR nacisty v červnu 1941 se vrátil do Prahy a staral se o vydávání *Rudého práva* a různých letáků, v nichž agitoval za boj proti okupantům.³²⁰

Příštěší mu v Praze ilegálně poskytovali různí známí. Fučík si však počínal velmi neopatrně, jak vzpomíná např. paní Josefa Baxová, u které pobýval rok a půl až do svého zatčení 24. dubna 1942:³²¹ „*Vzpomínám si, jak jsem si na Vánoce odskočila k rodičům, a když se vracíme, domovník mi říká: „No, vy jste o těch Vánocích byli veselí...“ Ale my jsme nebyli vůbec doma. Veselí tam byli Fučík s Vysušilem, který měl manželku v nemocnici, a tak se prostě nastěhoval k nám.*“³²²

Josefa Baxová, narozena 16. března 1913 v Městci Králové, byla učitelkou na pokusné reformní škole v Nuslích. Alena Novotná na ni vzpomíná slovy: „*Po válce přišla hubeňoučká, protože byla celou válku v koncentráku. U Baxů se skrýval Fučík, když ho zatkli. Tu jsme měli moc rádi.*“

Gestapo kvůli její ilegální činnosti přímo ve sborovně nevybíravým způsobem vyslýchalo Štěpánka, Pavla a Šlojera, Adamovi bylo vyhrožováno smrtí.³²³ Josefa Baxová byla učitelkou českého jazyka. U žáků v nejlepší skupině kladla důraz na literaturu. Žáci dostali za úkol přečíst přímo ve škole nějakou knihu a poté přednést třídě referát.³²⁴

Manžel Baxové pracoval jako pomocný úředník českého Zemského úřadu. Jejich byt sloužil nejen jako úkryt Julia Fučíka, ale také k ilegálním zasedáním komunistických funkcionářů. Poté, co byl Fučík 24. dubna 1942 zatčen, dali se Baxovi na útěk. Pomoc se jim dostala například od učitelek Drástové a Mužíkové.³²⁵

Baxová se krátce po útěku setkala na tramvajové zastávce v tehdejší Praze XIV. s akademickým malířem Jaroslavem Lebedou, který byl také učitelem na pokusné reformní škole v Nuslích.

Podle informací gestapa se Jaroslav Lebeda narodil 21. března 1910 v Křížlicích v Krkonoších. Na Karlově univerzitě vystudoval filozofii, psychologii a estetiku. V roce 1936 se oženil, o sedm let později se stal otcem. Do září 1942 se živil jako učitel na školách v Holubici a Praze. Poté pouze jako malíř. Před zřízením Protektorátu Čechy a Morava nebyl politicky činný.

³²⁰ Pavel KOSATÍK, *Česká inteligence*, Praha 2011, s. 251-255.

³²¹ Zdeněk HOŘENÍ, *Azyl u Baxů*, Praha 2004, s. 5.

³²² Tamtéž, s. 9.

³²³ Helena Pilátová. (Rozhovor autorky, 10. 3. 2015, 23. 9. 2015)

³²⁴ Tamtéž,

³²⁵ ABS. Fond *Německé soudy v protektorátě*. Archiválie 134 – 430 – 6.

Jiří Nedvěd, jehož byl Lebeda třídní v třetím ročníku na obecné škole, o něm mluví s nadšením: „*Byl úžasnej. Úžasně kamarádskej. [...] Na jedny straně kamarádský přístup, ale přitom současně i respekt. [...] Kreslil krásně, maloval, vyprávěl krásně. [...] Prostě nám imponoval.*“

Baxová Lebedovi na tramvajové zastávce vysvětlila, v jaké je s manželem situací, a poprosila ho o další schůzku. Během setkání u Národního divadla sdělila Lebedovi, že je možné, že bude muset utéct z Prahy. Požádala ho proto o obstarání falešných dokladů.

Lebeda jí pomoc nezávazně přislíbil, ale nakonec nic nepodnikl. V září 1942 – v době tvrdé druhé heydrichiády – ho o totéž, jako Josefa Baxová, požádal ředitel nuselského Komenia Hanus. Lebeda po počátečním odmítnutí nakonec s pomocí souhlasil.

Nejen díky Lebedovi a Hanusovi dostali Baxovi falešné doklady na jména Král a Králová. Hanus jim také skrze Lebedu dodal potravinové lístky. Jaroslav Lebeda ale nakonec na svou pomoc doplatil. Společně s Baxovými jej zatkl 29. ledna 1943 gestapo a 12. ledna 1944 byl odsouzen k trestu smrti. Rozsudek byl vykonán 22. března 1944 v 15 hodin 55 minut.³²⁶ Josefa Baxová byla vězněna v koncentračním táboře až do 5. května 1945.³²⁷

Jednou z nejvýznamnějších postav pokusného školství byl Ladislav Hanus, který se narodil 3. června 1890 na tehdejší předměstí Poličky. Jako učitel působil v Prušánkách, Čejkovicích, v Moravské Nové vsi, Kobylnici, Ivančicích u Brna, Brně – Žabovřeskách.³²⁸

Po první světové válce se stal jednatelem redakční rady *Věstníku Ústředního spolku jednot učitelských* na Moravě.³²⁹ Usiloval o sjednocení učitelského hnutí a školskou reformu.³³⁰

Aktivně se účastnil *Prvního sjezdu československého učitelstva a přátel školství v osvobozené vlasti* v červenci roku 1920. Vystoupil na něm s radikálními referáty *Úkoly a cíle učitelstva národních škol, Školská administrativa a Politické úkoly československého učitelstva*. Ve třetím zmiňovaném příspěvku dal jasně najevo své socialistické smýšlení.³³¹

V důsledku tohoto sjezdu byla skutečně vytvořena jednotná učitelská organizace, *Československá obec učitelská*. Jako jediný zástupce mladé generace ve vedení usedl právě Ladislav Hanus.³³²

³²⁶ Tamtéž,

³²⁷ NA, MŠK, kar. 7, Josefa Baxová, Působení ve službě školní.

³²⁸ Rudolf OPATA, *Ladislav Hanus, učitel, komunista*, Přerov 1983, s. 5.

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ Tamtéž, s. 6.

³³¹ Tamtéž, s. 7-11.

³³² Tamtéž, s. 12.

Hanus byl také členem *Socialistického sdružení učitelů*, které si kladlo za cíl „sdužovati učitelstvo a kulturní pracovníky přesvědčení socialistického, šířit idee socialistické mezi učitelstvem i lidem vůbec, pracovat pro budování socialistické školy, pro socializaci vzdělání a pro socialistický společenský řád vůbec.“³³³ V rámci svých vystoupení na schůzích se Hanus věnoval především aktuálním problémům. Roku 1923 byl zvolen do předsednictva spolku.³³⁴

Společně s Bohuslavem Kádnerem prosazoval ve dvacátých letech pokrokovou orientaci československého učitelstva.³³⁵ V roce 1924 Hanus poprvé navštívil Sovětský svaz. Další cesty podnikl v letech 1930 a 1936.³³⁶ Z těchto cest se vrátil dle Emilie Grániové značně rozčarován.³³⁷ Studijní cesty podnikl i do Polska, Vídně, Porýní, Belgie či Francie.³³⁸

Ladislav Hanus údajně patřil mezi výborné řečníky. Jeho projevy vynikaly po formální i obsahové stránce. Stejnými kvalitami se vyznačoval i jeho projev písemný.³³⁹

Dle Jaromíra Hořejše Hanus „nebyl přítelem velkých gest, pathosu a podobného haraburdí. Menší postavy, vždy trochu pošetlý, unavených očí, na které v poslední době při čtení nasazoval skřípec, neokázalý, nenápadný, celý jaksi vrabčí, s charakteristickým ježkem na hlavě, prostě oblečený, s tvrdým límce a krátkou, nemoderní kravatou, tak stával na podiu a obracel se k posluchačům.“³⁴⁰

Byl jedním z hlavních iniciátorů a jednatelem *Reformní komise ŠVSP* v Praze. Redigoval roku 1930 vydaný *Organizační a učební plán reformních škol*. Stal se ředitelem *Kanceláře reformních škol*. Jeho redakcí tedy procházely i všechny připravované učební programy, testy a učebnice.³⁴¹

Ladislav Hanus se nespokojoval se zavedenými postupy a vždy se ptal především po cíli svého snažení. Optimisticky věřil v porážku nacismu a nastolení socialismu. V otázkách týkajících se vývoje školství byl zase naopak velmi skeptický. Např. v návaznosti na svou velmi moderní *Pracovní učebnici zeměpisu*, kterou vypracoval s Marií Drástovou údajně

³³³ Tamtéž, s. 14.

³³⁴ Tamtéž,

³³⁵ Viz Rudolf OPATA, *Bohuslav KÁDNER – učitel komunista: Hlavní referát z kolokvia* 5. 12. 1984. Přerov 1984.

³³⁶ Tamtéž, s. 15.

³³⁷ Rozhovor autorky, 3. 3. 2015, 21. 9. 2015.

³³⁸ NPMK, Ladislav Hanus.

³³⁹ Marie KOŽÍŠKOVÁ, *Sborník Ladislava Hanuse 1890-1943*, Praha 1948, s. 25-26.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 30.

³⁴¹ Rudolf OPATA, *Ladislav Hanus, učitel, komunista*, Přerov 1983, s. 19-20.

prohlásil: „*To je jisté, že zvítězí učebnice nejhorší, nejzastaralejší, poněvadž většina je a bude vždy konzervativní.*“³⁴²

Na pokusné diferencované škole v Praze – Nuslích působil nejprve jako učitel a od školního roku 1941/42 i jako ředitel.³⁴³ Byl redaktorem časopisu *Roj*.

V lednu 1943 byl zatčen gestapem v rámci zásahu proti pražské skupině *Učitelské unie*. Mezi jejich činnost patřila podpora osob žijících v ilegalitě či nelegální rozšiřování materiálů. Přispíval i do Rudého práva.

Při výslechu gestapa i v koncentračním táboře se prý choval velmi hrdinsky.³⁴⁴ Údajně se plánů na zlepšení československého školství nezříkal ani v tak krutých podmínkách, jako byl Terezín, a při práci v kuchyni plánoval „*novou školu podle sovětského vzoru.*“³⁴⁵ To se ale poněkud rozchází se vzpomínkou Grániové.

Ladislav Hanus zemřel 25. května 1943 v Mauthausenu. Po operaci kýly rozlil v posteli polévku. Kvůli následnému trestu dostal růži do obličeje a zápal plic.³⁴⁶ Prezident Ludvík Svoboda mu udělil Zlatou hvězdu řádu za svobodu in memoriam.³⁴⁷ In memoriam byl také jmenován školním radou.

Ladislav Hanus se později stal symbolem, učitele-komunisty, bývalé nuselské Komenium neslo od roku 1948 do první poloviny 90. let jeho jméno.³⁴⁸ Byl zřejmě poměrně svéráznou postavou, která se nebála vystupovat proti proudu. Jak jsem zmínila v kapitole *Charakteristika pokusných škol*, neshodl se Hanus např. jako jediný s ostatními na tom, že by byla individualizace práce vhodná spíše pro nadané žáky.

V protokolu ze zasedání učitelského sboru nuselského Komenia z 25. března 1935 je zase (zřejmě již poněkolikáté) vyzýván, aby hodiny, v kterých má za některého ze svých kolegů suplovat, opravdu odučil. Evidentně se na ně totiž často vůbec nedostavil.³⁴⁹

³⁴² Marie KOŽÍŠKOVÁ, *Sborník Ladislava Hanuse 1890-1943*, Praha 1948, s. 31.

³⁴³ AHMP, fasc. č. 13, Pokusná diferencovaná škola měšťanská Praha XIV - Nusle, Křesomyslova 2, Kronika.

³⁴⁴ Marie Drástová píše: „*Mlčenlivý zeměpisce Hanusi, kterýs provokoval při výsleších gestapa svým mlčením, neznaje ani konečné stanice pražských tramvají, kde se předával kompromitující materiál! Kreslili na Tvé tělo svázané do kozelce a na Tvou tvář botou a holí krvavé obrysy kontinentů, z očí a ran tiše tekly červené prameny řek, pod očima se Ti usadilo Rudé moře. V horečných snech vidám opět a opět hrůznou plastickou mapu Tvého obličeje někdy celou obalenou gázem v zuřivosti strhávaným vyšetřujícím komisařem a obnažujícím porušené svaly. Bylo to kruté divadlo, jehož reprise nebylo možno po pět let uniknout.*“ In Marie KOŽÍŠKOVÁ, *Sborník Ladislava Hanuse 1890-1943*, Praha 1948, s. 29.

³⁴⁵ Rudolf OPATA, *Ladislav Hanus, učitel, komunista*, Přerov 1983, s. 24-25.

³⁴⁶ Marie KOŽÍŠKOVÁ, *Sborník Ladislava Hanuse 1890-1943*, Praha 1948, s. 55-56 a 58.

³⁴⁷ Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici, Věra HANUSOVÁ, *Vzpomínky na otce*, 23. března 1986.

³⁴⁸ Nyní se škola oficiálně jmenuje pouze *Základní škola* a její ředitelka, Hana Holmanová, o přejmenování neuvažuje.

³⁴⁹ AHMP, fasc. č. 13, Pokusná diferencovaná měšťanská škola v Praze XIV – Nuslích, Křesomyslova 2, Zápisy 1934-35, Protokol o řádné měsíční poradě učitelského sboru pokusné diferencované měšťanské školy v Praze – Nuslích, konané dne 25. března 1935.

Ladislav Hanus byl motorem snah o změnu československého školství. Václav Příhoda vzpomíná: „*Hanusův nesmrtelný přínos pro uskutečňování nové československé školy je v niterné a bojovné organizaci pokrokových sil v národě. Byl to především on, který nás dával dohromady, povyšuje program, to „my“ v myšlení lidí, nad jakékoli jiné zájmy.*“³⁵⁰

Zajímavé je, že dva Hanusovy žáci, Emilie Grániová a Jan Kamenář na něj vzpomínají naprosto odlišně. Dle Grániové to byl okouzlující učitel, který vykládal tak poutavě, že ho žáci dobrovolně poslouchali i po zvonění. Jan Kamenář je naopak toho názoru, že jeho hodiny nebyly moc zajímavé, a proto při nich žáci moc pozor nedávali.

3.2 „V boj“

Po okupaci byl tisk na našem území zglajchšaltován. Bylo třeba nalézt jiné cesty informování národa. Prvním tajně šířeným textem byl údajně projev Edvarda Beneše z 19. března 1939 *Duch vždy vítězí nad mečem*. Beneš v něm mimo jiné prohlásil: „...*do posledního dechu nepřestanu bojovat za svobodu svého lidu a za jeho práva. A to jsem přesvědčen, že můj národ, procházející tímto bojem odvážně a hrdě jako vždy v minulosti, vyjde z něho vítězně.*“³⁵¹

Efektivní šíření Benešova projevu ve formě letáku mezi veřejností povzbudilo ještě v březnu 1939 skupinu soustředěnou kolem bývalého italského legionáře Josefa Škaldy k tomu, aby začala vydávat ilegální časopis. Skupina si dala jméno *Družstvo v prvním sledu*. Časopis dostal na návrh Josefa Sejkory název *V boj*. Šlo o odkaz na stejnojmenný časopis vydávaný legionáři v Itálii za prvního odboje.³⁵²

Skutečným ideovým původcem časopisu byl ale malíř a grafik z pražského Spořilova Vojtěch Preissig, s nímž se Sejkora sešel na doporučení malíře Emanuela Prüllu. Preissig do časopisu přispíval jak texty, tak obrázky. Na jednotlivých číslech bylo vytištěno Masarykovo heslo „*Pravda vítězí*“, které Preissig vzhledem k soudobým událostem pozměnil na „*Pravda zvítězí.*“³⁵³

Prvním redakčním kruhem se stal Josef Škalda a učitelé Jan Peč, Franta Kotrba a Otakar Brenner. Časopis tiskl u sebe doma ve Vokovicích Josef Krupička. Poté, co začal *V boj* vycházet asi od přelomu května a června pravidelně jednou týdně, se začalo tisknout na

³⁵⁰ Marie KOŽÍŠKOVÁ, *Sborník Ladislava Hanuse 1890-1943*, Praha 1948, s. 21.

³⁵¹ Oldřich JANEČEK, *Z počátků odboje*, Praha 1969, s. 270.

³⁵² Tamtéž, s. 272.

³⁵³ Jaroslav KOUTEK, *A národ se bránil*, Praha 1987, s. 57-58.

různých místech. Na podzim roku 1939 náklad jednotlivých čísel dosahoval až čtyř tisíc kusů. Časopisy byly distribuovány po celé republice a některá čísla měla i přes čtyřicet stran.³⁵⁴

Výroba jednoho čísla obnášela práci na několik dní. Pravidelně se zapojoval Josef Krupička, Josef Sejkora, Jaroslav Straširipka, Josef Škalda. Mezi méně pravidelné pomocníky patřily i tři dcery Vojtěcha Preissiga, které se jmenovaly Vojtěška, Irena a Yvona.

Na vydávání tohoto nejrozšířenějšího nekomunistického odbojového časopisu začala v létě 1939 finančně a textově spolupracovat *Obrana národa*.³⁵⁵ V listopadu 1939 se gestapu podařilo pozatýkat klíčové osoby, které se na jeho vydávání podíleli.³⁵⁶ Souběžně vznikly dvě nové redakce: vojenská a civilní. Civilní nebo také spořilovská redakce byla vedena Vojtěchem Preissigem a jeho dcerou Irenou Bernáškovou, která vystupovala pod krycím jménem *Inka*.

Údajně si vydavatelé nebyli dlouho vědomi skutečnosti, že existují dvě redakce a tedy i dva časopisy. Vojenská větev prý v únoru 1940 po Bernáškové požadovala, aby zastavila vydávání spořilovské větve. Ta ale odmítla.³⁵⁷

V létě 1940 zatкло gestapo významné osobnosti vojenské redakce. 21. 9. 1940 byla zatčena i Irena Bernášková.³⁵⁸

Její zatčení se stalo osudné i Janu Týmlovi, učiteli pokusné reformní školy v Nuslích. Jan Týml se narodil 10. dubna 1905 ve Skvrňanech, které tehdy ještě nebyly součástí Plzně. Od roku 1924 se živil jako učitel. Na pokusné reformní škole v Nuslích působil mezi lety 1934 až 1939. Byl ženatý. Předběžně zatčen byl 25. září 1940, ve vyšetřovací vazbě pobýval od 17. května 1941. Spolu s dalšími devíti osobami byl obžalován z přípravy velezrady. Všichni obžalovaní se totiž podíleli na výrobě a šíření ilegálního časopisu *V boj*.³⁵⁹

Podle gestapa přišel Jan Týml za Irenou Bernáškovou v zimě 1938/39 s prosbou, jestli by neměla nějaké zaměstnání pro Miladu Marešovou. Bernášková odpověděla, že by ji mohla potřebovat jako kreslířku titulní stránky jednoho ilegálního časopisu. Týml poté setkání obou žen zprostředkoval, ačkoliv podle gestapa velmi dobře věděl, o jaký ilegální časopis se jedná.³⁶⁰

³⁵⁴ Tamtéž, s. 58-60.

³⁵⁵ Petr KOURA, Podplukovník Josef Balabán, Praha 2003, s. 89.

³⁵⁶ Zatčen byl Josef Škalda, Josef Sejkora či Milena Jesenská.

³⁵⁷ Petr KOURA, Josef Balabán, Praha 2003, s. 90-92.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 93-94.

³⁵⁹ ABS, 141 – 301 – 1, Obžaloba.

³⁶⁰ Tamtéž.

Jan Týml byl tedy vinen zprostředkováním kontaktu mezi Bernáškovou a Miladou Marešovou, která pak pro časopis skutečně začala pracovat jako kreslířka. Výpovědi Týmla a Bernáškové před gestapem se liší. Oba se snažili své spolupracovníky krýt.

Týml tvrdí, že za Bernáškovou přišel sám s prosbou o nějaké zaměstnání pro Marešovou.³⁶¹ Pravděpodobnější je ale podle mého názoru verze Ireny Bernáškové, že Týmla o zprostředkování kontaktu s Marešovou kvůli časopisu požádala ona.³⁶²

Bernášková byla zřejmě neobyčejně statečná a morální žena. Do své výpovědi ještě rukou připsala: „*Nevím, že by Týml věděl o našem časopise.*“³⁶³ Její statečnost potvrzuje i Arnošt Polavský: „*Inka byla zatčena jako domnělá Vlasta Nováková – na toto jméno zněla její občanská legitimace. Až do nedělního rána nechtěla připustit, že je gestapem hledanou Irenou Bernáškovou. Lidem, kteří s ní byli k večeru a v noci konfrontováni, pohrozili vyšetřující orgánové, že budou ráno všichni hromadně v Ruzyni postříleni, nepřiznají-li, že Nováková je ve skutečnosti Irenou Preissigovou. Tu se Inka postavila proti zběsilcům: „Mne zastřelte, já jsem vinna, oni za nic nemohou.“ A za dalšího vyšetřování vzala hlavní tíhu na sebe, a kde jen mohla, ulehčovala ostatním svými výpověďmi.*“³⁶⁴ Podobně statečně se chovala i Milada Marešová, která na sebe vzala autorství veškerých kreseb. Irena Bernášková byla gestapem popravena 26. srpna 1942.

Jan Týml byl odsouzen k jednomu roku vězení.³⁶⁵ Byl vězněn na Pankráci, v Terezíně, Gollnowě, Drážďanech, ve Flossenburku, Stutthofu a Gdaňsku. Přestože se mu podařilo před osvobozením Gdaňsku uprchnout, zemřel 1. června 1945 ve švédském Lundu na skvrnitý tyfus. Jan Týml byl jmenován školním radou in memoriam.³⁶⁶ Jeho manželka Vlasta Týmlová po jeho smrti pracovala v Kanceláři reformních škol.³⁶⁷

„*Jan Týml působil delší dobu na pokusných školách a osvědčil se jako vynikající pedagog. Jako spisovatel pro mládež prokázal pozoruhodnou vložku i uvědomění umělecké a zařadil se svou činností spisovatelskou mezi ty autory pro mládež, kteří jak svým životním názorem, tak i stanoviskem uměleckým a pedagogickým činně se zúčastnili na vytvoření žádoucí pokrokové a podnětné literatury pro mládež. Z jeho literární činnosti uvádím: Kříž na*

³⁶¹ Tamtéž.

³⁶² ABS, 141 – 304 – 5.

³⁶³ Tamtéž.

³⁶⁴ Oldřich JANEČEK, *Z počátků odboje*, Praha 1969, s. 296.

³⁶⁵ ABS, 141 – 301 – 1, Rozsudek.

³⁶⁶ NA, MŠK, I. ř., kar. 252, Jan Týml.

³⁶⁷ Tamtéž.

*rozcestí, (Básně 1927), Vyznání (Básně 1931), Námořnická knížka Jana Týmla (1936), Hoj, Rusi nečesaná, nemytá (1932), Hlas domova (1940).*³⁶⁸

Vojenská mutace *V boj* vycházela i po zatčení Bernáškové. Časopis se stal tiskovým orgánem Ústředního vedení odboje domácího (ÚVODu) a měl manifestační ráz. (Vydávána byla např. i revoluční poezie od Josefa Hory, Karla Tomana či Jana Týmla.) Na podzim roku 1941 byli pozatýkáni i zbylí členové vydavatelství a časopis tím zanikl.³⁶⁹

3.3 (Ne)hrdinové

Ne všichni učitelé ale stanuli po válce automaticky na straně „hrdinů“. Například Stanislav Stuna musel své jméno očistit. Byl obviněn z toho, že „*v době nesvobody porušil věrnost vůči Československé republice [...] že se prohřešil proti národní cti, neboť podle výsledků přípravného šetření v době okupace vedením časopisu, „Rodiče a škola“ a články tam uveřejněnými propagoval nacismus.*“³⁷⁰

Obvinění je vedeno proti řediteli měšťanské školy chlapecké v Michli³⁷¹, Stanislav Stuna ale mezi lety 1929-1940 působil jako odborný učitel na pokusné měšťanské diferencované škole v Nuslích.³⁷²

Stanislav Stuna se narodil 2. dubna 1889³⁷³ v Klatovech a pocházel z rodiny, ve které se učitelská tradice údajně táhla až od roku 1682. Vystudoval klasické gymnázium v Klatovech, mezi lety 1904-1908 učitelský ústav. Působil v Trnavě, mezi lety 1923-1926 na státní obchodní akademii, učil také na reálném gymnáziu a obchodní škole v Užhorodě.³⁷⁴ V Praze Stuna bydlel na Spořilově.³⁷⁵

Byl velmi zcestovalý. S podporou ministerstva školství a národní osvěty vykonal v roce 1923 studijní cestu do Německa, Dánka, Norska a Švédska. Cestoval také po Rumunsku, Itálii a jiných zemích.³⁷⁶

³⁶⁸ Tamtéž, Úřadu předsednictva vlády Československé republiky, 22. ledna 1946.

³⁶⁹ Oldřich JANEČEK, *Z počátků odboje*, Praha 1969, s. 302.

³⁷⁰ ABS, 312 – 35 – 6, Obeslání obviněného, s. 1.

³⁷¹ Stanislav Stuna zastával tento post mezi lety 1941-1949.

³⁷² ABS, 312 – 35 – 6, Služební výkaz, s. 119.

³⁷³ NA, PŘ 1921-1930, S 7310/7, Žádost o cestovní pas z 26. 6. 1930. V Schematismu pražského učitelstva je jako datum narození uvedeno 2. května 1889.

³⁷⁴ Archiv ZŠ Mendíků, Školní kronika Hlavní školy chlapecké v Praze – Michli 1000.

³⁷⁵ Antonín BENDA, Schematismus pražského učitelstva obecných a měšťanských škol ve školním roce 1937-1938, Praha 1938, s. 181

³⁷⁶ Archiv ZŠ Mendíků, Školní kronika Hlavní školy chlapecké v Praze – Michli 1000.

Kromě četných článků do různých odborných a učitelských časopisů byl také autorem publikací: *Kapitoly z tělesné výchovy, Koničky, Čapí hry, Štafetové hry, Tělocvik se zpěvem, Ruční práce z oboru tělesné výchovy*.³⁷⁷

Od roku 1931 byl Stuna redaktorem časopisu *Rodiče a škola* ve Školním nakladatelství, kvůli čemuž musel po válce čelit zmíněnému obvinění z kolaborace. Na měšťanské škole chlapecké v Michli vyučoval od školního roku 1941/42.³⁷⁸

Na zasedání očistné komise pro veřejné zaměstnance při Zemském národním výboru v Praze byli i učitel Josef Korejs, učitel Jaroslav Kolář a ředitel měšť. školy Augustin Řezanina.³⁷⁹ Josef Korejs vyučoval v roce 1932 na Pokusné reformní škole obecné v Praze-Nuslích.³⁸⁰

Stuna podle svých vlastních slov ve svém bytě „přechovával majetek bratra manželky Ladislava Hanuše, zatčeného a odsouzeného jako člena odbojné skupiny Úvod.“³⁸¹

Stanislav Stuna byl od obvinění osvobozen. Přiznal, že zmíněné články napsal. Byl k tomu ale nucen kolaborantem Miroslavem Cáskem, který převzal vedení časopisu a zavedl v něm autoritativní režim. Stunovy články byly následně přepracovány, aby vyzněly ještě loajálněji.³⁸²

Jan Kamenář o Stanislavu Stunovi řekl: „*Tělocvikář. Při nějaký tý oslavě jsme se sešli s jeho dcerou ještě. Stuna byl takovej rázovitej sportovec. Víím, že nás honil do sprch a ze sprch a po tělocvičně a tam to dalo fušku uhlídat klubko kluků, který nevěděli, kam dřív skočit a lezli po bradlech a po kruhách a po hrazdě... Ale on to vždycky nějak ukočíroval. My jsme dokonce chodili sportovat ven. On nám soudcoval zápasy v házený a takovýhle. Takže Stuna byl sympatickej. Byl dost starší takovej.*“³⁸³

Mezi výrazné pedagogické osobnosti patřila Anna Kantová. Anna Kantová se narodila 4. března 1889 v Kralovicích na Plzeňsku a zemřela 23. října 1965 v Praze. Absolventi nuselské školy, které vyučovala českému jazyku, na ni vzpomínají s nadšením. Emilie Grániová řekla: „*Potom učitelka Kantová ta češtinu, jazyk. To byl génius, taky. To byla prostě učitelka, i když to to dítě nebavilo, nebo to už jsme byli velký, tak: „Nemusíš mít rád poezii atd., ale musíš mít rád svůj jazyk a ten musíš pilovat, aby jsi dobře psal, a tím pádem se dobře vyjadřuješ atd. Nemusíš mít ty básničky rád, ale hlavně musíš mluvit dobře česky a psát.*“

³⁷⁷ Tamtéž.

³⁷⁸ Tamtéž.

³⁷⁹ ABS 312 – 35 – 6, Nález, s. 1.

³⁸⁰ František ROTT, *Schematismus pražského učitelstva obecných a měšťanských škol podle stavu z 1. ledna 1932*, Praha 1932, s. 117.

³⁸¹ ABS 312 – 35 – 6, Návrhy na doplnění vyšetřování, s. 116.

³⁸² ABS 312 – 35 – 6, Nález, s. 1.

³⁸³ Jan Kamenář. (Rozhovor autorky, 25. 9. 2015)

Takovouhle formou nám to vykládala: „Ty to potřebuješ pro život a potom v tom najdeš... A čtete? A čteš? A co čteš? A jaký knížky čteš? No víš, a to si ale přečtete...“ a teď: „Já jsem ted'ko četla nějakou knížku...“ Doporučila, vysvětlila a: „Nemusíte to číst, když nechcete, ale když chcete, tak se ještě dozvíte plno jinejch věcí, který v tom jsou.“ Taky uměla perfektně vykládat. Nás nabádala, abysme dobrovolně – žádná povinná četba: „tohle musíte přečíst“, ne, vždycky: „Já jsem četla knížku, já vám o ní povim atd.“³⁸⁴ Jan Kamenář vzpomínal: „My jsme měli nejlepší češtinářku a třídní, paní Kantovou. To byl mimořádněj člověk. Zase tím přístupem. Ona byla jednak naprosto perfektní češtinářka, takže pro ní, když někdo napsal „kultura“ (tak říkala: „To je pěkný! Kultura jako múra!“ [smích] Ta pro tu češtinu žila. A jinak to byl nesmírně lidskej člověk. [...] Kantovou jsme měli všichni rádi. [...] Vždycky když jsme jí potkali na chodbě, tak jsme se k ní vrhli. To byla prostě, já říkám, svěťice literatury. [smích]“³⁸⁵

Nejen kvůli vadě řeči se dostal do paměti svých nuselských žáků František Zajíc. Jeho „*Jmenuji se Sajíc a budu vás učití fyziku*“ se stalo evidentně legendární. Jinak šlo o „*vysokého, urostlého a hodného*“³⁸⁶ pana učitele. Byl také „*přísný, ale stejně jako všichni ostatní i velmi vstřícný a měl hroznou snahu něco naučit.*“³⁸⁷ Fyzika se učila v posluchárně, jaká bývá obvyklá na vysokých školách. Na žáky to udělalo velký dojem. Zřejmě i proto, že byl starým mládencem,³⁸⁸ odjel s žáky na čtyři dny do Tater.³⁸⁹ I jeho se dotkla válka velmi osobně. Dle školní kroniky byl vězněn v koncentračním táboře.

Doslova „*školu hrou*“ provozovala ruštinářka Schulzová. K výuce využívala velké množství pomůcek.³⁹⁰ Dnes jen sotva představitelné pedagogické nasazení dokresluje vzpomínka Heleny Pilátové na hodinu, při které byla třída vyzdobena jako pošta. Žáci pak v takto simulovaných podmínkách procvičovali konverzaci.³⁹¹

Do srdcí žáků se zapsal také ředitel nuselské pokusné školy Řezanina, „*červenolící, kulatější pán*“,³⁹² „*malého vzrůstu, který se snadno rozčílil.*“³⁹³ „*Sekanina*“ neboli „*Pupek*“,

³⁸⁴ Emilie Grániová. (Rozhovor autorky 3. 3. 2015, 21. 9. 2015)

³⁸⁵ Jan Kamenář (Rozhovor autorky, 25. 9. 2015)

³⁸⁶ Alena Novotná. (Rozhovor autorky, 24. 2. 2015)

³⁸⁷ Hana Žáková. (Rozhovor autorky, 18. 2. 2015)

³⁸⁸ Dana Jankášová. (Rozhovor autorky, 16. 1. 2015)

³⁸⁹ Hana Žáková. (Rozhovor autorky, 18. 2. 2015)

³⁹⁰ Alena Novotná. (Rozhovor autorky, 24. 2. 2015)

³⁹¹ Helena Pilátová. (Rozhovor autorky, 10. 3. 2015, 23. 9. 2015)

³⁹² Alena Novotná. (Rozhovor autorky, 24. 2. 2015)

³⁹³ Hana Žáková. (Rozhovor autorky, 18. 2. 2015)

jak se mu také přezdívalo, dohlížel na pořádek.³⁹⁴ Za kázeňský přestupek byl žák například veden za ucho.³⁹⁵

Německý jazyk vyučovala za války v Nuslích Hildegarda Grötzová, Češka pocházející z Vídně. Se svými žáky měla velmi přátelský vztah, takže ji nezdědka navštěvovali i u ní doma.³⁹⁶

Z protokolů školských porad *Pokusné diferencované školy měšťanské v Praze – Nuslích* vyplývá, že mezi nejaktivnější učitele patřili ve třicátých letech tyto lidé: Miloslav Disman, Ladislav Hanus, Anna Kantová, Jan Kosina, Bedřich Mráz, Antonín Stallich, Stanislav Stuna a Jan Týml.

Na pokusné měšťanské škole v Michli vyučoval od roku 1931 Karel Adam. Narodil se 4. května 1890 v Příbrami a od roku 1909 vyučoval na obecných školách, nejdéle v Jesenici a Krči. Od roku 1920 pak na školách měšťanských. Psal básně, z nichž některé jsou otištěny v čítankách, redigoval časopis pokusných škol *Roj*, přispíval do pedagogických časopisů, konal přednášky a byl předsedou češtinářské sekce při Reformní komisi. Je autorem pracovní učebnice českého jazyka nazvané *Výuka*.³⁹⁷

Karel Čondl se narodil 21. dubna 1900 v Mšeci, v okrese Nové Strašecí. Vyučoval na obecných školách v lounském okrese. V roce 1923 vykonal zkoušku způsobilosti pro měšťanské školy s aprobací čeština, dějepis a zeměpis. Ještě téhož roku nastoupil na měšťanskou menšinovou školu v Postoloprtech, kde působil až do roku 1928. V Postoloprtech se účastnil menšinového veřejného života. V této době se setkal i s Ladislavem Hanusem, kterého pozval jako řečníka na učitelskou schůzi na Žatecku.

Následně vyučoval na dívčí měšťanské škole v Jihlavě. V letech 1925-1927 studoval na *Škole vysokých studií pedagogických*, kde se seznámil s Václavem Příhodou, který ho získal pro reformní práci. Na pokusné diferencované škole měšťanské v Praze – Michli vyučoval od školního roku 1929/30.

Karel Čondl učil především dějepis. Každá skupina žáků musela zvládnout program minimálních osnov. Existovaly také osnovy střední a maximální, které byly určeny těm nejlepším žákům.

Čondl si byl vědom důležitosti motivace ve výuce. Nejčastěji ke vzbuzení zájmu užíval poutavý výklad či četbu historické beletrie. Pracoval i s filmy, obrazy, muzei,

³⁹⁴ Dana Jankásková. (Rozhovor autorky, 16. 1. 2015)

³⁹⁵ Alena Novotná. (Rozhovor autorky, 24. 2. 2015)

³⁹⁶ Tamtéž.

³⁹⁷ Archiv ZŠ Mendíků, Školní kronika Hlavní školy chlapecké v Praze – Michli 1000.

památkami či kvalitními referáty jednotlivých žáků. Žáci byli také podněcováni ke kresbě ilustrací do svých pracovních sešitů.

Po motivačním úvodu pracovaly děti samostatně s několika učebnicemi, které byly doplňovány knihami z příruční knihovny. Pokud byly vybrány opravdu poutavé úryvky, žáci byli znovu motivováni. Zároveň si žáci tím, že hledali informace z několika pramenů, opakovali látku. Po vypracování vhodných učebnic pracovali žáci s nimi.

Během samostatné práce žáků učitel procházel po třídě a dětem pomáhal a radil. V závěru hodiny bylo učivo shrnuto formou didaktického testu.³⁹⁸

Jeho moderní uvažování o výuce dějepisu dokládá i sbírka dějepisných testů pro II. třídu měšťanských škol, které připravil. Žáci nejsou zkoušeni pouze z reprodukce faktů, ale mají také vysvětlit určité pojmy, pracovat s mapou či časovou osou.³⁹⁹

Karel Čondl vedl také dějepisný klub. Žáci se scházeli dvakrát týdně po vyučování či jednou týdně v sobotu. Sobotní „výuka“ umožňovala vlastivědné vycházky po Praze i okolí. Obsahem tohoto kroužku byly krátké referáty či četba dějepisné beletrie. Klub byl řízen vlastní samosprávou.

Čondl je autorem publikace *Školy našeho pohraničí*, pracovní učebnice nazvané *Studium dějin lidstva, Mluvnických testů* či knížky *Testy v praxi školní*.⁴⁰⁰

Mezi lety 1933-1938 řídil vlastivědný časopis *Naše republika*. V roce 1939 převzal rubriku *Rozhledy po národním školství v naší době*. Jeho úkolem bylo každý čtvrt rok shrnout aktuality ze světa školství. V témže roce začal působit i jako referent o školství v deníku *Národní práce*. Svou činnost ukončil v obou zmíněných periodikách v roce 1942.

V roce 1936 složil Karel Čondl inspektorskou zkoušku. Zemským školním radou v Praze byl ale jmenován v roce 1941.

Od tohoto roku také spolupracoval s časopisem *V boj*. Proto byl v září 1944 ze *Zemské školní rady vyhozen*. Následně pracoval v továrně Telefunken v Praze – Holešovicích.

Zúčastnil se schůzek tzv. školského odboru *Jednoty učitelstva národních škol*, z kterých se pod vedením Ladislava Koubka vyvinula ilegální činnost. Činnost spočívala především ve sdílení informací, pomoci postiženým nacistickým režimem a jejich příbuzným.

Nadšení některých pedagogů pro školskou reformu neochabovalo ani za války. Existovala ilegální skupina školských pracovníků, která vypracovávala návrh budoucí školské organizace. Členy byli Ladislav Koubek, Josef Trajer, Josef Keprta, Václav Jaroš a Jan

³⁹⁸ Tyto své zkušenosti Čondl zužitkoval při tvorbě svých učebnic dějepisu.

³⁹⁹ Pro ilustraci přikládám dva testy jako obrazové přílohy.

⁴⁰⁰ NPMK, Karel Čondl. *Školstvo a osvěta*, 8. číslo 27/4, 1950, s. 121.

Hostáň. V létě roku 1943 byl Václavem Příhodou osloven i Čondl. Poslední schůzka se konala 4. května 1945. Téhož dne byl také Čondl propuštěn z pracovního nasazení v továrně Telefunken.

Karel Čondl se ujal jménem *Revolučního odborového hnutí a Ústředního národního výboru* vedení *Zemské školní rady*. V této funkci setrval jen pár dní. Již 10. května byl pověřen vedením odboru národních škol.

V červnu roku 1945 byl Čondl jmenován zemským školním inspektorem. V září téhož roku byl také ustanoven školním radou. Jeho úkolem bylo i navrhovat okresní a zemské školní inspektory. Zemskou inspektorkou se stala např. i Marie Drástová, učitelka Pokusné diferencované školy měšťanské v Praze – Nuslích.

Po válce Čondl vstoupil do Komunistické strany. Poté, co do křesla ministra školství usedl roku 1946 Zdeněk Nejedlý, pracoval Čondl výslovně na Nejedlého přání jako přednosta pedagogického oddělení národních škol v ministerstvu školství. V roce 1948 byl konečně přijat zákon o jednotné škole.

Zároveň začal Čondl od roku 1945 opět pracovat v *Rozhledech po národním školství* a v časopise *Naše doba*.

V roce 1951 přešel na vlastní žádost z ministerstva školství na pedagogické gymnázium. O rok později se stal ředitelem pedagogického gymnázia v Praze 19 – Dejvicích.⁴⁰¹ Roku 1956 mu byl udělen čestný titul zasloužilý učitel.

Roku 1961 odešel kvůli zdravotním komplikacím do výslužby. Stále byl však aktivní. Spolupracoval na učebních textech k dějepisu pro čtvrtý až pátý postupný ročník experimentálních škol. Byl zvolen do redakční rady *Dějin učitelstva*.

Ve svých šedesáti osmi letech promoval jako doktor filosofie. Jeho disertační práce nesla název *Život a dílo Karla Slavoje Amerlinga*. V roce 1969 mu byla prezidentem ČSSR propůjčena medaile J. A. Komenského.⁴⁰²

Karel Čondl zemřel 4. září 1977 po těžké nemoci.⁴⁰³

⁴⁰¹ Škola se následně přestěhovala na Prahu 16 – Smíchov. Ta se stala po rušení pražských pedagogických škol jedinou školou svého druhu v Praze.

⁴⁰² NPMK, Karel Čondl. Helena ŠTĚPÁNOVÁ, *Karel Čondl*, diplomová práce. Další údaje neuvedeny.

⁴⁰³ NPMK, Karel Čondl. Parte Karla Čondla.

4 Závěr

Pokusné školy jsou fenoménem, který dokresluje především dobu První republiky a její touhu po změně, po demokratické republikánské společnosti. Za cíl si kladly výchovu angažovaného občana, který bude novému státnímu zřízení přínosem.

Jejich snažení bylo zakotveno v moderní pedagogické teorii, především v Daltonském plánu Heleny Parkhurstové a pragmatické pedagogice Johna Deweye. Do praxe byly inovace přeneseny skrze principy globalizace, diferenciaci, individualizace, společenské výchovy a koedukace. Přímo inspiraci pro pokusnictví představoval koncept tzv. jednotné školy, jehož hlavním zastáncem byl Václav Příhoda. Diskuze nad plánem jednotných škol vyvrcholila během *Prvního pedagogického týdne*, který se konal na podzim roku 1928. Patronát nad ním přijal T. G. Masaryk. Výsledkem debat byl mimo jiné vznik konkrétních, „pokusných“ institucí. Ve školním roce 1929/30 zahájily svou činnost i školy v Praze Nuslích, Michli a Hostivaři, které spadaly pod okresního inspektora Augustina Šindeláře, horlivého zastávce celé koncepce.

Hlavní hybnou silou pokusného školství byli samotní učitelé. Disponovali důkladnými teoretickými znalostmi, z počátku vyučovali bez vhodných učebnic, museli si sami vytvářet potřebné materiály. Absolventi se shodují, že to byli skuteční odborníci a velice slušní lidé. Vyučovací hodiny byly většinou nápadité a o aktivizační pomůcky v nich nebyla nouze. Skutečnost, že se většinou jednalo o jedince se silnými charaktery, dokresluje i zapojení některých z nich do odboje v době protektorátu. Josefa Baxová byla vězněna, Ladislav Hanus, Jaroslav Lebeda či Jan Týml za svou činnost zaplatili životem.⁴⁰⁴

Z dnešního pohledu můžeme snadno diskutovat o výhodách a nevýhodách pokusných diferencovaných škol. Ačkoliv novátorské přístupy, jakými byla např. globalizace či individualizace,⁴⁰⁵ jsou kritizovatelné jen stěží.

První místo v řadě diskutabilních bodů zaujímá diferenciaci. Byla kvantitativní i kvalitativní diferenciaci opravdu přínosem či brzdou ve vzdělání a vytvářením umělého prostředí, které v konečném důsledku žáky spíše poškozovalo?

Dnes se odborníci kloní spíše k druhé variantě. Tuto tendenci můžeme v současnosti dobře sledovat na kritice víceletých gymnázií, kterým je vytýkáno, že izolací dětí s lepšími a horšími školními výsledky přispívají k prohlubování tohoto rozdílu. Na druhou stranu je nepochybné, že pro učitele je práce s víceméně homogenní skupinou snadnější, a nabízí mu

⁴⁰⁴ Jan Týml sice z vězení uprchl, ale na jaře 1945 zemřel na skvrnitý tyfus.

⁴⁰⁵ Sami pokusníci ale dospěli v průběhu let k názoru, že individualizace se hodí spíše pro nadanější žáky.

širší pole působnosti pro individuální práci s žáky.⁴⁰⁶ Mnou oslovení absolventi *Pokusné diferencované školy v Praze - Nuslích* na diferenciaci nevzpomínají s negativními pocity.

Z dostupných pramenů vyplývá, že klady a zápory diferenciaci se zaobírali např. i učitelé *Pokusné diferencované školy měšťanské v Praze – Nuslích*. Uvědomovali si, že její úspěšnost byla založena na neustálé snaze o překonání sebe sama, a že dětem z nižších skupin chyběly „vzory“.

Zamýšleli se i nad její neobjektivností. Žáci z nižších skupin měli při menším počtu vědomostí stejné známky jako žáci skupin vyšších. Za největší výhodu diferenciaci opakovaně považovali zamezení propadání.⁴⁰⁷

V průběhu třicátých let se k diferenciaci stavěli spíše odmítavě. Důvodem mimo jiné bylo i problémové chování ve třídách C.⁴⁰⁸

Za diskutabilní můžeme považovat i globální metodu čtení. Spor o to, je-li vyučování elementárnímu čtení efektivnější metodami analytickými či syntetickými není ukončen dodnes. Globální metoda, kterou řadíme mezi analytické postupy, vykazuje řadu pozitiv. Mezi ty nejdůležitější patří vzbuzení přirozeného zájmu čtenářů, plynulost čtení se správnou intonací a v neposlední řadě i kladný vliv na porozumění čtenému.

V současné škole je zvláště poslední jmenovaný bod velmi problematický. Čeští žáci dosahují ve srovnáních zemí OECD dlouhodobě podprůměrných výsledků v porozumění textu, což je pak limituje v celém jejich životě.

Globální metoda klade vysoké nároky na žáky i jejich učitele, což je možno považovat za její největší zápor. Z inspekční zprávy z roku 1937 také vyplynulo, že není úplně vhodná pro český jazyk.

Postřehy inspektorů z třicátých i čtyřicátých let dokládají, že minimálně nuselská škola zůstávala po celou dobu svého působení věrná svým principům. Z prostudovaných pramenů vyplývá, že se škole v průběhu let dařilo některé ze zásad naplňovat stále lépe. Výrazný posun můžeme sledovat především v uplatňování principu globalizace a globální metody čtení. Ve čtyřicátých letech už měli učitelé zavedené efektivní pracovní postupy.

Od školního roku 1940/41 fungovala jen pokusná škola v Nuslích, která byla po válce přejmenována na školu *Výzkumnou*. Důvody ukončení pokusu v Michli a Hostivaři se mi nepodařilo dohledat. Můžeme se jen domnívat, že důvodem byla ztráta politické podpory,

⁴⁰⁶ Tím nechci tvrdit, že jde o individualizaci zavádět jen ve skupinách, ve kterých žáci vykazují podobné výsledky. Pouze si myslím, že v různorodé skupině je takový způsob práce pro učitele (při současném stavu počtu žáků dětí ve třídě) mnohem náročnější a tedy i prováděný menším počtem učitelů.

⁴⁰⁷ AHMP, fasc. č. 13, Pokusná diferencovaná škola měšťanská v Praze XIV – Nuslích, Křesomyslova 2.

⁴⁰⁸ Hana KASÍKOVÁ, Pavel DITTRICH, Josef VALENTA, *Individualizace a diferenciaci ve škole*, Praha 2007, s. 163.

protože na příklad ke zrušení hostivařské školy nedošlo z podnětu tamějších učitelů. Již 27. května 1935 žádali pedagogové městský školní výbor, aby školu zanechal jako pokusnou. Tato skutečnost dokládá, že tlak na zrušení pokusu existoval minimálně v Hostivaři několik let předtím, než se tak opravdu stalo. Dne 16. června 1939 vyjádřili členové hostivařského učitelského sboru v dopise adresovaném předsednictvu *Reformní komise školské v Praze* svou lítost nad ukončením pokusu a doufali, že budou moci na reformním snažení participovat i v budoucnu. Zároveň se podívovali nad tím, že se o zrušení školy dozvěděli nejprve z tisku.⁴⁰⁹

Ukončení pokusu litují i nuselští absolventi, kteří na svou školu vzpomínají v superlativech. Všichni jsou rádi, že školu navštěvovali a jsou přesvědčeni, že je dobře připravila na život. Samozřejmě můžeme namítnout, že ve stáří se nám jeví naše zážitky vždy v růžovějším světle. V tomto případě jsou ale tyto hezké vzpomínky často doplněny konkrétními informacemi.

Rozhovory jsem vedla se sedmi absolventy pokusné školy v Nuslích a jednou absolventkou školy v Michli. Pamětníci byli žáky školy obecné i měšťanské a to celkově mezi lety 1930 až 1949.⁴¹⁰

Byť si každý z nich vzpomíná na rozdílné věci, v kladném hodnocení školy se shodují. Neuvádějí žádná negativa a mají pocit, že jim škola pomohla v následné úspěšné pracovní kariéře.

Jejich vztah k Pokusné diferencované škole v Praze – Nuslích asi nejlépe dokreslí skutečnost, že se všichni po co nejdélší dobu scházeli se svými bývalými spolužáky a na školu nadšeně vzpomínali.

Mnou oslovení žáci pocházeli většinou z rodin státních zaměstnanců. Matky byly často v domácnosti. Rodiče žáků zřejmě příliš neřešili, je-li škola pokusná či nikoliv. U mnohých bylo důvodem k přihlášení dítěte její umístění. Výjimku tvoří např. Helena Pilátová, která si školu vybrala sama. Žáci pocházeli buď přímo z Nuslí nebo Kačerova či Krče.

V práci jsem narazila na limity lidské paměti. Hlubší konfrontace písemných pramenů se vzpomínkami absolventů se ukázala jako nemožná. Snad největší dojem v absolventech zanechala budova školy, která byla na tehdejší dobu velmi moderní. Všichni si také pamatují diferenciaci. Shodují se v tom, že mezi skupinami nepanovala žádná rivalita. Jan Kamenář

⁴⁰⁹ NPMK, Marie Vonášková.

⁴¹⁰ Rozhovor s Jiřinou Svobodovou, absolventkou Komenia v Praze – Michli pro jeho menší výpovědní hodnotu do celkového hodnocení nezahrnuji a příkládám ho spíš pro zajímavost.

a Jiří Nedvěd ji hodnotí vyloženě kladně. Absolventi, se kterými jsem mluvila, patřili vždy do lepších pracovních skupin. Je tudíž otázkou, jak by diferenciaci hodnotil někdo z nižší skupiny. Jak již bylo zmíněno, sami učitelé o diferenciaci pochybovali.

V myslí bývalým žákům utkvěla také školní samospráva. Nejsou si už ale úplně jisti, co přesně práce v samosprávě obnášela. Většinou mají za to, že její úkoly byly výchovné a organizační. Funkce prý byly vážené. Pouze Jan Kamenář se domnívá, že po nich „*nikdo moc netoužil*.“

Vnímání absolventů se mnohdy rozchází s dojmy samotných pokusníků. Nejvíce to můžeme pozorovat v otázce společných shromážděních a kampaní.⁴¹¹ Z písemných pramenů vyplývá, že učitelé byli přesvědčeni o tom, že zmíněné akce žáky velmi baví a jsou pro ně důležité. Absolventi, s kterými jsem mluvila, si ale na ně vzpomínají jen matně a většinou bez opravdového zájmu.

Takřka vůbec neutkvěla v myslích bývalých žáků mimoškolní výuka, kterou měly být demonstrovány příslušné partie výkladu v prvouce a vlastivědě.⁴¹² Pouze Hana Žáková vzpomíná na vycházky do parku v rámci přírodopisu. Ostatní absolventi pokusné školy v Nuslích jsou toho názoru, že na žádné vycházky či výlety se školou nechodili. Zápisy z pokusné diferencované školy měšťanské v Nuslích ale dokládají, že minimálně ve třicátých letech byly výlety běžnou součástí školního roku.⁴¹³

Duch prezidenta Masaryka ve škole přetrvával především ve třicátých letech. Pro Emilii Grániovou a Jana Kamenáře je to na rozdíl od ostatních bývalých žáků silné téma. Jde zřejmě o generační záležitost. Stejně „masarykovské“ nadšení můžeme totiž pozorovat i u absolventky Komenia v Praze – Michli, Jiřiny Svobodové.

Z výše uvedeného vyplývá, že pokusné reformní školy tvoří významnou kapitolu našich školních dějin. Vycházely z hlubokých úvah, které se opíraly o moderní pedagogické a psychologické poznatky. Přinesly mnoho věcí, které v současné škole považujeme za běžné: zájem o dítě, koedukaci, písemné testování či třídní a školní samosprávu. Inspirativní pro současnost může být uplatňování principu globalizace a idey pracovní školy, ve které bylo podporováno samoučení a individualizace práce.

Fungování pokusných škol bylo umožněno především díky enormnímu nasazení jednotlivých učitelů, kteří svou práci neustále refleктоvali a snažili se ji vylepšit. Jejich takřka

⁴¹¹ Výjimku tvoří kampaň „Čisté ruce“ ve vzpomínkách Emilie Grániové.

⁴¹² Jaroslav KOZLÍK, *Aktuální historie*, Praha 1996, s. 40.

⁴¹³ AHMP, fasc. č. 13, Pokusná diferencovaná škola měšťanská v Praze, XV. – Nuslích, Křesomyslova 2. Zápisy 1929-39, 1934-35.

vizionářské pedagogické uvažování dokládá skutečnost, že vyučovali v intencích Bloomovy taxonomie ještě dřív, než ji Bloom sám formuloval.

A tak lze shrnout, že pokusné školy mohou být pro dnešní školství inspirací entuziasmem pedagogů a jejich neustálou snahou o zlepšení, orientací na praktický přínos výuky a její neodtrženost od veřejného života, uplatňováním globálního přístupu a příjemnou atmosférou, kterou si žáci pamatují i po osmdesáti letech!

5 Seznam literatury a pramenů

Archivní prameny

- Archiv bezpečnostních složek
 - Fond 141: Německé soudy v říši
 - Fond 134: Německé soudy v protektorátě
 - Fond 305: Ústředna Státní bezpečnosti
 - Fond 312: Očistné komise
 - Fond 315: Zemský odbor bezpečnosti II.
 - Fond S: Sběrka různých písemností

- Archiv hlavního města Prahy
 - Pokusná reformní škola obecná Praha XIV. - Nusle, Boleslavova 250/1. (Datace 1931-1953, číslo sbírky: 2033)
 - Pokusná diferencovaná škola měšťanská Praha XIV - Nusle, Křesomyslova 2 (Datace 1921-1950, číslo sbírky 2034)

- Archiv Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského
 - Karel Čondl
 - Ladislav Hanus
 - Marie Vonášková

- Národní archiv
 - MŠANO, 17 Čechy 1919, 1936
 - MŠANO, 17 D2, 1931-1935
 - MŠANO, 17 D2, 1936-1938
 - MŠANO, 17 D2 1939-1941
 - MŠANO, 17 D2, 1942-1944
 - MŠANO, 17 D3
 - MŠANO, 17 Čechy 1937-1938
 - MŠANO, 17 Čechy 1938-1941
 - MŠANO, 17 Čechy 1941-1944
 - MŠANO, 17 Praha XIII.-XIV , 17 Praha XIV. Michle

- MŠANO, 17 Praha XIII.-XIV., 17, Praha XIV. Nusle
- MŠANO, 17 Praha XIII.-XIV., 7 Hostivař
- PP 1951-1950, 42/N-29/18. Jaroslav Nykl
- PP 1941-1950, 42/C-54/58. Karel Čondl
- PŘ 1921-1930, S 7310/7 Stuna Stanislav
- PŘ 1941-1951, T 1077/1 Týml Jan
- PŘ 1941-1951, S 5115/5 Stallich Antonín
- PŘ 1931-1940, H 630/4 Hanus Ladislav
- PŘ 1941-1951, C 1415/19 Čondl Karel
- PŘ 1941-1951, D 1798/11 Duzbaba Oldřich
- PŘ 1941-1951, B 855/15 Baxová Josefa
- PŘ 1941-1951, L 375/2 Langer Jan
- PŘ 1941-1951, N 1633/6 Novák Otomar
- PŘ 1941-1951, N 1143/7 Nykl Jaroslav
- PŘ 1941-1951, L 742/6 Lebeda Jaroslav
- PŘ II EO
- MŠK, II. ř. Josefa Baxová
- MŠK, I. ř. Miloslav Disman
- MŠK, I. ř. Ladislav Hanus
- MŠK, I. ř. Jaroslav Lebeda
- MŠK, I. ř. Jan Týml

- Archivy škol

- ZŠ v Křesomyslově ulici
- ZŠ Mendíků
- ZŠ Hostivař

Dobové prameny a časopisy

- Marie BARTUŠKOVÁ, *Naše úsilí o novou školu: slovo ke všem*. Praha: Československá grafická Unie 1938, s. 34.
- *Československá vlastivěda*, díl X., Osvěta. Praha: Sfinx 1931.
- Cyril KOHOUTEK, Stanislav VRÁNA, *Omezení učiva a podstata učebního postupu*. Zlín: Okresní školská reformní komise 1939, s. 15.

- Národní politika, 1929, roč. 47 srpen-září.
- Národní politika, 1929, roč. 47, srpen-září, odpolední vydání.
- Národní politika, 1929, roč. 47, září-říjen, odpolední vydání.
- Národní politika, 1930, roč. 48 září-říjen, odpolední vydání.
- Rudolf NEKOLA, *Novou cestou: sborník na ukončení prvního čtvrtletí pokusné práce*. Praha: Pokusná diferencovaná škola měšť. v Praze-Michli 1933, s. 119.
- *Organisační a učebný plán reformních škol podle návrhu školy vysokých studií pedagogických v Praze*. Praha: Škola vysokých studií pedagogických 1930, s. 71.
- *Pedagogické rozhledy*. Ročník 39. Praha: Československá obec učitelská a Dědictví Komenského 1929.
- *Pedagogické rozhledy*. Ročník 40. Praha: Československá obec učitelská a Dědictví Komenského 1930.
- *Pedagogické rozhledy*. Ročník 41. Praha: Československá obec učitelská a Dědictví Komenského 1931.
- *Pedagogické rozhledy*. Ročník 42. Praha: Československá obec učitelská a Dědictví Komenského 1932.
- *Pražské školství*, Věstník pražského učitelstva. Ročník I., Praha, září 1929, číslo 4-5.
- Václav PŘÍHODA, *Idea školy druhého stupně*. Brno: Ústřední učitelské nakladatelství a knihkupectví 1945, s. 94.
- Václav PŘÍHODA, *Myšlenka jednotné školy*. Praha: Orbis 1948, s. 71.
- Václav PŘÍHODA, *Školská reforma: polemické stati*. Praha: Orbis 1931, s. 46.
- Václav PŘÍHODA, *Úloha pokusné a reformní školy*. Praha: Pedagogická akademie: Státní nakladatelství 1938, s. 15.
- *Roj, časopis nových dětí*. Ročník X, 1941-1942. Praha: Česká grafická Unie 1942.
- Jan TÝML, *Pod Bohdalcem: Výroční zpráva pokusné reformní obecné školy v Praze Michli*. Praha: Učitelský sbor pokusné reformní obecné školy v Praze XIV.-Michli 1932, s. 67.
- *Tvořivá škola*, ročník V., 1929-1930, s. 176.
- *Tvořivá škola*, ročník VI., 1930-1931, s. 232.
- *Tvořivá škola*, ročník VII., 1931-1932, s. 228.
- *Tvořivá škola*, ročník VIII., 1932-1933, s. 228.
- *Tvořivá škola*, ročník IX., 1933-1934, s. 240.
- *Tvořivá škola*, ročník X., 1934-1935, s. 276.
- *Tvořivá škola*, ročník XI., 1935-1936, s. 232.
- *Tvořivá škola*, ročník XII., 1936-1937, s. 228.

- *Tvořivá škola*, ročník XIII., 1937-1938, s. 200.
- *Tvořivá škola*, ročník XIV., 1938-1939, s. 208.
- Stanislav VRÁNA, *Idea volné školy a její vývoj za posledních 30 let*. Brno: Vydavatelský odbor Ústředního spolku jednot učitelských 1937, s. 43.
- Stanislav VRÁNA, *Praxe na reformní škole měšťanské*. Zlín: Tvořivá škola 1936, s. 226.
- Stanislav VRÁNA, *Základy nové školy. Výsledky práce českých pokusných škol*. Brno: Ústřední učitelské nakladatelství a knihkupectví 1946, s. 597.
- Stanislav VRÁNA, Josef CÍSAŘ, *Deset let pokusné práce na měšťanských školách ve Zlíně*. Zlín: Pokusné školy 1939, s. 151.
- Stanislav VRÁNA, Vladislav KONVIČKA, *Naše zkušenosti s globální metodou*. Praha: Státní nakladatelství 1930, s. 55.
- Rudolf ZINSMEISTER, *Vliv ideologie dr. V. Příhody na vyučování kreslení*. In *Výtvarná výchova* 5, č. 1. (1938/9), s. 18-21.

Příručky

- Antonín BENDA, *Schematismus pražského učitelstva obecných a měšťanských škol ve školním roce 1937-1938*. Praha: Svaz učitelstva v hlavním městě Praze 1938, s. 324.
- Antonín Benda, *Schematismus pražského učitelstva obecných a měšťanských škol ve školním roce 1939-1940*. Praha: Okresní odbočka Jednoty učitelstva národních škol v hl. m. Praze 1940, s. 348.
- František ROTT, *Schematismus pražského učitelstva obecných a měšťanských škol podle stavu z 1. ledna 1932*. Praha: Svaz učitelstva v hlavním městě Praze 1932, s. 196.
- Zdeněk TREFNÝ, *Schematismus učitelstva národních škol v Čechách, na Moravě a ve Slezsku podle stavu 1. ledna 1947, I. díl – měšťanské školy*. Praha: Svaz zaměstnanců školství a osvěty 1947, s. 446.
- Oldřich PECH, *Příruční slovník pedagogický*. Praha: Unie 1937, s. 563.

Učebnice

- Karel ADAM, *Mluvnické přehledy*. Přerov: Jaroslav Strojil 1944, s. 34.
- M. DISMAN, F. PÁTEK, J. TRAJER, V. TVRDEK, *Počtářské základy I. díl*. Praha: Státní nakladatelství 1948, s. 64.
- Ladislav HANUS, *Rok na českém venkově*. Praha: Česká grafická Unie 1941, s. 30.

- Ladislav HANUS, Marie DRÁSTOVÁ, *Pracovní kniha zeměpisu*. Praha: Československá grafická Unie 1935, s. 112.
- Josef HRADIL, *Das Kaninchen Leckermaul*. Brno: Ústřední učitelské nakladatelství a knihkupectví 1942, s. 31.
- Richard LAUDA, Marie ŠOTKOVÁ, *Na venkově*. Praha: Dědictví Komenského 1933, s. 27.
- Vilma MUSILOVÁ, František MUSIL, Václav PŘÍHODA, *První kniha*. Praha: Státní nakladatelství 1929, s. 152.
- Vilma MUSILOVÁ, František MUSIL, Václav PŘÍHODA, *První kniha*. Praha: Státní nakladatelství 1933, s. 156.
- Vilma MUSILOVÁ, František MUSIL, Václav PŘÍHODA, *První kniha*. Praha: Státní nakladatelství 1942, s. 173.
- Vilma MUSILOVÁ, František MUSIL, Václav PŘÍHODA, *První kniha*. Praha: Státní nakladatelství 1948, s. 151.
- F. PÁTEK, J. TRAJER, V. TVRDEK, *Počítařské základy II. díl*. Praha: Státní nakladatelství 1948, s. 78.
- B. TOŽIČKA, J. KOREJS, J. NOVÁK, *Sluníčko. První čítanka pro československé školy obecné*. Praha: Státní nakladatelství 1933, s. 128.
- B. TOŽIČKA, J. KOREJS, J. NOVÁK, *Sluníčko. První čítanka pro československé školy obecné*. Praha: Státní nakladatelství 1942, s. 127.
- B. TOŽIČKA, J. KOREJS, J. NOVÁK, *Sluníčko. První čítanka pro československé školy obecné*. Praha: Státní nakladatelství 1945, s. 127.
- B. TOŽIČKA, J. KOREJS, J. NOVÁK, *Sluníčko. První čítanka pro československé školy obecné*. Praha: Státní nakladatelství 1947, s. 127.

Orální prameny

- Emilie GRÁNIOVÁ, 3. 3. 2015, 21. 9. 2015.
- Dana JANKÁSKOVÁ, 16. 1. 2015.
- Jan KAMENÁŘ, 25. 9. 2015.
- Jiří NEDVĚD, 11. 12. 2014, 22. 9. 2015.
- Alena NOVOTNÁ, 24. 2. 2015, 25. 2. 2016.
- Helena PILÁTOVÁ, 10. 3. 2015
- Jiřina SVOBODOVÁ, 15. 9. 2011.
- Hana ŽÁKOVÁ, 18. 2. 2015

Literatura

- Ladislav BLATNÝ, Vladimír JŮVA, *Kapitoly z dějin pedagogiky*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství 1982, s. 180.
- Jan HÁBL, Kamil JANIŠ, *Přehled dějin pedagogiky*. Hradec Králové: Gaudeamus 2010, s. 113.
- Alena HÁJKOVÁ, *Praha v komunistickém odboji*. Nakladatelství Svoboda: Praha 1984, s. 494.
- Alena HÁJKOVÁ, *Praha v komunistickém odboji v letech 1939-1945*. Praha: Dům politické výchovy MV KSČ 1981, s. 199.
- Karel HANUŠ, *Proti fašismu ve škole i mimo školu*. In *Čeští učitelé v protifašistickém odboji 1939-1945*. Praha: Práce 1978, s. 360.
- Jan HENDL, *Kvalitativní výzkum. Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál 2008, s. 408.
- Kamil HORŇÁK, *Ladislav Hanus 1890-1943*. Státní pedagogická knihovna v Brně 1965, s. 99.
- Zdeněk HOŘENÍ, *Azyl u Baxů: svědectví Jožky Baxové*. Praha: Orego 2004, s. 39.
- Oldřich JANEČEK, *Z počátků odboje*. Praha: Naše vojsko 1969, s. 517.
- Blanka JEDLIČKOVÁ, *Ženy okolo ilegálního časopisu „V boj“ 1939-1942*. Staženo 22. 6. 2016.
(https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/38733/Jedli%C4%8Dkov%C3%A1B_%C5%BDenyokolo_VV_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- Tomáš KASPER, *Alternativní a reformní pedagogika – historické exkurzy a aktuální kontexty*, s. 9-17. In Tomáš KASPER, *Reformní a alternativní aspekty vzdělávání – historické kontexty a současné příklady*. Liberec: Technická univerzita v Liberci 2012, s. 140.
- Tomáš KASPER, *Výchova či politika? Úskalí německého reformně pedagogického hnutí v Československu v letech 1918-1933*. Praha: Karolinum 2007, s. 270.
- Dana KASPEROVÁ, *Otevřenost a uzavřenost reformně pedagogického hnutí*, s. 18-26. In Tomáš KASPER, *Reformní a alternativní aspekty vzdělávání – historické kontexty a současné příklady*. Liberec: Technická univerzita v Liberci 2012, s. 140.
- Otakar KÁDNER, *Dějiny pedagogiky, díl III., Vývoj teorií pedagogických od konce století osmnáctého*, Praha: Nákladem „Dědictví Komenského“ 1923, s. 268.
- Otakar KÁDNER, *Vývoj a dnešní soustava školství, II. díl*, Praha: Sfinx Bohumil Janda 1931, s. 651.

- Hana KASÍKOVÁ, Pavel DITTRICH, Josef VALENTA, *Individualizace a diferenciacie ve škole*, s. 153-164. In Alena VALIŠOVÁ, Hana KASÍKOVÁ, *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada 2007, s. 402.
- Pavel KOSATÍK, *Česká inteligence*. Praha: Mladá fronta 2011, s. 382.
- Jaroslav KOŤA, Karel RÝDL, *Poslání učitele a reformní pedagogika v Československu*. Praha: Univerzita Karlova 1992, s. 56.
- Jaroslav KOUTEK, *A národ se bránil*. Praha: Český svaz protifašistických bojovníků 1987, s. 203.
- Petr KOURA, *Podplukovník Josef Balabán*. Praha: Rybka Publishers 2003, s. 309.
- Jaroslav KOZLÍK, *Aktuální historie. Kapitoly o zkušenostech pokusných škol ve Zlíně z let 1929-1939*. Praha: Muzeum Komenského Přerov 1996, s. 104.
- Oldřiška KODEDOVÁ, *Kapitoly z dějin českého učitelstva (1890-1938)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1972, s. 159.
- Marie KOŽÍŠKOVÁ, *Sborník Ladislava Hanuse 1890-1943*. Praha: Česká grafická Unie 1948, s. 59.
- Rudolf OPATA, *Bohuslav Kádner – učitel, komunista: hlavní referát z kolokvia 5. 12. 1984*. Přerov: Komunistická strana Československa 1984, s. 25.
- Rudolf OPATA, *Ladislav Hanus - učitel, komunista: hlavní referát z kolokvia 7. 12. 1983*. Přerov: Komunistická strana Československa 1983, s. 34.
- Markéta PÁNKOVÁ, Dana KASPEROVÁ, Tomáš KASPER a kolektiv, *Meziválečná školská reforma v Československu*, Praha: Academia 2015, s. 326.
- Karel RÝDL, *Eduard Štorch, český průkopník moderní zážitkové pedagogiky*. Lüneburg: Erlebnispädagogik 1999, s. 23.
- Karel RÝDL, *Ke specifické podobě učebnic používaných na tzv. pokusných reformních školách ve 30. letech*, s. 146-154. In *Učitelé – autoři učebnic a dětské literatury*. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově 2005, s. 247.
- Karel RÝDL, *Poznání a hodnocení reformně pedagogických procesů v Československu zahraničníma očima*, s. 100-108. In Tomáš KASPER, *Německé a české reformně pedagogické vzdělávací a výchovné koncepty – analýza, komparace*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008, s. 190.
- Karel RÝDL, *Školskopolitická a výchovně vzdělávací stanoviska komunistické internacionály a jejich vliv v ČSR v letech 1918-1939*. Praha 1985, s. 18.
- Václav SPĚVÁČEK, *Průkopníci českých pokusných škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1978, s. 196.

- Miroslav VANĚK a kolektiv, *Orální historie, Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2003, s. 78.
- Miroslav VANĚK, Pavel MÜCKE, Hana PELIKÁNOVÁ, *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2007, s. 224.
- Růžena VÁŇOVÁ, *Historický vývoj českého školství I (do r. 1948)*, s. 39-44. In Jan PRŮCHA, *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál 2009, s. 935.
- Růžena VÁŇOVÁ, *Josef Korejs a didaktika elementárního čtení*, s. 168-174. In *Učitelé – autoři učebnic a dětské literatury*. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově 2005, s. 247.
- Růžena VÁŇOVÁ, *Úsilí českého učitelstva o školskou reformu. Pokusné školy 20. let*. Pedagogika, r. 42, č. 2. Praha: Pedagogický ústav J. A. K. ČSAV 1992, s. 251-258.
- Růžena VÁŇOVÁ, *Vzdělávání učitelů v českých zemích*, s. 27-47. In Alena VALIŠOVÁ, Hana KASÍKOVÁ, *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada 2007, s. 402.
- Růžena VÁŇOVÁ, *Školská reforma v ČSR ve 30. letech 20. století*, s. 109-115. In Tomáš KASPER, *Německé a české reformně pedagogické vzdělávací a výchovné koncepty – analýza, komparace*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008, s. 190.
- Růžena VÁŇOVÁ, *Školský systém v českých zemích – vývoj a současný stav*, s. 69-89. In Alena VALIŠOVÁ, Hana KASÍKOVÁ, *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada 2007, s. 402.
- Růžena VÁŇOVÁ, Karel RÝDL, Josef VALENTA, *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV. – 1. svazek*. Praha: Karolinum 1992, s. 311.

Internetové zdroje

- <http://g-atelier.sk/2007/12/zs-kresomyslova-praha-4/> (Staženo 2. 11. 2016)
- <https://www.firmy.cz/detail/356173-zakladni-skola-mendiku-praha-michle.html> (Staženo 2. 11. 2016)

6 Přílohy

Seznam příloh

Textové přílohy

- Rozhovory
- Desatero samosprávy. (Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici)
- Hymna Michle (Archiv ZŠ v Křesomyslově ulici)
- Hymna Nuslí (Soukromý materiál paní Grániové a pana Kamenáře)
- Karel Čondl, Dějepisné testy II, pro II. třídu měšťanských škol. 1937. (NPMK, fond Karel Čondl)

Obrazové přílohy

- ZŠ Mendíků (Pokusná škola v Praze – Michli). <https://www.firmy.cz/detail/356173-zakladni-skola-mendiku-praha-michle.html> (Staženo 2. 11. 2016)
- ZŠ v Křesomyslově ulici (Pokusná škola v Praze – Nuslích). <http://g-atelier.sk/2007/12/zs-kresomyslova-praha-4/> (Staženo 2. 11. 2016)
- Fotografie č. 3 – 5 ze života nuselské školy (AHMP, Pokusná reformní škola obecná Praha XIV. - Nusle, Boleslavova 250/1. (Datace 1931-1953, číslo sbírky: 2033))
- Fotografie č. 6 ze života nuselské školy (Soukromý archiv Emilie Grániové)
- Fotografie č. 7 ze života nuselské školy (Soukromý archiv Dany Jankáskové)

6.1 Rozhovory

6.1.1 Rozhovor s Emilií Grániovou

S Emilií Grániovou jsem mluvila 3. března 2015 a 21. září téhož roku. Rozhovor se konal u paní Grániové doma. Odehrával se v přátelské a uvolněné atmosféře. Emilie Grániová navštěvovala pokusnou školu I. i II. stupně mezi lety 1930-1939. Následně studovala na Obchodní akademii v Resslově ulici. Pracovala v Tesle ve výrobě ložisek. Stala se vedoucí odbytu.

Navštěvovala jste pokusnou školu od první třídy?

Ano. Mám tady zrovna fotografii: to je první třída. Já jsem byla hodně velká, takže jsem seděla vzadu. Měli jsme paní učitelku Šotkovou, která byla vynikající. Dodnes si vzpomínám, jak nás třeba učila mejt ruce. Namontovali tam umyvadla s odtokem a my jsme si museli ze začátku každý den mýt ruce – později jen ten, kdo si neuměl mejt ruce. Paní učitelka nás to učila, stála nad námi s ručníkem a říkala: „*no, ty to umíš*“, některé děti byly z horších poměrů, a tak si ani neuměly umejt ruce. To byl takový největší zážitek. Tím jsme k ní získávali obdiv. Byla nesmírně hodná a inteligentní. To jsme se dohodli, když jsme se pak scházeli jako starý. Dbala i na výzdobu třídy. To taky nebylo. Právě ta škola chtěla modernější systém atd., tak to bylo dobré. Učili jsme se metodou celý slova najednou a potom od toho ustoupili, protože jsem ještě ve třetí třídě neuměla pořádně abecedu.

Ale číst jste uměla?

Ano. Číst jsem se naučila rychle. Všechno nazpaměť atd. a bratr o tři roky starší říká otci: „*Prosim tě, ona neumí abecedu, představ si to!*“ On říká: „*Jak to?*“ „*Všechno nazpaměť si to pamatuje, ale prostě má výpadky.*“

Jakým stylem jste se učila číst?

Já nevím, to jsem se naučila prostě. Ne, že bych neuměla vůbec abecedu, ale některý písmena mně nic neřikaly. Otec každý den se mnou dělal abecedu, a jedno písmeno jsem si furt nemohla zapamatovat: g a teď se jmenuju od g, tak to je takový zvláštní... [smích] To jsem potom všechno dohnala.

Slyšela jsem, že byl vždy obrázek a k tomu slovo ve slabikáři?

Ano, ano. Slova a obrázky. Vy jste se to učila tak, že jste si vsugerovala to slovo. Od základu pevně ty slabiky a písmena ne. Sousedí mají malé děti, a ten už chodí do školy a teď

se zase učí jen jedno tiskací písmeno - velký a malý ne. Ten uměl jenom, když měl to velký písmeno. „*Já ti něco přečtu,*“ koktal.

Takový problém na pokusné škole nebyl?

No. Takové problémy u nás nebyly. Všichni to pochopili, ale nebylo to tak od toho základu, abychom se seznámili s písmenkama. To bylo takový pozvolnější. Pak se to projevilo třeba v té třetí třídě. To se dělala prověrka a přišlo se na to, že mezi tím jsou mezery.

Vcelku to bylo dobrý. Když přišel vždycky inspektor, což se teďko nedělá. Všichni učili podle jedněch osnov. Ne jako teď, že každá škola nějak jinak a pak když se dítě třeba přestěhuje, tak je to karambol, protože oni se to učili jinak. Teď inspektoři žádní nechoděj, není kontrola, takže se to zhoršilo. To je fakt.

Kromě té abecedy máte pocit, že by Vás tahle metoda někdy zvýhodnila nebo naopak poškodila?

Myslím, že vlastně v určitém směru jo. Takovou rychlou orientaci, to bych řekla, že jo.

Byla to spíš výhoda nebo nevýhoda?

Vlastně v pozdějších letech jsme poznali, že to byla jako výhoda, ale stejně to potom nějak zevšednili. Mezery se vyhladily a mohlo se postupovat rychle ve výuce, ale pak to zas nějak změnili. Že by to byla nevýhoda, nemůžu říct. Taky když jste chodila do školy, tak to šlo. A pak postupem, jak člověk roste a dospívá, tak říká, no jo, tohle bylo vlastně dobrý.

To právě říkali, že jsme byli lepší. Pak už jsem ztratila dávno kontakt se školou, taky přišli Němci, když jsem končila čtvrtou měšťanku v devětatřicátym. To už člověk ty školy ani nesleduje. Pak chodila do té školy dcera a nakonec i vnuk, tak to už mám jen z doslechu.

Měli jsme význačný kantory. Tady teda už potom na měšťance. Učil nás taky Disman⁴¹⁴, který měl v rádiu Dismančata a pěstovaly se recitační sbory atd. To byla náplň týchletý školy.

⁴¹⁴ Miloslav Disman se narodil 27. 4. 1904 v Bělé pod Bezdězem. Na pokusných školách v Praze působil mezi lety 1930 až 1935. (MŠK, I. ř. Miloslav Disman.)

Promiňte, co to byla Dismančata⁴¹⁵?

Disman přešel od nás do rozhlasu. On byl takový sbormistr, učil nás recitovat, to bylo moderní jako teď diskotéka nebo něco. Tohle byly recitační sbory, všechno možný jsme předváděly. Byly různé soutěže mezi školama.

Co Miloslav Disman učil?

On učil takovou tu výchovu. Vlastně ten sbor tady na tý mý měšťance byl opravdu inteligentní. To jsme pak hodnotili, když jsme vylezli ze školy, a byli jsme v práci, tak jsme říkali: „*no jo, člověče, ale já ti v zaměstnání atd.*“. Všichni jsme v zaměstnání uspěli a setkali jsme se s tím, že říkali: „*no jo, vy máte tu pokusnou.*“ Něco to zanechalo, ale já už nevím, proč to teda zrušili. Tak bych řekla, že ty začátky byl nějaký moderní styl a nemůže se ke konci říct, že by to bylo špatný. Prostě to vyšumělo, pak už to tak nedělali.

Když nějaký žák tak pokulhával nebo já jsem měla ve dvanácti letech operaci mandlí, a tak jsem nebyla měsíc vůbec ve škole, tak tam byla podpurná třída. Vedla to nějaká Eva Bašíková a ta s každým žákem, kterej dlouho chyběl, měla ve středu doučování. To znamená, že odpoledne jste to absolvovala a tam vám to vysvětlila. Žádný, že si půjčí sešit a opíše si to, ona to skutečně s tím žákem probrala.

Doučování bylo vždycky ve středu odpoledne? Jak probíhalo?

Jó, to bylo vždycky ve středu odpoledne. Eva Bašíková seděla proti vám a teď říkala velmi srozumitelně, srozumitelně než učitelka vlastně. Navázala na to, kdy jsem posledně vyšla. To měla všechno zaznamenaný a prostě postupem... Měla taky knihu: „*No a my jsme se učili, víš a tohle. Tak tomu rozumíš?*“ Tak jsem jí to musela vysvětlovat. „*No, to vím, bratr mi to řekl.*“ „*No vidíš, to je dobře, protože když potom je v tom učení nějaká mezera třeba měsíc, tak to se pokročí v tom učení daleko a ty máš potom mezeru. Proto tohle děláme, aby nebyly ty mezery, protože ty potom dělaj dost velkou věc.*“

Byla jste na doučování sama?

Jo, sama. Většinou sama. Někdy se to hodilo, že jsme byly dvě. Jednalo se jenom o to vysvětlení. Dneska to dělaj tak, že si to jenom opíšou, ale ten výsledek není. Takže já jsem ten

⁴¹⁵ Dismanův rozhlasový dětský sbor. Soubor nese jméno svého zakladatele Miloslava Dismana, vynikajícího pedagoga a rozhlasového tvůrce. Pod Českým, dříve Československým, rozhlasem působí od roku 1935. Stejně jako v minulosti je i nyní příprava členů DRDS směřována přímo k tvorbě rozhlasových pořadů, vedle toho pokračuje soubor v duchu dismanovských tradic ve všestranné kulturní výchově. Významná byla a je divadelní činnost i hudební průprava, stejně jako vedení dětí k výtvarnému cítění.

měsíc krásně dohnala během pěti, čtyřech střed. Pomalu vykládala, seděla. Něco jsem věděla už dopředu. To hodnotím, protože vím, kolikrát dítě stůně a pak má mezery, jenom si to opíše. Někomu to stačí, někomu ne.

Byl tam dost dozor, aby všichni byli na stejný úrovni. Ne aby tam byli slabí žáci. To, že zlobili, to bylo zase jiný. Neexistovali tam žádný úplný blbci. Vždycky řekla třeba: „*Hele, Pekárku, řekni to tomu Tichotovi, on teda pořád zlobí, ale dej si závazek a trošku mu to vysvětli, vždyť on není hloupej kluk, tak by to moh místo tý uličárny se vylepšit.*“ My žáci mezi sebou jsme chtěli být všichni dobrý, tak nás vychovávali. Samostatný, různý vyřizování po třídách bylo, samospráva. V každý třídě. Potom teda v těch vyšších byl důvěrník a samospráva. Pak byla samospráva školy – to byl starosta, to byl jedno období taky můj bratr.

Byl ještě třeba místostarosta?

No, no. Celkem to mělo úroveň. Ta škola produkovala ty recitační sbory. To byla první, druhá měšťanka, jezdilo se na různý soutěže mezi školama i na veřejnosti. Tady mám taky fotku, jak něco pořádal červený kříž. Potom byly vždycky v létě – pěstovala se atletika. Byly přebory nejvyšších tříd. Ty hry byly vždy ke konci každého roku mezi školama. Potom v pozdějších letech v tý modernější době, jak jsou ty soutěže matematika a tak, to pak nahradilo tadytohleto. My jsme začínali tím zpěvem a recitacema. To se hodně propagovalo v tý první, druhý měšťance.

To právě byl ten Disman. Který byl v rozhlasu, měl dětský soubor. Hodně herců chodilo do Dismanova sboru. Pak to byl Kulínský atd, když už nebyl Disman. Pak ho zastupoval nějaký Trajer, ten taky byl u nás. Pak taky odešel. Stárnul – stárnou ti lidi s námi! Kolik těch autorů bylo význačnějch! Psali knihy pro výuku atd. Byli to takoví opravdu inteligentní lidi všichni.

A pak, jednu věc, to vám musím říct, to byste mohla použít... Měli jsme Hanuse! Hanus, co se po něm jmenuje ta škola, tak to byl učitel zeměpisu. On byl takovej... asi starej mládenec. Nebyl ženatej.⁴¹⁶

Miloval zeměpis a republiku atd. To bylo ve druhý nebo skoro ve třetí měšťance. Teď prostě se pořád propagoval Sovětskej svaz. Dneska vím, že ti učitelé spíš tíhli k socialismu.

⁴¹⁶ Ladislav Hanus ženatý byl a měl celkem tři děti. Jeho žena se jmenovala Marie Hanusová a děti Věra, Zora (dvojčata) a Milan. (MŠK, I. ř. Ladislav Hanus, Služební výkaz)

Plno učitelů, ty kapacity, ne ty obyčejný, jeli na stáž do Sovětskýho svazu.⁴¹⁷ Myslím, že jel Zinsmeister, Panošová a Mráz.

A Hanus přijel, úplně jsme viděli, že byl takovej zklamanej. On o tom Sovětskym svazu mluvil tak nadšeně atd. A začal nám vyprávět: V první řadě abysme byli nesmírně rádi, že máme každej rodinu, teda maminku, otce, eventuelně babičku, že máme domov. Každěj, že bydlíme samostatně v bytě, nikoliv s nějakějma cizejma lidma pohromadě. A kolik tam potkal bezprizorních dětí, který tam žili v kanalizacích.

Viděla jste na něm, jak byl úplně nešťastnej, protože on byl tomu komunismu oddanej, on ho vzýval. Vždycky jsme s Evou Škarkovou seděly, a říkaly jsme: „*komunista, vid'?*“. Ale on byl nesmírně hodnej a inteligentní, ale byl pomýlenej.

Z toho Svazu ale přijel vystřízlivěnej, jak tam viděl ty bezprizorní děti atd. A dal nám radu do života: „*Nikdy nevěřte propagandě!*“, už nevim, jak to přesně řek, ale tohle z toho vim: „*abyste se tomu oddali a podle toho žili, jedině když se na vlastní kůži přesvědčíte, že to tak skutečně je. Pak můžete mít takový ideály a spět taky k tý úrovni.*“

Takhle nám to řek, já si to pamatuju celej život. Když něco vykládaj, reklama a tak, já si říkám: „*Až co by řek Hanus*“. To si na něj vždycky vzpomenu. Samozřejmě, že za chvíli zmizel ze školy. Samozřejmě jsme pátrali. Kluci úplně po policajtech atd., snažili jsme se. Kam zmizel, nevíme. O všech těch kantorech jsme potom věděli, co a jak. Tu Kantovou, tu jsme chodili navštěvovat, i když jsme byli ze školy.

Prostě Hanus zmizel ze světa, protože ho odstranili.

Zemřel v Mauthausenu.

Jo? Možná. I když byl komunista.

Komunistické nálady šířil po škole jen Hanus nebo šlo o nějaké větší hnutí?

To ne. On nám vůbec komunismus nedoporučoval! To bylo jen tak jako, jak se obdivoval ten Sovětskej svaz. To byl takovej národ, jo, to říkal: „*brát si odtamtad' nějaký iluze, to jsem si vůbec nepřivez, my jsme už daleko dávno dál.*“ Takhle to řek „*my jsme daleko dávno úplně dál*“. On to říkal dost diplomaticky, ale přece jenom jsme tomu rozuměli. A on to takhle rozkryl. To tam mají tohleto, támhleto, kolchozy... Vždycky tady se vykládalo a skutečnost byla jiná.

⁴¹⁷ Zájezd učitelů reformních škol do sovětského svazu se uskutečnil v roce 1936. Učitelé navštívili několik pokusných a obrazcových škol. Překvapeni byli především vysokou úrovní vybavenosti těchto škol. (Václav PŘÍHODA, *Úloha pokusné a reformní školy*, s. 10.)

To Vám říkal při hodinách zeměpisu?

Při hodinách zeměpisu. No když přijeli z té stáže, to bylo asi šest kantorů. Ty ostatní jiný neříkali nic. Mlčení a nic a dobrý, no tak už jsme tady, protože byli pryč tři neděle, já nevím, skoro měsíc. To byly rozhodně taky odpůrci komunismu. Věděli, že nebudou smět říct, zatímco tenhle to takhle řek.

Jaký byl Hanus kantor?

Vynikající. Vynikající. Ten to tak vykládal, že my dvě repetilky, jsme seděly v první lavici, abysme moc nerepetily vzádu, [úplně se rozzáří a nadchne] tak jsme neřekly ani slovo, koukaly a poslouchaly. Zajímavě o zeměpisu. A vždycky přidal něco takovýho svýho. Jako poněvadž on asi hodně cestoval a vždycky přidal nějaký praktický věci, tak jako o tom Sovětským svazu to rozkryl, tak vždycky to u té každý jednotlivý země jako dal: „*tam jsou chudý hrozně a tam je jinej režim atd. a všichni lidi jsou vlastně stejně, jen je rozděluje, jak to maj udělaný v té zemi, některý jsou pracovitý, některý ne. Zas tady v těch jižních zemích, tam je to strašný vedro, představte si, když my máme tady v červenci někdy tyhle ty vedra, tak ty lidi nemůžou přitom dělat atd., nebo musej mít polední přestávky.*“

Takhle on nám vykládal, celej ten obrázek té země. Takový ty základní věci, čím se lišil. Zeměpis hodně zajímá kluky, ale jak říkám, nás repetilky taky úplně vyléčil, protože hodina zeměpisu, to byl pořad.

Používal mapy nebo obrázky?

Jo, mapy. To jsme měli obrovskou mapu a občas vyvolal nějaký žáky a dost většinou kluky, oni byli víc na ten zeměpis. „*Tak předved' a kde to je.*“ Celá tabule a ukazovátka, kde je Brazílie... Nebo když jsme brali Evropu, tak to zas byla jen Evropa. Seznamoval nás s těma mapama, to bylo dobrý. Nevím, jestli se to tak ještě dělá?

Lišila se Hanusova výuka od výuky ostatních učitelů?

Ty jiný předměty... Na matematiku jsme měli učitele Mráze. On teda opravdu Mráz byl. Ten byl hodně tvrděj, ale základy jsme měli. Protože se ho každěj bál, ale on vlastně v jádru vůbec nebyl, to se nám zdálo: „*No to tak není, tak si myslí. Vem si na to prsty. Logika, ti chybí! Chybí ti logika!*“

Pan Mráz, to byla taková trošku kontroverzní postava. On mě připadal tak jako čert, on byl takovej... fousky, takovej špičatej obličej. Prostě spouštěl hrůzu a každěj se bál matematiky. Každěj. Ale přitom věděl, co od koho může očekávat. Měl nás tak přečtený

a prostě byl to odborník na matematiku. A základy nám dal opravdu takový logický. Protože já když jsem přišla ze školy, tak jsem všechno probírala. Brácha si vždycky sedl vedle: „*A co jste měli?*“ Dělal mě kontrolora a říkal: „*To je dobrý chlap, já ho ani neznám.*“ No jo, on byl o tři roky vejš a on tam přišel jako dost mladej. Byl hrozně přísněj, takže vlastně jsme na tu matematiku chodili dost se strachem. Ale on vám to tak vysvětlil, že vás přinutil, že si to musíte přebrat, jestli tomu budete rozumět nebo ne. Odepisoval teda holky, většinou. [smích] Ale holky měl jako rád, takže většinou nějaká ta jeho příkrost byla taková shovívavá. Ne, že by na nás řval, to na kluky byl takle přísněj.

Takže na kluky řval?

Jo, řval a tahal za ucha nebo takhle, ale na holky ne. Ale pak když jsem to bratrovi říkala: „*No to je ono, no to je základ, víš? To musíš vědět! Od toho se bude nabalovat další znalosti. A to musíte dávat holky pozor, protože jakmile tenhle ten základ nebudete úplně vědět, přejdete ho, tak se to pak potáhne dál.*“

Bedřich Mráz tedy netvořil moc přátelskou atmosféru?

Ne, nepřátelskou. Nemůžeme říct nepřátelskou. On prostě na nás působil, že všechno ví a my že ne, tak spíš. Tak jsme se ho báli, protože: „*No jo, on všechno ví a my nevíme nic.*“ Ale ty základy matematiky do nás natlouk. Vysloveně natlouk. Nešel dál, až když všechny vyzkoušel a věděl, že to pochytili. To byl ten základ. Potom už dál, to každej pochopil, protože měl ten základ vtlučený opravdu do hlavy.

Tenkrát přišel dohlížitel, inspektor a řekl: „*No, pane kolego, vy jste pozadu.*“ On říkal: „*Ano, já jsem pozadu já nevím o kolik statí, protože jsme se zastavili tady a tady a prostě jsem to nemohl do nich dostat, ale už to ví.*“ On to teda uznal. Protože ten inspektor si taky sem tam vyvolal nějakýho žáka, to byla opravdu kontrola, že museli být všichni připravený, protože nevěděl. To byly vždycky obavy... „*Nebojte se, vy to víte*“, to říkal právě ten Mráz. To si pamatuju na tu kontroverzi, právě že pozadu, ale on mu to takhle řek, on si vyvolal několik žáků a řekl: „*Ano, máte pravdu.*“

Jak často tam ten inspektor byl?

Ten inspektor určitě jednou za půl roku.

Jednou za půl roku do každého předmětu?

Ne, do každého ne. To bylo potom střídavě.

Když jste říkala, že byl Hanus hodný, byl i přísný?

Nebyl přísněj, ale on to vynahradil tím zajímavým výkladem, takže nemusel být přísněj. My jsme byly s tou Evou repetilky takový. On nám říkal repetilky: „*Vy mocka mluvíte.*“ [smích] Tak nás potom tolikrát vyvolal a zjistil, že nemáme mezery, to my jsme opravdu poslouchali. Když on povídal, my jsme ho úplně hltaly, protože nám hrozně vyhovovalo, jak on to povídal. To jste si to úplně představovala: „*opravdu, takhle by to mohlo být.*“ Právě nám řekl o tom Sovětskym svazu, tak to jsme taky krásně pochopili.

Pamatujete si ještě na jiné učitele?

Pak tam byl nějakej Zinsmeister, ten byl na rýsování.⁴¹⁸ Ten byl takovej komisní. Komisní, ale taky na svym místě. Takovej nepřístupnej, přísněj, žádný bavení, žádnéj úsměv, jenom prostě to rýsování. Rýsování to mě šlo, bratr mi vždycky něco řekl, že to musí být přesně rovně tohle támhle. Pak bylo kreslení, to byl zas takovej... jak on se jmenoval... Kosina To byl takovej dobrej děda, takovej starší. Už byl mírnej, všechno bral, co ty děti.... Kreslení mně nešlo. On byl taky takovej nezáživnej, ale neškodil na známkách atd. Chápal to, že někdo může a někdo nemůže [smích] Jako ten Zinsmeister, jak říká: „*Kovaříková, co ti říká třetí dimenze?!*“ [smích] Já jsem mu říkala: „*Já nevím*“ To byl takovej můj jeden výstup. [smích] „*Já to vím, že to nevíš. Řekni bratrovi, ať ti to vysvětlí.*“

Na škole byl ředitel Komárek. To byl úplnej světec! Prostě postavit do zlata! Ten snad o každym dítěti věděl všechno. Dost často chodil na hodiny vyučování. To byla persona, opravdu. To asi žádnéj už takovej neexistuje, nevím. Ten byl kolik let. Když byly schůzky rodičů, to naše máti říkala, když tam šla: „*Prosím tě, on ví o každym všechno! Tak slušnej člověk, to se snad nikde nevidí, on je takovej bůh školy.*“ Neuvěřitelnou vážnost. Přirozená autorita, ten když šel po tý chodbě... „*Já mu přece nemůžu ani nastavit nohu nebo hodit něco na zem.*“

Byl hrozně hodnej. On mi tak připadal jako dobrej Mikuláš, když promluvil. Nikdy ne s nějakým aspektem, nikdy jsem ho neslyšela zvýšit hlas. Byl to taky odborník, kolikrát jsme o něm četli potom. Hlavně s těma inspektorama, ne že nás jdou kontrolovat, ale že se nás jdou ptát, jestli jsme spokojený na škole, tak jako demokraticky.

Potom byla učitelka Panošová, ta měla chemii a byla taky velmi oblíbená. Byla to dobrá organizátorka, měla tu chemii v hlavě. Taky nám ji tak lidsky přiblížila. Ale ta chemie taky víc zajímala kluky než holky. Na nás tak to, abysme uměli ty základy. Tohle támhleto,

⁴¹⁸ Ve skutečnosti učil Rudolf Zinsmeister kreslení. Rýsování učil Jan Kosina.

ale víc pracovala s klukama. Byla to taková dáma, velmi inteligentní atd., ale oddaná vědě. To byli kantoři, které jste si jinak ani nepředstavovala v jiný úloze, než v tý chemický. Hned vždycky zamířila na tu chemii, prostě taková oddaná vědě, všechno prostě k tý chemii atd. Ta byla taky dobrá.

Potom učitelka Kantová ta češtinu, jazyk. To byl génius, taky. To byla prostě učitelka, i když to to dítě nebavilo, nebo to už jsme byli velký, tak: „*Nemusíš mít rád poezii atd., ale musíš mít rád svůj jazyk a ten musíš pilovat, aby jsi dobře psal a tím pádem se dobře vyjadřuješ atd. Nemusíš mít ty básničky rád, to nemusíš, to už je takovej vedlejší ten, ale hlavně mluvit dobře česky a hlavně jako psát, nekomolit, a ty „i“ a tohle všechno.*“ Takovouhle formou nám to vykládala: „*Ty to potřebuješ pro život a potom v tom najdeš... A čtete? A čteš? A co čteš? A jaký knížky čteš? No víš, a to si ale přečtete...*“ a teď: „*Já jsem ted'ko četla nějakou knížku...*“ Doporučila, vysvětlila a: „*Nemusíte to číst, když nechcete, ale když chcete, tak se ještě dozvíte plno jinejch věcí, který v tom jsou.*“ Taky uměla perfektně vykládat. Nás nabádala, abysme dobrovolně – žádná povinná četba: „*tohle musíte přečíst*“, ne, vždycky: „*Já jsem četla knížku, já vám o ní povim atd.*“

Četli jste to potom?

Jo, dost jsme se chytli. Bylo pár nečtenců, ale takový ty který jenom ten základ a nic dál. Mě bavily básně a recitace. Bylo to takový něco lepšího a vznešenějšího. To jsme právě měli takovou hodinu vždycky mezi tím.

Napřed byl tvrděj výcvik, jako pravopis, gramatika, tohle támhleto. Pak vždycky část hodiny nebo my jsme měli někdy dvě hodiny za sebou, to bylo taky, tak jako při těch delších hodinách ona začala o svém koníčku literatuře. Tak nás jako mírně do toho vsouvala a opravdu bylo takovejch plno knížek, který se lehce četly, opravdu byly vynikající a tím nás prostě tak nalákala: „*Vždyť je spousta času a co máte*“ televize nebyla tenkrát, „*tak když přijdete ze hřiště,*“ poněvadž my jsme měli tady hned u školy hřiště, to bylo krásně upravovaný, tam jsme se vyřádili. Byl tam i bazén, to byla nádrž hasičská, takže jsme se tam nekoupali.

V zimě tady bylo kluziště, které pan školník polil. Parta kluků nasadila vždycky takový ty ohrádky, aby se v tom udržela voda, pomáhali mu. Celé odpoledne na bruslích, všichni blízko domu, tak to bylo dobrý. Bez peněz, nic se platit nemuselo, protože pan školník to udělal atd. „*Takže přijdete z bruslení a už se vám nic nechce dělat, no tak prostě si můžu číst, ne? Nebo co děláte?*“ [smích] Tak potom každěj říká: „*No jo, my třeba si povídáme s rodičema nebo něco takovýho.*“ „*No dobře, ale stejně máš ten den ještě času, ne? Vždyť*

přijdeš z té školy, pak jdeš teda bruslit atd. a pak už sedíš, seš unavenej atd. No tak co děláš? Tak můžeš číst, ne?“ To klukům hlavně domlouvala. My děvčata jsme byly celkem dobrý. Protože víc jsme teda táhly k té poezii. Kluci jako ne, že jo? A tak ona četla i sportovního něco, tak zas těm klukům to nabízela. No a takovýmle způsobem. Je fakt, že mnoho jinejch zábav ale nebylo. Snad u nás neexistovalo, že by si řekla: „*On si na mě zased.*“ To jsem nikdy ne to, to prostě přísná jenom k těm, který vyrušovali a byli takový ty kluci nezvladatelný. Ale i ty se prostě ztišili, když třeba mluvil... Ten kantor nás zaujal natolik, že v hodině bylo ticho. Neexistovalo, aby někdo vykřik, ani Tichota, ten největší lajdák nebo rušitel, ten řádl až v přestávce. Ale u týchle Kantový, to by si vůbec netrouf a u toho Hanuse taky ne.

Kantovou jsme měli všichni rádi. Některý kluci potom vypátrali, kde bydlí. Už byla stará a tak se k ní vypravili a ona říkala: „*Na čtvrtou B, to nikdy nezapomenu. Vy už jste ted'ko čtvrtá B!*“ A ona nás učila ve druhý nejvíc, ale ta láska k ní přetrvávala. Vždycky když jsme jí potkali na chodbě, tak jsme se k ní vrhli. To byla prostě, já říkám, světice literatury. [smích]

Byla Anna Kantová i ostatní učitelé přísní?

Ne.

Opravdu Vás tak zaujali?

Ne, on svojí autoritou prostě toho žáka umyl, jak se říká. [smích] Možná v té první... až tak v té druhý třídě: „*Postav se tady na chvíli,*“ když vyrušoval moc tak se musel postavit na stupínek a tam chvíli stát nebo něco. V hodině nás to přestalo bavit, nějaký děláni... Jak jsem vám říkala, i přitom Hanusovi, furt jsme mluvily, vždycky něco jsme si měly říct a při jeho hodině absolutně ne. I když nám říkal repetilky, ale to jsme vždycky repetily v té době, kdy se ještě nic nedělo nebo něco takovýho.

Byli jste zkoušeni ústně nebo písemně?

Písemně i ústně. Buď to tak nebo tak.

A často?

No, poměrně často. Ne jako aby se honil termín, že budou známky a tak. Já bych řekla, že jak jsem říkala o tom Mrázovi, že ten kantor měl zodpovědnost jako za ty všechny žáky a že třeba byl pozadu, že to nepochopil tak, jak by si přál. Udělal si nějaký diktát a najednou viděl, že ty mezery ještě jsou. Prostě naprosto ty kantoři všichni byli oddaní té

vědě, nebo tomu svýho předmětu a prostě měli zodpovědnost za to, aby prostě alespoň ten základ i těch slabších žáků byl zachován. A byl.

Kdežto tady teďko proklouzne žáček nějakej, kterej je naprsotej blbec, jo?

Dostávali jste normálně známky? Slyšela jsem, že jste byli také vyhodnocováni v procentech.

To nevím. Měla jsem normálně známky, ale když ta maminka se přišla zeptat, to bylo taky dobrovolný, to žádný zvaní do školy a žádný knížky ty jsme neměli jako teď v nové době [smích].

Opisovali jste při těch testech?

No, opisovali, ale šlo to dost těžko. Radši si to každěj netrouf. Ne, že by byly nějaký tresty, ale prostě z tý ctižádosti, co vám ta kantorka dala. Třebas vyrobili hned ty taháky, ale já jsem se radši naučila ten tahák, abych jako neudělala ostudu, že by mně na něj přišla.

Slovně jste si třeba radili?

Jo. To bylo vždycky stejný ve škole. Ale prostě takový ty, že by měl někdo popsanej, to bych si vůbec netroufla, to ne. A většina žáků ne. To prostě byly výjimky, takový ti podvodníci. Ale „*Je to potřeba? Ona nám nedá nic, co s námi neprobrala, ne?*“ Tak takhle asi. I u těch žáků průměrnejch, já jsem nebyla žádněj fenomén, ale průměrnej žák, spíš trošku lepší, ale z takový prestiže jsem si říkala: „*No ne, tohle dělat nebudu.*“ Protože ona nám to vždycky vysvětlila a mohli jsme se kdykoli přijít zeptat: „*Já tomu nerozumím... Je to takhle?*“ Já jsem nemusela chodit, bratr ten byl to, vždycky jsem mu řekla: „*No nesmíš bejt slepice, je to jednoduchý, takhle, pojď. Tohle děláš dobře, ale tadyhle to zkazíš.*“ Trojčlenky nebo něco takovýho: „*Nesmíš bejt slepice.*“

Vůbec nás nenutili k učení nazpaměť a odfláknout to od a až do z: „*Ty to máš naučený jenom! Ty sis jenom ten text, ty tomu nerozumíš!*“ Takhle nás učili. Že vůbec jim nevadilo, když jsme to řekli jinejma slovama, ale význam musel být stejnej. To biflování, to bych já ani vůbec nezvládla. Já jsem vždycky musela věci rozumět a pak jsem třeba něco odflákla, ale ten základ jsem měla. Ale nenáviděla jsem biflování a oni taky ně. Že to nemá cenu, to se vykouří z hlavy jako dějepis a takový tyhle.

Chodili jste třeba se školou na exkurze? Abyste se to nemuseli biflovat?

Ne. To jsme vždycky referovali, kde jsme byli, když tohle, támhle a žádný nucení. Když hrozili Němci, tak to byl takovej celkově útlum všeho. A pak to vlastně pokračovalo dál, i když už Němci nebyli. Zas musel bejt komunista. Otec byl řemeslník, tak jsem musela jít na obchodní školu soukromou, ale učili nás tytéž kantoři mojí kamarádky, která chodila do Resslovky. Měla jsem Bergmanna, to byl nějakej Žid, pak ho taky zničili. Ale byla to jedna z nejlepších škol, měla právě ty perfektní profesory, učili na státní a jako koníček na týhle. Takže jsme kolikrát měli takovej krkolomnej rozvrh, ale přežili jsme to. Pak se to ukázalo, i když jsme někam šli: „*Máte Bergmanna? No to jo.*“

Měli jste na pozemcích záhonky?

Ano, záhonky, to teďko říkám, proč to není. A ta výchova kluků, aby uměli alespoň kladívko vzít do ruky, něco. To ještě vnuk, dneska je mu čtyřicet, ten ještě zažil tu výrobu, podstavce různý ze dřeva atd. Dodnes to mám na chatě, dodnes ten hrnce na to položím, když je horkej. To teď vůbec není. A ty záhonky! No Ježíš! Ty byly tak nádherný, a co se tam urodilo! Opravdu! A děti zalejvaly.

Bylo to v rámci přírodopisu nebo kroužek?

No, kroužek po práci, teda po vyučování. Byli nadšení. Přinesli potom ředkvičky třeba, ty byly první na jaře, tak to ještě je zápal. To bylo jedinečný.

Vypěstované věci jste si mohli brát domů?

Jo, to se rozdělilo, rozebralo se to. To byla támhleta celá stráň a kolem školy byl prostor. A hrozně to bavilo děti. A ty kluky taky to pracování se dřevem. To měli takovou nějakou dílnu a ty základy. To opravdu, to že zmizelo... Hlavně aby každej měl vysokou školu...

Na škole jste měli být také diferencování do různých skupin dle výkonosti?

To jako tak trošku bylo, ale ne že by to bylo úplně zvlášť. Jedna třída vlastně byla takovejch slabších. Ale to se rozdělovalo tak, že jste to nevěděla a ani to ty děti nepostřehly.

Měl např. každý jiné úkoly?

No, ne. Spíš jim jako věnovala větší péči. Ale nějaký takový rozdělování.... Sem tam někdo přešel do toho céčka, to bylo A, B, C, který na tom byli dost hůř. Ale to jsme ani

nepostřehli. Veřejně to jako ne, aby nás všechny: „*Hele, tenhle je blbej.*“ To spíš jako říkali: „*Musíš přidat. Tohle se musíš ještě naučit. Chceš chodit do podpůrný školy nebo takhle?*“ Tak to taky takhle učitelka taky sem tam, přišel, ani ne po nemoci, ale řekla: „*Hele, vždyť ty neumíš tohle, vid’? To ti nějak nejde, vid’?*“ „*No já tomu nerozumím ještě.*“ Tak na pár hodin šel k tý učitelce a takhle se to řešilo.

Pokusnou reformní školu jste opustila v roce 1939. Vnímala jste nějak dobovou atmosféru?

Právě jsme to vnímali, že jako do nejhorší doby končíme a co dál....

Že se ve škole změnila atmosféra? Nebo doma?

Ne, ve škole ne. Naopak. Ve škole to bylo takový shovívavý, nebyly takový plány. Abychom přežili trošku v klidu.

Mnichovskou dohodu jste např. ve škole řešili?

Ne, ne, ne. Oni se nezmiňovali. Pokaždý, když jsme přišli, že už tohleto támhleto hrozilo, tak spíš ticho a nabádání ke klidu, že bohužel nemůžeme nic dělat. Ne, že by rozjítřovali, aby byl nějaký odboj. To se divím, když teď říkaj: „*Měli jsme se bránit.*“ To prostě vůbec nešlo. Do toho jste se vůbec nepouštěla, protože to bylo předem daný. Nám to přišlo jasný, když potom přišli Němci 15. března, tak jsme šli... Každý Němec na motorce, ozbrojený, takhle sněhu, my koukali vyjeveně. Bylo to hrozný, ale přesto jsem se šla podívat, kdo přijel, jak přijel.

Pamatujete si, co se Vám v tu chvíli honilo hlavou?

No, hrůza. Hrůza! Třeba můj otec byl elektrotechnik a soudní znalec. Němci si ho zavolali, a že jako by ho nechali a jestli bude přísahat na Říši. Tak táta řekl, že ne. Tak tím pádem nebudete mít žádný... Táta odcházel. On vyskočil, vymrštil se, podal mu ruku, jo. Takže bylo vidět, že ho uznal, ne že ho odsoudil.

A Vaše maminka byla v domácnosti?

Jo, celou dobu. Byla vyučená švadlena a byla v domácnosti. To jako bylo tak všude. To třeba ti chudší děti, nebo nějak sociálně postihnutý. Nebo v rodině zmizela matka, která byla nějak nemocná nebo něco. Tak chodili na obědy zdarma do školy. Já jsem o tom ani nevěděla. To mi řekl ten Kamenář: „*No my jsme vždycky chodili.*“ On měl nějak nemocnou

maminku nebo tohle. A on říkal: „*Vy jste chodili všichni domu na oběd, já neměl.*“ To bylo podchycený...

Ve škole byla jídelna?

Já nevím, snad někde jinde. Já si to vůbec nepamatuju, že by tam byla jídelna. Bylo to dělaný tak, že jsme o tom vůbec nevěděli. Teprve pak jsme se scházeli jako starý: „*Člověče Kamenáři, to jsem vůbec nevěděla.*“

A byly tam ještě nějaké jiné podpůrné věci pro sociálně slabé?

Jo, nějaké děti jezdily do ozdravovny o prázdninách. A někdy i mezi rokem odjel: „*Jo, on je v ozdravovně.*“ Bylo to pro děti sociálně slabý, anebo nemocný. To jako brali najednou, když neměli takový zázemí. Ale ty ostatní děti o tom ani nevěděly.

Takže nevíte, jestli jste nosili nějaký starý věci pro tyhle děti? Jestli byly sbírky?

Jo, to něco bylo. Jo, jo, jo, ano.

Co jste nosili třeba, nevíte?

To byly jako nové věci. Nový věci prostě takový. Boty... To bylo dělaný úplně v tichosti. Ten Kamenář tím prošel a jinej ze třídy vůbec ne, to byla taková mimořádná věc. Já jsem o tom nevěděla a my všichni, co jsme se tam sešli ne. Bylo to dělaný tak prostě decentně. Někdo když je takhle obdarovanej nebo tak něco, tak z toho má mindrák. Tohle bylo zachovávaný opravdu v tichosti, nikdo nevěděl.

Vnímali jste nějak prezidenta Masaryka?

Jistě. To byly přednášky atd.

Měli jste k němu osobní vztah, že jste ho měli prostě rádi?

Jistě, jistě, jistě. Jeho pohřeb jsem prožívala. Když byl vystavenej, tak celou noc jsme chodili...

A zpívali jste třeba nějaké písničky na jeho oslavu?

No ty jeho písničky, ty vždycky zněly! Třeba *Ach synku, synku...*

Nevzpomenete si ještě na nějakou jinou píseň?

Ještě něco bylo takovýho, ale to už si nepamatuju. Ten se vzýval, ale jako opravdu... To byla persona, ten byl uznávanéj moc.

Měla jste pocit, že Vás škola vychovávala k demokracii? Že byla v masarykovském duchu?

No, celkem jo. Celkem jo. Ono to vlastně bylo takový demokratický na tý škole. Nebyl to takovej: „*Já jsem učitel a jsem pán a můžu tady...*“ Oni jako opravdu, i ten Mráz, když to člověk vlastně bere potom, tak vůbec žádněj vlkodlak nebyl, [smích] jenom prostě zdůrazňoval tu nutnost logiky v matematice. A to víte, až když jste stará, ne když tam zrovna chodíte.

Jak přesně fungovala samospráva?

Ta samospráva právě jako furt nabádala k takový tý disciplíně, aby se to dodržovalo, aby se slušně chovali, nelítalo se po chodbě, protože jsme měli velkou školu, velký chodby. Tak nějaký alotrie, hlavně aby se neničily třeba záchody. Tak to opravdu ne, to nebylo. Prostě ty kantoři ty kluky tak nějak i těma kroužkama zklidnili: „*Přece si to nebudeš ničit tady?! Viš, co to dá za práci. Viš, co to... Musíte to opravit, vždyť tohle nejde.*“ Rozbili nějaký okno, tak museli rodiče zaplatit.

A samospráva to potom nějak řešila?

Ne, to bylo čistě nějaká ta administrativa těch žáků. Nějaký stížnosti, že by si přišel stěžovat žák na něco, ale spíš v tom učebním postupu. To byli zástupci z jednotlivých tříd, ty měli starostu a místostarostu a řešili se takový učební problémy a tak: že těm to nejde a ten tohle, támhleto. Ne, že něco provedl, čistě jako v tý škole.

Nějaká zpětná vazba pro učitele by se dalo říct? Když se Vám třeba něco nelíbilo?

No, spíš jako politika nebo něco, co se tam děje i třeba v tý disciplíně. To byla taková ta první složka, která by to měla vyřešit.

Takže žákům se něco nelíbilo, řekli to těm představitelům, a ti to oznámili na celoškolním shromáždění?

No, no. Ten tohle, ten támhleto.

Měly ty funkce prestiž nebo to nikdo nechtěl dělat?

No mělo to prestiž. To právě můj bratr měl, měl to kolik let. To vím, jak říkal: „*Si stěžuje, je blbej. Když to vůbec nic není.*“ Spíš jako to vysvětlovali, ale žádný takový problémy to nebylo. To spíš jako já jsem se potom na to dívala tak, že dávali za příklad... To je v demokracii, aby byl nějaký volný přístup, aby to nebylo tak kategoricky rozdělený, aby to všechno šlo dobrovolnou formou. Tak ne žádný zkratky nebo boje nebo něco nebylo vůbec k řešení, protože se to řešilo všechno smírnou cestou. Musíš přidat ty a nebudeš mít tyhle potíže, takže takhle asi. Takovej první stupeň k té demokracii bych řekla, aby pochopil, že to není žádný boj, ale že je to prostě situace. Vina je v něm a ne v kantorovi. Proto říkám, že ty kantoři byli opravdu všichni inteligentní a nevím, že by mohl říct někdo: „*On si na mě zasedl.*“ To vůbec ne. Protože hned druhý mu řekl: „*Co blbneš prosím tě, když jsi to neuměl!*“ Rozumíte? Takhle to bylo.

Byla ve škole podporována diskuse? Třeba na jednotlivých hodinách?

Jenom u některých kantorů.

U jakých třeba?

V té v češtině a tam u té Panošové, ta chemie. U Hanuse taky, to se někdo na něco zeptal a ono se to rozvinulo, a seděli jsme furt a už byl konec. Už byl konec a my jsme ještě seděli. „*Vy už nemáte nic? Tak můžu?*“ „*Jo, jo, máme konec.*“ Tak ještě jsme přidali hodinu dobrovolně, nikdo nespěchal domů, protože to bylo zajímavý. Žádný: „*Hele, já už musím.*“

Učili jste se především ve škole? Nebylo to tak, že byste se museli připravit doma a pak na hodině o nastudovaných věcech jen diskutovat?

Ne. Vůbec ne, protože doma jsem napsala ten úkol lehce, protože se to probíralo, tak jsem to vlastně víceméně stvrdila v té domácí práci. První doučování byla ta abeceda a to bylo jediný. Když jsem se potom bráchy na něco ptala, tak ten mě to krátce vysvětlil. Ne že by mě musel vyučovat. Řek mi ten základ. „*Je ti to jasný?*“ Já říkám: „*Ježíš, no, jo, je to jednoduchý, co jsem blbla.*“ To jsou takový zkratky, to potká každého.

Pamatujete si, jestli Vám to učitelé všechno vysvětlovali nebo Vás spíš vedli k tomu, abyste si na ty věci přišli sami?

No, oni nám to vysvětlovali a vzápětí jako to pilovali a tím se dostali k tomu, jestli jsme to pochopilo nebo ne. Udělala si kontrolní diktát a už věděla: „*No, musíme přidat.*“

Takhle. Ty kontrolní diktáty byly hodně. Z toho vlastně oni čerpali, že to nevíme. A to nebylo špatný.

Atmosféra byla ve třídě hezká?

Jo, byla. A musím říct, že kluci se k nám chovali opravdu dobře. Žádný ubližování. Akorát jedni. To byli Sálusové, to bylo už na měšťance a mojí kamarádce namočili copany do inkoustu, ona si zničila celej kabát nebo co to měla na sobě, tu bundičku, tak jsem se vzepřela. Já jsem měla takový kovový pravítko a v tý šatně jsem je zmlátila. Támhle v těch dveřích byla nějaká učitelka Schulcová, která zrovna měla bratra, měli vyučování. Otevřela dveře, co se to tam děje, poněvadž Sálusáci brečeli. Oni byli takhle malý, já byla o hlavu větší, tak jsem je mydlila a ona přišla: „*Co tady děláš?*“ Tak jsem jí to řekla. „*No vy jí musíte tu bundu zaplatit, tohle nejde.*“ Inkoust nepouštěl. Ona s těma culíkama celý záda tý bundy zničený. Sálusáci se mě strašně báli. „*Kovaříku, máte tady sestru. Pere se s klukama na chodbě.*“ [smích] Pak se to vyřešilo, museli jí koupit novou. Pamatuju si na ty kluky, ale oni jsou v Americe. Bratři Sálusové.

Pamatujete si, jestli jste v první třídě měli normální rozvrh, nebo si to stanovovala paní učitelka sama?

Normální rozvrh.

Byly na té škole kampaně? Kampaň čisté ruce...

Jo! To probíhalo běžně! To právě probíhalo jako první věc, kdy jsme přišli do tý první třídy, jak si kdo umí umýt ruce.

Jak kampaně fungovaly? Hlíдалo se, jestli to všichni dělají?

Ne, teď už se to asi nedělá, já nevím, ale tohle byl základ, že si umíme umýt ruce a nepouštíme vodu na plný pecky, jenom prostě mírně. Tohle bylo propagovaný dost dlouho, alespoň takovýho půl roku. Ale už nenastupovali ti, kteří to uměli, ty jenom jednou a dobrý, ale tamti museli někdy i každou hodinu. Pak když se něco dělalo s formelou, tak to museli hned. Ale my, co jsme to uměli, jsme nemuseli.

Byla nějaká společná shromáždění?

No, to jsme měli přednáškovou síň. Tam vždycky se udělala taková nějaká besídka, každá třída něco. My od tý Kantový vždycky nějaký básně nebo přednesy, tanečky a takový.

Takže vy studenti jste připravili nějaký zábavný program?

Ano, byl nějaký kantor, který byl literát nebo tohle támhle, rád se tomu věnoval, tak to po škole vycvičili, nacvičili a v tý přednáškový síni velký se to přednášelo. Všechny třídy se sešly, to bylo vždycky nějaký výročí nebo ke konci roku, nebo hned na začátku.

Jak často se shromáždění konala?

No, bylo to tak možná dvakrát za ten rok. Tak jako ke konci nejmíc, tak třeba v polovině, když začala ta škola, tak jako před Vánoce a potom v červnu, tak asi.

Marie Černá?

Marie Černá byla moje třídní. To byla strašně hodná ženská, mírná. Nebyla nijak výrazná, byla zase taková hodně mateřská, takže ji kluci dost zlobili a nedovedla je zkrotit. Říkali jí bábuška, ona už byla taková starší, ale taky byla hrozně hodná. Možná kdyby byli tihle kantoři v dnešní době, mám dojem, že by neuspěli.

Co učila?

Já nevím...

Tady píšou, že učila přírodovědu a počty.

Ano, ano. Todle byla taky z toho našeho zpívání. Červenej kříž pořádal nějakou tu, to byla Kolbová. To byla dcera nebo manželka nějakýho významnýho doktora. Ta měla to vyučování spíš jako koníček, protože to nepotřebovala, prostě učila. Ale taky ty jiný vědy, ne ty hlavní. Byla vlastně taková nemastná, neslaná. Neměla to vžitý, měla to tak jenom jako, aby něco dělala. Tak se projevovala.

Stanislav Stuna?

Jo, ten byl, ale já jsem ho nezažila, toho zažil brácha. Ten byl nějaký přísný a myslím, že brácha měl s ním nějaký potíže. Víím, že táta mu říkal: „*No tak se ho neboj, tak mu to řekni.*“ nebo něco takovýho.

Anotnín Stallich?

Jo, Stallich. Ten mě neučil, ale psal knížky pro nás a učil mě jenom nějakou dobu. Někoho zastupoval, tak jsme ho měli jenom malou chvíli, možná v úseku půl roku. Ale to byla postava známá, velmi známá. I psal knihy pro školy. Podle něho jsme se taky učili.

A byl hodný, přísný, sympatický nebo jak byste ho charakterizovala?

Takovej střední, ale bylo na něm vidět, že má něco v hlavě.

Takže nebyl ani oblíben ani neoblíben?

No, spíš oblíben.

Karel Apfelthaler?

No, Karel Apfelthaler. Postava. Rakušan, Němec, učil nás němčinu právě na konci v té době, kdy už Němci hrozili. Mluvil k nám, že úplně chápe, jak nám musí bejt, to nám klidně řek, že bude dost tolerovat chyby atd., ale abysme si uvědomili, že je potřeba, abysme to věděli pro sebe, ať to nebereme politicky. Že ví, v jaké kůži jsme, „*my jsme vlastně taky v ní*“, protože on byl Rakušan, takže, Hitler se vlastně narodil v Rakousku, prostě tak nám to vysvětlil. My jsme nikdy nedělali žádný hovory, on nás naučil hlavně gramatiku, to co jsme jako nevyhnutelně potřebovali, to jsme teda pochopili, protože jsme si dovedli představit, abysme se taky orientovali, až nás obsaděj, protože to jsme všichni, rodiče doma, předpokládali. To byla prostě persona. To jsem si říkala: „*ano, to byl chlap na svém místě*“ Prostě nás tam k tomu naved, že on je taky tak na tom víceméně jako my, ale že se to musí.

A byl milý?

Jo, byl hezkej, takovej elegantní, ne žádnéj rozjásanej, to ne, ale prostě persona.

Jak byste ho charakterizovala? Měli jste ho rádi? Byl přísný?

Všichni jsme ho měli rádi, i když jsme říkali: „*No jo, němčina.*“ Nám byla odporná ruština. Já jsem se nenaučila azbuku.

Školník Strejček?

Strejček byl osobnost.

Marie Šotková?

To byla moje první učitelka, první třídy. To byla taková učitelka! Tu vystavovat zrovna tak jako na měšťance byla Kantová. Dřív byly ty školy tak, že ta nahoře byla až do pátý třídy a dole byla měšťanka. Do první měšťanky už jsme chodili dolů. Tamto byla ta moje první učitelka, jak jsem Vám ukazovala tu fotku, tak to byla Šotková, která nás učila mejt

ruce, protože byly i takový děti, který takový automatický umyvadlo neměly, to nebylo tak, že by měly doma všechno tak, jako se teď zřizují koupelny. Tak měly umyvadlo a to se vylejvalo a my jsme tam měli na zdi umyvadlo, a k tomu i na ty ručníky a všechno. A ona si nás jako první věc vyzkoušela, jak kdo si myje ruce. Stála nad náma: „*Nahoře jsou taky tvoje ruce.*“ Stála s ručníkem a taky, jak se utírá. To byla jen taková zkouška a pak chodili ti, kteří to neuměli: „*Nepouštěj si tolik vody, jenom takhle, to ti stačí.*“

To byla taková věc a vůbec, když nám vykládala, a to si člověk uvědomí vlastně, až když dospěje. Tak pečlivě. A měla čas i na to, zeptat se na věc jednotlivých žáků, každý musel vstát a říct, jestli to ví: „*Jo, dobře, ty tomu rozumíš.*“ Učila nás, že nemáme biflovat, že tomu musíme rozumět. To si pamatuju jako dnes. A bratr doma, když jsem se ho ptala, já jsem měla o tři roky staršího bratra, tak říkal: „*No jistě, to musíš všechno vědět, musíš to myslet a nemůžeš být za slepici, to potom jsou takový ty slepice, který nic nemá, ona se to naučí, ale vůbec tomu nerozumí, co to je. Proto vám to paní učitelka takhle říká.*“ On mi vždycky ještě dovysvětlil, když jsem říkala, že nevím, tak on byl takovej vědátor. No o tři roky starší... „*Nikdy nesmíš být za slepici! Musíš si vždycky uvědomit, jestli tomu rozumíš, a když ne, zeptat se, ale nesmíš být za slepici!*“

Ta paní učitelka byla hrozně hodná. Hodná, ale přísná. Dodržovat jsme to museli, ale opravdu, vždycky se všichni vlastně vystřídali, že se postavili, ona jim dala nějakou tu otázku, když jsme probrali tu látku zřejmě nebo tak něco, tak takový ty nejhlavnější věci. Každý musel vstát a říct to. A říkala nám, že to můžeme říct i vlastníma slovy, že nemusíme dodržovat to, co je napsané v knížkách, ale musíme tomu rozumět. To byl opravdu její přínos.

Byla samozřejmě taky svobodná, nebyla vdaná.

Když říkáte přísná, jak si vynucovala tu kázeň?

Ona vyprávěla docela zajímavě, tak nás to totiž ani nenapadlo, to si potom uvědomuju, když už jsme byli starší, tak to bylo horší s tou kázní. Tady jsme byli překvapení, když jsme přišli do školy, bylo to něco nového. Ale ona byla opravdu taková hodná, vstřícná, že prostě si nepamatuju, že by někdo moc zlobil. Opravdu.

No a pak, když to bylo dál, tak ta třetí třída už se to dělilo, takový ti lumpíci, normální a povídky, to už bylo něco jiného. To už jsme ale měli jiného kantora.

Takže vy jste ji měli první dva roky? První, druhá třída?

První, druhá třída. A ve třetí třídě se většinou jmenoval nověj kantor, kterej zase učil tři, čtyři a pět a po pětce se šlo na tu měšťanku. Ta byla nejdřív tříletá a potom čtyřletá. Když

jsem vycházela, tak to už byla čtvrtá měšťanka. To bylo v tom devětatřicátém roce, když přišli Němci.

Miloslav Disman?

Pan Disman, to je úplně perla. Teďko bude nějaký výročí toho jeho souboru. To byl učitel, kterej nás učil recitovat, přednášet a prostě takovýhle ty věci. To vlastně začínalo ty sbory pěvecký. Pak byly různý soutěže taky. Vyhráli jsme třeba vlajku červenýho kříže, protože on měl na to opravdu talent. Pak po něm nastoupil Trojan, ten byl taky dobrej, ale Disman to nebyl, ten se právě potom dostal do toho rozhlasu.

To byl prostě odborník a hrozně chytrej. To si člověk uvědomuje taky až ve stáří. Ty sbory jsme měli úplně precizní, takže jsme vlastně všechno na těch školách vyhrávali většinou my. A to byla pohroma prostě, když on odešel od nás, že si asi udělal sám tam ten sbor nebo odešel do toho radia. To byla postava opravdu inteligentní, a taky byl hodnej. Tak nějak nás vtáhnul do té kultury toho přednesu, prostě vysvětlováním a říkal: „*Jak to hezky zní,*“ třeba měl i piano: „*A musíte to zpívat. Musí bejt na vás vidět radost, že to děláte dobrovolně. Nemusej všichni chodit, když to nechtěj, tak nemusíte. Ale ty co se do toho daj, ty musej pečlivě.*“ To se tak rozběhlo, že z každý třídy bylo plno žáků. Někdy byly vlastně celý třídy. Vždycky ke konci roku byly soutěže po všech školách. Různý standarty jsme vyhrávali.

Pamatujete si s ním třeba nějakou historku nebo něco, co pro něj bylo charakteristické?

Bylo to tak, že vlastně to bylo kolikrát po vyučování. Přesto jsme se toho zúčastnili. Při těch soutěžích jsme poznali, že my jsme asi lepší. Prostě nás do toho vtáhl, abysme chtěli, abysme byli lepší. Proto se taky uchytil v tom radiu. To pochopili všichni, že má mimořádný schopnosti podchytit ten zájem těch zpěváků nebo recitátorů. My jsme víc měli recitace než zpěv. To ještě zpěv jsme měli mimo. Ale to nebylo nic. Kluci zpívat neuměli, holky taky ne, tak to bylo takový, abysme se naučili noty. To nebylo záživný, my jsme prostě měli ty recitace.

Tam taky třeba byla nějaká vložka zpěvná, tak vybral ty, co to měli nacvičit. Ale mezi školama jsme byli jednička. Pak to přešlo na toho pana Trajera, tak to už takový nebylo, ale pořád ta tradice byla.

Čím si vysvětlujete, že jste s panem Trajerem nebyli tak úspěšní?

No nebylo, přitom on byl taky jeho spolupracovník. Možná už jsme byli taky starší a tak nějak bylo zase jiný zájmy v tom dospívání. V tom dospívání se upnete k něčemu

jinýmu. To mají taky tak, že ty starší zpěváci, dost jim jich odpadne z toho sboru. Zůstane jenom opravdu ten základ a ty jsou tam až do dospělosti. Ale v té pubertě se dost sběhnou, hlavně kluci, ti tak nevydrželi.

Potom odchodu Dismana už to nebyl takovej duch, i když to byl jeho spolupracovník. Ale přičítám to taky tomu dospívání, že zájmů přišlo daleko daleko víc, takže už jsme na to nebyli tak upnutý.

Jak byste Josefa Trajera charakterizovala?

Byl taky takovej oddanej tomu, ale už neměl takový charisma. Pořád se odvolával na toho Dismana a jako nebyl taky takovej vstřícněj. Nebyl takovej... Prostě Disman byl takovej rádce příjemnej, s každým jednal tak jako otec, tak bych to nazvala. Prostě s pochopením, porozuměním: „*Víš a ty musíš tohle a támhleto. Tohle si musíš trošku nacvičit, tak uděláme takový kontrolní den a zůstanete tady a já si vás vyzkouším.*“ Protože to on přesně každého recitátora znal. Pak při tom recitování poznal, že některý dívky mají mimořádně na zpěv, tak zas ten zpěv. Protože vždycky tam v tom sboru byla nějaká vložka zpěvná.

Jaký je váš nejsilnější zážitek na dobu strávenou ve škole?

Ten Hanus a jinak takový věci, který ani nevím, že jsem tam získala. Ty názory nebo něco takovýho. Ale rozhodně, jak jste se zmínila, vlastně to byla taková výchova k demokracii, když to teďka беру.

Co nejvíc Vám tato škola dala?

Celkem jako v těch zaměstnáních jaksi jsem uspěla víc než ostatní, měla jsem vlastně takovou tu kariéru, ale bylo to na základě toho, že jsem se nebála říct svůj názor. Že jsem si byla jistá, že je to takhle a tak jsem svůj názor řekla, i když jako plno jinejch: „*No to mu nemůžu říct.*“ „*Proč mu to nemůžeš říct? Je to pravda?*“ „*No je to pravda*“ „*No prosím tě!*“

Vlastní názor byl na škole podporován?

Ano, vždycky chtěli vlastní názor a proto taky ty děti se i odhodlaly k tomu, že: „*Já tomu nerozumím*“ a nastoupila ta Eva Bašíková. Já s těma mandlema jsem nešla sama, to matka tam zařídila: „*Vždyť ona má absenci celýho měsíce.*“ „*No, to je hodně, to jo, jo, jo, tak dobrý, půjde ke mně.*“

Eva Bašíková byla učitelka, taková blondýnka, malá, hezká, taková sympatická a ta se tomu věnovala, aby nebyly ty mezery. Prostě tady byl cíl, aby všechny ty děti byly na tý

úrovni. Ne, aby tam byly výkyvy, a na tohle se vykašlu, ten neví. Protože ten vývoj vlastně, to vím dneska, někdo ho má takovej zpožděnej, a než se k tomu dopracuje, tak potřebuje pomoc.

Myslíte si, že měla škola i nějaká negativa?

No, negativa? To ne. Kastovnictví tam vůbec nebylo a jak říkám ty podpory tajně. To jsem ani nevěděla, ani to stravování. On je v ozdravovně, ale abysme to věděli, to vůbec ne. Negativa ne.

6.1.2 Rozhovor s Danou Jankáskovou

S Danou Jankáskovou jsem se setkala 16. ledna 2015 u ní doma. Paní Jankásková navštěvovala *Pokusnou diferencovanou školu měšťanskou v Nuslích* mezi lety 1944 a 1949. Následně studovala zdravotní školu a pracovala jako laborantka v Mikrobiologickém ústavu Akademie věd. Tato pozice byla později označována jako technický asistent. Paní Jankásková byla velmi milá.

Dočetla jsem se, že na konci školního roku 46/47 byla škola přejmenována na školu výzkumnou?

To je možné. Dívala jsem se na vysvědčení a tam je napsáno: *Výzkumná škola*. Ve stylu výuky se ale nic nezměnilo. Byla to škola senzační a mám na ni velice krásné vzpomínky. Dnes je samozřejmé, že děti přijdou do školy a přezouvají se v takových těch klecích, ale to dřív nebylo a my už jsme to měli. Bylo nás tam hodně, takže ročník byl A, B, C, D, E a bylo to rozděleno podle abecedy. Na každý předmět (hlavní) jsme měli zvlášť třídu, takže se přecházelo ze třídy do třídy – na ruštinu, na fyziku, na chemii. Třídy byly vždy přizpůsobené. Na ruštinu jsme měli výbornou učitelku. Ve třídě byly nástěnky a ona je každý týden měnila, tam byly předměty a u nich byl název. Takže s těma obrázkama si to člověk velice dobře zapamatoval.

Dřív se ve škole nepřezouvalo?

Já myslím, že ty klece nebyly. Rozhodně jsme je neměli v obecné škole, to se nepřezouvalo. Člověk chodil normálně v botách. Na školu jsem nastoupila v první třídě.

Rodiče?

Tuto školu jsem navštěvovala spádově. Já jsem chodila proti nuselské radnici do obecné školy, tak jsem tam potom patřila. Tatínek byl policejní inspektor a maminka byla v domácnosti. Dřív matky nepracovaly, staraly se o děti, vařily a byly doma. Maminka šla pracovat až posledních pět let, aby měla nějaký důchod.

Dobové události?

Dobové události jsme vnímali, protože nás vystěhovali! Už ale nevím v kterém roce, a byli tam SSáci. My jsme se střídali na směny ve Svatoslavově ulici. Jedni chodili odpoledne a druzí dopoledne. Pak jsme se tam zase vrátili. Do výuky se to ale nijak nepromítlo. My jsme

to příliš nevnímali – jen, že bylo třeba dvojjazyčné vysvědčení. Nepamatuji si ani, že bychom se učili němčinu. Ve škole nebyl žádný strach. Válka nebyla každodenní téma.

Budova školy?

Učebny byly velké a světlé. Dole v suterénu byla velká hala. Ta byla dlouhá myslím padesát metrů a tam jsme i v zimě při tělocviku běhali. V létě jsme jinak byli na hřišti, kde se cvičilo, běhalo, hrál se tam volejbal. Hřiště bylo součástí toho areálu. Zajímavé také bylo, že jsme měli výzkumnou zahradu. To jsem našla jedinou fotku, kterou vám ukážu. Ve velkém jsme pěstovali třeba kedlubny.

Jak zahradničení probíhalo?

Ve škole byly různé kroužky, tak možná to zahradničení bylo v rámci kroužku. Já jsem chodila do výtvarného kroužku a dělali jsme po chodbách nástěnky. Nejenže jsme se učili malovat, ale dělali jsme nástěnky. Zahradničení nebylo povinné třeba v rámci přírodopisu. Spíš to byly zájmové, dobrovolné věci.

Zajímavý bylo, že jsme měli svou samosprávu. Tam byla velká přednášková síň a tam bylo shromáždění, kde se hodnotili dobří a třeba i špatní žáci a pak jsme měli, nevím s kterým závodem, tzv. družbu. Oni vždy na začátku roku přišli, a buď tam byla malá kapela, nebo něco povídali a my zase jim. To bylo docela fajn. Na horách jsem byla poprvé v patnácti letech právě se školou. To z nás nikdo neuměl v té době lyžovat. Lyže jsme měla poprvé na nohou z půjčovny. Byli jsme v Peci a spali jsme v *Modrém dole*. A ještě to bylo tak, že kluci byli v jiné chatě a děvčata byly v jiné chatě. To bylo teda strašný. Jsme vylezli někam na stráž a pak jsme jezdili dolů a za každým smrčkem někdo ležel, protože jsme na tom vůbec neuměli jezdit.

Když říkáte v patnácti letech, tak to už bylo na nějaké jiné škole?

Ne tady. My jsme měli čtyři měšťanky, pak ještě jednorochní učební kurz, takže jsem tam chodila pět let. JUK se tomu říkalo. [Smích.] Měli jsme pana ředitele Řezaninu, kterému se přezdívalo buď *Sekanina*, anebo jsme mu říkali *Pupek*, protože to byl pán, kterej byl velice baculatej. A měli jsme ve třídě takový dva grázlíky, Kajzra, Kameníka, a ti vždycky něco vyvedli. Maminka jednoho z nich byla povolána k řediteli. My jsme měli zrovna přestávku a ona říkala: „*Mohli byste mi říct, kde je pan ředitel Pupek?*“ Takže to byl velkej poprask. [Smích.] To byl ředitel školy. Třeba jsme se s kamarádkou honily po chodbě, tak nás hned zastavil a káral nás.

Takže pan ředitel Řezanina nebyl moc oblíbený a příjemný?

Ale ne. Myslím, že nám nějak nevadil. Ten neučil. Zrovna jsem koukala, že se i třídní učitelé střídali, jak jsem se dívala na ty vysvědčení. Byli tam Paní Pečová a pan Zajíc. A my jsme měli na tělocvik pana Smetipracha. [Smích.] Nejvíc si vzpomínám na paní učitelku z obecné školy, protože to jsme měli celou dobu jednu. Jmenovala se Božena Škodová, všechny jsme ji milovaly. To byla jen dívčí třída. Podle těch fotografií vím, že jednak jsme ji všechny zbožňovaly a pak jsme seděly s rukama za zády. Všechno byly hodné holčičky. Já si myslím, že ona s námi neměla vůbec žádný problém. Občas s námi chodila na výlety a ke konci roku, vždycky když dostala květiny, tak jsme byly hrozně hrdý, kdo ji mohl pomoci s květinami do jejího bytu. Tady nevím, že bych nějak zvlášť někoho obdivovala. To byli všechno docela dobří učitelé. Ten pan profesor Zajíc byl starý mládenec. Paní Pečová byla také sama, takže myslím, že se trošku přátelili, ale jinak nevím... Ta paní učitelku na ruštinu, paní učitelka Bartošková, byla tak výborná, že potom šla dělat inspektorku. Ta nás opravdu hodně naučila.

Jakým způsobem Vás paní Bartošková učila?

Právě těma nástěnkama, že jsme je obcházeli a učili jsme se. Podle obrázků si to člověk dobře zapamatuje.

Jak vypadala hodina ruštiny?

Celá třída se zvedla a chodili jsme kolem těch nástěnek. Četli jsme si ty názvy, takže když jich tam bylo třeba pět, no tak to bylo hodně slovíček za hodinu. Pak se psali normálně nějaké písemné práce.

Vy jste si u těch nástěnek opakovali? Nebo jste měli za úkol zjistit, jak se řekne ruský stůl?

Na nástěnkách byly nové slovíčka. To jsme se u těch nástěnek učili výslovnost. Bylo to výborný pro zapamatování právě, když tam byly vystřihaný ty obrázky.

Paní učitelka k tomu měla připravené třeba i nějaké hry?

Ne. Někaké hry se dřív nevedly, spíš se něco četlo nebo psalo. Azbuka se musela procvičovat, to nebylo tak jednoduchý.

Na obecné škole jste ještě nebyli koedukovaní a na měšťance už ano?

V obecné škole jsme byly jen holky. Na měšťance už to ale bylo koedukované, ale normální to nebylo. Víím, že jsem měla dělat předsedkyni školy a že jsem se strašně styděla. Nebyla jsem zvyklá bejt mezi klukama a ještě někde povídat před celým shromážděním školy. To jsem odmítla dělat. Dělal to pak spolužák a já jsem byla místopředsedkyně.

Takže jste nejasaly moc, když Vás potom spojili?

Ne, to jsme nejasaly. Jsme se s nimi různě praly. [Smích.] Byl z toho člověk takovej vykulenej, jsme na to nebyli zvyklí. Děvčata se většinou ostýchala něco před klukama říkat, ale pak jsme se osmělily.

Na Bitevní pláni ještě nestálo to gymnázium, když jsme chodili ze školy, tak ten kopec byl po pravé straně a když napadl sníh, tak jsme se tam klouzali. Nejdřív na bobečku, pak jsme dělali vláčky a pak bylo umění sjet to ve stoje. On to byl dost dlouhej kopec. Nebo jsme jezdili na taškách, a to třeba mě občas nějakej kluk s tou taškou majzl, tak jsme mu to samozřejmě vrátila.

Společná shromáždění?

Společné pro celou školu. Před celou školou se pak rozebíralo, když měl mít někdo dvojku z mravů. Řešily se spíš výchovné věci, myslím. Mám pocit, že byly jednou za měsíc. Vždycky je zahajoval ředitel a pak dával slovo i jednotlivým učitelům. Pak se tam probíraly organizační věci, že bude zájezd na hory nebo něco takového, nebo návštěva divadla. Taky vlastně nevím, jak jsme měli družbu s tím závodem (nepamatuju si, který to byl), tak jsme se šli třeba taky podívat do jejich závodu.

Takže to shromáždění bylo spíš kvůli organizačním věcem?

Ano.

Vybavení učeben?

V chemii měl samozřejmě ty stojánky, baňky, pipety, zkumavky a takovýhle věci, který se pak třeba používali k pokusům.

Často jste se zapojovali sami?

Pokusy spíš předváděl ten učitel, než že bychom je dělali sami.

Byla třída nějak vyzdobená?

Teď si matně vzpomínám... byl i rozdílný nábytek v těch jednotlivých třídách. Nebyly univerzální školy a židle, byly vždycky trochu jinak vybavený. Když třeba bylo kreslení, tak byly desky širší.

Vy jste tedy žádnou svojí kmenovou učebnu neměli?

Ne, to jsme určitě měli. Potom to bylo ještě tak, že se to rozdělilo i podle prospěchu. Že třeba ti, co měli výborný známky, doučovali ty, co měli horší známky. Mám pocit, že to bylo po vyučování. Bylo to vždycky tak hodinku a asi to bylo povinné. Ve výuce to ale takhle nefungovalo.

Užívalo se samoučení?

To Vám taky neřeknu. Určitě jsme měli úkoly, to je jasný. Ale jinak si na způsob učení nevzpomínám. Vyprávět jsme museli až v práci. Měli jsme šéfa, že jsme museli povinně číst noviny a vždycky ráno, před začátkem práce, byly tzv. čtvrthodinky, a on vždycky někoho vyvolal a musel říkat něco o politice. To bylo šílený. Rozebírat nějaký ten článek a tohle ve škole nebylo.

Byly nějaké tematické bloky?

Nevzpomínám si. Po sedmdesáti letech, to těžko!

Ještě jsem se chtěla zeptat na tu žákovská samosprávu. Ta byla od první třídy? Pamatujete si na nějaké ty funkce?

Byla od první třídy. U nás byl předseda, já jsem byla místopředseda a ostatní funkce si nepamatuju. Ale přijde mi divné, že by děti měli funkce pokladníka atd. Myslím, že nás v samosprávě bylo asi jen pět, o ostatních funkcích nevím. Nepamatuju si ani, co jsme řešili. Pamatuju se ale, že nejlepší žáci jeli jeden rok k moři. To jsem byla poprvé v životě u moře, v Kdyni, v Polsku. Je Gdaňsk a Gdyně. A že to bylo teda úžasný. Myslím, že to dotovala škola, že to možná platila celé. Bylo nás tam málo, asi jen deset. Hlíkali nás, že jsme tam byli poprvé. Hrozně se báli, aby se nám něco nestalo, takže jsme mohli chodit jen po kolena do vody. [Smích.] Tam se taky hrál volejbal a různý míčový hry. Sport byl na škole hodně zastoupen.

Měly funkce žákovské samosprávy prestiž?

Myslím, že právě naopak, že nám nikdo nezáviděl. [Smích.]

Kampaně?

Sbírání bylin, to si pamatuju. Povinně. Víím, že já jsem odevzdávala třeba třezalku. Možná taky papír v té době... Vždycky nám dali datum, kdy to máme přinést. Byliny byly samozřejmě po prázdninách, že se to trhalo na loukách.⁴¹⁹

A to se pak soutěžilo, kdo přinese nejvíc?

Ne, to ne. Nesoutěžilo se, kdo nejvíc.

K čemu to bylo?

To se dávalo do lékáren na čaje. Určitě. Z toho se dělaly čaje. Já si teď taky na chatě trhám každé rok kopřivy, šípky, řebříček, lipovej květ a pak si z toho vařím čaje, což je nezdravější.

Za války bylo vaření dost problematické, byly potravinový lístky, že jo? Mám hroznej zážitek, že mi maminka udělala k narozeninám dort z řepy, nebo s řepnou marmeládou, tak! A to bylo tak ošklivý. Nebo jsme museli užívat ten rybí tuk, to jsem taky nemohla polknout. Když se dal třeba do polévky, tak tak páchla, že se to nedalo vůbec jíst.

Vnitřní diferenciac?

Byla. Pak to rozdělili i podle těch schopností. Nejdřív jsme byli podle abecedy, ale pak se to rozdělilo podle schopností, že v A byli nejlepší a v E ti nejhorší. Nebylo to namícháno. Nepamatuji si, jestli byly třídy prostupný. Nepamatuji si ani na skupinové práce, či na různé penzum učiva.

Volný čas?

No tak v zimě se chodilo sáňkovat, bruslit. Hned po škole. Na Praze 4 na Květnici byly na bruslení hned tři hřiště. Anebo se sáňkovalo na silnici, která vedla do školy, protože tam tenkrát ještě vůbec nejezdily auta. Také se sáňkovalo Na Květnici mezi vilami, taky tam

⁴¹⁹ Sběr bylin byl součástí opatření, které měly posílit ducha loajality k Říši. Byliny byly sbírány nejen pro domácí potřebu, ale byly i dodávány do příslušných závodů. V roce 1941 se celkem nahromadilo třicet jedna kilo léčivých bylin. (MŠANO, kar. 2018, 17 Čechy 1941-1944, Zpráva zemského školního inspektora Vojtěcha Pícky o inspekci, s. 27. Ačkoliv se tato archiválie věnuje měšťance a ve zmiňovaném roce navštěvoval paní Jankásková pouze školu obecnou, dá se předpokládat, že šlo o společnou akci.)

nejezdily žádný auta. Dřív ten provoz byl úplně minimální, nebylo žádný metro a jezdilo se otevřenými tramvajemi. Ty zadní vozy s tou otevřenou plošinou, jestli jste to někde viděla ještě? Z tý se krásně vyskakovalo. [Smích.]

Úkoly jste si udělali v rámci školy nebo doma?

Ne, doma. Myslím, že sobota a neděle byla ve škole vždy volná. S rodiči jsme jezdili na výlety, či se koupat na Vltavu, to ještě byla čistá voda. Jezdili jsme k mostu Inteligence,⁴²⁰ tam bylo takový volný prostranství a krásný vstupy do vody. Nebo tam byly udělaný takový dřevěný ohrady, když se děti učily plavat. To tenkrát byl pro mě taky velký zážitek, že jsem ještě neuměla plavat, ale to bylo myslím před školou, a tatínek tam požádal plavčíka, a ten nevěděl nic lepšího... to byl způsob neuvěřitelný... než že jsem šla po kraji toho bazénu a on do mě strčil, já jsem se nestačila nadechnout a topila jsem se. Takže ten mě to plavání tak zošklivil, že jsem se pak nechtěla vůbec učit plavat. [Smích.]

Propadalo se?

Myslím si, že ne, ale určitě ten Kaiser, Kameník měli dvojku z mravů a se čtyřkama, pětkama sotva prolezali. Dokonce, to bylo na shromáždění, že po učiteli hodil židli.

Výlety v rámci školy?

Nepamatuju se, ale v rámci náboženství. Nás učila jeden čas jeptiška a ta si mě a ještě spolužačku oblíbila a ta nás vzala třeba na Svatou Horu nebo nás brala do kláštera, kterej byl v Ječný ulici. To byla taková hezká mladá holka a měly jsme pocit, že se nás snaží pro tuto funkci získat a my jsme z toho velice rychle vycouvaly. [Smích.] Brala nás po škole. Nebo v sobotu.

Teďka se hodně jezdí s dětma na výlety. Já si myslím, že dřív tohleto nebylo. Šlo se třeba na nějakou výstavu, ale nepamatuju se, že bychom jeli někam třeba vlakem. To se nechalo na rodičích, aby s těma děckama jezdili v sobotu v neděli. Většina maminek nepracovala. Nevzpomínám si ani na exkurze po Praze.

Třídní schůzky?

Třídní schůzky určitě byly. Ale že by se rodiče zapojovali nějak jinak, to ne. Nevím ani o žádné pomoci pro sociálně slabší. Za války jsme byli všichni blbě oblečení a kdo nemněl

⁴²⁰ Branický most.

nějaký příbuzný na venkově, že by dostal občas nějaký maso nebo mouku, tak na to byl opravdu bídně. Na potravinový lístky se toho moc nekoupilo. A ovoce! Když byly banány, tak se na to stála dvouhodinová fronta.

Nosili jste do školy svačiny nebo jste je dostávali centrálně?

Do školy si každý nosil svačiny sám. Rohlík nebo chleba, namazaný nebo suchý, podle toho, jak na tom ta rodina byla. Ve škole byla také školní jídelna, ale už si nepamatuju, co nám tam vařili za dobroty. [Smích.]

Masarykův duch?

Za války se to vůbec nesmělo a po válce taky ne. To už byl samej komunista. Ani doma jsme o něm nemluvili. Protože jak známo, co se doma řekne, se hned vykecá učitelům, takže rodiče neříkali radši vůbec nic. Můj strejček byl v koncentráku, tak to už vůbec. Za co? To byste se divila. Někaký pán chodil po vsi, schovával nějakého partyzána, vybíral peníze, strejda mu dal pět korun a on pak to někdo blbec vykecal a všichni, co mu dali po pětikorunách, jeli do Terezína. Strejček o tom nikdy nechtěl mluvit, protože to byl zřejmě strašnej zážitek, takže na to tak mluvit o Masarykovi. [Smích.]

Zkoušení?

Myslím, že písemně i ústně. Jak často už si nevzpomínám, to na mě chcete moc! [Smích.]

Opisovali jste?

No tak to jo, ale moc ne. Občas jsme měli taháky na těžký testy. Takový ty papírky. Tajně se to vybalovalo pod lavicí. Myslím, že jsme to drželi normálně v ruce, učitelé to zas tak nehlídali. Učitel ale vždycky chodil mezi lavicemi, když se psalo. Nešlo ale radit si ústně, to velmi hlídali. Ve třídě bylo ticho.

Projekty? Že by byl v určitém období zdůrazňován např. nějaký aspekt? Či že by se ve všech předmětech probíralo to samé?

To si nepamatuju.

Třídy byly vybaveny dobře?

Ano. Ale taky jsme měli svoje – penál s pravítkem, učebnice... Ve třídách byly velikánské mapy.

Ladislav Hanus?

Toho jsme neznali a ani v té škole se nějak nepřipomínal, o něm nám nikdy neříkali.

Vzpomínáte si i na nějaké jiné spolužáky?

Spolužáci různě vystudovali doktory, inženýry. Navzájem jsme byly dobrý tým, dobrá třída. Vlastně si pamatuju jednoho spolužáka. [Smích.] Jakýsi Jaroslav Bartoš. Byl to Jaroslav? Prostě Bartoš, kterej potom dělal na ÚV KSČ, takže s tím se pak už nikdo nekamarádil. To byla jediná vysoká funkce, co si pamatuju ze třídy! [Smích.] Po revoluci chodil kanálama.

Takže ve třídě byla atmosféra dobrá? Nemuseli jste řešit např. šikanu?

Ne, to ne. Atmosféra byla dobrá. To je neuvěřitelný, co dneska člověk slyší, jak oni třeba tejjraj nějaký to slabší dítě... To je hrozný, teda.

Jak byste charakterizovala vztahy s učiteli?

K učitelům jsme měli určitě respekt. Já si taky myslím, že to bylo dáno tím náboženstvím. Když většina byla katolíků a měli jsme se chovat podle deseti přikázání, tak si myslím, že tam žádný úlety nebyly. Že by někdo někoho týral, ubližoval mu, to vůbec. I ze strany učitelů. To byla taková ta stará škola těch kantorů, byli většinou starší o takovejch třicet let. Věnovali tomu celej život, často byli svobodní. Zřejmě to bylo jejich hlavní hobby.

Vzpomínáte si na nějakou zvláštnost? Něco neobvyklého?

Nevím, jestli v té době byly nějaký ty shromáždění a družby v jinejch školách. Já bych řekla, že ne. Do toho závodu se myslím chodilo po skupinách. Ono to bylo vždycky jen na začátku roku. Že tam někdo přišel, z toho jejich výboru, na shromáždění. Nevím, jestli tu školu nějak dotovali.

To sportoviště jste mohli využívat i ve svém volném čase nebo jenom v rámci školy?

Sportoviště se využívalo v rámci tělocviku, dělaly se tam závody. Ale nebylo vůbec ohraničený, takže vím, že ještě než jsem tam chodila do školy, tak mě tam tatínek učil bruslit.

Oni to na zimu polejvali. To byly brusle šroubovací, na botu. Vím, že jsem se vždycky rozeběhla a tam mě tatínek chytil, takže to bylo velký učení! [Smích.]

Nejsilnější zážitek?

Vybaví se mi spolužáci, samozřejmě. Mrzí mě, že jsme se od školy sešli jen jednou, asi po 40 letech. Jeden hoch se zavázal, že to zase svolá a už se to nikdy nesvolalo. To je škoda, protože některý ty třídy se schází třeba každý rok. Pokud vím, tak někteří ze spolužáků zemřeli, takže těžko by se to teď dávalo dohromady. Oni taky lidi změnili adresy, tak už by se to ani nedalo.

Takže myslíte, že byla ve škole dobrá atmosféra? Že tam člověk chodil rád?

Jo.

Negativa Hanusovky?

Nevím o nich. Myslím, že nás tento způsob vyučování nadchl, že to bylo fajn. Pořád se tam něco dělo, že tam byly různé kroužky. Kreslení, výtvarná výchova, možná i to zahradničení bylo v rámci kroužku. Zajímavé bylo i střídání těch tříd. Doučování po škole bylo také v Hanusovce.

6.1.3 Rozhovor s Janem Kamenářem

S Janem Kamenářem jsem se sešla 25. září 2015 v jeho domě. Pan Kamenář se ale jako jediný z mých respondentů velice podivoval nad tím, že mě zajímají takové věci, jako jsou jeho osobní vzpomínky a názory na jednotlivé učitele, a byl z toho poměrně nervózní. Přesto šlo ve výsledku o velmi milé setkání.

Jan Kamenář navštěvoval *Pokusnou diferencovanou školu měšťanskou v Praze – Nuslích* mezi lety 1936-1939. Následně vystudoval Vyšší průmyslovou školu strojnickou a celý život pracoval v ČKD Praha.

Proč jste začal navštěvovat zrovna Pokusnou diferencovanou školu měšťanskou v Praze – Nuslích?

Protože tam chodila moje starší sestra, ta právě absolvovala ten běh přede mnou, takže to bylo. Ona skončila a já jsem tam nastoupil a udělal jsem dobře, protože to byla nejlepší škola, jaká existuje, existovala a bude existovat.

Takže rodiče byly spokojeni a dali Vás cíleně do té školy, nebo jste ji měli prostě nejbliž?

Jednak měli tu zkušenost už se sestrou, za druhý v nejbližším okolí nic takového nebylo. To byla shoda okolností. To byl bonus, že to byla takovále pokusná škola. Z Krče to tehdy ještě nebyly žádný gymnázia vystavěná v okolí, takže to byla svého druhu nejvhodnější škola.

Co dělali Vaši rodiče?

Můj táta byl první vrátný Masarykovejch domovů v Krči. Matka byla v domácnosti, tehdy se tak moc nepracovalo a měla toho dost. My jsme tři. Bydleli jsme celý život v Krči, což bylo moje první štěstí, protože to bylo nejkrásnější prožití mládí, jaký kdo může prožít.

Protože ten ústav sociální, ty Masarykovy domovy, to byla taková uzavřená komunita. Bylo tam desítky zaměstnanců a ty měli děti. Ty děti žily v týhle uzavřený, i plotem uzavřený komunitě, a tam jsme měli jedinečný možnosti. Protože tam byla příroda nádherná, byly tam nekonečný možnosti sportovní, byly tam ovocný stromy, kam jsme chodili krást třešně a byly tam, když už jsme potom dorůstali, tak tam byly sestřičky a služebný na internátech [smích], který tam sloužily, takže tam bylo všeho prostě až přebytek. Tak odtad' to bylo poměrně snadný, protože se chodilo pěšky na Kačerov. To je z Masarykových domovů takový dva kilometry. Tehdy už na Kačerov zavedli linku tramvaje, takže jsme odtamtad' mohli jet do Nuslí tramvají číslo čtrnáct.

Promítal se nějak rok 1939 do školského dění?

To byla strašně pohnutá doba. To bylo období, kdy se formovaly charaktery a tříbily politický názory, takže samozřejmě.

Čerpalo se z politický situace, to tehdy bylo zvlášť, v tom devětatřicátým roce, když jsme tu školu končili jako patnáctiletý, ale to už člověk tu dobu dost vnímá. Zvlášť na týdle škole, protože to byla škola, která vedla k vlastenectví. To byla jedna její přednost, tak tam se těžko neslo, že nás prodali. Taky nás učili básničku od Františka Halase:

*Zvoní, zvoní, zrady zvon,
čí ruce rozhoupaly,
Anglie sladká, hrdý Albion...*

To bylo něco. Takhle se to formovalo. To byla doba, která to s sebou nesla. Každý to chápal nějak jinak. Já si myslím, že to měla ta škola taky za přednost, že otevírala pohled do světa dost objektivně. V té době už vedení školy, nevím, jak to bylo řízený, tak to byla jedna z mála, nebo asi jediná škola, která absolvovala studijní pobyt v Sovětském svazu tehdejší. A to se promítlo taky do jistý míry.

Do Sovětského svazu jeli jen učitelé?

Učitelé.

Jak se tato zkušenost do školy promítla?

Učitel Ladislav Hanus byl jeden, na kterých se to asi zřejmě hodně podepsalo a takových tam bylo víc. Mělo to takovej náboj dost buditelskej.

Hanus byl zanícenej socialista. Učil nás zeměpis. Byl to takovej živej mužík. Asi měl vytříbený názory na vývoj ve světě. Zejména v souvislosti s událostma toho devětatřicátýho roku. Bylo cejtít, jak se v nás snažej to vlastenectví udržet nebo probudit nebo rozvíjet, aby to odpovídalo duchu tý doby.

Jakým způsobem rozvíjeli vlastenectví?

Například se tam pořádaly jednou za měsíc shromáždění. Jednak se toho účastní celá škola a zvaly se tam různý osobnosti. V té době třeba si vzpomínám na takovou nejvýznamnější událost, to byla návštěva senátora Vojty Beneše, bratra Edvarda Beneše, kterej nás tam přišel taky povzbudit. Ty měsíční schůze toho celýho kolektivu byly zaměřený na různý problémy nebo situace. Člověk to tehdy tak moc nechápal, ale teď si to uvědomuju, že to bylo takový to působení, aby ty žáci měli takovou objektivnější představu o životě.

Společná shromáždění si tedy kladla za cíl určitou mravní výchovu?

I tak. To bylo vždycky spojený s nějakým hodnocením chování a s nějakým příkladem a nabádáním. Vždycky to byla takováhle mravoučná záležitost.

Jak probíhala?

No [smích], to víte, patnáctiletá a mladší mládež nebyla tehdá tak zběhlá v těch otázkách jako je to dneska. To bylo vždy spojený s takovým hodnocením toho chování a hodnocení úrovně klasifikace a takovejhle otázek, který zajímaly jak učitele, tak měly zajímat i nás. My jsme tehdá nebyli tak žhavý do toho. [smích] Ale určitě se tehleten tlak do toho podepsal.

Jak byste popsal běžný školní den?

Ten byl dost nabytej. Jedna z předností pro mě byla, že tahleta škola měla pětidenní vyučovací dobu, takže soboty byly volný. V důsledku toho to bylo rozvrženo do delších časových úseků, takže často odpolední vyučování. To znamená, že zvlášť my, co jsme byli z daleka, jsme tam obědvali a čekali zase na odpolední vyučování. To taky tmelilo ten kolektiv těch lidí, který tam zůstávali, a tak jsme měli pořád se zabývat prakticky školou.

Ve škole byla jídelna?

Tam byla jídelna, ano. Byla právě pro ty, kteří dojížděli z větší dálky a nemohli se vracet domů. Těch tam zase tak moc nebylo.

Kolik Vašich spolužáků s Vámi do jídelny chodilo?

Já bych řekl tak do polovičky. Většinou to byli Nuseláci, co tam chodili. Těch, co tam dojížděli, nás moc nebylo. Spíš ještě míň bych řekl.

Obědy platily rodiče?

Já Vám nevím. Já vůbec nevím. Ono to nebylo tak pravidelný. Každý to měl nějak jinak, buď se tam zůstalo, nebo školník prodával svačiny, takže jste si koupila třeba rohlík a měla jste vystaráno.

Pamatujete si, jak se ten školník jmenoval?

Samozřejmě. Strejček.

Jak na školníka Strejčka vzpomínáte?

Moc! Protože to byl on, kdo nás ještě s přítelem Michlem vytáhl z bryndy, když jsme 15. března 39 měli hodinu psaní strojem, a ve svém nadšení jsme napsali přibližně letáčky „Hitler je vůl“ [smích] a hodili jsme je z okna. A Strejček, kterej viděl, že se něco děje a někdo mu to dones, že ten letáček tam chytil, tak tam vletěl a dost hrubě nás chytil za pačesy a vytáhnul školou, protože nechtěl, aby se to někam dostalo. Pustil nás zadním vchodem. My jsme utíkali tenkrát, protože jsme si začali uvědomovat co je to za kraviny. Skončili jsme až na Bělce. Na Strejčka mám tuhleto vzpomínku.

Kdo ty letáky potom sesbíral?

Já nevím. My jsme jich natiskli, protože jsme to dělali s kopírákem... Tam byl jeden předmět psaní strojem, to byla taková třída až v posledním patře. My jsme tam byli sami, já nevím proč... Jestli jsme byli po škole... Pod dojmem toho, že jsme se dověděli, že nám sem lezou, tak jsme vzpláli vlastenectvím a psali jsme takovýhle voloviny [smích].

Víte, jestli to bylo jen jednou nebo někdo z Vašich spolužáků udělal něco podobného?

Já myslím, že z našich spolužáků, zejména kluků, že se část podílela i na už nějakým tom projevu odboje.

Jaký byl ten Strejček člověk?

Upřímně řečeno byly tam takový pověsti, jestli nebyl na chlapečky. Protože my jsme po tělocviku chodili do sprch a někdo říkal, že se tam spíš jako kolem nich trošičku motal. [smích] To je ale nepodložený, prosím Vás! Ale říkalo se to o něm. Byl to kamarád, se dá říct. Vy o něm něco víte?

Dočetla jsem se, že vybíral u vchodu do koše svačiny pro sociálně slabší žáky...?

Ano.

Takže vy jste je nekupovali, ale dostávali?

Ne, kupovali, ale úplně za minimální peníz takovýhle ty svačiny a možná je i někdo dostával zadarmo. Já nevím, tohle už Vám neřeknu. To jsme tak nerozbírali, ale vím, že to bylo určitě za padesátník třeba. Člověk dostal jogurt, nebo mlíko a nějaký dalať takovej. Tak Strejček tohleto organizoval. Měl tam pult a tohleto prodával.

Jak byste charakterizoval vztah mezi učiteli a žáky?

Nevím... Ti kantoři byli většinou nesmírně slušní, nevím, jestli to byla nějaká přikázaná metoda. Dokonce se mělo žákům vykat, což se ovšem moc neudrželo, přeci jenom jsme byli ještě děti. V těch nižších třídách ti kantoři nebyli tak „tolerantní“. Jestli tam máte matematikáře Mráze, tak to byl dost postrach a ten si nevybíral. Jak klukům, tak děvčatům dokázal říct: „*Nad'o, ty jsi blbant!*“ To byl jeho výraz, když někdo něco neuměl. Nikdy to ale nebylo ve vzteku, spíš přátelský. Ten byl takovej nejpřísnější. Jako děti jsme si říkali, že nás trápí. Honí nás učit se dost nepříjemný věci. Když člověk neuměl, tak taky dokázal vzít za ucho [smích]. Já jsem tam měl kamarády: Munelese a Sálusy. To byly židovské děti, ale nesmírně chytrý. A Emil Muneles ten tu matiku uměl, ale Mráz mu vždycky říkal tak s potěšením: „Munelese, ty kluku ušatá!“

Měli jste z pana Mráze strach?

No, tak trochu jo. On byl autor hymny. Slov i hudby. On nám hrál na piano a zpívali jsme:

*My mládež nuselská, jsme plna síly,
zrak láskou k pokroku a k práci plál.*

Pan Mráz učil i hudebku?

Ne. Hudební výchovu měl pan učitel Machač. Na něj vzpomínám velice dobře. To byl moc sympatickej člověk.

Čím byl pan Machač sympatický?

Přístupem. To byl takovej rovnocenný partner. Prostě jedním, to člověk nějak cejtí, jestli s ním mluví z pozice někoho vyššího nebo rovnocenného partnera.

Vytahal Vás pan Mráz třeba někdy za ucho?

Myslím si, že jsem od něj taky něco schytl [smích]. Tomu se neubráníl nikdo. Ten to bral všechno: děvčata, kluci. Prostě kdo neuměl! Ten se dovedl, ne mstít, ale rozzlobit, když člověk nepochopil pro něj jednoduchou, logickou věc. [smích]

Takže Vás tahal za ucho nejen, když jste zlobili, ale i když jste nevěděli?

To spíš. Ale ono to bylo jedno s druhým. Když člověk nevěděl, tak dělal nějakou opičárnu, aby to třeba zamaskoval a on si to nenechal moc líbit. Vždycky to ale bylo naprosto

v korektním rozsahu. To nebyl žádný... Nikdo z nich. Všichni byli, jak kantoři, tak učitelky, říkalo se, že učitelky v té době měly jako podmínku nebejt vdaný. V té době na tom něco bylo, protože my jsme měli nejlepší češtinářku a třídní, paní Kantovou.

Co paní Kantová?

To bylo! To byl mimořádný člověk. Zase tím přístupem. Ona byla jednak naprosto perfektní češtinářka, takže pro ní, když někdo napsal „kultúra“ (s kroužkovaným ů), tak říkala: „*To je pěkný! Kultúra jako múra!*“ [smích] Ta pro tu češtinu žila. A jinak to byl nesmírně lidský člověk.

Pamatujete si třeba, jakým stylem Vás paní Kantová vyučovala?

Já si neuvědomuju, jestli to byl nějaký styl. Tehdá byly osnovy, učebnice jazyka českého a podle toho se učilo. Ale zejména ona dbala na slohy. Chtěl už ve vyšších ročnících, my jsme ji měli od první do čtvrté třídy, tak chtěla už nějaký projev. To byl takový ten trend té výuky a ta výhoda, že jsme ji měli pořád. Hodně jsme četli.

Museli jste hodně číst, nebo Vás nadchla?

Obojí. To že bysme museli, to si nevzpomínám. Ona spíš k tomu nějak vedla. My jsme měli... to byl můj první zážitek. Když jsme přišli do třídy. Každá třída měla svojí vlastní třídu. To byla právě tá učitelka Kantová a tam byl na tabuli obrovský nápis. Epitaf Jiřího Wolkerova: „*Zde leží básník, jenž miloval svět a pro spravedlnost jeho, jehož lze být. Dřív než mohl srdce v boj vytasit, se, zemřel mlád, dvacet čtyři let.*“

Četli jste někdy sami? Emilie Grániová vzpomínala, že dostala knížku, musela si ji ve škole přečíst a potom udělat referát.

I takovýchle zadání byly.

Dá se říct, že jste obecně hodně pracovali sami?

Dost se chtělo, aby se na to nezapomnělo, jak člověk praští s taškou, aby to pustil z hlavy. Samozřejmě, že ty děti jsou stejný dneska jako dřív. Nikdo si to ani neuvědomoval, ale je fakt, že takovej ten systematickej tlak a působení to muselo mít nějaký vliv. Myslím si, že dost těch mejch spolužáků, a my jsme se kupodivu začli scházet až potom, po letech, tak jsme se líp poznali, už jako dospělí. U řady z nás se to myslím do toho postoje promítlo.

Vám ještě něco ukážu, jestli Vás to bude zajímat! Já mám, protože jsem prakticky do posledních chvil ten náš postudijní život organizoval, tak jsem založil třídní knihu a zapisoval jsem do toho takový ty nejvýznamnější události. Mám tu spoustu fotek z nejrůznějších setkání. Mám tu třeba takovýhle dokument: jeden z našich kamarádů a spolužáků byl jistě Pepa Endršt a na něm se myslím nejvíc projevil ten vliv té školy. Tak to je jeho omluvnej dopis, protože on byl dost těžce nemocnej a dokonce pak zemřel na „kvadrénu diabetes“. Tak to byl jeden, kterej popsal třeba velice podrobně ten názor na tu školu. Jestli si to chcete přečíst.

My jsme se s ním shodou okolností stýkali na takových zvláštních místech. Z ničeho nic jsme se objevili v rajchu jako totálně nasazení. Každě jsme tam jeli z jinýho místa, ale sešli jsme se v Magdeburgu. To je příjemný, když takhle někoho potkáte. Pak jsme shodou okolností zjistili, že chodíme spolu na stejnou průmyslovku, jenom každě do jiný třídy. Pak jsme se často setkávali na těch letech našich schůzkách. My jsme je měli dvakrát do roka. Vždycky na jaře a na podzim. A scházelo se nás mnoho. Poslední kdo mě nedávno opustil, byl Hanzík Havlík.

Jak byste charakterizoval ducha školy?

Řekl bych, že to byl velice lidskej, velice odbornej... a velice prospěšná instituce s přímým a snad kladným vlivem na absolventy. Nevím, jak bych řekl ducha. Duch byl prostě pokrokověj. Určitě to byla ve srovnání – nemám možnost srovnávat s ostatníma školama – ale tenhleten stupeň, který byl na úrovni měšťanských škol jinejch, tak jednak tím, že už se formuloval jako takový vyšší typ škol, spíš gymnázium s vyššíma nárokama a s vyššíma možnostma dalšího rozvíjení. Nástavba týhle školy bylo potom Komenium, který navazovalo dalšími dvěma lety studia, takže to byla taková trochu podoba gymnazijní výuky.

Zlobili jste jako kluci ve škole?

[smích] To jsou spíš takový klukoviny, já nevím ani, jestli je to zajímavý. Vím, že třeba v prvním roce, to jsme byli ještě opravdu děti, tak vím, že na to byly stížnosti. Lídu Havlicovou tahal nevím kdo za copy, protože měla culíky. Takhle si dělali srandu z holek [smích]. To byly úplný ptákoviny. Měli jsme takový konflikty, že jsme si to šli třeba vyřídit dolů do suterénu a byly tam dva páry boxerskejch rukavic a my jsme si to rozdali třeba, když jsme se neshodli v názorech.

V hodinách jste si třeba povídali? Vyrušovali jste nějak výuku?

Já si myslím, že to co člověk vidí dneska v těch filmech, jako je třeba *Obecná škola*, takový ty až bych řekl záměrně vytvořený situace, kdy se dělají takový až nepřístojnosti, tak to si nevzpomínám.

Opisovali jste třeba?

No, to jo. Od sebe a i z taháků. To platí všude. Nedovedu si představit, že by byla škola bez taháků.

Jak vzpomínáte na diferenciaci?

Věděli jsme, že někdo měl nějaký horší výsledky, tak prostě patřil do nižšího stupně: béčka, céčka až děčka. Čtyři stupně. Myslím, že to nikoho nepobuřovalo, že jsme se na sebe navzájem nedívali skrz prsty.

Líbila se Vám školní budova?

Nejlepší, nejlíp situovaná a disponovaná škola umístěním samotný budovy, důstojným, nad tou rampou. Tam se to všechno před osmou hodinou sešlo a to rozmístění těch učeben, s tím, jak byly dobře vybavený ty laboratorní učebny. Třeba byla fyzikárna. Paní učitelka Panošová učila myslím chemii a fyziku.

Ta učebna pro nás byla zajímavá hlavně tím, že měla ty stupně, že byl rozhled z těch posledních. Většinou kluci stáli o to, sedět v těch posledních lavicích, aby měli přehled. Kabinet byl vybavenější takovejma věcmi... Vzpomínám si na elektropřístroje, Leydenská láhev.

Takže paní učitelka Panošová dělala pokusy? Výuka nebyla jen teoretická?

Dělal pokusy, předváděla je. Taky nás k tomu pustila. Bylo to pro mě docela zajímavý. Byl to takový první pohled do té vědy.

Paní Panošová byla taková přísná. To jsem právě chtěl ještě připomenout, že všechny ta naše učitelky byly svobodný. Vynikající byla angličtinářka Michálková. Já to byla ženská!

Čím byla paní Michálková tak výjimečná?

Učila nás angličtinu. My jsme to pokládali za ohromně zajímavý po všech stránkách. Ona učila výborným způsobem. Takovým konverzačním pokud možno. Taky velice trpělivá,

velice sympatická. To byla oblíbená učitelka. Já si nevzpomínám, že by byl někdo mimořádně neoblíben.

Němčinářka Šťastná. To je persona grata. Marie Šťastná. Ta se vyznačovala tím, že odměňovala lepší výkony bonbónama, což nás motivovalo k tomu, se přeci jenom něco naučit. Jinak byla až taková mateřská. Byla starší. Ony byly vlastně všechny starší.

To jsem ještě chtěl říct k těm kantorům všeobecně. Jak učitelky, tak učitelé, to byl takovej příklad i společenskéj. Neexistovalo, že by přišel v teplákový bundě, sed si za katedru a byl neoholenej. To nešlo. Přestávky jsme trávili tím, že jsme ve dvojstupech nebo trojstupech procházeli po chodbách. Dozor měli některý kantorky a občas se prošel ředitel Komárek a to byl elegantní pán, v saku, kravatě a měl úroveň. A učitelky totéž. Korektní vizáž i projev. Na takovou tu dnes moderní metodu takovýho kamarádství, tak to nebylo. Měli jsme k nim úctu.

Učitele jste tedy nevnímali jako kamarády?

To ne. Nevzpomínám si, že by někdo měl takovýhle vztah. Oni tam taky takový mladý učitelé nebyli. Vzpomínám si na suplentku, byl tam suplent Vrána, a suplentka, nádherná ženská. To byl zase spíš takovej vzor krásný ženský [smích].

Co učila?

Zaskakovala, když někdo chyběl. Neměla svojí disciplínu.

Nebyla to Eva Bašíková?

Ne.

Nevzpomenete si na to jméno?

Ne. To je zajímavý. Na to, jak jsme ji obdivovali, tak mi vypadla z paměti. Ona byla atraktivní, ale furt to mělo takovou tu úroveň.

Jakým způsobem paní Michálková a Šťastná vyučovaly?

Zase byly samozřejmě učebnice. Takže paní Šťastná nás nechala číst článek v učebnici, přeložit, pak vyprávět vlastními slovy, což bylo děsný vždycky. U paní Michálkové pro nás bylo zajímavý, že první, co jsme se naučili, bylo anglickou hymnu. Pak jsme zazpívali anglicky. Moc se mi to potom hodilo, když jsem v rajchu u soustruhu s Holanďanama a ostatníma zpíval anglickou hymnu [smích].

Co konkrétně jste dělal jako totálně nasazený?

Já jsem byl nedoučený, skoro vyučený soustružník, takže jsem tam dělal soustružničinu na různých mašinách a bylo to poučný. To je právě, že člověk se v poměrně krátkém časovém úseku seznámil s celým tím vývojem na vlastní oči. S tím devětatřicátým rokem, potom tou válkou, totálním nasazením a pak i těma dalšíma letama.

Nebylo to moc příjemný. Ale jako vždycky... Mně už tam bylo 19, takže to už člověk byl mužskej, takže jsme tam měli přítelkyně, takže se ty nepříjemnosti řešily těma příjemnostma. Naštěstí tam byly naše holky. A myslím si, že oboustranně nám to pomáhalo snášet to líp, než kdyby tam člověk byl úplně sám.

Bylo to strašně poučný. Jak po tý technický stránce, tak po tý politický. Pro mě to potvrzovalo, já jsem už v těch Masarykovejch domovech měl kontakt s tehdejšíma doktorama, který tam pracovali, a to byla vesměs levičická inteligence. V té době to nebyl žádný odsouzeníhodný názor. My jsme spolu hráli volejbal a tak a oni nás trochu infikovali a to bylo strašně poučný. Pak byl, nevím, jestli Vám něco říká profesor Herbek, pozdější ministr školství. Jaromír Hrbek. Výbornej doktor. Zapálenej levičák, samozřejmě.

To byla zase taková doba, to bylo předtím, než jsem jel do toho rajchu, tak se člověk od nich dovídal věci, který se doma ani nedověděl. Náš táta nebyl nějak moc politik, ale tyhle ty lidi jo. Začínalo to tím, že jsme chodili k táboráku, ale zpívaly se písničky jako:

*Skal a stepí divočinou,
hladoví a roztrhán,
s puškou v ruce, s ohněm v srdci,
prohání se partyzán.*

[smích]

Dneska je to směšný, ale bylo to takový prostě. Do té doby to patřilo. Takže tímhle tím jsa vyzbrojen v tom rajchu se utvrdil v dalším odporu ke všemu, co zavání válkou a ke všemu, co k té válce směřuje. Ke všemu, co se děje v těch nejvyšších obchodních a politicejch kruzích a co dneska celej ten svět drží v naprostým zmatku a nejistotě a neustálým ohrožení z války.

Když se vrátíme do školy. Co ředitel Komárek?

Komárek byla autorita. Ještě větší než ty ostatní. Když se šlo ke Komárkovi pro důtku, tak to byla nepříjemná záležitost. To už prostě bylo moc, to bylo přes čáru.

Vím, že Komárek byl shodou okolností dost takovej typ prezidenta Beneše. Zjevem. Ale i takovým měřeným vystupováním. I tím získával určitou autoritu. On byl dost mimo nás.

Když nám přednášel na těch shromážděních, tak to vždycky byla taková skoro politická promluva.

Rozhodně to byla nejvyšší autorita tam. Nebylo dobrý si ho rozházet nebo se k němu dostat s nějakým malérem. Jinak byl jeden z takovejch těch zapálenejch vlastenců. Zejména v tom devětatřicátém to byly těžký chvíle a on to taky dost těžce nesl, celej ten vývoj. Někajký bližší vztah jsme ale neměli.

Dostal jste někdy nějakou důtku?

Ne. Já jsem u něj nebyl na takovouhle audienci, ale byl jsem u něj při nějaký příležitosti. Něco jsme připravovali, měli jsme tam divadlo. V tom posledním ročníku jsme měli jednu z literárních akcí, že jsme nastudovali hru. *Paní Mincmistrová a zvíkovský rarášek* od Ladislava Stroupežnickýho. To je povídání, který je trochu z tý doby *Cech panen kutnohorských*.

To byla ta doba kutnohorskejch havířů, kde se jich zastával Mikuláš Dačický z Heslova, známá osobnost, taky revoluční, proto mi byl sympatickej. O něm je tahleta hra. Mělo to samozřejmě zase buditelkej trylek. Ten cizorodej, nevím, jak se jmenoval, jak prošmejdil všechno to stříbro, který se dolovalo v Kutný Hoře a chtěl ho odvést za hranice. Mikuláš Dačický se zastal toho, protože ten hlavní revolucionář byl až moc drzej a chtěli ho pověsit a Mikuláš se zasloužil o to, že ho nepověsili. Takže náš hrdina.

Divadelní hru jste nastudovali v rámci divadelního kroužku?

To jsme prostě nastudovali v rámci nějaký části výuky literatury v češtině u paní Kantový.

Žákovská samospráva?

Žákovská samospráva fungovala, i když si to člověk ani neuvědomoval. Na to jsme byli moc mladí. Předseda třídní samosprávy byl vždycky pokud možno nejlepší student.

Nebyla to teda třeba jako dnes do určité míry vysmívaná funkce?

To bych neřekl, ne. Nikdo po těch funkcích nějak moc netoužil, ale prostě se nám to předložilo jako způsob spolupráce se školou, takže jsme to tak brali. A většinou to byl vždycky někdo sympatickej. Ne, že by to byl prominent něčeho, na kterýho by nebyl dobrej pohled.

Ve škole se také měly dělat kampaně. Kampaň čisté ruce, čistoty, chování. Vzpomínáte si na ně?

Myslím si, že tam něco bylo. To byla paní učitelka Schulzová. Taková dost přísná a nepřístupná starší paní. Zejména budila přísnější dojem [smích]. Myslím si, že na druhou stranu to byla laskavá ženská. V týchle oblasti sociální stránky byla zřejmě velice potřebná a úspěšná. Myslím, že ona učila děvčata ručním pracem.

Jak jste trávil volný čas?

[smích] Obvykle jsem majznl s taškou a šel čutat. Museli jsme něco přeci jenom dělat. Já jsem měl dvě starší sestry, takže mě tak trochu k tomu vedli, jako příklad. Táta s matkou ani mě moc neovlivňovali, bych řekl, nechali mě to prostě většinou řešit samotného. Trochu mi pomáhaly sestry.

Zajímaly se Vaše rodiče o školu?

Musím říct, že zas tak moc ne. Pokud nepřišel nějaký malér, tak nebyl důvod. Jednou za čtvrt roku přišlo vysvědčení a já jsem nemíval zas moc špatný vysvědčení, takže nebyl moc důvod to řešit. Možná, že je to ale jenom shoda okolností.

Psali jste hodně písemné testy?

Psali. Myslím si, že dost. Byly ohlášené i překvápka.

Pamatujete si nějak na matematiku, jestli se měřilo i jak rychle vypočítáte danou úlohu?

Taky se to muselo na čas stihnout, ale speciálně, že by se to nějak hlídalo... Byla vymezená doba, „složte sešity“, „dejte je na stůl“ [smích].

Co pomůcky? Měli jste jich hodně? Byly pestré?

Já si nevzpomínám, že by byly nějaký mimořádný pomůcky.

Vaší třídní byla paní Kantová. Starala se o Vás nějak víc?

Myslím si, že měla o každého osobní zájem. Já s ní mám takovou trapnou historiku. Probírali jsme právě řečeného Wolker a já jsem před tím s mejma sestrama byl na nějakým kecání a taky se tam probíraly tydlety literáti. Jak už to tak mezi dětma bejvá, tak se řeknou nějaký blbosti. A někdo říká: „Viš, jak zemřel Wolker?“ A jedna z mejch sester řekla: „Přejela ho valcovačka.“ To se tehdá, takovej blbej vtip... Já jsem v tý mý jedenáctiletý hlavě

takovouhle blbost pamatoval, a když přišla tahle otázka od paní Kantový, tak jsem se takhle přihlásil a tuhle blbost jsem tam řekl [smích]. A ona se tak shovívavě usmála a poučila mě, že to bylo trochu jinak [smích]. Já myslím, že ta neměla chybu.

Jezdila s Vámi třeba na nějaké výlety?

My jsme mívali takzvaný, to byly přikázaný pochody. Šlo se na školní výlet, ale bylo to spíš takový cvičení zdatnosti. To se čas od času zorganizovalo a někam se šlo. Už si ani nevzpomínám, kam jsme mohli chodit.

Fungovala ve škole nějaká podpora pro sociálně slabší žáky?

Ano. Dělal se tam sbírky nějaký. Někdy se tam zorganizovalo, aby majetnější děti něco přinesly a tohle organizovala myslím Schulzová právě. Ne, že by to někoho dehonestovalo.

Jak byste charakterizoval třídní kolektiv?

Jestli to můžu posoudit z toho, jak jsme dlouho vydrželi jako kolektiv, tak to bylo do roku 2011 od roku 74, respektive od roku 36. [smích]

Stanislav Stuna?

Tělocvikář. Při nějaký tý oslavě jsme se sešli s jeho dcerou ještě. Stuna byl takovej rázovitej sportovec. Víím, že nás honil do sprch a ze sprch a po tělocvičně a tam to dalo fušku uhlídat klubko kluků, který nevěděli, kam dřív skočit a lezli po bradlech a po kruhách a po hrazdě... Ale on to vždycky nějak ukočíroval. My jsme dokonce chodili sportovat ven. On nám soudcoval zápasy v házený a takovýhle. Takže Stuna byl sympatickej. Byl dost starší takovej.

Věnoval se Vám Stanislav Stuna třeba i ve svém volném čase? Že by například po škole zorganizoval nějaký zápas?

To bych neřekl. To si nevzpomínám. Ono tehdá toho tělocviku moc nebylo, byly maximálně dvě hodiny. Kdo ví, jestli nebyla jen hodina. My jsme měli vždycky jako součást tělocviku právě ty sprchy, takže my jsme se museli po tom tělocviku vysprchovat a tam Stuna dozoroval. To víím, že nás tam ukázněval, protože se blblo pod těma sprchama.

Rudolf Zinsmeister?

Svérázná postava. Umělec. On byl dost takovej zarytej. Takže se nás snažil přimět k nějakému tomu projevu malířskému. Myslím si, že byl i on politicky činej. Celkem jsme ho měli rádi. Zinsmeister nás učil kreslit krychle takovým způsobem, hodně počmárat, hodně čar a tak to jako nahodit a je to krychle. Chodil v takový černý vestě, kabátku. Jak kreslil na tu tabuli, tak měl ty ruce od tý křídý a byl vždycky takovej trošku upatlanej. Myslím si, že mám na něj docela příjemnou vzpomínku.

Jan Kosina?

Kosina byl takovej přísnější. Ačkoliv teď si vzpomínám, že nás taky učil kreslení. Víím, že to mělo něco společného s barvama. Jednou jsme si měli přinést nějaký barvičky a bratři Sálusové, to byli dvojčata, židovští hoši, přinesli něco modernějšího, nějaké hlinky. A on: „*Dobře má Sálus, má hlinky!*“

Máte tam nějaké poznámky o časopise Roj? Já jsem do něj nepsal, ale Pepa Andršt tam psal, pak tam psal Jirka Blažejů. To byl taky takovej literární školomet. Byl potom dost známej restaurátor obrazů.

Bavil Vás časopis Roj?

Já bych řekl, že jsme to tak moc nehltali. Nemůžu říct, že by to mělo nějakou vyšší úroveň. Ale víím, že tam kluci něco přispěli.

Navštěvoval jste nějaké kroužky?

Já nevím, že by byly nějaký extra kroužky. To psaní strojem to bylo součást nějakýho předmětu. To byl těsnopis a psaní strojem.

Školník Strejček?

Já ho vidím před sebou. Měl knír. Hubenej, dlouhej, s mohutným knírem. Takovej prostě školník [smích]. Nešel daleko k nějakému slovu nebo případně k někomu, když mu tam lítal po chodbě.

Odlíšoval se školník od učitelského sboru třeba tím, že nebyl tak vážený?

To víte, že se vědělo.. I oblečením. On chodil v montérkách nebo v nějakých pracovních šatech, takže bylo jasné, že tam nepatří. Ale patřil do managementu [smích].

Ladislav Hanus? Měl jste pocit, že by na Vás přenášel své socialistické smýšlení?

Ne. On se držel striktně zeměpisu. Fakt je, že je při jeho hodinách nebyla moc velká kázeň. Vzpomínám si, že měl takovej nosovej přednes a říkal: „*Žáci, žáci, něako dneska zlobíte.*“ [smích] Takže to vím, že bylo takový... Ale že by na nás uplatňoval nějakou politiku to ne. O něm jsem se jak o odbojáři dověděl shodou okolností od jeho syna, s kterým jsem pracoval. Já jsem dělal na atomkách na Slovensku a tam byl za Škodovku jeho syn, Jan Hanus. Často jsem s ním jezdil do Prahy a byl jsem u něj. On bydlel tady v Krči ve vile po otci. Od něj jsem věděl, že byl činný v nějakým tom odboji. On byl taky přísný levičák.

Měl jste pocit, že by ho nějak změnila cesta do Sovětského svazu?

To nedovedu posoudit. To bych si netroufal hodnotit.

Když říkáte, že na Hanusových hodinách nebyla moc kázeň. Čím to bylo?

Právě tím, že ten jeho přednes nebyl tak nějak moc takovej poutavej. Ten zeměpis je úžasně zajímavý předmět a já bych si představoval, že by to šlo učit poutavějš. Ale možná, že to je jenom takovej můj dojem, ale mám pocit, že to nebylo moc pro nás záživný.

Jakoby tím, že „uspávačně“ mluvil?

Asi, ten jeho přednes nebyl moc.... Já mám na něj jen dost takový kusý vzpomínky. Nezanednal ve mě s tím jeho předmětem zeměpis nějakou stopu.

Nosil Hanus do třídy třeba obrázky a mapy?

Jo, jo. Teď si vzpomínám, vy tam máte paní učitelku Schulzovou? To byla dějepisárka. Ona byla přísná, ale myslím si, že ta byla taková důraznější, když to srovnám třeba s Hanusem.

V jakém smyslu byla paní Schulzová důraznější?

Člověk ji víc vnímal. Hanus přinesl mapu Čech, byly tam řeky a já jsem to tak nevnímal. Ale když Schulzová mluvila o nějakých dějinných událostech nebo osobách, tak to bylo takový údernější, průraznější. Myslím si, že měla lepší přednes a větší autoritu. U Hanuse to myslím s autoritou zas tak moc valný nebylo, protože se tam dost zlobilo.

Jak jste při vyučování zlobili?

Vyrušovali jsme, taky se hrály čtverečky, když ten předmět zrovna nebavil. [smích]

Antonín Stallich?⁴²¹

Stállich! [smích] To bylo kreslení, on byl kreslíř. To byl takovej šantala. Takovej dobrosrdečnej člověk. Tyhle předměty byly takový okrajový, toho byla vždycky tak hodina tejdně a člověk se s tím kantorem tak nežil.

Mám ho vizuálně před očima, ale že by byl zas tak nějaká výrazná osobnost, která by mě nějak oslovila, jako byla paní Kantová nebo Michálková, tak to Stallich zrovna nebyl. Byl to takovej dobrosrdečnej... Nevím, jak se tam seřadili tři se stejným předmětem. Kreslení to vím, asi nás chvíli učil. Je možný, že v nějakým ročníku. Ve čtvrtým jsme měli Zinsmeistera, předtím jsme měli Kosinu a možná předtím Stallicha. Stallich byl takovej strejda, jak bych ho popsal... Vzpomínám si, že chodil v takovým šedým, plandavým saku a byl to starší pán. Dobrosrdečnej, nezlobil prostě [smích].

Jste rád, že jste Pokusnou diferencovanou školu v Praze - Nuslích navštěvoval?

To je málo říct rád. Myslím, že jsem šťastnej, protože jsem tam našel spoustu celoživotních přátel. Tam člověk začínal bejt myslícím člověkem. Je to strašně důležitý.

Připravila Vás škola, podle Vašeho názoru, dobře pro život?

Myslím si, že jo. Záleží na tom, co v tom člověku je. Jestli jsem schopnej vstřebat všechno, co mi ta škola dá. Já bych asi mohl vstřebat víc, závisí na mejch schopnostech. Já jsem prošel až k technice, takže nemůžu říct, že bych neměl příležitost jít ještě vejš, ale prostě tolik jsem stihnul, na tolik jsem měl.

Máte pocit, že k Vám učitelé měli individuální přístup?

Pokud jsem cejtíl potřebu individuálního přístupu, tak jsem si ho vyhledával. Myslím si, že jsem nebyl pasivní, že jsem se v tý průměrný míře dostal do nějakýho kontaktu a že bych potřeboval nějaký zvláštní, individuální přístup, to jsem necejtíl.

Když jste mluvil o tom vlastenectví, vnímali jste hodně Masaryka?

To samozřejmě. To bylo prostě náboženství, bych řekl, to ani bez toho nešlo. Fakt je, že v tý době pro ten náš stupeň tý školy to asi nebylo přiměřený, ale že člověk by bejval potřeboval ještě víc tý politiky. My jsme se potom na průmyslovce už, i když to bylo zase za války, takže to taky bylo ovlivněný už, ale tam jsme měli několik kantorů, který nás do toho

⁴²¹ Antonín Stallich se narodil 10. února 1887 v Praze a zemřel 7. května 1945. Byl zastřelen v bojích za osvobození Prahy. (PŘ 1941-1951, S 5115/5 Stallich Antonín)

trochu vpravovali, takovým trochu diskrétním způsobem, ale v tom má současná škola asi výhodu, protože může skutečně působit na ty studenty mnohem účinněji a taky to dělá.

Postrádal jste ještě něco v té škole?

Já škole nic nevyčítám. Negativa žádná neměla.

Co nejvíc se Vám ve škole líbilo?

Když je člověk mladej, tak se mu líbí všechno. Hlavně ten kolektiv a ty vztahy mezi sebou. Bez toho ten život neexistuje a nemůže existovat. To si nedovedu představit, že dneska jsou takový tendence posílat ty děti do soukromých škol, kde jich je co nejmíň, aby se jim mohli ti kantoři věnovat. To je sice jedna přednost, ale kde je ten vliv toho širokýho kolektivu a společenskýho života? To nepochopím. Já mám známý, který maj dcerku desetiletou a co to je za tíatr kolem jejího vzdělání, to člověk žasne.

Jaký je Váš nejsilnější zážitek?

To je souhrn všeho. Souhrn budovy, kantorů a mejch kamarádů. To je strašný množství dojmů a jeden lepší než druhej. Možná, že to je daný tou nostalgií, že si člověk takhle vzpomíná, ale vzpomínám na to rád. Proto se Vám tak dlouho věnuju. [smích]

Když se řekne pokusná diferencovaná škola, tak se Vám vybaví tohle všechno nebo něco speciálního?

Vybaví se mi přesně to, co teď říkám. Že to je něco novýho, snaha o nějakej jinej přístup, i když nedovedu posoudit, jak se to podařilo. Že je to snaha, myslím si, že dobrá, rozdělit alespoň trochu taktně a nenásilně děti do nějakých stupňů znalostí, protože to přeci jenom nebrzdí ty dobrý, takže tam ta diferenciacie je prospěšná. Myslím si, že to mělo svůj význam. Dneska jsou ty školy úplně jiný. Nedovedu to tak moc posoudit, ale myslím si, že to byl dobře nasměrovanej způsob.

6.1.4 Rozhovor s Jiřím Rudolfem Nedvědem

Jiří Nedvěd se mi ozval na inzerát, který jsem vyvěsila na seniorský web Prahy 4. Měla jsem veliké štěstí, protože do pokusné reformní školy v Nuslích chodila i jeho zesnulá žena, a se svými bývalými spolužáky se pravidelně stýkali. Díky němu jsem tedy dostala kontakty i na většinu ostatních absolventů.

Rozhovory probíhal u pana Nedvěda doma v přátelské atmosféře 11. prosince 2014 a 22. září 2015. Pan Nedvěd o této škole mluvil velmi rád, a jako bývalý kantor o ní a jejích metodách hodně přemýšlel. Navštěvoval *Pokusnou reformní školu obecnou v Praze - Nuslích* ve školních letech 1936/37-1941/42.

Vystudoval gymnázium a Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy, kombinaci ruský a český jazyk.⁴²² Pracoval jako učitel na základní škole i gymnáziu. Je jedním ze spoluzakladatelů koordinačního orgánu *Bezpečnosti silničního provozu* (BESIP). Živil se také jako novinář. Stal se vedoucím motoristické redakce Československé televize.

Do školy jsem začal chodit v roce 1937. Ta škola se jmenovala pokusná reformní diferencovaná škola v Nuslích. Teď se jmenuje Hanusova škola a je tady dole v Nuslích, v údolí. Je to obrovský komplex vedle divadla Na Fidlovačce. Tenkrát byly tyhle školy postavené v Praze dvě. Jedna tady a druhá v ulici Patočkově v Břevnově.⁴²³ Tady jsem vyhrabal vysvědčení, ze kterých se dá odvodit, jak se ty školy v průběhu jmenovaly. Byla to v podstatě tzv. globální diferencovaná metoda. Americký výmysl, takže se to prakticky zavádělo koncem 20. a začátkem 30. let. Já jsem tedy začal v tom roce 1937. Zpětně si tak odvozuji, že až do vstupu Spojených států do války to tak běželo a pak to Němci zakázali. Takže už se dál tak ani nejmenuje.

Místo náboženství se učila Laická morálka. Brala se tam v podstatě Bible jako dějiny. Ne nábožensky, ale jako pověsti. Povinné bylo náboženství. Takže katolíci nebo evangelíci chodili na náboženství. Katolíci měli katechetu a evangelíci pastora. My, kteří jsme byli takzvaně bez vyznání, jsme museli chodit na tohle, abychom se neflákali.

Byly čtvrtletní vysvědčení. Za války pak Němci změnili systém (nevím přesně, kdy to bylo, jestli 1941/1942) a byla tady sedmiletá základní škola. Jenom někteří z páté třídy šli do první měšťanky, což chytlo mě. Moje pátá třída a první měšťanka už nebyly pokusné. Teprve z první měšťanky jsem šel do primy. Stala se taková kuriozita, že se v primě sešly tři ročníky dětí. O rok starší a o rok mladší než já, který šly ze čtvrté třídy rovnou do primy. To byl první

⁴²² Původně chtěl místo českého jazyka studovat angličtinu. Tato kombinace ale nebyla na poslední chvíli otevřena.

⁴²³ Jde zřejmě o mýlku. Žádnou pokusnou diferencovanou školu na Břevnově se mi dohledat nepodařilo.

maglajs, první reforma, kterou zavedli Němci. Na ten gympl se muselo udělat nejdřív psychotechnické vyšetření, a kdo tím prošel, se mohl teprve přihlásit na gymnázium. V podstatě to byly psychotesty – měřili IQ atd. Jen na michelské gymnázium se do primy po těchto vyšetřeních přihlásilo 350. Z těch 350 vzešla jedna prima, kde nás bylo 35. V podstatě se tam dostal jenom ten, kdo uměl německy, jako když bičem práská. Němčina byla prakticky hlavní předmět. Pak se tam učilo německy. Např. počty se učily dvakrát týdně německy.

V roce 1945 se ta pokusná diferenciovaná obnovila zase v Hanusovce. To se týkalo mé ženy, která byla o 4/5 let mladší než já. Tak to vydrželo až do jednorozhodného učebního kurzu (JUK), protože tyhle děti, ročníky 34, 35, 36... změnil se zákon, že musí chodit do školy až do 15 let, tak jim na tu měšťanku přidali jednorozhodný učební kurz.

Teď k té vlastní metodě. Především já jako kantor bych takhle nikdy nechtěl učit, protože to je šílená práce! To byla šílená práce pro ty učitelky, když si to zpětně z pozice kantora odvodím! Především na to nebyly žádné učebnice, slabikáře, čítanky. Jak je z názvu jasné – slabikář je od slabiky, takže slabikáře byly od císaře pána stavěné na to, aby se učilo číst po slabikách. Kdežto tato metoda je antislabika. Učitelky si všechno vyráběly samy, až později se objevily nějaké ty věci. V tom roce 1937 už to bylo dost pozdní, ono to začínalo někdy v roce 1929.

Nejnižší stavební kámen četby bylo slovo. Slovo a jak ho do té hlavičky dostat? Obrázky, obrázky, obrázky. Obrázek, slovo, obrázek, slovo, obrázek, slovo. Byly na to snad i nějaké knížky, ale co já pamatuji, tak jsem pořád nosil takové proužky papíru, na které paní učitelka dávala razítka. Musely mít skříň plnou razítek s obrázkama – zajíc a lžíce. Prostě tisíce slov k obrázkům. Ve škole jsme se začali nějak učit a pak doma jsme opakovali – viděli jsme zajíc, zajíc. Podstatné bylo, dostat si do hlavy ten obrázek a to slovo. Je zajímavé, že tímto způsobem jsem se naučil malou a částečně i velkou násobilku. U jedné z mých vnuček zjistili, že je dyskalkul, tak jsem přišel na to, že já jsem byl těžký dyskalkul. Ještě jako starý chlap, když jsem měl vyplňovat složenku a měl jsem napsat devět, napsal d. Já měl tu násobilku naučenou jako slova. Obrazově – devět je devět. V tom byla ta metodika globálního učení. Bylo to zřejmě značně náročné jednak na práci učitelek a jednak na vizuální paměť. Štěstí měl ten, kdo tu vizuální paměť měl.

Já jsem měl ještě další štěstí, že jsem kápl na jednu paní učitelku, která takhle učila také němčinu. Kupodivu v Německu jim to pak Hitler zakázal, že je to americký vynález. Na to už byly učebnice. Pamatuji se, že se ta německá učebnice jmenovala *Wir lernen Deutsch* a byl v ní také vždy obrázek a slovo, obrázek, slovo a pak z těch slov věty a obrázky, kde byl ten děj, který se předtím probral. Já jsem prakticky ve třetí třídě už uměl německy. S touto

globální metodou jsem uměl číst a tím, že jsem tak uměl číst, jsem se neučil německá slovíčka, abych se učil český význam proti německému významu, ale já tak, jako jsem se učil podle těch obrázků číst česky, jsem se tak učil číst i německy podle těch obrázků.

Hlavní dřina pro učitele bylo vše vyrábět. Já si pamatuji, že na Mikuláše byla ve škole prodejní výstavka knih, naši mi tam koupili asi čtyři knížky a já jsem je v tu dobu už normálně česky četl. A přitom jsem šel do školy a opravdu jsem neuměl ani číst, ani počítat. Pamatuji si dodnes, že jedna knížka byla třídílná: šest dobrodruhů, šest zvířátek, který lítali po světě. Byla napsána většími písmeny. Druhá se jmenovala *Tulák*. To byl smutný příběh o pejskovi vlčákovi. To si pamatuji dodnes. Úplně vidím ty obrázky.

Ze svého kantorského pohledu vím, že pro dítě, které nemělo tuto schopnost, tuto paměť, to musela být muka. Z toho plyne také to, že moje dcera, která vystudovala psychologii a češtinu, má z toho doktorát a přednášela to, nemůže tuto metodu ani cítit.

Pamatujete si, jak ve škole pracovali s dětmi, které měli se čtením problémy?

Diferencovali je. Diferencovanost byla v tom, že děti, které to zvládali pomaleji, s těmi se pracovalo pomaleji a nejpomaleji. Byly tři stupně. To znamená, já už jsem třeba na toho Mikuláše uměl číst – odhaduji, že to byla tak třetina. Nepamatuji si ale, kolik bylo v každé ze skupin dětí. Myslím, že se jmenovali A, B, C, ale nevím. V tom byl prvek té diferencovanosti, že se jelo s každým jinak. Z počtů jinak, z češtiny jinak, ty skupiny byly takhle roztríděny.

Manželka si pamatovala, když jsme se o tom bavili, bohužel zemřela letos v lednu, takže Vám to nemůže říct sama, ta o tom vyprávěla ráda. Ta měla tuhle metodu v roce 1945, to znamená už na druhém stupni a ta říkala, že vlastně tam neznali třídy, ale byl ročník a v tom ročníku se na každý předmět přetvářely ty skupiny. A bylo nejlepší, B slabší a C nejslabší a šly různým tempem. Takže si nedovedu představit, jaký šílenec tam dělal rozvrh. Všichni měli matematiku, ale jeden měl A, druhý B, třetí C. Ten rozvrh musel být zřejmě postavený tak, že celý ročník měl, jestli předpokládám, že byly tři třídy, měly v jednu hodinu všechny tři třídy stejný předmět, ale každý v jiné úrovni.

Moje žena byla ročník 33/34, ale toto začali po válce v pětáctýřicátém, ale vydrželo jim to celý druhý stupeň, absolvovali takhle a prakticky to s nimi skončilo, protože v padesátém roce přišla ona zmíněná reforma doktora Zdeňka Nejedlého a tato metoda byla opět prohlášena za odporný americký kapitalistický výmysl a skončilo to. Od té doby to v dějinách pedagogiky po dobu totáče bylo tabu.

Ted' začne další pikantnost. Někdy v roce 1952, tenkrát Stalin rozuměl všemu, takže vyšly tzv. *Stalinovy stati o jazykovědě* a staříčcí čeští profesori přísahali na Stalina hovadiny. Prakticky se na té fakultě všichni v tom roce padesát, padesát jedna, padesát dva třásli a nikdo se neodvážil o tomhle vůbec mluvit.

Ted' vám to ještě přirovnám k češtině. V češtině se do té doby nesmělo třeba vůbec zmiňovat slovo Karel Čapek. Ten byl taky tabu. Prvně, já si to pamatuji, protože mi to dal pan profesor Vojička jako takovou žakovskou seminární práci zpracovat, až nějaký sovětský autor Nikolajskij nebo tak nějak, vydal studii o Čapkovi. Já jsem z toho tenkrát dělal referát. Tak to bylo prvně, kdy se o tom mohlo zase mluvit a jen proto, že to byl sovětský autor.

Přišel k nám hostovat jakýsi profesor dějin pedagogiky, bylo to v roce 1952 nebo 1953, který byl z Leningradu, který přednášel v dějinách pedagogiky a mezi jinými tam měl zmínku o této odporné kapitalistické americké metodě a věděl o tom s odpuštěním kulový. Řekl vlastně jenom, že to prostě bylo. V diskuzi jsem se přihlásil a řekl jsem, že jsem to jako dítě absolvoval. Načež on byl z toho úplně štaif, okamžitě mě klofnul a donutil mě, že jsme spolu napsali ruský skripta pro ruskou leningradskou univerzitu. Napsal je on, já jsem mu to vyprávěl a dostal jsem za to sedm set Kč. Možná to bude v archivu na Pedagogické fakultě, ale mám pocit, že to vyšlo jenom rusky.⁴²⁴ Ani nevím už, jak se ten člověk jmenoval ten chlapík. Byl ale upřímně nadšen, že potkal někoho, kdo to zažil. Tenkrát jsem si pamatoval samozřejmě víc.

Dana Jankásková s mou ženou absolvovala druhý stupeň. Nezastihla je ta první třída, ale zastihla je diferencovanost. Tam právě bylo pikantní to, že nikdo nechce věřit, že tam fungoval jako celek ročník, nikoliv třída. Když tam byly čtyři paralelky, tak měli čtyři odstupňované stupně.

Noví současní psychologové, viz moje dcera, o tom nechtějí ani slyšet a nechtějí slyšet ani o osmiletých gymnáziích, protože to je svým způsobem také diferenciací. Tvrdí, že se tím snižuje úroveň základních škol. Já jim tvrdím, že se tím může naopak zvýšit, ale to je můj zkreslený názor. Já si myslím, že i těm dětem, kterým to jde pomaleji, ta diferenciací pomůže. O tom jsem osobně celý život přesvědčený. Tím, že jsem byl dyskalkul, ted' se říká, že je to mozková choroba, za mých mladých let se tomu říkalo, že jsi blbej na matiku. Některý kantory to přímo uráželo, že nějaký žák ten jejich předmět nemiluje. Já jsem měl shodou okolností spolužačku na gymplu, jmenovala se Čechová. Její otec byl autor středoškolských učebnic matematiky a doma to na ní zkoušel, ty teorie. Tenkrát začal s těmi množinami a tak.

⁴²⁴ Skripta se mi bohužel nepodařilo dohledat.

My jsme měli do kvarty na matematiku takového staříčkého pana profesora, který se jmenoval Krejčí, byl to bratr hudebního skladatele a sám byl víc muzikant než matematik a ten když měl s námi řešit tyhle příklady, tak vždycky řekl: Čechová k tabuli a vypočítejte to. Dokládám na tom, že by mi bylo bývalo pomohlo jít tempem pana profesora Krejčího, který k tomu neměl nějakou lásku, protože miloval muziku, než pana profesora Čecha, který to zkoušel na své matematicky geniální dceři, která byla profesorkou na matematicko-fyzikální fakultě.

Vy jste navštěvoval pokusnou školu, protože byla ve Vaší spádové oblasti?

Ano, rodičům to bylo jedno, prostě jsme tam bydleli, tak jsem šel tam.

Samoučení?

Člověk se to všechno musel v podstatě naučit doma. My jsme přišli domů a měli jsme od těch učitelek ty lístečky. Ty to s námi nějak probrali, ale nabiflovat, nacpat si to do hlavy musel člověk doma, to ve škole nešlo. Oni nám to na těch obrázcích nějak předvedli, ve škole jsme si to vyzkoušeli, ale pak se dělalo všechno doma. To jsme šli třeba v neděli na výlet do Krčského lesa, seděli jsme pod kaštanama, do piva tátovi padaly kaštany, mně do limonády a já jsem bifloval tyhle slovíčka.

Prakticky se člověk učil češtinu po těch slovech, jako se učí cizí jazyk. Jenomže ne z významu, ale z obrázků. Já jsem třeba vůbec neuměl abecedu. Abecedu jsem se naučil nazpaměť, až když jsem potřeboval hledat v německém slovníku. Němčinu jsem díky této metodě uměl již ve třetí třídě.

V primě, když mi bylo deset nebo jedenáct, tak jsem začal s angličtinou. Tam se to učilo klasicky, slova významově a právě ta angličtina je založena na spellingu, na hláskách.

Byla ve škole podporována diskuse? (Umožněna právě samoučením?)

My jsme na to byli moc malí.

Měl každý svůj záhonek? (Třeba v přírodopisu?)

To určitě, ale svůj záhonek ne. Byla zahrada. Hanusovku ale hned v roce 1940/1941 nebo tak nějak zabrali Němci a udělali tam SS lazaret, takže my jsme se jako škola přesouvaly po různých budovách. Takže vzhledem k tomu, že jsme neměli ani barák, jsme neměli ani pozemek. Muselo to být až po válce, já jsem to nezažil.

Chodili jste na exkurze?

Asi ano, ale u nás to bylo jiné tím, že jsme chodili na dvě směny. Dopoledne tam chodili žáci té původní školy a odpoledne my, pak se to zase přehodilo. Prostě válečná doba, takže takové ty věci jako dílny jsme vůbec neměli. Je ale třeba říct, že když v roce 1945 odešli z Hanusovky Němci, tak to byl komplex opravdu perfektní, tam byl sál, kinosál, dvě tělocvičny, učebny jednotlivých předmětů. Podle ženy vím, že na každý předmět kolovali po té budově. Já jsem ale tu budovu nezažil.

Jak Vaši školní docházku ovlivnily dobové události?

Jako dítě jsem ještě vyrostl pod tatíčkovským kultem. Kolem naší školy šla trať, po které vezli rakev na dělové lafetě, tak jsme byli v oknech a koukali jsme se, jak vezli Masaryka do Lán. Měli jsme k němu opravdu silný vztah. To bylo to období před rokem 1938. My jsme byli sice děti, ale doma to tím žilo. První mobilizace, druhá, zábor. Z pohraničí se sem začali stěhovat lidi. Žena vždycky vyprávěla, že když přišli ti utečenci z pohraničí ze Sudet, tak že byla sbírka. Že ji její maminka přesvědčila, že novou panenku, kterou dostala na Vánoce, tak že ji dala nějaké holčičce, která se přistěhovala z pohraničí. Takže to bylo opravdu velice silné.

Vztah k Masarykovi? Zpívali jste o něm třeba nějakou písničku?

Určitě, zpívali jsme *Ach synku, synku*. To se zpívalo v podstatě jako hymna. To bylo to období do roku 1938, pak byl příliv uprchlíků ze Sudet. Dalším velkým momentem bylo, když 15. 3. přijeli Němci, zabírali protektorát.

Můj táta byl u jedné konfekční firmy, Nehera se jmenovala, měli také prodejnu na Václaváku. Nějak jsme se tam zrovna nachomejtlí, když přijížděly ty kolony. Němci už od roku 1933 nevěděli, co je to šlehačka, v té době, kdy se tu vrhli na ty cukrárny, mi bylo osm. Kupovali celá plata větrníků a šlehačkových kremrolí a podávali si to do polopásových pancéřových aut. Vidím před sebou, jak vyprázdnili cukrárnu *Juliš*.

Pak začal Protektorát a náš národ se začal seznamovat s tím, co Němci dovedli. Především kamarádi, já jsem zrovna shodou okolností měl nejlepšího kamaráda Žida. Matka Židovka nebyla a formálně se rozvedli, aby ona nemusela do koncentráku. Táta ale v koncentráku skončil, oni se ale zachránili.

Tyto věci zasáhli i nás malé děti. Hlavně začalo to, co trvalo i těch celých čtyřicet let, že co se doma řeklo, se nesmělo říct nikde venku. Atmosféra toho, že za poslech Londýna byl trest smrti. Na všech rádiových přístrojích byly na těch ladících nasazeny takové kroužky:

Poslouchání zahraničního rozhlasu se trestá smrtí. Potom se musela rádia vykuchat tak, aby tam nebyly krátkovlnné vlny, to se muselo nechat udělat u každého radia. To dělali šikovní lidé, např. můj strejda byl takový šikovný. Přes den to bylo vyndané a večer, když to dělalo takové ta-ta-ta-ta, tak to nasadili a nábožně poslouchali a za to byl trest smrti, když to někdo práskl.

Proto byly děti vedeny k tomu, že co se doma upeče, to se doma sní a běda kdyby někdo něco řekl. Podle mého názoru se tohle přelilo do 50. let a v tomhle národě to zůstalo. Ta svoboda projevu byla potlačena a v lidech je to furt.

Projevilo se to nějak ve škole?

Já měl na základní škole výborného třídního, jmenoval se Lebeda, byl to akademický malíř, a skončil v koncentráku právě proto, že byl členem nějaké organizace. Měl také posmrtnou výstavu asi před patnácti lety v Dejvicích na Letné. To byl výborný chlap. Ten ředitel školy Hanus taky. To ty děti samozřejmě vnímali. Ti lidé zmizeli ze dne na den, přišli si pro ně, odvedli je někam a nikdo nevěděl kam. To bylo ošklivé.

Ve škole nám měnili učebnice, ale pak nebyl třeba papír. Záviselo také na tom, o jaké učebnice šlo. Třeba v matematice se musela šprtat německá terminologie, jenže ti kantoři to uměli zrovna tolik, co my. Hlavně učebnice předmětů jako třeba dějepis...

Možná, že Vám řeknu ještě jednu pikanterii, která vůbec nesouvisí s globální výukou, ale já jsem třeba za celou svojí školní docházku z dějpisu probíral asi sedmkrát nebo osmkrát dobu kamennou, prehistorii, lovce mamutů, pazourkové zbraně a takovýchle věci, protože to bylo naprosto neutrální, tam se nemohl nikdo ukecnout a učebnice v podstatě zmizely.

Zmizely z nich texty a podruhé se to opakovalo v 50. roce. Např. taková věc jako legionářská literatura, která zde byla ve 20. letech velmi populární. Měli jsme doma legionářský román, který byl schovaný, kdyby přišla prohlídka. Já jsem měl tu sadu, bylo to pět dílů vydaných v roce 1938 a bylo to už osmé vydání a ani ta *Ústřední knihovna svazu legionářů* na Vinohradech to neměla kompletní, tak byli šťastní jak blechy, když jsem řekl, že mám všech těch 5 dílů, protože oni měli jenom dva. Tak jsem jim je věnoval. Pak postavili repliku legionářského vlaku a postavili ho na nádraží (ozval se na prosbu nějakého režiséra, kt. o tom chtěl točit film). Za války byly tyto věci tabu.

Jak se změnila za okupace výzdoba školy?

V každé třídě byl obraz Hitlera a Háchy, kříže musely zmizet. Jinak hakenkreuzy na vlajkách, všechno muselo být, různé oslavy. Bohužel neštěstí našeho národa je, že se to opakovalo v 50. letech. Mráz z Kremlu přicházel dokonale.

Učitelé?

Hanuse jsem vůbec neznal. Lebedu si ale pamatuji, protože byl fajn a byl to náš třídní. Učil myslím češtinu a výtvarnou výchovu, on nás měl v druhé a ve třetí třídě, takže nás učil všechno. Měl s námi přátelský vztah, byl to strašně fajn chlap. Měl jsem ho strašně rád. Ještě si pamatuji profesora Krejčího z gymplu, ale to nemá s touhle metodou nic společného.

Pomáhala škola nějak sociálně slabším žákům?

Leda když přišli z toho pohraničí, tak jsme vybírali hračky. Neměli nic, neměli kde bydlet, takže kde byl nějaký volný byt, tak ho přidělili, nebo si je lidé brali k sobě domů. U nás třeba na Pankráci, tak jen konkrétně náš dům, tam je 12 bytů a z těch 12 bytů byly dvě rodiny, které přišli z pohraničí.

Školní den byl rozdělen na hodiny?

Ano, byl pevný rozvrh. Jak jinak by to zorganizovali kvůli diferenciaci? Musely být 4 pracovny na matiku, 4 na češtinu. Ročník se do nich musel vždycky rozejít. To muselo být na minutu. Tohle bylo na druhém stupni. V elementárce v 1. a 2. ročníku to asi takhle nějak bylo. Tam měla jedna učitelka všechny předměty, tu diferenciaci tam musela dělat učitelka v rámci té třídy, a jak si to rozdělila (i hodiny) bylo jen na ní. Já si myslím takhle zpětně, že to v té první třídě bylo volný, ale přesně si nevzpomínám. Ta měla všechny děti pořád, ta diferenciaci byla jen vnitřní. Já si to představuju asi tak, jako když máte jednotřídku a máte v ní tři ročníky najednou.

Testy?

Ano, furt se škrvalo, furt se psalo. To byla další dřina pro učitele, že je museli pořád připravovat a rozmnožovat a furt se zaškrtovalo. Většinou byly zaškrtovací testy a byly pořád. Testy, testy, testy, testy. Opisovat nějak nešlo, ale nevím proč. Vzpomínám si na první měšťanku, kde jsme měli češtináře, učitele Adama, on pak přednášel na FF UK, dokonce byl snad vedoucím katedry. To byl pravopisný fanatik. To už ale nebyla pokusná diferenciovaná, to byla první měšťanka, do které jsme šli z páté třídy. Ten nás dřel tak, že každou hodinu byl

opakovací test a on vše vyhodnocoval. Já byl tak pravopisně nadřený, že jsem vzal stránku. Já měl jako základ slovo a větu, ne hlásku a slabiku. Pokud jsem četl, četl jsem po řádkách. Co pohled, to řádka.

Pamatuji, že jsme měli profesora Jedličku a ten vždycky když byla nějaká pře o něčem pravopisném, tak on vždycky říkal: „*a co tomu říká jazykové povědomí pana kolegy Nedvěda.*“ Tak jsem řekl, tadyhle to cítím takhle a takhle a on: „*když to tak cítíte*“. Vždycky si z toho dělal srandu, ale celkem mě uctíval (ne na známky), ale říkal tomu moje jazykové povědomí. Já jsem ale říkal, že to není moje jazykové povědomí, ale dril profesora Adama, tak se strašně smál, protože to byl kolega.

Vyhodnocovaly na pokusné škole testy v procentech?

Myslím, že ne, že to vyhodnocovali v počtech chyb. Vím jen, že se testovalo vesele.

Žákovská samospráva?

Ano, to bylo. Od úrovně třídy, ročníku až celé školy se volilo. Ti lidé měli naši úctu a fungovalo to. Řešili různé průšvihy, taková ta samoregulace. Měli naši autoritu. Já jsem dělal třídního předsedu. Nějak se neschůzovalo, nebyla to doba schůzí, vše se řešilo v průběhu. Systém byl nastavený tak, že vše probíhalo přirozeně, nepamatuji se na nějaké schůze. Nepamatuji se ani na rodičovské schůze. Starostové jednotlivých tříd pak volili školní starosty, předsedy a tak.

Společná školní shromáždění?

Dokud to bylo v budově Hanusovky, tak to bylo na denním pořádku. Byly tam na to prostory, které se využívaly i jako kino. Kromě toho sálu tam byla tělocvična. Velké hřiště.

Třídy byly koedukované?

Ano, ale myslím, že za nás byly výjimkou samostatné chlapecké a dívčí školy. Pamatuji, že dívčí gymnázium bylo ve Vodičkově. Ta snad byla tenkrát jediná. Pak byla dívčí škola u Voršilek.

Kampaně? Třeba čisté ruce?

Jó, jó to byly. Vyhlásilo se to a sledovalo se to, soutěžilo se v tom. Hlavně to bylo soutěžení mezi třídama. Fakt je, že se tam furt o něco soutěžilo, to byl takový prvek té školy.

Třídy se předháněly. Už moc nevím, ale spíš jsme ty kampaně brali jako srandu, jako příjemné zpestření. Soutěživost se tam pěstovala.

Jste rád, že jste tu školu navštěvoval?

Rozhodně. Mně to v životě hrozně pomáhalo, především, že po skončení v těch 12 letech toho prvního ročníku profesora Adama jsem se nikdy nepotřeboval učit českou gramatiku, speciálně pravopis. Ten Adam na to byl úplně zuřivec. Adam byl na měšťance a na fakultě.

Negativa pokusné školy?

Za sebe tomu fandím dodnes a žádná negativa nevidím. Bohužel oficiální stanovisko je jiné.

Nejsilnější zážitek? Co se Vám vybaví, když se řekne pokusná škola?

Učitel Lebeda.

6.1.5 Rozhovor s Alenou Novotnou

Setkání s Alenou Novotnou proběhlo na její přání v kavárně 24. února 2015 a paní Novotná byla velmi ochotná a milá.

Alena Novotná nastoupila do první třídy Pokusné reformní školy obecné v Praze – Nuslích v roce 1939 a na pokusné diferencované škole studovala i školu II. stupně. Pokračovala na obchodní akademii, která byla následně přejmenována na *Vyšší školu hospodářskou*. Pracovala v ekonomickém úseku vojenských lesů a statků.

V roce 1939 jsem byla šestiletá v první třídě, kdy ta škola fungovala teprve pár let. Stalo se, že za dva roky se ze školy udělala nemocnice pro německé vojáky, takže žáky všechny stěhovaly z různých škol v Praze 4, jak se to hodilo.

Z té naší pokusné diferencované reformní, kde byl ředitelem pan Hanus, a tak se tomu říkalo Hanusovka, tak nás odšoupli nejdříve na Vyšehrad. Tam byla moje druhá, možná i ještě třetí třída. Pak na Hrádek, což je škola, která je u hřiště Na Slupi. Potom do Svatoslavky v Praze 4 a tam jsme vydrželi do náletu na Prahu v roce 1945. Ale v tom roce 1945 nebo předtím, my jsme byly už čtvrtá třída a chtěli na nás, abychom dělaly zkoušky na gymnázia – mluvím o sobě a o své kamarádce, kterou vám doporučím – my jsme zůstaly jako budoucí měšťanka.

Když jste se stěhovali do těch škol, měli jste stejné učitele?

Ne, šla s námi ta paní učitelka. Možná, že praktikovala ty formy Hanusovky. Má kamarádka říká, že to bylo něco dle anglického vzoru, ale asi jo no. Nám se tam po válce líbilo, protože jsme tam měli zábavu. Dnes nechápu, jak učitelé stále hovoří o penězích a o tom návalu práce. Tenkrát tam učitelé s námi byli i odpoledne. My jsme měli dopoledne vyučování, chodilo se domů na oběd, protože každý bydlel poměrně blízko, tu čtvrthodinku a pak zase do školy. Byly různé kroužky – malířský, výtvarný nebo divadelní.

Ve škole byl krásný divadelní sál s jevištěm, tak si pamatuji, jak jsme tam hrávali. Chodilo se na náboženství, angličtinu. Nebo jsme se chodili učit jen tak. Mohli jsme se naučit a nechat se jen tak přezkoušet, dokud to bylo úplně čerstvé, to bylo docela dobrý.

Vzpomínám na paní Baxovou. Ta přišla po válce hubeňoučká, protože byla celou válku v koncentráku. U Baxů se skrýval Fučík, když ho zatkli – to je ta paní. Tu jsme měli moc rádi. Pak tam byl pan Zajíc a ten nás učil fyziku nebo něco takového. Ve škole byla kromě divadelního sálu také posluchárna, jaká bývá na vysoké škole. Tam se učila fyzika. Pak

jsme měli chemickou třídu, kde byl ten kovovej pultík a na tom nám ukazovali, jak sodík bouchá, když se hodí do vody.

Třeba na matematiku jsme byli rozdělení podle toho, jak byl kdo schopný. Takže byly třeba 2 nebo 3 třídy toho ročníku a v áčku na matematiku byli ti nejlepší z těch 3 tříd, v béčku ti horší a v céčku ti, co jim to moc nešlo. Na to jsme byli tak zvyklí a zvyklí jsme byli také na to, že to bylo společné s klukama. Dodneska potkávám dědky, že si vzpomeneme, že jsme spolu chodili do školy.

Já jsem tam teda chodila od první třídy v 39 roce. Chodila jsem tam pořád až do deváté třídy. Ta devátá byl jednoroční učební kurz, to se tenkrát zavedlo po válce. Předtím byli čtyři měšťanky a pět obecných. A teď byly čtyři obecné a pět měšťanek včetně toho devátého kurzu.

Pamatujete se, jak jste se učili číst? Tam byla používána ta globální metoda...

Ano, ano. Učili jsme se číst. Paní učitelka měla připravené čtení, vybranou nějakou knížku, měla tam spočítaná písmena, slova a učili jsme se, jak kdo umí rychle. My jsme tomu říkali, že je to na rychlost, ale ono to bylo to globální. Museli jsme číst se stopkama v ruce co nejlépe, vyslovovat a také co nejrychleji. Tak jsme si ten řádek najednou přehlídlí do konce. To bylo určitě to globální čtení. Psalo se, kolik jsme udělali chyb, to bylo také určitě jednou z těch nových forem.

Jak jsme se to učili od začátku, se nepamatuji. Měla jsem slabikář, obrázkový. Pak jsme se to učili napsat. Paní učitelka nás vyvolávala k tabuli. První slovo, které jsem napsala, bylo *kuře* na tabuli a byla jsem pochválená.

V matematice jsem patřila do nejlepší skupiny. V ruštině jsme měli šikovnou paní učitelku, myslím, že se jmenovala Šulcová, ale možná si to pletu. Ta měla na každou hodinu připravenou spoustu pomůcek. Měli to napsané na takových velkých plachtách a měli jsme tam také tabuli z hobry, na kterou jsme si mohli dávat různé figurky, anebo obrázky. K té tabuli jsme byli vždycky vyvolaní a hráli jsme jakoby divadlo. Tady bylo jakoby sluchátko a tady slon a my jsme si telefonovali: „*Haló, haló, slon že volá! Kolik toho sní?*“ My jsme řekli nějaké číslo – to byly pořád takové hříčky.

Všichni, kteří se ze školy občas sejdeme, na to takhle hezky vzpomínáme. Divadelní kroužek byl v odpoledních hodinách. To nebylo ještě po únoru – ten jsme tam pak dodělali. Nebyl to ještě únor, ale už to bylo tak politicky zaměřené. Hráli jsme hru z nějaké továrny. Já jsem byla dělnice, která tam dělala něco u transmise a ta transmise mě poranila, že mi chytla vlasy. Museli mě z té továrny vynést, protože jsem byla zraněná.

Únor se do výuky projevoval až na střední škole, to jsem chodila do Resslovky na Obchodní akademii Edvarda Beneše. Tam jsme měli ještě starší učitele z první republiky. My jako mladí lidi jsme byli zpitomělí tím pokrokem a chodili jsme třeba na přednášky Nejedlýho. A ten vždycky říkal, že dějiny tvoří masy, nikoliv jeden člověk – ne panovník nebo to.

My jsme byli tak zblblý, že jsme oponovali našemu panu profesorovi, který byl Šafařík – to byl potomek toho Šafaříka, který se zabýval taky dějinama, že jo. On tvrdil opak než Nejedlý. My jsme se s ním hádali a on vždycky zbrunátněl, povstal a pak musel odejít ze školy. Na to vzpomínáme neradi.

Začátek války či Mnichovskou dohodu jsme na pokusné vůbec nevnímali. Samozřejmě jsme to věděli. Ta paní učitelka, kterou jsme měli v první třídě, asi i ve druhé, se jmenovala Ručiková. Strašně hodná a toho jejího manžela na začátku války zavřeli a asi popravili, to nevím. Byla pořád věrná učitelskému povolání, a když moje dcera chodila do školky, byla Na Paloučku, tak jí paní učitelka Ručiková odpoledne měla na dozor.

Zaregistrovala jste třeba, že by měnili výzdobu nebo učebnice?

Ne, ne, to nebylo. Hanuse zavřeli hned na začátku a ve škole se to nijak neřešilo. Já si pamatuji, že když jsme byli ve Svatoslavově ulici, to byl tak ten čtvrtý ročník. To bylo cítit od některých učitelů taková podpora toho češství, že jsme se nazpaměť učili nějaké básničky – třeba Karla Tomana. To bylo takové, že tam přišel německý inspektor. Ve Svatoslavce jsme měli i německou matematiku. To byl jeden učitel, který se k nim asi takhle dal.. Byla němčina jako taková – měli jsme německé knížky – *Das Kaninchen Leckermaul*⁴²⁵ – prostě něco pro děti a nebylo to o válce.

Byla výuka v první nebo v druhé třídě dělena na hodiny?

Bylo to najednou. To bylo myslím normální, to nebylo dělené. Asi to bylo klasické – první čeština, pak matika... Když jsme byli na Vyšehradě, tak jsme měli češtinu, že jsme psali takové věci, že se ukázalo, jak je kdo chytrý. Třeba já jsem dostala takovou úlohu, kde bylo měkký a tvrdý y, samozřejmě, že jsem to poprvé napsala všechno obráceně, takže to bylo celé červené. Ale do dneška vím, jak se to správně píše.

⁴²⁵ Knihu *Králíček Mlsálek* napsal Josef Hradil. Jde o krátké ilustrované příběhy s jednoduchou slovní zásobou. Na konci každého příběhu jsou vybrané věty přeloženy do češtiny.

Pamatujete si ještě na pana Zajíce?

Vysoký, urostlý a hodný pán. Jenže já jsem na fyziku pitomá, takže jsem k tomu panu učiteli nezískala takový správný vztah. Byli všichni báječní. Ruštinář myslím, že to byl, nebo nevím, na co jsme ho měli, tak jsme lumpačili. Když jeden řekne něco ve správnou chvíli, tak učitel v době, když už měl vejít do třídy, nevešel, Tak my jsme povídali pět minut, deset minut a pak jsme se rozhodli, že když tam není, tak půjdeme na hřiště, které bylo hned vedle školy.

On chudák přišel a my nikde. Někdo nás na tom hřišti přišel vyzvednout a nastalo ne dlouhé kázání, ale potrestání. Každý jsme museli osobně předstoupit před stupínek a ten učitel měl pravítko a jak je ta kovová část, tak tou nás mydlil. A jak nás mydlil! Nastavili jsme ruce a sek, než byl konec vyučování, tak ty dlaně otekly.

Já si pamatuji, že jak jsme chodili společně domů, nemohli jsme unést tašku, jak jsme měli oteklou a bolavou ruku. Přišli jsme domů a ukázali jsme to. V žádné rodině se nestalo, že by rodiče řekli: „*no co to je za učitele, na toho si došlápneme*“. Ne. „*Dobře ti tak, když děláš lumpačiny.*“ Také jsme si to pamatovali a už jsme se pak na něj vůbec nezlobili.

Jak se jmenoval?

Nevím, myslím si jméno, ale nemusí to být pravda, protože je mi dva a osmdesát, a někdy se mi to splete. Já si myslím, že to byl pan učitel Richter. Fešák, takovej jako sportovec.

Byl na té škole učitel, kterého jste neměli rádi?

Ne.

Jak byste učitele charakterizovala? Říkáte, že byli hodní, ale byli i třeba přísní?

Přísný byli, ale spíš takový přátelský. Jak teď v tom filmu *Tatínek* o Svěrákovi, jak říkal dětem přátelé a oni jemu přítel, tak to bylo něco podobného u nás.

Byli jste dělení i na jiné předměty?

Jo. Na angličtinu a to další nevím.

Byly v učebnicích úlohy rozděleny na povinné a dobrovolné?

To už nevím. Ale byl takový jeden rok, kdy nebyla škola v pololetí, ale byli takzvané trimestry. Tři části školy a dostávali jsme jen školní hodnocení, ne známku.

Zkoušení ústně nebo písemně? Hodně?

Obojí a vlastně pořád. Protože tím, jak jsme pořád něco hráli... Já si myslím, že jsme byli zkoušení pořád, že nás tak měli omrknutý a psali jsme i testy.

Opisovali jste?

No, ne. Já myslím, že já ne. Možná, že někdo opisoval – kluci možná zlobili, ale holky ne. Kluci zlobili i na záchodech. Takže jsem viděla jednou, jak pan ředitel Řezanina přišel, otevřely se dveře záchodu a – to bylo po válce – to byl takový kulatější, červenolící pán – a toho kluka vedl za ucho. Něco tam dělal – buď čmáral, nebo kouřil a teď si ho vedl za ucho do ředitelny a taky se z toho nic nedělalo, že by ho neměli potrestat. Měli by trestat, když je to zapotřebí.

Známky nebo procenta?

Procenta mi něco říká, možná, že také. Ale nebylo to na vysvědčení. To nemůžu stoprocentně potvrdit, ale možná že jo. Bylo to slovní hodnocení a možná, že některý rok nebo semestr byl na procenta.

Učitelé se vám hodně věnovali? Chodili jste třeba na exkurze?

Nechodili. To až na střední. Ani sobotní výlety či zájezdy. To byla taková doba. Po té válce byl politický vliv – vznikaly ty první pionýrské skupiny, takže to se objevilo. S kamarádkou jsme se odpoledne postaraly o několik dětí. Šla jsem domů v půl čtvrté a maminka na mě čekala na ulici a hned mě majzla na každou stranu politika nepolitika, že jsem měla přijít na oběd, a ne se starat o jiné děti, protože ona zažívala hrůzu, co se děje.

Myslím, že ve škole školní jídelna nebyla. Pamatuji se, že jsme měli svačinky, že na desátou přijel mlíkař a my jsme si chodili ke školníkovi pro malé lahvičky mlíka.

Mléko bylo zdarma?

To nevím, ale zdarma určitě ne.

Vnímali jste sociální rozdíly?

Ne. To vůbec ne. My jsme byli rádi, že jsme měli z domova chleba se sádlem. Až do padesátého třetího byly na všechno lístky.

Pamatuje si na třídy?

Určitě byly hezké. Seděli jsme myslím po dvou. Pomůcky jsme si museli obstarat. Já jsem měla hodnou tetičku a ta mi vždy to, co jsem potřebovala, obstarala. V rodinách, kde děti dorůstaly a už to nepotřebovaly, se to dalo zase dál. To bylo i třeba s botama. Jednou jsem dostala hezké botičky.

Třídní samospráva?

Určitě fungovala. Tahle moje kamarádka Helenka byla s Lád'ou Smoljakem v akčním kruhu a dělali školní časopis, to ona vám řekne.

Byli jsme za samosprávu rádi, protože jsme si i rádi přečetli školní časopis. To bylo na tom ornigu nebo na něčem – bylo to černě vtištěné na ošklivém papíře a tam se psalo všechno možné, co škola udělala.

Jestli byla funkce pokladníka a tak, nevím.

Proč vás rodiče do pokusné školy přihlásili?

To jsem se nikdy neptala a jim to bylo asi jedno. Byla to nová krásná škola a tak se ta Masarykovská věc asi podporovala.

Jaký byl Váš vztah k Masarykovi?

No jo, tatíček Masaryk! Představte si, že jsem ho viděla, že jel tou naší ulicí Tábořskou, tam jsem chodila do školky. Před tou školkou jsme se shromáždili, když tatíček projížděl v takovém třicátém sedmém roce asi.

Přežíval v pokusné škole Masarykův duch?

Ne. Němci si hlídali svojí politiku. Jak jsem říkala, že jsme měli ve Svatoslavovce tu matematiku německy, tak ten učitel byl asi k Němcům, protože přišel německý inspektor do třídy a on hajloval a my jsme ty ruce nezvedli. To si pamatuju, že to byl takový blbý okamžik. Pamatuji se, že jsme museli vstát, on taky vstal a vojensky hajloval. Ten Němec obcházel třídu.

Řekla byste, že Vás škola vychovávala k demokracii?

Asi jo. Pamatuju si, že po válce byly takové akce z Ameriky, třeba v tom kroužku kreslili vánoční či novoroční přáníčka. To byl jako soutěžní úkol a ty se pak poslaly do Ameriky, kde byly vyhodnoceny. Asi to nebylo jen z naší školy. Já jsem dostala první cenu.

Jenomže tu cenu jsem nikdy neviděla – gramofonové desky s nějakou pěknou hudbou asi. To zůstalo v naší škole. Já jsem dostala jenom opis dopisu. To bylo hezké.

Záhonky u školy?

To byl asi kroužek, ale nepamatuji se. Já jsem dělala divadelní a výtvarný kroužek.

Jakým stylem jste se učili?

Hodně diskuse. O tom, co jsme přečetli, jsme museli napsat a to, co jsme my napsali, se pak četlo ve třídě.

Bylo ve škole něco jako kampaně? Kampaň čisté ruce, ticha, slušného chování?

Možná, že jo, ale nevzpomínám si na to.

Jak jste trávila volný den a čas po škole?

Pracovalo se i v sobotu. Takže až tatínek přišel domu, tak jsem asi pomáhala mamince, i když jsem nebyla taková přičinlivá. Co jsme dělali? Měli jsme od osmačtyřicátého roku koupený malý rádio, takže jsme poslouchali divadelní hry, muziku.

Chodili jsme také na výlety. Maminka byla taková sportovně založená, i když doma necvičila, ale když se mohla někam podívat a vzít mě s sebou, třeba s nějakou mojí kamarádkou, tak to udělala. Poprvé byl mládežnický tábor na Slovensku. Tak maminka řekla, že tam pojedeme – jely jsme do Kežmaroku. Poprvé jsme slyšely slovenštinu. Na náměstí jsme zašly do cukrárny. Celou válku jsem neviděla šlehačku, ale ta cukrárna byla plná šlehačkových dortů! Pak jsme našly ten tábor.

Byli zapojeni rodiče?

Třídní schůzky byly, možná jednou, dvakrát do roka, ale moc na to nebyli. Možná ty rodiče s neposednými dětmi se tomu vyhýbali, ale moje maminka vždycky šla. Měli jsme tam i náboženství.

Bylo něco jako společná shromáždění? Že se celá škola sešla v aule..

Nepamatuji se.

Líbilo se Vám v té škole?

Ano, moc. Hezky na ni vzpomínám, i když to vlastně bylo jenom těch několik let po válce. Také v tom dospívání to člověk prožívá jinak než jako malý mrně.

Jaký byl váš nejsilnější zážitek? Co se Vám vybaví?

Nejsilnější? Nevím. Asi nejsilnější byl ten trest na ruce [smích].

Pamatujete si ještě na nějaké jiné učitele?

Jojo. Byl tam pan Milec, myslím na kreslení. Paní Schulzová. Tenkrát bylo takové, mě se to stalo i ve Svatoslavovce, za války, jsme měli paní učitelku Vídeňáčku. To byla Češka, mluvila krásně česky, ale měli jsme ji na němčinu a k ní jsme chodili i domů. To bylo takové, že jsme k těm učitelům mohli i domů, že pozvali ty žáky na přátelské posezení a tenkrát ona udělal dort, asi měla narozeniny nebo co. Jmenovala se Grötzová. Ještě mám od ní schovaný pozdravy, když se vrátila pak do Vídně, tak mně napsala.

Pak jsme měli paní učitelku Cinybulkovou. Myslím, že učila asi nevím, asi češtinu a vdávala se ve Svatoslavce, jak byl ten nálet. Jsme od tamtaď dostali L20 a šli jsme domů. To byla doba, kdy byly ohlášený letadla a za dvacet minut byly nad Prahou, tak to jsme utíkali domu se schovat. Asi v rádiu se to ozvalo, zatloukli na kolejnice a všechny děti šly domů.

Taky někteří zahynuli - spolužáci nebo kamarádi. Já jsem přišla domů a tatínek byl nemocný, tak vstal a šel zatopit do kamínek. Čekal, až někdo přijde, aby teplo nebylo nazmar. Chtěl zatopit, ale teď v tom hučení to bouchlo. Bouchla nám bomba v baráku přes chodník a baráku na koleje. Byl to veliký kráter. Taková vlna, která vyrazila okno, vyrazila mě, tatínka od toho okna do předsíně a na chodbu. A já jsem ty schody, že je jich jedenáct v každém patře, nadvakrát přeskočila. To nevím, že jsem si nezlámala nohy, a byla jsem ve sklepě. Popadla jsem v předsíni kufr, museli jsme mít připravený kufr se základními věcmi – náhradní oblečení a jídlo nějaký. To jsme nikdy neměli. Tak jsem přiběhla do sklepa s prázdným kufrem, za mnou tatínek a potom maminka, která prala ve čtvrtém patře prádlo, tam byly prádelny a bylo to tak, že bylo pořadí, že asi za čtrnáct dní měl každý den na praní.

Měli jsme to štěstí, že to spadlo na ty koleje a ne na nás. Do dneška když jdu po Pankráci na náměstí, *Pražského povstání* se teď jmenuje, tak vím, který domy tam byly a už nejsou, už tam jsou jiný, a ve kterým bydlel ten můj kamarád.

Panovala mezi žáky dobrá atmosféra?

Ano. Nepamatuji se na žádnou rivalitu.

6.1.6 Rozhovor s Helenou Pilátovou

Helena Pilátová neměla do rozhovoru vůbec chuť. Několikrát mi opakovala, že to dělá jen kvůli své vnučce, která také píše diplomovou práci a tak jí domluvila, aby mi pomohla, protože sama ví, jak je to těžké. Přesto byla paní Pilátová velmi vstřícná. Poprvé jsme se viděly 10. března 2015. Naše druhé setkání, 23. září 2015, pak probíhalo vyloženě v přátelské atmosféře.

Paní Pilátová navštivovala Pokusnou diferencovanou školu měšťanskou v Praze – Nuslích mezi lety 1943/44-1947/48. Následně studovala obchodní akademii a pracovala jako novinářka. Na náš rozhovor se dobře připravila. Sepsala si vše, co by mě mohlo zajímat a na co si vzpomněla.

Překvapilo mě, že jste začínala s panem Nedvědem, protože on chodil do té pokusný školy asi od první třídy už. Ale já jsem tam přišla až po. Takhle, v té době, kdy my jsme chodili do školy, byla obecná škola jenom čtyři roky a pak se dělaly zkoušky. Buď jste šla do hlavní, nebo snad někdo šel i na gymnázia, nejsem si jistá, jak to bylo. Ale já jsem šla na tu hlavní, udělala jsem zkoušky, a s kamarádkama jsme si řekly, že se nám to nelíbí a přihlásily jsme se právě do té Soběslavky, to byla ta pokusná a tam jsme začaly chodit, jak jsem si tady připravila i ty vysvědčení pro Vás. Tak jsme začly chodit do první třídy té hlavní školy, to už se to jmenovalo teda *Diferenzierte Versuchshauptschule mit tschechischer Untersprache in Prag Nusl*.

V jakém roce to bylo?

To bylo v roce čtyřicet tři. Tak v roce čtyřicet tři jsme tam začly v tom, to byl vlastně první ročník té hlavní školy a chodily jsme tam až do roku čtyřicet pět. Ten poslední ročník to už bylo takový, to byly ty nálety na Prahu, takže se to tak dokopalo, a v pětačtyřicátým roce jsme tam skončily.

Tady v Nuslích bylo velký - sídliště se tomu nedá říkat - ale bylo tam hodně domů, který mělo družstva *Reforma*. A právě oni chodili do té školy, která se od té první třídy jmenovala reformní, to vám možná pan Nedvěd říkal. Tak to byla reforma. Byla to skutečně nádherná, nádherná škola. Bylo to vybudovaný za první republiky. Já už si teď nejsem jistá tím jménem, ale byl to nějaký kantor, nebo možná...

Václav Příhoda?

No vidíte, vy toho víte víc než já! Je vidět, že už pracujete. Tak ten přišel a zasloužil se o vybudování týhle školy, kde např. byly učebny. My jsme na fyziku měli učebnu, která byla jak na vysoký škole. Jestli jste to už slyšela, tak mě zarazte.

Byla tam ta obecná škola, to byla jedna budova a ta druhá budova byla ta měšťanka. Tam jsme v tom pětáctýřicátým. Totiž, abych ještě řekla a to vám možná taky říkali. Obě tyhle školy si zabrali Němci, protože se jim to strašně hodilo. Dokonce, co jsme potom chodili, v tý Soběslavce, tak tam byla taková ta krásná hala, tak tam měli koně umístěný. A rodiče těch žáků, ty naší školy, na kterou já teda strašně ráda vzpomínám, to asi na mě poznáte, tak ty se dohodli a za prázdniny tu školu dali do pořádku, takže my jsme ve školním roce 1945/1946 už chodili do tý Hanusovky. Školy Ladislava Hanuse, teď je to Křesomyslovka, předtím to byla Soběslavova ulice.

Tak to jsem Vám řekla něco z těch dějin, já abych nepovídala zase jenom. Říkám, byly tam pracovny, přednáškový sál tam byl. To byla skutečně krásná škola. Já nevím, jestli Vám to teda neříkali. Nádherná škola, opravdu jsme ji měli strašně rádi. Já myslím, že Vás asi bude zajímat ten způsob, jaký tam byl toho vyučování, protože tam se už od začátku uplatňovala diferenciace. To vám možná říkali.

Bylo to v hlavních předmětech. A bylo to A, B, C, D. Taky to bylo zajímavý, že na týhle škole byla koedukace. Já předtím, co jsem chodila do školy, tak jsme měly dívčí třídy, tady už to bylo společný. Bylo to, ta diferenciace byla v základních předmětech. To znamená čeština, ruština, ta se učila už od čtyřicátýhopátýho. Pak to bylo matematika a geometrie. Tak tyhle předměty. Nejsem si úplně jistá, ale myslím si, že to byly jenom tyhle předměty. Pak byly nepovinný předměty. To byla výtvarka, taky spolužačky naše se uplatnily jako výtvarnice, hudební a druhý jazyk. Já jsem chodila teda na tu angličtinu, protože druhý jazyk prostě vždycky byl to, co člověk chtěl umět.

Pak tam byly zájmový kroužky, to bylo zase dramatický, pěvecký, sportovní, orchestr. Já nevím, jestli vám říkali. Tam soubor pěvecký, sbor, to byl sbor jak hrom a orchestr! Tam bylo asi čtyřicet kluků a děvčat, co hráli na různý nástroje.

V tom dramatu, to se musím pochlubit, tam jsem byla já taky. Tam byl Smoljak a pak po nás skončila, protože se tam přivdala v Budějovicích Hana Bauerová,⁴²⁶ to byla taky velice dobrá herečka v těch Budějovicích. My jsme tam měli, jestli jste viděla ten

⁴²⁶ Hana Bauerová, narozena 5. 2. 1931. Hrála např. v televizních seriálech Největší z Pierotů (1990), Dobrodružství kriminalistiky (1989) či ve filmech Srpnová neděle (1960), Vstanou noví bojovníci (1950). Působila v Českých Budějovicích, v tzv. Jihočeském divadle.

přednáškový sál tam, tak tam se pořádaly skutečně představení. To nebylo jenom tak, že by si někdo stoupl, přednesl básničku a odešel. Tam hrál ten orchestr, zpíval sbor, teď tam byly nacvičený různý dramatický vystoupení. Dokonce na to pan Smoljak zapomněl, když na to vzpomínal, i na tu školu, že on tam hrál tenkrát v Aškenázyho, byl to... hrál tam takovýho malýho kluka, který si sní o cestách do, nebylo to na Měsíc, ale někam. A on to všechno viděl ve snu a já jsem tam hrála zeměpis. Do dneška si pamatuju. Měla jsem takovou udělanou... Víte, proto vám to říkám, člověk si skutečně říká, jak to mohli ti kantoři všechno tohle dělat. Měla jsem udělaný jako velikánský sešit a teď jsem mu v tom zeměpise četla, kudy pojede na tu jeho cestu. Takže takovýhle věci.

A pak tam byla školní samospráva. To se chlubil Smoljak, že byl předsedou, ale já jsem byla pak první předsedkyně.

Byla jste předsedkyně třídy nebo školy?

Školní samosprávy. A představte si, že jsem přišla po tom zvolení, nebo přesně nevím, jak to bylo, tak jsem přišla, a tam bylo to krásný schodiště, to jste viděla, a tam byl takový plakát, a tam bylo napsáno: „*Běda mužům, kterým žena vládne*“. To jsem se ještě dověděla, že rok předtím tam chodil nějaký, už nemůžu říct spolužák, protože on odešel, když já jsem přišla do školy, který se jmenoval Císař. A to tam zase dali přesně na tohle místo zase plakát, na kterém bylo napsáno, že to s těma jde z kopce, když na Hanusovce musí dělat zvoníka císař. Takže ta škola byla opravdu, i takovýhle věci se tam mohly provozovat.

To tam dávali vaši spolužáci, tyhle plakáty?

Jo, to nevím. Když to byl s tím Císařem, to jsem tam ještě nechodila, tak to nevím, kdo to tam dal. Ale určitě to byla ta parta nějaká kolem toho Císaře. On totiž zřejmě ještě nebyl elektrický zvonek a tak chodili zvonit na konci hodiny, tak chodili zvonit na nějaký zvonek a tak se to octlo, že to s nima jde z kopce, když jim Císař dělá zvoníka.

Se musím podívat, co jsem tady ještě... Jo měli jsme taky hymnu, která začínala, celou už si ji nepamatuju, ale začínala: „*Vy Nusle zlaté Prahy krásy, len my k vaší slávě všichni pracujem*.“ Takhle byla ta hymna školy. A pak se tam vydával časopis. Říkali vám to?

Neříkali, ale viděla jsem ho.

Ruch, školy duch. A já jsem se tam teda poprvé nějak uplatnila. A já nevím, jestli to jméno taky, že to vedl Vojta Cinybulk,⁴²⁷ a on tam učil chvíli, ale hlavně potom, protože měl zase dramatický spády, tak on založil loutkový divadlo první po revoluci nebo tak. Teď je to Gorkyho náměstí, ale nevím, jak se ta ulice jmenovala, tak tam založil to divadlo, a učil potom na DAMU v loutkářském nějakým tom. Ale začínal, nebo nezačínal, ale u nás tam dělal *Ruch*, školy duch. Takže vy jste k tý dokonce, k tomu časopisu někde přišla?

V té škole.

Tak to jo, protože já jsem si bohužel nic z toho nenechala. O tom Hanusovi jste se dozvěděla, že byl za války popravenej. Kromě toho a to bylo ten poslední rok, byl tam ředitel Adam a ten učil taky a byl u nás ve třídě, když pro něj přišli. A toho sebrali v tý poslední době, už v tom pětáctýřicátým roce nebo čtyři a čtyřicátým na konci. Tak to byl taky jeden z ředitelů tam, taky velice slušnej, hodnej pán.

Tak, co ještě. Jo, když už to byla potom ta škola výzkumná, když už to bylo po válce, tak tam jeden rok jsme dostávali vysvědčení v procentech. Normálně to bylo třeba z češtiny jste dostala 95 %. Bylo to skutečně tak, že to nebylo jen 100 %, 80 %. Pravda je, že jsme to dostali. Já bohužel jsem si tohle nenechala, protože jsme pak dostali taky vysvědčení, kde to bylo převedený na známky, ale byl to taky jeden tam z těch pokusů, že to zkoušeli, že by se hodnotilo procentama.

Dostali jste tedy vysvědčení v procentech i normální?

I normální.

Takže jste měli dvě z jednoho roku?

Ano, takže to bylo takhle, protože s tím procentním byste nikam nemohla jít, to bylo jenom na týhle škole. Taky tam bylo zajímavý oslovování. Za prvé nám vykali. Teď si představte, jak jsme byli natřesený, když nám bylo těch třináct a říkali vám jako, no jako studentovi. My jsme ale učitelům říkali pane a jménem, takže pane Tauschi, paní Baxová.

⁴²⁷ Vojtěch Cinibulk, narozen 10. 8. 1915, zemřel 6. 2. 1994, grafik, loutkář, docent na DAMU, loutkové hry a knihy pro mládež.

Pro zajímavost, paní Baxová byla sestra Lídy Plachý⁴²⁸ a u nich v bytě tenkrát, u tý paní Baxové, tam zatkli Fučíka nějak.⁴²⁹ Ta Lída Plachá se s Fučíkem dobře znala. To byla pak herečka v Národním divadle.

Takže ta paní Baxová nás učila češtinu. Byla báječná. Víte, tam třeba čeština... Pochlubím se, chodila jsem do áčka, takže jsme třeba měli literaturu, a když jsme probrali takový ty základní věci, tak paní Baxová mi třeba řekla: „*Tady máš Pekaře Marhoula*⁴³⁰, *nebudeš si to nosit domů, budeš to číst tady a přečteš si tu knížku a pak nám tady uděláš referát.*“ Tak takhle třeba nás učila literaturu, protože když jsme měli samozřejmě pravopis, tak v tom áčku už se to muselo umět, takže se hodně věnovalo literatuře. Skutečně ti kantoři ti tam prostě dělali takový věci.

Třeba na ruštinu jsme přišli do třídy a třída byla úplně vyzdobená tak, jako kdybyste přišla na poštu. Takže tam byl poštovní schránka, teď tam bylo, jak tam má být adresa napsaná a celou hodinu se povídalo, když byste přišla na poštu, tak se to povídalo teda v ruštině.

Stejně tak jako třeba na angličtinu. Já jsem si z angličtiny pamatovala nejvíc to, co jsem se naučila tam ve škole, pak jsem chodila ještě na angličtinu na tý obchodní akademii, tam byly taky dva jazyky. Ale nejvíc jsem si zapamatovala, co jsem se naučila tam, protože skutečně já nevím, kde to sebrali všichni ti kantoři, ale zřejmě to bylo taky tím obdobím, že jo, když se všichni snažili nám dát nejvíc.

Pamatujete si ještě na nějaké jiné učitele? Třeba ten učitel Tausch? Na co jste ho měli?

Toho jsme měli na geometrii. Na matiku jsme měli pana Fišera. Na češtinu jsme měli tu Baxovou. Na ruštinu, Ježiš, jak se jmenovala....! Pak jsme milovali pana učitele Milce. Milec. Ten byl na výtvarnou výchovu a víte, ten třeba sebral stany a jeli jsme na vejlet pod Zvíkov. A vzal teda z toho JUKu, my jsme byli, to už vám říkali, *Jednoroční učební kurz* a čtvrté ročník to už byli normálně, který potom šli dál. Tak nás vzal všechny, jeli jsme pod stany, byl tam s námi jako kamarád prostě. Pan Milec, toho jsme taky měli strašně rádi.

⁴²⁸ Lída Plachá, narozena 24. 11. 1921, zemřela 14. 10. 1993, byla česká herečka. V mládí se seznámila s Juliem Fučíkem a později se stala jeho spojkou v ilegální odbojové činnosti. Vstoupila do KSČ. 1942 zatčena a v květnu 1943 spolu s dalšími členy skupiny obviněna, ale soudem osvobozena. Zbytek války strávila v koncentračním táboře Ravensbrück. Fučík o ní píše i v Reportáži psané na oprátce. Mezi lety 1948-1988 členkou činohry pražského Národního divadla. Provdala se za herce ND Zdeňka Šavru (1907-1982).

⁴²⁹ Azyl u Baxů: svědectví Jožky Baxové: jak se politický psanec JF skrýval v jejím bytě půldruhého roku (!) před gestapem.

⁴³⁰ Pekař Jan Marhoul (1942) je románovou prvotinou Vladislava Vančury. Kniha se často zařazuje do proletářské literatury, ale charakterem hlavní postavy, zobrazeným prostředím a svým vyzněním se z ní vymyká.

Ještě tam byl pan Řezanina, to byl ředitel školy, to si ještě vzpomenu a mám ho napsanýho. Pak pan Fišer, to byl náš třídní taky jednu dobu.

Co pan Zajíc třeba?

„*Já jsem Sajíc, budu vás učití fysiku.*“ Byl báječnejší. [smích] Vidíte, toho si spojuju s tou pracovnou, a když přišel na poprvé, tak opravdu říkal: „*Já jsem Sajíc a budu vás učití fysiku.*“ Řekl špatně z.

Pak Hadérka, Ježiš, jak se jmenovala... My jsme jí říkali Hadérka, protože zřejmě byla Moravačka, ta učitelka a vždycky když chtěla, aby se smazala tabule, tak říkala: „*Vemte tam haděrku*“ někomu ze třídy. Takže to byla paní Hadérka.

Ježiš jak se jmenoval ten, co dělal tu muziku...! To si teď honem nevzpomenu.

Pamatujete si, jak ti učitelé učili? Nebo jestli jste je měli rádi, jestli byli přísní?

Já si myslím... Tak samozřejmě byli tam žáci, kteří si zrovna nepotrpěli na někoho z těch kantorů, ale já teda nemůžu říct, že bych na někoho si vzpomínala ve zlým. Naopak vidíte to, že si vzpomínám na takovýhle maličkosti.

Fišer, to byl náš třídní, a když jsme měli takhle nějakou tu třídnickou hodinu - tam bylo zvykem mít třídnickou hodinu - tak jsme se pak sešli celá ta třída, a se mnou chodil do třídy nějaký spolužák Petrák, už pak jsem o něm nikdy neslyšela, ale přesně si pamatuju, furt zlobil a špatně se učil. A ten Fišer mu říkal: „*Petráku, já vám předpovídám špatnej osud, vy skončíte špatně!*“ Ale on to říkal a přitom jsme se tam jako všichni tomu srdečně zasmáli. Fakt ti kantoři měli hezkej vztah k nám.

Pak teda naše škola organizovala tzv. Stalichův memoriál, to byly sportovní hry a do toho se zapojovalo víc škol. Jmenovalo se to podle učitele Stalicha, který ve válce byl v koncentráku nebo byl zavřenej. Tak jsme měli Stalichův memoriál a to opravdu byly takový školní hry, ale organizovalo se to pro tu Prahu 4, tehdy to byla Praha 14 Nusle. Tehdy tam nebylo tolik škol, jako je dneska. Ale bylo to populární, velice.

Stalichův memoriál byl atletický?

Atletika, hry, volejbal. Kluci asi hráli i fotbal, si myslím. Tohle všechno tam asi tak zhruba bylo. Stačí už to?

Teď jestli se můžu ptát. Myslíte si, že ti učitelé byli hodně přísní?

Já myslím, že neodpouštěli.

Negativně?

Víte, když jsem říkala, že spolužák Petrů zlobil a ještě se špatně učil, tak ten Fišer mu to dokázal říct, ale nedovedu si představit, že by na něj byl zlej někdy.

Takže byli přísní, ale?

Byli přísní, ale měli takovej ten vztah: „*Dělej co můžeš, na co máš.*“ Myslím si, že dost chápali to, že jsou třeba děti, který se nikdy nebudou učit na samý jedničky. A tam, kde to bylo, to podporovali.

Opisovali jste?

Asi taky jo. Já myslím, že jsem leckomu taky šoupla... Jako v podstatě jsem se učila celkem slušně, ale asi tak tyhle ty záležitosti byly normální. Já už si taky nevzpomenu, jak se ten pan učitel jmenoval. Učil náboženství, už jsem si vzpomněla, pan učitel Molenda. Učil náboženství a učil ještě, teď si nejsem jistá, možná že taky ruštinu, ale nechodila jsem k němu. Možná měl nějakou tu třídu diferencovanou.

Jenomže víte, proč si na něj strašně pamatuju? Něco se dělo venku a bylo to jako o přestávce a my jsme se vyložili z oken, koukali jsme, co se děje. Pan Molenda přišel do třídy, teď to co tam zbylo, povstalo, ale my jsme tam byly vyložený z toho okna, nevím, kolik nás bylo. Pan Molenda vzal normálně pravítko a šel a každou nás plácnul tím pravítkem přes zadek. [smích] Ale jinak jako pan Molenda to byl hodnej.... Ono to taky nebolelo, modřinu jsem neměla, to ne.

Vzpomínáte si, co obnášela Vaše práce v samosprávě?

Víte, že jsem přemýšlela, jestli jsme se scházeli nějak. Ony byly samosprávy taky ve třídách. Možná, že to bylo takový, nevzpomínám si, že by se tam něco řešilo, co bych si do dneška pamatovala. Spíš si myslím, že to bylo vždycky před nějakou tou akcí, aby se toho třída zúčastnila, nebo když něco v té třídě bylo, nevím, co se mohlo stát. Tak se to možná v té samosprávě řešilo, ale nevzpomínám na nějakou takovou akci, kterou by byla ta samospráva. Myslím si, že nejvíc se uplatňovala ta samospráva přes ten časopis.

Takže jste asi spíš vyřizovali nějaké vztahy od vedení školy a řešili problémy?

Myslím si, že takovýhle... Já tu mám knížku o Smoljakovi a on taky se tam chlubil, že byl předsedou samosprávy, ale není tam taky co... On tam píše o něčem a to už za mě nebylo, nějakou tam měli spořitelnu.

To se jmenovalo Včelín.

To už když jsem byla předsedkyní té samosprávy, tak už jsme to neměli. To už byla taková ta normální školní samospráva. Možná, že právě proto, že nějak přecházelo jenom. Skutečně říkám, přemýšlela jsem, co jsme v té samosprávě dělali, nevzpomněla jsem si.

Každopádně ta funkce byla vážená?

No jo, to samozřejmě. Jsem byla předsedkyně a první žena, jak jsem Vám říkala. „*Běda mužům...*“ [smích] Asi spolužáci byli chytrý kluci, když dělali takovýhle věci.

Byl i kroužek zahradničení? Nebo se zahradničilo v rámci výuky?

To ne, to si nevzpomínám. Přiznám se, že nejsem zrovna ten typ, kterej by se rád hrabal v hlíně. I když jsem, dokud jsem mohla chodit, měla takovou zahrádečku. Ale tohle si nějak nevzpomínám. Nejvíc teda, neaktivnější byl ten dramatařák, orchestr, pěvecký sbor a ti sportovci. Možná, že jsme taky v té funkci samosprávný zahajovali některý akce, protože když se dělaly ty besídky, těžko říkat besídky, protože to skutečně bylo divadelní představení, tak možná, že jsem to jako předsedkyně školy zahajovala. Ale tolik se mi to do srdce nevylo, že bych si pamatovala, co jsme dělali, jako ta samospráva.

Nevíte, jestli bylo třeba po škole doučování pro slabší žáky? Společný?

To nevím, že by tam něco takovýho bylo.

Jak probíhala diferenciac? To jste byly různé třídy? A koukali jste třeba na ty horší skrz prsty?

Ne, to byly jiné třídy. Vy jste tu školu viděla, těch učeben tam bylo poměrně dost, takže se chodilo jenom. Áčko chodilo zvlášť, béčko chodilo zvlášť, takže my jsme s nima nepřišli dohromady. Tak věděla jste, že chodí do děčka a že se moc dobře neučí, ale já mám dojem, že v té škole nebylo takový to soupeření, jestli chodíš tam, už s tebou nekamarádím.... Proto si pamatuju pořád na Petráka, to byl takovej malej kluk, ale měli jsme ho všichni rádi, i když Fišer mu předpovídal špatnou budoucnost. Ale vyučil se ševcem, to ještě jsem všechno o něm věděla.

Projevovala se diferenciac i v různosti pracovních úloh?

Určitě. Někdo víc počítal, někdo míň. Když to bylo v té češtině, tak to zaměření na tu literaturu bylo takový, že jsem dostala ten úkol přečíst a udělat referát. A někdo ve třídě měl

třeba za úkol něco úplně jinýho. Dostal zase za úkol třeba, já nevím, opravit nějaký text, kde byly chyby. Byla to zajímavá škola, hrozně moc. A všichni na ni vzpomínáme, když se s někým sejdu: „*Tak víš jak to bylo....?*“ Líbilo se nám tam.

V lavicích jste seděli po dvou?

My jsme měli různě. Někde byly i lavice, kde se sedělo po třech. Víím, že třeba tam, jak jsem řekla, že nám paní učitelka na ruštinu udělal poštu, tak tam byly stolky a židle. To bylo určitě, takže ona to nějak dala dohromady. Tam byly stolky a židle, nebyly to klasický lavice, ale pak tam byly i, a to si myslím, že právě bylo, že v některý třídě jsme měli opravdu školní lavice. Když vezmete, že to bylo po tý válce a tu školu daly dohromady asi za dva měsíce, tak to se muselo dát ze všeho možnýho... Asi všechny ty třídy nebyly stejny, ale víím, že jsme v jedny tý třídě dokonce seděli po těch.

Pamatuje si, jestli byly třídy nějak vyzdobeny?

Myslím, že tam byly nějaký obrazy a plakáty, ale asi toho nebylo tolik. Většinou si to ti kantoři dělali k tomu předmětu, co tam učili. Protože ty učebny byly specializovaný. To nebylo tak, že by všechny třídy byly stejny. Třeba tu matiku se chodilo někam jinam, jsme přecházeli. Myslím, že to bylo vždy nasměrovaný na ten předmět, který se v té třídě učil.

Pamatujete si třeba, jestli tam byly dvě tabule nebo jedna?

Haděrka posílala, aby utřeli tam tu tabuli, ale abych věděla přesně, jestli byly takový ty skládací nebo jestli to byla jedna tabule, to si teda nevzpomínám.

Říkala jste, že vás nějaký učitel bral ven, třeba pod stan. Bylo to časté, že jste šli třeba na vycházku po Praze nebo někam vyjeli?

No já víím, že jsme na rozdíl od jinejch škol byli na lyžích, v Krkonoších jsme byli, v Obřím dole. To bylo tenkrát, to vííte, jak to asi bylo. Sněžka se myslím jmenovala ta chata. Tak tam se nevešli všichni a byla tam ještě taková chatička o kousek dál a tam se nás nacpalo! „*Nás devět dívek, obývalo chlívěk*“ [smích] jsme měli. Bohužel já někde ty fotky mám, ale je to někde, při mym stěhování... Tak nás těch devět, Smetiprach se jmenoval učitel tělocviku a učil i češtinu. Vidíte, jak si člověk sem a tam... Byl to takovej fešák, nám se hodně líbil, mladej byl poměrně. Tak učil češtinu i tělocvik, proto on organizoval ty Memoriály Stalichovy.

A byli jsme normálně, to byl zázrak, jet s takovouhle školou na hory. Takže jsme byli na horách. Pak jsme třeba při výtvarce, nás vzal pan učitel, šli jsme malovat kapli svatýho Martina na Vyšehradě. To víte, to byly věci, který se na normálních školách nedělaly. Já když jsem to pak, třeba jsme se na ty Akádě sešli, tam jsem i třeba měla problém trošičku. S tím jak jsme, my jsme tam šly s tou paní Novotnou, s kterou jste mluvila, tak jsme šly do jedny třídy a já jsem byla zvyklá, tady ze školy, tam když třeba jste měla pocit, že něco byste chtěla vysvětlit jinak, nebo jste měla k něčemu nějaký, tak klidně jste se přihlásila a řekla svůj názor. A na té obchodní akademii, já jsem chodila do Resslovky, to byla jedna z nejlepších akademií v Praze, ještě jsme začly chodit, jmenovalo se to *Československá akademie obchodní doktora Edvarda Beneše*. Měla jsem tam báječného češtináře, já měla kliku na češtináře. Ten to bral, ale byli tam kantoři, kterým když jste třeba, něco vám říkal a vy jste chtěla k tomu něco jenom připodotknout nebo zeptat se, tak to byla drzost. A my jsme na to byly zvyklý z té školy. A než jsme si odvykly, než jsme přišly na to, že pan profesor Horák, to byl matikář, něco řekl, tak že člověk musí jenom, tak do matiky by člověk stejně nediskutoval...

Ale tam se to prostě netrpělo, tam byla taková - navíc ti profesori, ke kterejm my jsme nastupovaly... Já jsem tam začla chodit v osmačtyřicátým roce, kdy tam byla stará parta. To byli páni profesori.

V té Hanusovce to byla taková určitá svobodomyšlnost, když jako samozřejmě jste si nemohla vymejšlet, abyste zakryla, že něco neumíte. To jako zas každej poznal. Ale když jste třeba při té češtině, třeba jsem četla nějakou knížku a něco mi nebylo jasné, tak jsem se klidně mohla zeptat a diskutovat o tom. Byla to škola, která učila trošičku svobodnějc myslet.

Takže tam byly diskuse hojně zastoupeny?

Myslím si, že v těch třídách, kde byli ti žáci lepší, tak tam se tohle víc pěstovalo.

Řekla byste, že ta škola podporovala samoučení?

Já jsem Vám říkala v té češtině, klidně jsem mohla třeba si přečíst knížku jinou, než mi doporučovala ta učitelka a potom jsem se na to mohla zeptat, domluvit se s ní. Na jednu diskusi jsem málem doplatila, ale to prosím nenatáčejte.

Vzpomínáte si nějak víc na ten časopis? Jak fungovala redakce?

Já vím jenom to, že jsme vždycky měli nějaký téma, že jsme to tam donesli a já jsem přímo, vzhledem k tomu, že jsem byla tou předsedkyní, tak jsem měla už funkci, tak jsem v té

redakční radě už nebyla. Vždy jsme se jen dověděli, co na jaký téma se bude psát a byly to teda takový... Jednak myslím si, že tam bylo dost ukázek, když někdo psal třeba básničku, a pak tam byly taky věci o škole. Já říkám, byla byste moc hodná, kdybyste mi něco. Já si tady schovávám takový blbosti a takovouhle věc, možná že jsem si to někdy schovávala, ale kolikrát jsem se od té doby stěhovala, tak kdo ví, jestli to někde nezůstalo. *Ruč* školy duch, že byl o něj zájem.

To se rozdávalo nebo si to žáci kupovali?

Já si myslím, že se to rozdávalo.

Měly existovat kampaně – čisté ruce, ticha... Nevzpomínáte si?

Ne.

Říkáte tedy, že diferenciaci probíhala úspěšně...? Propadalo se v té škole?

Jo, taky.

Pamatujete si, jak jste trávila čas po škole? Musela jste se hodně připravovat?

Já jsem měla zájmy, jednak jsme začínali s tím naším souborem nebo ještě ne...? No já jsem měla dost kamarádek, takže jsme couraly leckams. Ale že bych se byla moc učila, moc připravovala, to říct nemůžu. Nikdy jsem neudělala to, že bych třeba neudělala nějakou práci, kterou bysme měli mít, já jsem byla dost slušná žákyně.

Takže volný čas jste většinou trávila venku s kamarádkami?

No, ale hrála jsem ten volejbal, v té době jsem ještě chodila do Sokola, to byl nácvik na Spartakiádu, na Sokolskej slet, takže takovýhle věci ještě vedle toho. V zimě jsme chodili lyžovat do Krče nebo tam na rasovnu. To co jsou dnes Kavčí hory, tomu se říkalo rasovna, protože to skutečně byla rasovna. Tam pálili psi, co tam lidi odnášeli.⁴³¹

⁴³¹ Ještě na konci 50. let 20. stol. bylo toto místo řídce zastavěno jen nízkou zástavbou, nacházely se zde většinou (kromě sportovišť a cvičišť pro psy) pouze zahrádky a různé drobné účelové stavby. Nejvýraznějším objektem zde bývala rasovna, tedy bydliště pražského pohodného (čili antouška neboli rasa), kt. se nacházelo přibližně v místě dnešního energocentra Československé televize v jihovýchodní části Kavčích hor.

Chodili jste třeba taky bruslit?

No jo! Na to jsem úplně zapomněla! Já jsem bruslila jak divá, asi od pěti let. Totiž tatínek můj bruslil. Takže jakmile jsem se na ty šlafjky⁴³² postavila, tak jsme spolu bruslili. Já jsem bydlela na Pankráci, tam jsme měli jedno kluziště. Tam byla Sokolovna, teď tam je... nevím.

Bylo hřiště na bruslení i u té školy? Někdo vzpomínal, že to vždycky na zimu polili...

Polili, ale to už bylo až pozdějc. Ono totiž ještě bylo jedno hřiště Na Derce. To bylo kousíček dál od toho Sokola, tak tam bylo další hřiště. Další hřiště bylo v Nuslích u Sokolovny. V té době ještě existoval Orel, tak na Orlu bylo kluziště. A pak teda na Vltavu! Na Vltavu jsme chodili bruslit. Táta byl dost takovej na to bruslení umanutej, tak jsme jeli, z Podolí jsme dojeli do Modřan na bruslích. Ta Vltava byla zamrzlá a všude byly udělaný klouzačky a to se tak báječně po té klouzačce jelo! Jak byla Vltava zasněžená, tak tam udělali dráhy takový klouzačky, po kterejch se klouzali ti, co neměli brusle.

Byli do školy nějak zapojeni rodiče? Kromě toho, jak ji po té válce rychle zprovoznili....

Chodili na rodičovský sdružení a pak teda pravidelně, alespoň ty můj rodiče, chodili na ty naše představení, protože to se dělalo jednak pro rodiče, jednak pro známý. Jestli jste viděla tu přednáškovou síň, to bylo narvaný vždycky. Tak tam chodili taky...

Přednášková síň... existovalo společné shromáždění?

Ano, to se tam dělalo, ale nevím, jestli pravidelně. Tam jsme asi taky trošku působili jako ta samospráva, že jsme možná podávali nějaký zprávy o tom, co děláme a co neděláme.

To bylo ještě oddělený od těch besídek?

Ano, to bylo jinak. Ty besídky, to říkám, to bylo představení.

Co se dělalo na tom shromáždění? Řešily se kázeňské nebo organizační věci?

Spíš si myslím jednak ty organizační. Myslím, že se tam podávaly informace o těch krouzcích a o tý škole, ale říkám, chodili jsme tam pravidelně. Možná to bylo za čtvrt, za půl roku, ale to už si teda taky.... Pamatuju si dost, ale některý věci už mi vypadly z hlavy, taky jsem si všechno nezapsala.

⁴³² = brusle na kličku

Byli jste zkoušeni ústně nebo písemně?

Obojí.

Hodně?

No tak, málo toho nebylo, tak bych řekla asi.

Vyhodnocovalo se to v procentech nebo v známkách?

To bylo právě ten jeden rok, kdy se použily ty procenta i na to vysvědčení, co se pak přepsalo, tak ten rok se to hodně dělalo.

To byly i ty testy vyhodnocovány v procentech?

Ano.

Jen ten rok?

Ano, pak už toho tak nebylo. To se dělalo, když se zkoušely ty procenta. Už jsem toho napovídala moc.

Jak vzpomínáte na ten odvod pana Adama přímo ze třídy?

To bylo říkám, těsně před koncem války. Přišli tam nějaký chlapi, vzali ho ze třídy a samozřejmě nám neříkali, že ho jdou zavřít. A aby šel s nima, odvedli ho ze třídy, všichni jsme koukali vyjevený, ale protože už jsme zase nebyli tak malí a všichni jsme věděli něco z domova, takže...

Ono to totiž bylo, to byl takovej rok, kdy zvlášť po tom únoru, kdy byl ten nálet na Prahu, tak jsme do té školy chodili daleko míň. My jsme měli, já jsem bydlela na Pankráci a chodila jsem do té Svatoslavky a když vyhlásili L20, to byly hlášení, kde jsou nepřátelský letadla, tak se to hlásilo, že je třeba L20, to znamenalo, že jsou třeba dvacet minut daleko od Prahy. Tak nás pouštěli domů.

My co jsme měli tu cestu kratší než těch dvacet minut, tak jsme mohli jít domů. Pak jednu dobu jsme vůbec nechodili, to myslím bylo po těch náletech, že jsme taky měli nějaký ty zimní prázdniny, pak uhelný, nebylo uhlí, tak se neučilo. Pak jsme měli prázdniny, myslím, že po těch náletech se nechodilo do školy.

Já jsem se právě dívala, že tady na těch vysvědčeních, mám ho ještě podepsanýho...

Nepřišli pro něj přímo gestapáci?

Ne, ne, civilové nějaký.

Jakou zrovna vyučoval hodinu?

Zrovna byl u nás ve třídě.

Co za předmět?

To kdybych věděla, co Adam učil. Víte, že nevím, ono to taky tenkrát bylo takový, že se tam střídali.

Byla ve škole pomoc pro sociálně slabší žáky? Že byste jim nosili svačiny nebo oblečení?

To nevím.

Ve třídě byla hezká atmosféra?

My jsme měli takovou dobrou třídu docela, si myslím, že tam nebyly žádný velký problémy, to ne. Říkám, vzpomínám na jednoho z nejhorších žáků docela ráda. Myslím, že v tý naší třídě zvlášť byla taková dobrá atmosféra, taková parta. Ty kluci samozřejmě zlobili, ale byli to spíš takoví šašci, my jsme je brali.

Jak pronikaly dobové události do školy?

No, v tý válce to bylo jasný, že ty kantoři se vyhýbali všemu, co by nás mohlo nějak narušovat nebo něco. A myslím si, že i ten sbor tam byl takovej, že věděli jeden o druhým, že si mysleli dost jako, že to byla ta škola, že si udržela charakter toho, co bylo před tou válkou. Oni se i podle toho chovali vůči nám. Aby jsme hajlovali, to neexistovalo.

Zároveň se o tom moc nezmiňovali? Válka ve škole jakoby neexistovala?

Bylo to tak: co museli, to udělali, ale jinak jako si myslím, že tenkrát... A po tý válce, ta škola byla velice pokroková, takže jsme se do všeho zapojovali.

Do čeho třeba?

Když byly nějaký ty průvody. Ale myslím, že to hlavní u nich bylo, že nás nenutili „*Ty musíš jít támhle.*“ My jsme mívali takový spíš ty svý akce. A hlavně já jsem tam taky skončila v tom osmačtyřicátým roce, to byla ta situace trošku jiná, než kdyby tam byl člověk třeba za pět let.

Vztahovali jste se ještě nějak k Masarykovi?

Já si myslím, že se o něm mluvilo. Nejsem si tím jistá, ale možná byly někde i fotky nebo sošky, protože vím, že jsme o Masarykovi věděli, a určitě nám to neříkali ve válce.

Vy jste říkala, že jste si tu školu sama vybrala, tak proč jste si jí vybrala?

[smích] My jsme ve čtvrté třídě dělaly zkoušky a my jsme byly taková parta holek, který jsme si říkaly, že když budem tady, tak z toho nic nebude, to nás nebudou pouštět domů při těch L. Fakt, takový jsme byly. Tak jsme šly do té Svatoslavky proto, že jsme věděly, že když tam budem, tak budeme mít možnost zdrhnout ze školy, když je L20. Ale fakticky, takhle jsme přemejšlely! Taky jsme se šly vlastně projít trošku a ta škola na tom Paloučku se nám nelíbila. Ta Svatoslavka se nám zdála lepší.

Pan Nedvěd říkal, že za té války jste různě přecházeli. Že jste někdy měli vyučování třeba odpoledne?

Já jsem tam nechodila, on tam chodil od první třídy. Já jsem chodila na Pankráci ke Kostelíčku, tam byla škola U kostelíčka, taková klasická škola. Tam jsme, právě proto, že se ty školy pořád měnily, tak jsme taky cestovali. Jednou jsme byli na Vyšehradě, pak nás snad dali dva měsíce, ruský gymnázium, taky nevíte, kde to je? Zdrávka tam je. Pak nás poslali do takovej dřevěnejch pavilónů nahoru na Pankrác a zase nás vyhnali do dřevěnejch pavilónů tady na ten Palouček do té školy, tam jsme snad dokončili. Takhle jsme opravdu cestovali. Když to vezmete, že to bylo během dvou tříd let, tak jsme promrskali těch škol opravdu hodně, tak se pořád chodilo někam jinam.

Rodičům bylo jedno, na jakou školu půjdete?

Dost jako to můj přání, já jsem taky neříkala kvůli čemu, ale jako zřejmě jsem jako vylíčila jaká ta škola je.

Co dělali vaši rodiče?

Tatínek byl živnostník, obuvník, takovej soupeř Bati [smích]. Ne, on měl takovou firmu a tam měl napsáno: „*Bota, nejlépe je u...*“, teď to svý jméno a to B měl vlastně jako je u Bati, protože Baťa byl velká konkurence a stahoval všechny možný zákazníky, tak on se někdo spletl a šel třeba tam, protože viděl to B.

Za svobodna jsem se jmenovala Neužilová. Takže tam stálo: „*Bota, nejlépe jest opravena a zpracována u Neužila.*“ Takže to vydrželo do toho osmačtyřicátýho roku, pak už

taky ne. Ale měla jsem paní učitelku Vyšatovou, to bylo ještě ve třetí třídě a samozřejmě tenkrát, co kdo kde mohl, se někam uchyloval. A paní učitelka Vyšatová si potrpěla na hezký podpatky a tak jednou za mnou přišla, jestli by mohla k tatínkovi přijít. Tak když jsem přišla domů, tak jsem to říkala a tatínek říkal: „*To víš, že nemůžu říct ne, když tě učí.*“

Paní učitelka Vyšatová si k tatínkovi dala udělat podpatky, ve třetí třídě když mě učila a byla u tatínka, tatínek už dávno neměl živnost a tu a tam pro někoho... Paní učitelka Vyšatová k nám chodila pořád.

Jaký je váš nejsilnější zážitek z té školy?

Tak vzpomínám hrozně moc třeba na tu češtinu, tím jsem jako byla posedlá trošku, to mi zůstalo. A pak teda si myslím, že to byly takový ty naše představení v tom divadelním kroužku, tak když jsme vystupovali, tak to byly opravdu... No a to byl taky velkej zážitek, to jsem recitovala *Země mluví*, od Viktora Dyka básně. A teď jsem slyšela, jak tam popotahují lidi, já nevím, asi ji neznáte? „*Tvrdá matka byla jsem k tobě, těžce chléb jíst ti dala, nehýčkala jsem robě, muže jsem zraňovala*“ a prostě je to taková od Viktora Dyka, končí to nějak, už nevím. Tak to jak jsem viděla, že ty lidi se tak dojímaj, tak jsem plakala taky, skoro, a pak mi maminka říkala, protože tam samozřejmě byli taky: „*Já jsem tak byla pyšná na tebe!*“ Tak to mě hrálo.

Jinak jsme měli takovou a bylo to prima, na to vzpomínám hrozně, jsme tam třeba dělali, to bylo asi na Velikonoce nebo po Vánocích? Já nevím. Tak jsme tam hráli a já jsem tam hrála takovou tetku, která zve ty koledníky: „*Pojďte se jen trochu zehřít!*“ Ještě jsme mluvili po moravsku, to nás tam naučil někdo.

Potom to skončilo a ta naše kapela, která tam byla, začla hrát já nevím, jestli valčík nebo polku a ta moje spoluhráčka, která mi hrála manžela, řekla: „*Pojď, jdeme si zatancovat.*“ Protože to zatáhli oponu a ten orchestr hrál. Tak jsme tam za oponou, někoho asi z našich spolužáků napadlo tu oponu rozevřít a my tam trdlovaly. Jenomže se to panu Mošnovi, to jsem říkala, že se jmenoval Mošna, ne?

Ten z toho orchestru?

Jo. Tak se mu to líbilo a tak jsme pak tancovaly pokaždý. [smích] Ale jo, asi jsou to ty zážitky z toho dramataku, protože *Štedrej večer* jsme taky dělali a já jsem dělala tu, jak tam vidí tu rakev: „*Proboha rakev, černý kříž!*“ Takže to jsou asi takový zážitky a pak tak jako, pak si hrozně moc vzpomínám na ten vejlet, jak jsme byli s naším kantorem pod tím Zvíkovem, s tím Milcem. A ty hory byly báječný taky, to byl taky hezkej zážitek.

Asi těch hezkejš zázitků bylo opravdu hodně a musím bejt upřímná, kromě toho, co jsem Vám vyprávěla, jsem tam nějakěj ošklivejš zázitek snad neměla.

Měla ta škola nějaká negativa?

Víte, to se tak těžko v tomhle věku posuzuje, protože já si vzpomínám už jenom na to, co bylo hezký.

Takže nic, co si myslíte, že mohlo být trošku jinak, nebo co Vás potom znevýhodňovalo?

Já myslím, že když říkáte znevýhodňovalo, tak to bylo, že ta škola vedla hodně k samostatnému myšlení a to se pak moc nehodilo. Prostě na škole, kde tohle nebylo zvykem, tak: „*Co si to dovoluješ!*“ mít vlastní názor na něco. Ale jinak jako... Já tu školu do dneška miluju a zase jsem, bylo mi těch čtrnáct let, tak jsem těžko mohla hledat takový nějaký na tom...

Bylo tam všechno, když jsem chodila i do nebo to jsme měli možná povinný, učili jsme se vařit, šít. To byl nejhorší zázitek: šít na stroji. Já jsem se to nenaučila nikdy, takže to co jsem musela ušít na tom stroji, to jsem vždycky nenápadně: „*Já to dodělám doma.*“ Ale ona ta naše paní učitelka, ta se jmenovala Straková, tak ona to věděla, že to bude asi tímhle. A nebyla jsem jediná.

Měla pro to pochopení?

Měla pro to pochopení.

Pan Adam?

To byl ředitel. To bylo ještě za války, přišel tam nějakěj ten, sebral ho a už jsme ho víckrát neviděli. Ti kantoři tam byli skutečně výborní. Je těžký ho charakterizovat. Pamatuju se, že byl takovej malejš, drobnějš pán. Ale těžko jsem v tý době, to mi bylo deset nebo jedenáct roků, nemohla jsem tak vědět jaký byl, jaký vztah měl ke škole.

Ještě něco by mělo zaznít?

Myslím, že už jsem vám toho napovídala tolik, že už mi to v hlavě takhle dělá a Vy z toho stejně nemůžete moc uplatnit!

6.1.7 Rozhovor s Hanou Žákovou

Hana Žáková začala navštěvovat školu II. druhého stupně ve školním roce 1946/47 – 1949/50. Škola už se nejmenovala *pokusná diferencovaná*, ale *výzkumná*.

Studovala gymnázium a čtyři semestry na fakultě ekonomického inženýrství. V práci se zabývala plánováním a statistikou. Setkání probíhalo u paní Žákové doma v milé atmosféře 18. února 2015.

Byla to úžasná škola a začala jsem tam chodit od čtyřicátýhošestýho roku do první měšťanky. Škola byla nádherně zařízená - na tu dobu. Bylo to po válce a měli jsme tam všecky vymoženosti, který tam mohly bejt. Měli jsme tam kinosál, Včelín, což byla taková malá spořitelna pro tu školu. Chodil tam Smoljak, kterej dělal vedoucího tý spořitelny. Jako ředitele spořitelny. A měli jsme takový knížky a tam jsme si spořili.

To se jmenovalo Včelín?

Ano, Včelín jako úspory. Včeličky si střádají do úlu, tak my jsme si střádali do úlu do Včelína nějakou tu korunku. Tehdá těch peněz tolik nebylo, ale nějakou tu korunu, co člověk dostal od babičky nebo od dědečka, jsme si tam střádali.

Vzpomínáte si na nějaké podrobnosti? Bylo spoření povinné?

Ne, vůbec to nebylo povinný. Tam bylo všecko na bázi dobrovolnosti. Řekla bych, že nás učili výborní učitelé, kteří byli z celé Prahy soustředěný do tý pokusný diferencovaný školy Hanuse. Takže měli jsme tam kinosál, tam se promítaly grotesky na tu dobu: *Pepek námořník* a ty co byly, jako ty americký... Učitelé byli vlastně takoví přátelé, bych řekla.

Ještě to mělo jednu věc proti normálním školám: My jsme to měli udělaný tak, že v prvním ročníku se to tak nějak oťukalo, jak ty žáci jsou asi, na jaký úrovni, a pak jsme chodili: měli jsme A, B, C, D. Čili na předmět podle toho, jak byl kdo zdatnej, a v tom děčku probrali jen to nejzákladnější. Proto jsme měli třídu, klasickou, ale na předměty jsme chodili s různýma z toho ročníku. Takže v áčku byli ti nejlepší, v béčku to bylo jako odstupňovaný.

Takže ty třídy se nejmenovaly A, B, C, D... ale ty skupiny?

Ne, ne, po skupinách ty hlavní předměty, čili čeština, matika, ruština samozřejmě, přírodopis, rýsování, měli jsme výbornýho pana učitele na rýsování a na matiku, kterej byl velice přísněj, ale hrozně nás naučil.

Jak se jmenoval učitel na rýsování a matematiku?

Fišer. Vzpomínám si, jak byl přísněj! A to víte, po válce byly děti takový trochu rozdivočelý. Když kluci zlobili, tak si je vzal do kabinetu, museli takhle předpažit a on měl takový dlouhý pravítko, a když byli tři, tak je takhle vzal a už nezlobili.

Měli jste Alfonse Fišera rádi?

Jo, měli jsme ho rádi. On byl takovej menší, sportovně vypadající, tak vypadal odměřeně, ale na hodinách, když jako něco, dokázal udělat i legraci.

Pak jsme tam měli pana učitele Zajíce. Ten byl na fyziku. A on špatně mluvil, takže říkal: „*Já jsem sajíc*“ [smích] a ten byl taky přísněj, ale opravdu všechny ti kantoři, na který si vzpomínám, byli jako velice vstřícný a měli hroznou snahu nás něco naučit.

Chodili jsme na výlety. My jsme třeba s panem učitelem Zajícem byli v Tatrách na čtyři dni. Vlastně jsme jeli od Turčanskýho Svatýho Martina. Postupovali jsme přes Demanovský jeskyně do Popradu, tam jsme dělali výlety, takže to bylo úplně úžasný, na to hrozně vzpomínám. To byla moje první vzpomínka na takovýdle... S paní učitelkou, která učila ručprčky, jak se říkávalo.

Co jsou to ručprčky?

Ruční práce [smích], vaření. Já a víte, že teď si zrovna nemůžu vzpomenout. Byla taková vysoká, byla to panna stará, taková vyschlá, ale všechno uměla a vařili jsme jednou týdně. Měli jsme tam kuchyň, takže nás ještě s jednou paní učitelkou učila základy toho vaření.

Na češtinu jsme měli paní učitelku Böhmovou. To byla taková staříčká, bejvalá profesorka. Takoví brejličky měla... Ona vždycky měla takový skrčený punčochy [smích], to jí pořád vidím před sebou. Ale ona tu češtinu ovládala úplně brilantně, takže nám vyprávěla různé věci, hodně knížek doporučovala, měli jsme tam taky půjčovnu knížek. Říkám, bylo to úžasný.

Další vymožeností byla školní jídelna. To tenkrát ve škole vůbec neměli, takže my jsme tam chodili na obědy. Pak ta škola, že byla taková trochu preferovaná, bych řekla, tak po válce v podstatě nic nebylo, tak jsme byli napojený na Československej kříž a oni tam měli dodávky z UNRRY, takže jsme dostávali třeba Lentilky. To bylo v takový krabici. Paní učitelka řekla: „*Tak, budou se rozdávat lentilky.*“ My jsme se seřadili a každéj jsme dostali deset lentilek na ruku.

Nebo jsme, abychom byli zdravý, po válce nic nebylo, lístky... To vy si nedovedete představit, to se hrozně šetrilo. Třeba mlíko bylo velice odstředěný, úplně takový bleděmodrý, jak si pamatuju.

Tak jsme dostávali žervé. To byl krémový sýr. Bylo to v takovejhle krabičkách a bylo to jako lepší tvaroh, a byl obalenej takovým pergamenovým papírkem a takhle se to cucalo. Drželi jsme to a z každý strany jsme cucali [smích]. Když paní učitelka něco takovýho přinesla, tak jsme si stoupli úplně automaticky, dostali jsme, a měli jsme to na svačinu.

V jídelně bylo vždy jen jedno jídlo?

Samozřejmě. Byla polívka a nějaký jednoduchý jídlo. Jako moučník, to nebejvalo. Když, tak bylo sladký jídlo. Akorát jablíčka – tenkrát jiný ovoce nebylo, ale i ty jablíčka byly vzácný.

Byl třeba problém, že by děti nedojídaly?

To si tak úplně nevybavuju, ale mám pocit, že se dojíдалo, protože když bylo jídlo, tak bylo jídlo.

Svačiny do školy jste si nosili vlastní?

Pokud na to rodiče měli.

Byl tam nějaký podpůrný systém? Že jste třeba nosili svačiny těm, kteří na to neměli?

Ne, to si nějak nevybavuju. Víte, to bylo takový. Já jsem měla tohlencto, tak jsme si někdy jako děti vyměňovali, někdo měl to, někdo zas chuť na ono, tak jsme se takhle nějakým způsobem vyrovnávali, ale že by to bylo nějak organizovaný, to nebylo.

Ještě k těm výletům. Jezdili jste často na delší výjezd?

Ano. Taky jsme byli v Brně a v Macoše, to byl dvoudenní a ty Tatry byly nejdelší. Tam jsme byli čtyři dny. Jezdila s náma naše třídní učitelka, paní Bísková. To byla taková docela silná paní, taková mamina. Byla hodná.

Tak já nemůžu říct, že by byli nějak ty kantoři až tak na nás zlí. Měli jsme pana ředitele Sekaninu⁴³³, se jmenoval, ten byl takovej silnej. Takovej trošku brunátnější a velice snadno se rozčílil. A o přestávce už tenkrát jsme museli korzovat, protože to byla nádherná

⁴³³ Ve skutečnosti se pan ředitel jmenoval Řezanina. Jde o přezdívkou.

škola, tam bylo všecko. Tam bylo už ústřední topení, což v obecný škole ráno jsme přišli, a museli jsme čekat, až školník zatopí v kamnech a pak nás teprve pustili do školy. Takže tam byli opravdu vymoženosti.

Pokud jsem takhle s těma, co bydleli kolem mě a chodili do jinejch škol, třeba do Michle, tam se říkalo Myšárna, tak tam to bylo velice... Nebyly tam myši, ale říkalo se tomu Myšárna, byla to taková velice stará škola z toho 19. století. Bylo to v Michli, tak tam byli takový ty kolonky spíš. Tam bydleli lidi v takovejch baráčcích, měli je různě slepovaný a měli na tom takový, kdysi byly na plechu takový reklamy: třeba Baťa nebo Smetana: košile... To měli ty plechový reklamy na těch baráčcích.

Pan ředitel Sekanina, vzpomínáte si na něj víc? Učil vás?

Ne, ten nás neučil. Ten prakticky to tam řídil, jeho zástupce byl nějaký pan učitel Košanda, ten byl zas, jak on byl malinkej, silnej, tak pan učitel Košanda byl velkej, hubenej. Můžu vám ukázat, mám dokonce památník, kde mám napsaný od těchleďtěch pánů učitelů, když jsme se pak loučili, protože pak byly zrušený osmiletý gymnázia a z tý měšťanský školy se vlastně dělaly zkoušky do kvinty. Čili pak jsme pokračovali. Já jsem chodila do gymnázia do Michle, to bylo vyhlášený. Ono těch gymnázií v tý Praze moc nebylo. Tady na tý čtyrce, tenkrát Praha čtrnáct, římská čtrnáctka, tak to bylo jediný gymnázium, který to bylo.

Máte pocit, že jste byli nějak politicky ovlivňováni?

Speciálně na tý měšťance bych řekla, že jsme nebyli nějakým způsobem nějak víc politicky ovlivňováni. Měli jsme tu občanskou výchovu, jak se tomu říkalo tenkrát, tak se probírala ta situace ve světě, rozhodně to já už si zas tak moc nepamatuju. Protože to bylo šestačtyřicátý, pak osmačtyřicátý rok, ten převrat... Mám pocit, že jsme nebyly nějak politicky ovlivňovány jako děti.

Pouštěli nám americký filmy. I potom osmačtyřicátým roce si nepamatuju, akorát jednou, v děvětačtyřicátým roce vznikl pionýr a my jsme byli devátá pionýrská organizace, což v celý republice. Zase – pokusná škola, takže ten pionýr tady vznikl, já nevím, kolik jich bylo, těch skupin. Takže do pionýra jsme chodili. Já jsem chodila taky samozřejmě, to bylo tak nějak automatický. Ne, že by nás nutili. Nemuseli jsme chodit v bílých blůzičkách a s červenějma šátkama to ne.

Koukali jste se na americké grotesky po roce 1948?

No, to už vám tak neřeknu. Mně zůstalo jenom to, že jsme tam mohli... Byl to kinosál a měli jsme taky vlastní divadelní sál, taky divadelní kroužek, pěveckej kroužek, pan učitel Malat, ten byl takovej úžasně krásnej pan učitel. Všechny děvčata ho milovali. Takovej vysokej, černovlasej, příjemnej. To jsou ty vzpomínky třináct, čtrnáct až patnáct roků. [smích] Zbožňovaný pan učitel, zbožnělou jsme měli tu hudební výchovu. Na tu jsme chodili dolů, tam měl klavír. On krásně hrál na piano, takže jsme zpívali, měli jsme tam pěveckej soubor. Říkám divadelní soubor. Lád'a Smoljaků se tam angažoval, protože on k tomuhle měl vlastně... já jsem ho zažila až poslední rok, protože on byl o tři roky starší než já. K tomu Zdeněk Nedvědů, on si vzal paní, s kterou jsem chodila, ta chodila o rok vejš, Zdena Hromasová, takže oni se tam v podstatě seznámili v tý škole.

Kroužky byly dobrovolné?

Dobrovolný, ale děti o ně měly zájem. Ne všichni kluci, ale měli jsme volejbalový hřiště, fotbalový hřiště. Takže zase pan učitel Richter, kterej byl na tělocvik, tak zase propagoval to. Byli jsme třikrát na lyžích, na horách, čili to bylo úžasný, tenkrát to bylo... Jsem měla po strejdovi lyže, maminka mi ušila pumpky, po tatínkovi jsem měla větrovku, takový to, co bylo [smích]. Nejeli taky všichni, protože říkali, že nesehnali. Protože po válce se to nedalo ani koupit. Takže to bylo v podstatě z první republiky, bych řekla, od těch starších lidí.

Šlo o celoškolní akce?

To bylo celoškolní.

Byly i nějaké kratší výlety nebo výjezdy? Třeba ve všední den po škole nebo v rámci školy po Praze na exkurzi?

To moc ne. Ještě jsme chodili se školou taky do kina Bouček. Teď je tam pod radnicí, je z toho udělanej supermarket. Tam jsme byli na filmu *Pět Sullivanů*. Tenkrát jako děti jsme nevěděli, říkali jsme: „*Pět Sullivanů*“ Celá škola tam byla. To byl takovej doják americkéj. Maminka měla pět kluků a oni v podstatě všichni padli a končilo to tím, že s tatínkem stojej, a na obláčku jim všech těch pět kluků mávalo. Ještě teď kon brečím, když o tom mluvím. I ti kluci zarputilci, když jsme šli ze školy, tak ty slzičky tam byly.

To kino, které jste měli ve škole, promítalo třeba každý pátek nebo jednou za čas?

Ne, ne, to ne. To bylo, řekla bych, tak jednou za měsíc. Protože nebylo tak veliké, tak já nevím, tři třídy jenom a pak se vystřídaly další tři třídy.

To bylo v rámci školní výuky nebo po škole?

Ne, to bylo po škole. Ještě další zvláštnost tam byla. My jsme nedostávali známky. My jsme měli vysvědčení, kde jsme byli bodovaný procentama. Jednička byla sto procent a teď se to odstupňovalo do padesáti a padesát, to byl konec [smích].

Když jste psali testy, tak taky byly vyhodnocovány v procentech?

Taky. Oni nás v podstatě neznámkovali. Až na tom konečným vysvědčením, když jsme chtěli jít někdo do učení někdo na tu dál školu. Tak tam už jsme měli známky.

Byli jste zkoušeni i ústně?

Byli a taky nás vyhodnocovali v procentech. Jako by vám dala jedničku, tak se dostalo procento. To se zapsalo. Měli jsme takový knížky jako teďkon, nevím, jestli ještě jsou žákajdy, takže to jsme měli taky a tam se to zapisovalo.

Jak často jste byli zkoušeni?

Podle toho, říkám, já jsem chodila do toho áčka, tak tam jsme dost brali a paní učitelky nebo pání učitelé nás zkoušeli tak jako spíš průběžně, ale tak předtím kvartálem se dělal písemný test a tak. To už si tak moc nepamatuju, abych se vám přiznala.

Myslíte si, že jste byli testováni častěji než na jiných školách? Údajně se mělo testovat extrémně hodně.

No tak extrémně bych neřekla, ale ty testíky, říkalo se jim pětiminutovky... Paní učitelka přišla a řekla: „*Uděláme si testík.*“ Hlavně na češtině to byly diktáty, v matice nějaký ten příkladeček, na to rýsování nějaký ten základní úkon. Musím říct, že já opravdu, když jsem přišla do té kvinty, tak jsem neměla vůbec žádný problémy. Děti jako ten přestup z té měšťanky na to gymnázium, kde toho učiva bylo víc a všechno přísnější, tak já jsem neměla s tím žádný problém, protože ta škola byla tak nastavená, aby se mohlo jít dál. Takže v tom áčku s náma probírali věci, který se pak brali třeba až v té kvintě.

Opisovali jste při testech?

Taky se opisovalo. I jsme si radili. Podle toho, co to bylo za kantora, tak ten to rychle uříz, žádný takový. „*Vím, že to umíš, ty mi to nemusíš dokazovat*“, třeba. Napovídalo se, opisovalo se. Myslím, co bude škola, to bude vždycky.

Testy nebyly nikdy hlášené?

Ne. Ráno se přišlo, „*tak co budeme...*“, „*probrali jsme to...*“, „*tak si uděláme testík*“. To byla výhoda v tom, že vlastně když se zkouší, tak se zkouší látku za delší dobu, kdyžto my jsme si těma testíkama nahrazovali častý zkoušení. Protože vyzkoušela dva žáky za hodinu, ale když jsme si napsali testík, tak měla všech třicet dětí, kteří se projeví. Takže se spíš psalo.

Psali jste i větší testy, které byly hlášeny dopředu?

Jo, jo, to bylo, před čtvrtletím. Já vám říkám, já jsem chodila do toho áčka, tam jsme byli na stejný úrovni, ale vím, v tom béčku, céčku a děčku, když byl na tom někdo špatně, měl možnost jako se buď nechat vyzkoušet, nebo dostal nějakou písemnou práci. Všichni jsme se ale spolu kamarádili.

Probíhala diferenciaci i v rámci jedné skupiny z hlediska úkolů?

Ne, ne. To měli všichni stejně.

Byl v té škole kroužek zahradničení?

Jo, my jsme tam měli zahradu. Tam jsme pěstovali různou zeleninu, kytičky, to jsme měli, a já už si nepamatuju, jak se tomu říkalo, ale jednou týdně jsme chodili na tu zahrádku. To byla celá třída, právě ta společná a šups na zahrádku [smích]. Ta byla za tou školou. Ještě si vzpomínám, co tam bylo zvláštní. My jsme chodili k doktorovi a zubaři. Přišel zubař, prohlídnul nám zuby. Přišla paní doktorka, prohlídla nás. Čili oni nás i zdravotně sledovali, a když měl někdo špatnej zub, tak šup, tady byl zubař, chodil k nám ten nejbližší, tak si zavolal, uvolněnej ze školy a došel si k zubaři. Vidíte to, člověk si všechno hned neuvědomí, ale tohleto jsem si vzpomněla, že i po tý zdravotní stránce jsme byli sledovaní.

Domácích úkolů bylo hodně?

No, já mám dojem tak normálně. Že když se probrala látka... Nepamatuju si, že bychom měli každý den nějaký úkoly.

Jakou formou jste se učili? Klasicky, že učitel něco přednášel, vy jste si to zapisovali, a pak jste se to naučili, anebo jste se museli víc připravovat doma a potom jste o tom diskutovali?

Klasicky, jako třeba na vyšších školách, že jsme si psali a většinou jsme to měli napsaný na tabuli, opsali jsme si to, a pak jsme se to doma naučili. I knížek nebylo tolik, takže jsme si hodně opisovali z tabule.

Hlavní učení probíhalo ve škole a doma jako jak kdo. Když jsme dostali třeba nějakou knížku a tu jsme si půjčovali z naší knihovny, takže jsme si to přečetli a pak jsme o tom, taky jsme si to napsali obsah a půjčovali jsme si to. Nechci říct, že by taková spolupráce ve škole nebyla.

Byla podporována diskuse?

To si nepamatuju. Nepamatuju si, že bychom diskutovali. To bylo spíš na bázi, že ten kantor se nám snažil do té hlavy nalejt takzvaně co nejvíc. Měl to tak brilantně připravený, že to obsáhlo to, co jsme potřebovali.

Dokázala byste popsat učebny?

Třeba fyziku, tu si vybavuju. Fyzika a přírodopis v jedné učebně. Paní učitelka Fričová, ta s námi byla taky na tom výletě, tam s námi byli tři kantoři. Pan profesor Sajíc, že jo, paní učitelka a ta dlouhá stará panna, to jsme byli na tomhle výletě. Byly tam různé obrázky, květinčky, různé pomůcky, pokud nějaký byly, tak si pan učitel vždycky přines. Ale třeba pokusy moc nedělal.

Paní Jankásková říkala, že na ruštinu paní učitelka hodně využívala nástěnky?

No, to jo a taky ruštinu jsme se učili tak, že jsme měli lístečky a podle toho jsme se učili. Měli jsme takový lístečky a celou tu abecedu ruskou, každý to písmeno bylo na osmince papírku a byl tam obrázek. Bylo tam tiskací velký, tiskací malý, psací velký a psací malý. To si pamatuju, protože byly asi takhle veliký a podle toho jsme se učili abecedu.

Říkala jste, že učebnice moc nebyly. Nahrazovali učitelé učebnice jinými materiály? Třeba obrázky?

Třeba v té ruštině. Ale že bychom měli vytištěný nějaký papíry nebo to, to si nepamatuju. Na ty základní byly: čeština, matika, na ruštinu byla učebnice samozřejmě.

Jak byste popsala celkovou atmosféru ve škole?

Já myslím, že kantoři byli takoví hodní. Přísný samozřejmě, ale já si nepamatuju, že by si nějaký kantor extrémně na někoho zasednul, že by ho perzekuoval a ani jako spolužáci mezi sebou si až tak neubližovali. Byly extrémy, že se posmívaly, to se posmívali a budou posmívat děti mezi sebou, protože děti jsou velmi kruté, takže tohle nebylo myslím o nic horší ani lepší.

Kampaně?

To se vám přiznám, že tohle si nepamatuju.

Žákovská samospráva?

Předseda třídy byl, ale jestli tam bylo něco dalšího, co já si pamatuju, byla to asi spíš taková formálnější Když paní učitelka potřebovala, tak to vzkázala po tom, ale tohle bych si vymýšlela, kdybych se k tomu měla vyjadřovat.

Společné shromáždění?

Já si vzpomínám, že něco bývalo na zahájení a ukončení školního roku. To si pamatuju, že dokonce byli hodnoceni jednotliví žáci a dostávali nějaký ten diplom za ten rok. Celá škola tam byla a ten diplom dostával jeden nejlepší z každého ročníku.

Takže společné shromáždění sloužilo spíš k podpoře studia? Nebyly tam přednášky nebo hry?

Jak říkám, že jsme měli to sportoviště a ty zájmové kroužky, tak tam byly hry.

Jak jste trávili volný čas?

Tak bych řekla, že individuálně, protože jsme bydleli každé jinde. Nebyli jsme soustředění v jedné oblasti. Takže já třeba na ten Kačerov... To bylo deset stanic od tý Hanusovky. Takže to teda to ne. Tím, že jsme měli to hřiště, tak pokud takhle, tak jsme chodili na to hřiště té školy a dělaly se tam samozřejmě turnaje a tak. To organizoval učitel na tělocvik, Richter.

On se Vám takhle věnoval?

Pak ještě pan učitel Šámal. Jsme byli v Peci na těch horách, tam jsme byli kluci a holky jinde a tam byla jedna, co měla trošku, jak se říká, sklony k básnění, tak si

vzpomínám, že „učitel Šámal nohy zlámal“, protože on si tam zlomil nohu a takovýchle... Ještě my jsme byli v takový chatičce tak ještě: „nás devět dívek obývalo tento chlívek“ a tak [smích]. Už si nepamatuju, jak to bylo.

Jak jste trávila volný čas doma?

Abych se přiznala, asi jsem se moc neučila. Tak maminka byla švadlena, takže já jsem mamince pomáhala takový ty pomocný práce dělat, přišívat knoflíky, háčky, zip taky jsem už uměla. To jsem pomáhala mamince a jinak jsem lítala na tom Kačerově, nic nebylo, to jsme lítali s dětma tam z Kačerova. Hráli jsme školku s tenisákem, přes švihadlo, to teď si děti takhle vůbec nehrajou. Tenisák to byla velká vzácnost.

Maminka byla pořád doma. Do toho osmačtyřicátýho roku to šlo. Potom převratu to bylo takový, že tzv. domovní důvěrnice, který hlídali, aby bylo všechno v pořádku a sledovali, jestli mamince chodí někdo na zkoušku, protože to byla živnost a živnostníci končili po tom osmačtyřicátým roce, tak to nebylo jednoduchý. Tatínek byl úžasnej. Já jsem uměla hodně básniček, protože jsme chodili do Krčáku, to bylo kousek z toho Kačerova. Do Krčského lesa jsme chodili a jak jsme šli, tak tatínek mi přednášel, já jsem se ty básničky učila. Kytičky jsme sbírali, on mě učil ty rostlinky co v tom lese, stromy, co je co.

Říkala jste, že jste to do školy měla docela daleko. Rodiče tedy školu vybrali cíleně, protože byla pokusná?

Já se vám přiznám, nikdy jsem se maminky nezeptala, proč jsem chodila zrovna do Hanusovky.

Byl pro Vás aktuální Masaryk?

Tatíčka Masaryka ještě moji rodiče a moje babička samozřejmě. Měli jsme obrázky pana prezidenta na koni, na tom grošovaným koni, to je ten známěj obrázek s ním. Jinak jsme věděli, že tatíček Masaryk měl rád písničku *Ach synku, synku*, to jsme zpívali. Ale nějak extra se to neřešilo, protože prezidentem byl Beneš a ten byl na každým tom obrázku. Paní Hana Benešová, po který mám já jméno, tak to byla dáma, ta byla velice obdivovaná. Teď jsem dostala od vnučky její biografii, je to hrozně zajímavý. Jsou tam věci, teda to bych Vám doporučovala si přečíst, protože to člověk o nich vůbec nevěděl, co o ni před tou republikou... Oni se seznámili ve Francii, on tam studoval... Moc zajímavý, moc doporučuju, kdyžtak si ji alespoň vypůjčte.

Jak přesně fungoval Včelín?

Byla to vyloženě místnost. Taková ta fořna a za tím byly takový skříňky a tam byly ty knížky a tam jsme se střídali taky. Byl otevřený každý den po škole. Tam jsme si nastřádali, ne povinně, kdo měl zájem, tak byl každé den někdo ve službě, přijímal ty penízky a dával je do takový ty pokladny a zapisoval do ty knížky.

Úročily se nějak Vaše peníze?

Ježiš, na ty úroky si teda nepamatuju, to bych si vymýšlela.

Říkáte, že na vycházky během školní výuky jste moc nechodili?

To si teda nepamatuju, ale na ten přírodopis třeba u toho Tyláčku, jak se jmenovalo to divadlo, tam byl takovej parčík a vím, že jsme tam třeba chodívali sbírat bukvice nebo kaštiny, ale jenom v nejbližším okolí školy. S paní učitelkou Fričovou. Že bychom chodili na výstavy, to si nepamatuju, ale do ty přírody jo.

Navázala jste ve škole nějaká celoživotní přátelství?

Abych se přiznala, tím že jsem šla na ten gympl, tak ani ne. Ale třeba s „Vejbínou“, s Danou Žaloudkovou, teda Jankáskovou, Zdenou Hromasovou, její manžel ten tam taky chodil. Pak jsme se dali do souboru a chodili jsme do souboru a tam jsme se zase jako spolužáci, kteří chodili do různých ročníků, setkali.

Co se Vám na škole nejvíc líbilo?

Líbilo se mi to, že v podstatě jsme tam byli všichni velice spokojení. Že jsme tam byli takový soudržní i s těma kantorama. Že jsme tam měli takových vymožeností, kdy po ty válce v podstatě nic nebylo a po ty válce to bylo takový rozšířený a vylepšený.

Nejsilnější zážitek spojený se školou? Co se Vám vybaví?

Co se mi vybaví? Jak už jsem říkala, třeba ty výlety a to, že jsem měla pocit, že jsem se tam naučilo to, co jsem se měla naučit. Ale v ty době, víte, to člověk tak jako úplně nevnímá. To s odstupem doby, když pak... Já jsem měla pak švagrovou taky kantorku a švagra ředitele školy, takže jsme o tom pak hodně mluvili. Blanka byla o deset let starší než já, takže s těma kantorama, který nás učili, se v podstatě znala, takže jsme o tom mluvili a tím člověk začínal nějak porovnávat. Protože v ty době, když tam člověk chodí do ty školy, tak to

bere jako, že to mělo být a ne že je to taková vymoženost, kterou jsme v podstatě, teprve jsem si uvědomila, až když už jsem z té školy odešla.

Měla ta škola nějaká negativa?

To si nepamatuju. Nevzpomínám si na nic, co by ve mě vyvolalo negativismus.

6.1.8 Rozhovor s Jiřinou Svobodovou

Díky Jiřině Svobodové jsem se poprvé dozvěděla o pokusných školách. Paní Svobodová navštěvovala Pokusnou diferencovanou školu II. stupně v Praze – Michli ve třicátých letech. Poté vystudovala Obchodní akademii v Resslově ulici a Vysokou školu ekonomickou. Pracovala jako překladatelka z anglického jazyka.

O pokusné škole mluvila vždy ráda a s velkým entuziasmem. Rozhovor jsem se bohužel rozhodla natočit až těsně před její smrtí, což se na něm velmi podepsalo. Kvůli tomu, že se mi nepodařilo setkat se s nikým jiným z michelské školy, ho i přesto zařazuji.

Paní Svobodová ve svých vzpomínkách vždy velmi silně akcentovala demokratický nádech školy, což jistě souviselo až s její nekritickou láskou k Masarykovi. Jako jediná z mnou oslovených absolventů si také blíže pamatuje na samoučení a vyjadřuje k němu kritický postoj.⁴³⁴

Rozhovor proběhl 15. září 2011 v domácím prostředí.

Jak jste trávili volný čas?

My jsme bydleli v Radotíně v domě, kterej patřil fabrice, kde tatínek dělal. Můj tatínek byl svářeč. V tom domě, kde bydlel vedoucí toho podniku, bydleli taky dva inženýři a pak jsme tam bydleli my. Tatínek byl rád, že tam ten byt dostal, poněvadž byl Pražák, dojížděl z Prahy a takhle byl rád, že nemusel dojíždět. U toho domu byly i zahrádky, byl tam tenisovej kurt, takže tam jsme v zimě bruslili na tom. Rodičové se vždycky sešli a zalejvali nám to. V létě tam byla zahrada. Každěj, kdo chtěl mít zahrádku, tak tam měl možnost si něco pěstovat. Když bylo hezky, tak nám tam postavili stan a spali jsme v něm. To já mám hezký vzpomínky na dětství, moc hezký. V neděli tatínek nás sebral a šli jsme pěšky po silnici k Chuchli a tam jsme si vždycky sedli na kraj silnice, tam byl trávník a dívali jsme se tam na závody. To byly nedělní výlety.

A přes týden jste pomáhali doma?

My jsme chodili do školy. A maminka byla doma, vařila, dělala domácnost a nikdy nebyla v zaměstnání.

Navštěvovali jste třeba nějaké kroužky?

Ne. Klavír jsme neměli, což mě dodneška mrzí, že jsem na něj nemohla hrát. Na to naši neměli. Tehdy žádné kroužky nebyly. Nepamatuju se, že by byl nějakej kroužek.

⁴³⁴ V našich dřívějších rozhovorech se tématu věnovala rozhodně více, než v tomto zaznamenaném.

Pamatujete si něco ze školy?

Ze školy? Pamatuju se na první třídu, že jsme měli jednu učitelku a ve druhé třídě jsme pak měli druhou učitelku. To si pamatuju velice dobře, jak nás učila. Obě ty učitelky si pamatuju. To bylo do pátý třídy, potom jsme se přestěhovali zase do Prahy zpátky. Napřed jsme bydleli v Podolí, tak jsem chodila do školy necelej rok a pak jsme se stěhovali do Michle. Blíž k tatínkovému zaměstnání. Tam to byl jiný typ školy, tzv. pokusný diferencovaný.

V čem to spočívalo?

Učili se tam jinak trošinku. To vím, i když jsem tam nejdřív nechodila. Učili se třeba globálně číst. To se neučili číst tak, že slabikovali, ne. Musela si číst tak, že ses podívala na to slovo a těma očima ho celý pojmout a říct ho celý. Takhle se tam učili. To vůbec byla zvláštní škola ta pokusná diferencovaná škola.

V čem se odlišovala? Jednou jste říkala, že tam byl zcela odlišný styl výuky, že jste se museli sami hodně připravovat.

Ano, ano. To nám řekli třeba na dějepis nebo na zeměpis. Taky jsem v tom ale slabá, to musím přiznat. „*Prostě se naučíte to a to a příště si o tom budeme povídat a budu vás zkoušet.*“ Tak to víš, jak to vypadá. Když člověk nemusí, tak nedělá nic. Já jsem nebyla o nic lepší. Ale jinak ta škola byla moc fajn, protože nás vychovávala k demokracii. My jsme měli samosprávu už na základní škole. Měli jsme starostu třídního, předsedu. Každý týden se dělaly takový třídní schůzky a jednou za měsíc byla celoškolská. V té škole byl obrovský sál. Pod ním byla tělocvična a v tom sále se konaly tyhle schůze. Jednou za měsíc se konala ta celoškolská schůze. Všechny třídy se tam sešly. Takže byly ty předsedové tříd a pak byl předseda celé školy.

Jak jste vnímali Masaryka?

No jo, to byl náš miláček! Já ho mám tady, dodneška [Ukazuje na Masarykův portrét]. To byl náš miláček skutečně, náš vzor velikej.

Pamatujete si nějakou tu písničku?

[Zpívá]

*My jsme děti republiky ČSR... ne já zpívám ošklivě... Č a S nám všem je drahý cíl
a směr. A to, že jsem republikán, znamená, že kázni zvykám. Do řady! K sobě blíž!*

A praporečky výš!

*Vlaj, praporečku náš, červenomodrobílý. Ty sám to dobře znáš, dovedeš nás k cíli. Jak
tatiček tu dobu zlou, šel za tebou, tak my teď svorně jdeme, za jeho praporem!*

Představ si, že jsem se dozvěděla před několika lety, že jedna moje spolužačka je v LDNce, tak jsem tam za ní šla, ale ona nebyla z té školy jako já. Ona byla z Dejvic. A jednou jsme tam tak spolu seděly a já ji povídám, jestli taky zná tuhle písničku, jestli ji zpívali, poněvadž já jsem si myslela, že jsme ji zpívali jenom my v těchletěch pokusnejch diferencovanejch školách, ale oni ji zpívali taky a ona nechodila do téhle školy. Tak to znamená, že se učila všude.

6.2 Desatero samosprávy Pokusné diferencované školy měšťanské v Praze – Nuslích

1. Samospráva – to jsme my.
2. Dívkám patří přízemí, hochům první poschodí.
 3. K práci je třeba klidu: tedy klid!
 4. Jsme lidé: nelétáme, chodíme.
 5. Kdo to ještě chodí vpravo? Do leva!
 6. Po schodech jen scházíme, neházíme.
7. Přejme košům na odpadky, ať nehubnou.
 8. Haló, přestávka patří nám!
9. Učebny chtějí také dýchat – větrejme!
 10. S pozdravem – s úsměvem!

6.3 Hymna Michle

Leden 1930

Hymna Michle

Slova: Jan Týml, Hudba: J. Křička

1. / Haló, haló! Všichni v jednom šiku, v svornosti a v míru!
Z Michle Dolní, z Michle Horní, jdeme bez hluku a křiku,
všichni v jednom, všichni v jednom šiku: Zdar buď Michli,
Michli zdar a Michli sílu.

2. / Haló, haló! Kopce, táhlé stráně,
plynárenské báně,
pod Bohdalcem stojí školy!
Bez nesnází slunce nevychází,
ať nám nejsou k haně,
/ všichni sborem :/
všichni v sbor a všichni za ně.

3. / Haló, haló. Všichni jednu víru!
Čest buď práci, míru!
V Michli Dolní, v Michli Horní,
budoucnosti šťastné máme k vzniku
heslo jasné: Vše pro republiku!
/Zdar buď Michli/
Michli zdar a Michli sílu!

6.4 Hymna Nuslí

My mládež nuselská, jsme plna síly,
zrak láskou k pokroku a práci plá,
nad naší školou, jež jde k svému cíli,
naš modrý prapor zlatým sluncem plá.

Vy, Nusle, zlaté Prahy krásný lem,
/my k Vaší slávě s láskou pracujem. :/

To město, zdo­ba velké Prahy,
je pod Karlovem v krásném údolí,
my vzhůru míříme však v hvězdné dráhy,
svou prací povznést chceme okolí.

Vy, Nusle, zlaté Prahy krásný lem,
/my k Vaší slávě s láskou pracujem. :/

6.5 Karel Čondl. Dějepisné testy II, pro II. třídu měšťanských škol. 1937.

Jméno žákov: _____ Třída: _____ Datum: _____

Karel Čondl: Dějepisné testy II. Test č. 2.

SJEDNOCENÍ ČECH. — U STARÝCH ČECHU.

I. Čti a doplň!

1. Křesťanství pronikalo do našich zemí ze sousední říše _____
2. Roku 845 dalo se 14 českých knížat pokřtít v _____
3. 4. 5. Trvalo se ujallo křesťanství v Čechách teprve za knížete _____
který se svou manželkou _____ dal se pokřtít od Metoděje r. _____
6. První křesťanské kostely v Čechách byly _____
7. První latinská škola v Čechách byla na hradě _____
8. Horlivými skutky křesťanské lásky a šířením nové víry proslul sejměna kníže _____
9. Aby se vyhnul válčení, zavázal se německému císaři Jindřichovi k starému poplatku _____
10. 11. 12. Po knížeti Václavovi stal se knížetem jeho bratr _____, který využil porážky Maďarů a zmocnil se _____ i s příslušným _____ 2.
13. 14. Mimoto připojil k své říši také 1. _____ 2. _____
15. Biskupství v Praze bylo zřízeno za knížete _____
16. 17. Prvním biskupem byl _____, jeho nástupcem Slavíkovéc.

II. 18., 19. Na časové přímce označ letopočet, _____
kdy byl zavražděn kníže Václav, _____
kdy bylo zřízeno biskupství v Praze.

III. Čti v prvním sloupci slovo po slově! Potom hledej v druhém sloupci takovou odpověď, která je správným vysvětlením slova v prvním sloupci! Najdeš-li ji, napiš na řádku před ní číslo příslušného slova z druhého sloupce!

20. legenda	stříbrný peníz
*21. hřivna	poplatek ze zboží na silnicích
*22. denír	poplatek ze zboží na hranicích
*23. boží soud	vyprávění ze života svatých
*24. clo	váha asi 21 <i>dek</i>
*25. mýto	starodávný způsob soudu

IV. Rozřaď tato jména osad podle původu!
Holešovice, Tatobity, Kojetín, Radiměř, Chlumčany, Štítary, Podskalí, Vršovice, Hrdlořezy, Koloděje.

*26., *27. Jména rodná _____ *34., *35. Jména po zakladatelích _____
*28., *29. Jména z vlastnosti a přezdivek _____ *30., *31. Jména podle polohy _____ *32., *33. Osady otrockých řemeslníků _____

V. Nakresli půdorys staročeské chalupy!
*36. _____

VI. Vysvětli stručně tato slova!

*37. krzno _____ *38. gatě _____ *39. šaravary _____
*40. lapy _____

40 (20) testových příkladů. Počet správných řešení: _____ %
1 příklad = 1 bodu.
1 bod = 2½ (5) %.

Známka: _____

CECHY STREDEM EVROPY.

I. Čti a doplň!

- 1, 2, 3. Karel I. (IV.) nabyl těchto hodností: 1. _____ 2. _____
3. _____
4—9. Dal vystavěti 4. chrám _____ 5. hrad _____ 6. most _____
7. klášter _____ 8. zeď _____ 9. část Prahy _____
10, 11. Vynikající stavitelé doby Karlovy byli: 10. _____ 11. _____
12. Slavný malíř doby Karlovy byl _____
13. Po vzoru pařížském založil Karel I. v Praze vysoké učení čili _____
14. Na papeži vymohl r. 1344 zřízení _____ v Praze.
15. V Německu upravil Karel IV. volbu německých panovníků zákonem _____

II. Přeskrtni v každé větě tvrzení, která pokládáš za nesprávná!

16. Karel IV. prožil mládí v Německu — ve Francii — v Itálii.
17. V době Karlové byl markrabětem na Moravě Jan Jindřich — Zikmund — Václav.
18. Karel IV. nabýval nových území dobýváním — krvavými válkami — koupí a sňatkem.
19. Na universitě se přednášelo jazykem českým — německým — latinským.
20. Prvním pražským arcibiskupem byl Vojtěch Slavníkovec — Arnošt z Pardubic — Sas Dětmar.

III. Na mapce urči podle římských číslic země, které náležely Karlu IV.

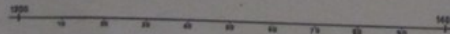
21. I. _____ 24. IV. _____
22. II. _____ 25. V. _____
23. III. _____ 26. VI. _____

IV. Jmenuj některé činy Karlovy, z nichž by bylo patrné, že se mu právem dostalo jména „Otec vlasti“!

27. _____ 28. _____
29. _____ 30. _____

V. Na časovou přímku označ tyto letopočty: 31. nastoupení vlády Karla I., 32. smrt Karla I., 33. zřízení vysokého učení.

33 testových příkladů.

1 příklad = 1 bodu.

1 bod = 3%.

Počet správných řešení _____ %

Známka: _____

6.6 Obrazové přílohy

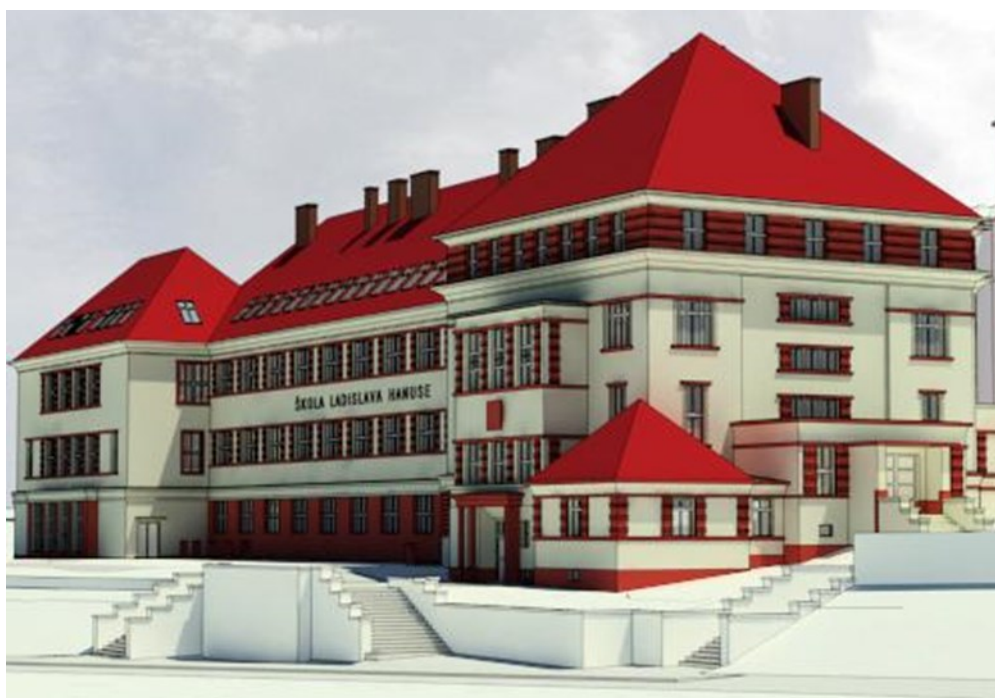
Příloha č. 1:

ZŠ Mendíků (Pokusná škola v Praze – Michli)

Příloha č. 2:

ZŠ v Křesomyslově ulici (Pokusná škola v Praze – Nuslích)

Příloha č. 3:

Navykání osobní čistoty. Pokusná reformní škola obecná v Praze – Nuslích. Školní rok 1935/36.

Příloha č. 4:

Ranní čtvrt hodinka na zdravém vzduchu. Pokusná reformní škola obecná v Praze – Nuslích. Rok 1935/36.

Příloha č. 5:

Nauka o životě. Autorky: Vlastníková, Černá a Kühnelová. Pokusná reformní škola obecná v Praze – Nuslích. Školní rok 1935/36.

Nakupujeme

Na nádraží

Příloha č. 6:

Třída paní Grániové.⁴³⁵ Pokusná reformní škola obecná v Praze – Nuslích. 30. léta 20. století.

Příloha č. 7:

Dana Jankásková při práci na školní zahradě Pokusné diferencované školy měšťanské v Praze – Nuslích. 40. léta 20. století.

⁴³⁵ Paní Grániová sedí třetí zleva v předposlední řadě.

**Univerzita Karlova, Pedagogická
fakulta**

**M. Rettigové 4, 116 39
Praha 1**

**Evidenční list žadatelů o nahlédnutí do listinné podoby
práce**

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Poř. č.	Datum	Jméno a příjmení	Adresa trvalého bydliště	Podpis
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				